

МЕТРОПОЛИТАН УНИВЕРЗИТЕТ
ФАКУЛТЕТ ЗА МЕНАџМЕНТ
БЕОГРАД

Срђан С. Милићевић

**КОНКУРЕНТНОСТ КАО ФАКТОР РАЗВОЈА
ПРЕДУЗЕЋА ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ**

- докторска дисертација –

Текст ове докторске дисертације ставља се на увид јавности,
у складу са чланом 30, ставом 8. Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“,
број 76/2005, 100/2007 – аутентично тумачење, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013,
99/2014).

НАПОМЕНА О АУТОРСКИМ ПРАВИМА

Овај текст се сматра рукописом и само се саопштава јавности (члан 7 Закона о
ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС“, број 104/2009, 99/2011 и 119/2012).
Ниједан део ове докторске дисертације не сме се користити ни у какве сврхе, осим
за упознавање са садржајем пре одбране.

Београд, 2018. године

МЕТРОПОЛИТАН УНИВЕРЗИТЕТ
ФАКУЛТЕТ ЗА МЕНАџМЕНТ
БЕОГРАД

Срђан С. Милићевић

**КОНКУРЕНТНОСТ КАО ФАКТОР РАЗВОЈА
ПРЕДУЗЕЋА ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ**

- докторска дисертација –

Београд, 2018. године

Чланови комисије за оцену докторске дисертације:

1. Проф. др Данијела Деспотовић, ванредни професор Економског факултета, Универзитет у Крагујевцу - ментор.
2. Проф. др Слободан Цветановић, редовни професор Економског факултета, Универзитет у Нишу – члан комисије.
3. Проф. др Радомир Шалић, ванредни професор Факултета за менаџмент, Универзитет Метрополитан у Београду – члан комисије

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I Аутор		
Име и презиме: Срђан Милићевић		
Датум и место рођења: 19.07.1973.		
II Докторска дисертација		
Наслов: Конкурентност као фактор развоја предузећа дрвне индустрије Србије		
Број страница: xv + 294		
Број табела: 89	Број графикана: 115	Број слика: 10
Број библиографских јединица: 164		
Установа и место где је рад израђен: Факултет за менаџмент, Универзитет Метрополитан Београд		
Научна област (УДК): Менаџмент и развој		
Ментор: др Данијела Деспотовић, ванредни професор Економског факултета Универзитета у Крагујевцу		
III Оцена и одбрана		
Број одлуке и датум прихватања теме: 28.06.2017.		
Комисија за оцену докторске дисертације:		
1. Др Данијела Деспотовић, ванредни професор Економског факултета Универзитета у Крагујевцу.		
2. Др Радомир Шалић, ванредни професор Факултета за менаџмент Универзитета Метрополитан у Београду.		
3. Др Слободан Цветановић, редовни професор Економског факултета Универзитета у Нишу.		
Комисија за одбрану докторске дисертације:		
Датум одбране докторске дисертације:		

**ИЗЈАВА МЕНТОРА О САГЛАСНОСТИ ЗА ПРЕДАЈУ
УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Овим изјављујем да сам сагласна да кандидат Срђан Милићевић може да преда Реферату за последипломско образовање Факултета за менаџмент, Универзитета Метрополитан у Београду урађену докторску дисертацију под називом КОНКУРЕНТНОСТ КАО ФАКТОР РАЗВОЈА ПРЕДУЗЕЋА ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ, ради организације њене оцене и одбране.

Проф. др Данијела Деспотовић

КОНКУРЕНТНОСТ КАО ФАКТОР РАЗВОЈА ПРЕДУЗЕЋА ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ

Резиме

У условима глобализације, брзих технолошких и друштвених промена, конкурентност предузећа, привредних грана и земаља, одређује могућност њиховог опстанка и развоја, односно стварања просперитетног друштва, ефикасне привреде и успешних предузећа. Полазећи од места, улоге и значаја дрвне индустрије за развој привреде Србије, истражује се достигнути ниво развијености и конкурентности предузећа дрвне индустрије, идентификују најзначајнији извори конкурентности, конкурентски потенцијал различитих активности у оквиру ланца вредности, најважније промене у конкурентским стратегијама предузећа дрвне индустрије, како би се одредили фактори конкурентности које је потребно побољшати у циљу унапређења укупне конкурентности дрвне индустрије и привреде Србије у целини. Утврђује се постојање узрочне везе између унапређења конкурентности и успешности пословања дрвне индустрије чиме се објашњава значај развоја свих активности у оквиру ланца вредности, посебно апострофирајући активности, попут улагања у ИР, маркетинга, брендирања и др, које омогућавају стварање високе додате вредности.

Кључне речи: конкурентност, ланац вредности, дрвна индустрија Србије

Списак табела		
Рб.	Назив табеле	Стр.
1.	Основни показатељи макроекономских кретања у Србији	17
2.	Показатељи развијености индустријске производње	19
3.	Стопе раста индустријске производње	20
4.	Основни показатељи пословања прерађивачке индустрије	20
5.	Стопе раста прерађивачке индустријске	21
6.	Јавни дуг Републике Србије, у мил. евра	27
7.	Структура становништва и запослених радника према нивоу образовања у 2017. години у Србији, у %	54
8.	Основни показатељи пословања нефинансијског дела привреде Србије у 2016.	55
9.	Показатељи развијености нефинансијског дела привреде Србије у 2016. години	57
10.	Број основаних и угашених привредних друштава у периоду 2009-2017.	60
11.	Основни показатељи пословне демографије по секторима у 2017. години	61
12.	Кредитни рејтинг Србије (промена рејтинга и изгледа)	71
13.	Продуктивност, БДП и запосленост у Србији у периоду 2009-2016. године	74
14.	Извоз појединих категорија по делатностима	75
15.	Статистички прагови и други критеријуми који дефинишу сваку групу земаља према нивоу индустријског развоја	79
16.	Економска развијеност, величина индустријских капацитета и индустријског потенцијала земаља груписаних према степену индустријализације у периоду 1970-2015. Године	81
17.	Резултати глобалне конкурентности 2017-2018. године	89
18.	Индикатори конкурентности привреде Србије – GCI	90
19.	Конкурентске предности привреде Србије	91
20.	Најкритичније области привреде Србије	91
21.	Вредност EBRD секторских транзиционих индикатора у 2016. години	92
22.	Компоненте које се користе за мерење шест квалитета одрживе тржишне економије	94
23.	Транзициони резултати за шест кључних особина одрживе тржишне економије земаља у окружењу	95
24.	Транзициони резултати за шест кључних особина одрживе тржишне економије	97
25.	Услови пословања у Србији	102
26.	Реални раст Бруто домаћег производа у земљама Западног Балкана	105
27.	Кретања на тржишту рада у 2016 и 2017. години	106
28.	Запосленост (у радном односу и ван радног односа) по секторима	107
29.	Просечне зараде у Србији	108
30.	Зараде без пореза и доприноса у Србији	109
31.	Основни показатељи пословања дрвне индустрије Србије у 2016. године	112
32.	Број привредних друштава дрвне индустрије према величини привредних друштава	114
33.	Структура дрвне индустрије према величини привредних друштава	115
34.	Број привредних друштава дрвне индустрије према територијалном распореду	116
35.	Запосленост и бруто зараде у дрвној индустрији према величини привредних друштава	120
36.	Структура запослености дрвне индустрије према величини привредних друштава	120
37.	Запосленост у оквиру дрвне индустрије према територијалном распореду	122
38.	Промет дрвне индустрије према величини привредних друштава (у мил. динара)	125
39.	Структура промета дрвне индустрије према величини привредних друштава (у %)	125
40.	Промет дрвне индустрије према територијалном распореду (у мил. динара)	126

41.	БДВ дрвне индустрије према величини привредних друштава (у мил. динара)	130
42.	Структура БДВ дрвне индустрије према величини привредних друштава (у %)	130
43.	БДВ дрвне индустрије према територијалном распореду (у мил. динара)	131
44.	Профит и профитабилност дрвне индустрије према величини привредних друштава	135
45.	Профит и профитабилност дрвне индустрије према територијалном распореду	136
46.	Извоз дрвне индустрије према величини привредних друштава (у мил. динара)	140
47.	Структура извоза дрвне индустрије према величини привредних друштава (у %)	140
48.	Извоз дрвне индустрије према територијалном распореду (у мил. динара)	141
49.	Увоз дрвне индустрије према величини привредних друштава (у мил. динара)	145
50.	Структура увоза дрвне индустрије према величини привредних друштава (у %)	145
51.	Увоз дрвне индустрије према територијалном распореду (у мил. динара)	146
52.	Обим спољнотрговинске размене и вредност суфицита дрвне индустрије према величини привредних друштава (у мил. динара)	150
53.	Обим спољнотрговинске размене и суфицит/дефицит дрвне индустрије према територијалном распореду (у мил. динара)	152
54.	Финансијске перформансе изабраних предузећа дрвне индустрије у 2017. години	154
55.	Показатељи пословања дрвне индустрије Србије у периоду 2009-2016. године	165
56.	Кретање броја привредних друштава дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године	167
57.	Кретање запослености у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. године	168
58.	Кретање бруто зарада у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. године (у мил. динара)	169
59.	Кретање промета у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. године (у мил. динара)	170
60.	Кретање БДВ у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. године (у мил. динара)	171
61.	Кретање профита дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (у мил. динара)	172
62.	Кретање извоза дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (у мил. динара)	173
63.	Кретање увоза дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (у мил. динара)	174
64.	Кретање спољнотрговинске размене дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (у мил. динара)	175
65.	Кретање спољнотрговинске размене дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (у мил. динара)	176
66.	Извозне карактеристике дрвне индустрије Републике Србије у периоду 1995-2015. Године	186
67.	Индикатори конкурентности дрвне индустрије Србије у периоду 1995-2015.	189
68.	Коефицијенти корелације	192
69.	Просечна вредност индикатора извозне конкурентности селектованих земаља Југоисточне Европе у периоду 2000-2015. године	197
70.	Мултиваријантни тестови	200
71.	Мултиваријациона анализа варијансе	201
72.	Конкурентност земаља у зависности од степена финализације	202
73.	ANOVA	203
74.	Стратегије за постизање конкурентности према ступњу економског развоја	205
75.	Главне карактеристике анкетираних предузећа	224
76.	Активности истраживања и развоја, примена иновација и увођење нових технологија, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)	225
77.	Фактори конкурентности предузећа дрвне индустрије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)	227
78.	Стратешка питања предузећа дрвне индустрије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)	228

79.	Приступ предузећа дрвне индустрије изворима финансирања и е-сервисима и предузетничкој инфраструктури, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)	230
80.	Главне предности домаћих добављача, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)	231
81.	Трошкови промене и преговарачка моћ добављача, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)	233
82.	Умрежавање/повезивање – интензитет сарадње са добављачима, конкурентима и потрошачима, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)	234
83.	Запосленост, људски ресурси, глобализација и проширење Европске уније, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)	235
84.	SWOT анализа конкурентности дрвне индустрије Србије	237
85.	Кључне предности (снаге) дрвне индустрије Србије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 10)	28
86.	Кључне слабости дрвне индустрије Србије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 10)	240
87.	Кључне шансе (могућности) дрвне индустрије Србије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 10)	241
88.	Кључне опасности (претње) за унапређење конкурентности дрвне индустрије Србије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 10)	242
89.	Мере и активности за повећање конкурентности дрвне индустрије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)	249

Списак графикана		
Рб.	Назив графикана	Стр.
1.	Индустријска производња (2016=100)	19
2.	Производња производа од неметалних минерала, индекси 2016=100	22
3.	Међугодишњи промет у трговини на мало	23
4.	Кретање малопродајног промета, %	23
5.	Допринос главних категорија цена	24
6.	Јавне финансије Републике Србије	26
7.	Учешће јавног дуга у % БДП	27
8.	Валутна структура јавног дуга у 2017. години	28
9.	Структура текућег рачуна	29
10.	Број становника и запослених радника према нивоу образовања 2017. години у Србији, у хиљадама	53
11.	Структура становништва и запослених радника према нивоу образовања у 2017. години у Србији, у %	54
12.	Учешће предузетничког сектора у нефинансијски део привреде Србије у 2016. Години	56
13.	Индикатори ефикасности предузетничког сектора и великих предузећа у Србији у 2016. Години	57
14.	Индикатори развијености предузетничког сектора и великих предузећа у Србији у 2016. Години	58
15.	Основана и угашена привредна друштва и нето број по годинама	59
16.	Кретање броја основаних и угашених привредних друштва у 2017. години, по месецима	60
17.	Кретање броја основаних и угашених привредних друштва у 2017. години, по секторима делатности	62
18.	Улагање у ИР у Србији у периоду 2009-2016. година – у мил. евра	63
19.	Улагање у ИР по становнику у еврима у Србији у периоду 2009-2016.	64
20.	Секторска структура улагања у ИР у Србији у 2009. и 2016. години	65
21.	ИР интензитет у Србији у периоду 2009-2016. године	66
22.	Кретање бруто инвестиција у Србији у периоду 2009-2016. године, у мил. долара (сталне цене из 2010) и годишње стопе раста у %	67
23.	Кретање бруто инвестиција у Србији у периоду 2009-2016. године по становнику (сталне цене из 2010) и учешће бруто инвестиција у БДП (у %)	68
24.	Кретање прилива и одлива страних директних инвестиција у Србији у периоду 2009-2016. године у мил. долара	69
25.	Кретање каматне стопе банака на кредите одобрене нефинансијском сектору, у % на годишњем нивоу	72
26.	Продуктивност рада у Србији у периоду 2009-2016. године	73
27.	Продуктивност, БДП и запосленост у Србији у периоду 2009-2016. године, у %, 2008=100	74
28.	Спољнотрговинска робна размена	76
29.	Капацитет сектора индустрије сагледаваних земаља у периоду 1970-2015.	82
30.	Продуктивност сектора индустрије земаља у 1970. и 2015. години	83
31.	Кретање продуктивности у индустрији у периоду 1970-2015.	83
32.	Промена продуктивности у сектору индустрије земаља према степену индустријализације земаља у периоду 1970-2015. године	84

33.	Индустријска продуктивност земаља према степену индустријализације земаља у периоду 1970-2015. Године	84
34.	Трендови конкурентности индустрије у периоду 1970-2015. године	85
35.	Кретање GCI и подиндекса конкурентности 2008-2017.	89
36.	EBRD секторски транзициони индикатори у 2016. години	93
37.	EBRD резултати за шест кључних особина, 2017. години	96
38.	Услови пословања Србије и земаља у окружењу	100
39.	Ранг Србије у свету према условима пословања 2016/2017	101
40.	10 показатеља услова пословања 2016/2017 - ранг држава из окружења	103
41.	Привредни раст Србије у периоду 2009-2017. године	105
42.	Кретање радне снаге у периоду 2015-2017. године – месечни приказ	108
43.	Просечна нето зарада	109
44.	Структура привредних субјеката дрвне индустрије	113
45.	Број привредних друштава дрвне индустрије према величини предузећа	114
46.	Структура привредних друштава дрвне индустрије према регионалном распореду	115
47.	Структура запослености и бруто зарада у дрвној индустрији	117
48.	Просечна величина привредних друштава дрвне индустрије према броју запослених радника	118
49.	Вредност бруто зараде по предузећу и ангажованом раднику, у хиљ. динара	118
50.	Запосленост у оквиру дрвне индустрије према величини привредних друштава	119
51.	Структура бруто зарада у дрвној индустрији према величини привредних друштава	119
52.	Структура запослености и бруто зарада у оквиру дрвне индустрије према регионалном распореду	121
53.	Структура промета дрвне индустрије	123
54.	Промет дрвне индустрије према у односу на број привредних друштава и броју радника	124
55.	Промет дрвне индустрије према величини привредних друштава	124
56.	Структура промета дрвне индустрије према регионалном распореду (у %)	125
57.	Структура БДВ дрвне индустрије	127
58.	БДВ дрвне индустрије према у односу на број привредних друштава	128
59.	Продуктивност привредних друштава у оквиру дрвне индустрије	128
60.	Производна (тржишна) активност привредних друштава дрвне индустрије	129
61.	БДВ дрвне индустрије према величини привредних друштава	129
62.	Структура БДВ дрвне индустрије према регионалном распореду (у %)	130
63.	Структура профита и профитабилност (профитна стопа) у дрвној индустрији	132
64.	Просечна вредност профита привредних друштава дрвне индустрије и просечна величина привредних друштава дрвне индустрије према броју запослених радника	133
65.	Структура профита оквиру дрвне индустрије према величини привредних друштава	134
66.	Профитабилност дрвне индустрије према величини привредних друштава (профитна стопа у %)	134
67.	Структура профита и профитабилност дрвне индустрије према регионалном распореду	137
68.	Број извозника и структура извоза дрвне индустрије у 2016. години	138
69.	Просечан извоз дрвне индустрије у односу на број привредних друштава и број извозника	138
70.	Вредност извоза привредних друштава дрвне индустрије по запосленом раднику	139

71.	Извоз дрвне индустрије према величини привредних друштава	139
72.	Структура извоза дрвне индустрије према регионалном распореду (у %)	142
73.	Број увозника и структура увоза дрвне индустрије у 2016. години	142
74.	Увоз дрвне индустрије према на броју привредних друштава и броју извозника	143
75.	Вредност увоза привредних друштава дрвне индустрије по ангажованом раднику	144
76.	Увоз дрвне индустрије према величини привредних друштава	144
77.	Структура увоза дрвне индустрије према регионалном распореду (у %)	145
78.	Структура спољнотрговинске размена и трговинског биланса (суфицита) дрвне индустрије	147
79.	Просечна вредност спољнотрговинске размене дрвне индустрије према броју привредних друштава и броју запослених радника	148
80.	Просечна вредност суфицита дрвне индустрије према броју привредних друштава и броју запослених радника	149
81.	Структура спољнотрговинске размене дрвне индустрије према величини привредних друштава	149
82.	Структура суфицита дрвне индустрије према величини привредних друштава	150
83.	Структура спољнотрговинске размене и суфицита дрвне индустрије према регионалном распореду	151
84.	Кретање основних показатеља пословања дрвне индустрије Србије у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	165
85.	Ефикасност и спољнотрговинско пословање дрвне индустрије Србије у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	166
86.	Број привредних друштава дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	167
87.	Запосленост у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	168
88.	Бруто зараде у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	169
89.	Промет у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	170
90.	БДВ у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	171
91.	Профит дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	172
92.	Извоз дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	173
93.	Увоз дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	174
94.	Обим спољнотрговинске размене дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (базни индекс 2009=100)	175
95.	Обим спољнотрговинске размене дрвне индустрије у периоду 2009-2016. године (базни индекси: 2009=100 и 2010=100)	176
96.	Положај дрвне индустрије у спољнотрговинској размени Републике Србије	187
97.	Кретање вредности показатеља RCA, RC1 и RC2 за дрвну индустрију Србије у периоду 1995-2015. Године	190
98.	Кретање вредности показатеља , СТВ GLI и MI за дрвну индустрију Србије у периоду 1995-2015. Године	191
99.	Индикатори конкурентности дрвне индустрије Србије	191
100.	Активности истраживања и развоја, примена иновација и увођење нових технологија, просечна оцена	226
101.	Фактори конкурентности предузећа дрвне индустрије, просечна оцена	228
102.	Стратешка питања предузећа дрвне индустрије, просечна оцена	229
103.	Главна тржишта предузећа дрвне индустрије у 2016. године, према доминантом учешћу	230

104.	Стратешка питања предузећа дрвне индустрије, просечна оцена	231
105.	Главне предности домаћих добављача, просечна оцена	232
106.	Најзначајнији добављачи предузећа дрвне индустрије у 2016. години, према доминантном учешћу	232
107.	Трошкови промене и преговарачка моћ добављача, просечна оцена	233
108.	Умрежавање/повезивање – интензитет сарадње са добављачима, конкурентима и потрошачима, просечна оцена	234
109.	Запосленост, људски ресурси, глобализација и проширење Европске уније, просечна оцена	236
110.	Кључне предности (снаге) дрвне индустрије Србије, процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 10)	239
111.	Кључне слабости дрвне индустрије Србије, процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 10)	240
112.	Кључне шансе (могућности) дрвне индустрије Србије, процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 10)	241
113.	Кључне опасности (претње) за унапређење конкурентности дрвне индустрије Србије, процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 10)	243
114.	Планови раста предузећа дрвне индустрије у наредних пет година: процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 6)	247
115.	Планови раста предузећа дрвне индустрије у наредних пет година: процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 6)	250

Списак слика		
Рб.	Назив слика	Стр.
1.	Пирамида конкурентности	14
2.	Пословна инфраструктура у Србији	32
3.	Мрежа пословних инкубатора у Србији	39
4.	Мрежа кластера у Србији	48
5.	Прелаз на производне способности	206
6.	U крива у ланцу вредности	207
7.	Шема сектора дрвне индустрије	211
8.	Нивои додавања вредности у оквиру дрвне индустрије	213
9.	Ланац вредности сектора дрвне индустрије Србије	216
10.	Ланац вредности у индустрији намештаја у Србији	218

*Докторску дисертацију посвећујем својој деци,
посебно ћерки Ани.*

**КОНКУРЕНТНОСТ КАО ФАКТОР РАЗВОЈА ПРЕДУЗЕЋА
ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ**

	САДРЖАЈ
УВОДНА РАЗМАТРАЊА	4
1.1. Предмет и значај истраживања	4
1.2. Научни циљ истраживања	6
1.3. Полазне хипотезе истраживања	7
1.4. Научне методе истраживања	7
1.5. Границе истраживања	8
1.6. Очекивани резултати	9
2. КОНКУРЕНТНОСТ ПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ.....	10
2.1. Појам, дефинисање, врсте и значај конкурентности	10
2.2. <i>Фактори конкурентности</i>	15
2.2.1. Пословни амбијент	16
2.2.2. Пословна инфраструктура.....	29
2.2.3. Образовање и стручно усавршавање.....	52
2.2.4. Предузетништво и раст предузећа.....	55
2.3. Међупроизводи конкретности.....	66
2.3.1. Инвестиције	67
2.3.2. Трошкови	69
2.3.3. Продуктивност.....	73
2.3.4. Спољнотрговинска размена и извоз	75
3. ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЊА ПОСЛОВНЕ И НАЦИОНАЛНЕ КОНКУРЕНТНОСТИ ПРЕДУЗЕЋА ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ.....	78
3.1. Конкурентност индустрије земаља различитог нивоа економске развијености у периоду 1970-2015.	78
3.2. Међународна конкурентност Србије.....	88
3.2.1. Национална конкурентност Србије према Индексу глобалне конкурентности Светског економског форума (GCI)	88
3.2.2. Квалитет изградње тржишне привреде према Транзиционим показатељима Европске банке за обнову и развој (EBRD)	92
3.2.3. Конкурентност пословног амбијента Србије према Извештају о условима пословања Светске банке	99
3.3. Резултати конкурентности	104
3.3.1. Развијеност привреде Србије	104
3.3.2. Раст запослености у привреди.....	106

3.3.3. Животни стандард и квалитет живота у Србији	108
4. АНАЛИЗА СТРУКТУРЕ И РАЗВИЈЕНОСТИ ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ.....	111
4.1. Развијеност привредних друштава дрвне индустрије у Србији.....	111
4.1.1. Број предузећа дрвне индустрије	113
4.1.2. Запосленост и висина зараде у предузећима дрвне индустрије	117
4.1.3. Промет привредних друштава дрвне индустрије	123
4.1.4. Бруто додата вредност привредних друштава дрвне индустрије.....	127
4.1.5. Профит и профитабилност привредних друштава дрвне индустрије.....	132
4.1.6. Извоз привредних друштава дрвне индустрије.....	137
Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику	142
4.1.7. Увоз привредних друштава дрвне индустрије	142
4.2. Спољнотрговинско пословање дрвне индустрије у Србије	147
4.3. Анализа финансијских перформанси изабраних предузећа дрвне индустрије.....	153
4.4. Утицај економске кризе на пословне перформансе привредних друштава дрвне индустрије у Србији.....	164
5. ВРЕДНОВАЊЕ КОНКУРЕНТНОСТИ ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ.....	177
5.1. Теоријска основа и показатељи вредновања конкурентности предузећа дрвне индустрије	177
5.1.1. Показатељ откривене конкурентске предности – RCA.....	181
5.1.2. Индекс раста конкурентности - RCA1	182
5.1.3. Индекс нето пословних перформанси - RCA2	183
5.1.5. Индекс доприноса трговинском билансу – СТВ	184
5.1.6. Michaely индекс – MI	184
5.1.7. Грубер-Лојд индекс – GII.....	185
5.1.8. Коефицијент корелације - r	185
5.2. Положај дрвне индустрије Србије на глобалном тржишту	186
5.3. Анализа конкурентности дрвне индустрије Србије у периоду 1995-2015. године	187
5.4. Компаративна анализа конкурентности дрвне индустрије на примеру пет земаља Југоисточне Европе у периоду 2000-2015. године	194
6. ПОВЕЗИВАЊЕ У ЛАНАЦ ВРЕДНОСТИ КАО ФАКТОР ЗА УБРЗАНИ РАЗВОЈ ПРЕДУЗЕЋА ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ.....	205
6.1. Значај маркетинга за стварање конкурентске предности дрвне индустрије у савременим условима пословања.....	205
6.2. Ланац вредности дрвне индустрије Србије	211
6.2.1. Статистички обухват сектора дрвне индустрије.....	211
6.2.2 Ланац вредности сектора дрвне индустрије	212

6.2.3 Ланац вредности у дрвној индустрији Србије.....	214
6.2.4. Ланац вредности индустрије намештаја у Србији	217
6.2.5. Глобализација и интеграције у оквиру ланца вредности дрвне индустрије	219
6.3. Основни извори и најзначајнији фактори конкурентности предузећа дрвне индустрије Србије	222
6.3.1. Активности ИР, примена иновација и увођење нових технологија	224
6.3.2. Маркетинг, остали фактори конкурентности и стратегије предузећа дрвне индустрије	227
6.3.3. Финансирање и развој предузетничке инфраструктуре и повезивање предузећа дрвне индустрије	230
6.3.4. Запосленост, људски ресурси, глобализација и проширење ЕУ	234
6.4. SWOT анализа конкурентности предузећа дрвне индустрије Србије	237
6.4.1. Предности дрвне индустрије Србије у унапређењу конкурентности	238
6.4.2. Слабости дрвне индустрије Србије у унапређењу конкурентности.....	239
6.4.3. Шансе дрвне индустрије Србије за унапређење конкурентности	241
6.4.4. Опасности дрвне индустрије Србије код унапређења конкурентности	242
6.5. Политика развоја конкурентности предузећа дрвне индустрије	243
6.6. Стратешка и питања практичне политике релевантна за сектор дрвне индустрије Србије	246
6.6.1. Планови раста предузећа дрвне индустрије.....	246
6.6.2. Мере и активности за повећање конкурентности дрвне индустрије	247
ЗАКЉУЧАК.....	253
ЛИТЕРАТУРА.....	268
ПРИЛОГ број 1	279
ПРИЛОГ број 2	285

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

У условима глобализације, брзих технолошких и друштвених промена, конкурентност предузећа, привредних грана и земаља, одређује могућност њиховог опстанка и развоја, односно стварања просперитетног друштва, ефикасне привреде и успешних предузећа.

Полазећи од сложености феномена који се истражују, у докторској дисертацији се испитује постојање узрочне везе између унапређења конкурентности и успешности пословања предузећа дрвне индустрије чиме се сагледава и на конзистентан, истраживачко-аналитички начин испитује значај развоја свих активности у оквиру ланца вредности, посебно апострофирајући активности које омогућавају стварање високе додате вредности, као што су активности истраживања и развоја, испитивања и развоја производа, али и активности маркетинга, брендирања и других пост продајних услуга чији се значај често занемарује и не посвећује им се адекватна пажња, а од великог су, понекад и пресудног значаја за достизање довољног нивоа конкурентности и њеног унапређења током времена.

1.1. Предмет и значај истраживања

Дрвна индустрија је разноврсна производна делатност која значајно доприноси стварању нове вредности, запошљавању, извозу, регионалном и укупном привредном развоју. Ради се о радно (запошљава велики број радника) и ресурсно (претежно се користе биообновљиви ресурси) интензивним, извозно орјентисаним (остварују бољу покривеност увоза извозом) предузећима у чијој структури производње традиционално доминирају производи ниже технолошке сложености и додате вредности, које претежно карактерише ценовни вид конкуренције на домаћем и светском тржишту тако да је значајан извор конкурентске предности вођство у трошковима, док су стратегије диференцијације и фокусирања мање заступљене.

Савремена дрвна индустрија је све више мулти секторска делатност са широком понудом производа и услуга и великим економским, еколошким и друштвеним доприносом услед коришћења обновљивог ресурса. Производи на бази дрвета могу да се рециклирају, вишестрано употребљавају или буду обновљиви извор енергије. Ови производи су биоразградиви и могу се користити као замена за необновљиве ресурсе.

Структура ланца вредности дрвне индустрије може се приказати помоћу "У криве" у којој се активности које стварају највећу додату вредност налазе у пред-производним (ИР и дизајн) и пост-производним (маркетиншко брендирање, дистрибуција, постпродајне услуге) фазама производног процеса. Сама фаза производње, где је највећи број радника ангажован, све више постаје концентрисана, релативно стандардизована, изложена интензивној међународној конкуренцији и сталним притисцима на смањење трошкова. Глобално посматрано, земље у развоју заузимају најниже делове ланца вредности услед јефтине, али недовољно квалификоване радне снаге, недостатка модерне технологије, недовољне иновативности, креативности, слабог маркетинга и др. Развијене земље се у ланцу вредности дрвне индустрије усмеравају на активности (ИР, дизајнирање,

брендирање, дистрибуције и постпродајне услуге) и производе (финални производи високе сложености и савременог уникатног дизајна) које креирају вишу додату вредност.

Конкурентност је способност стварања и материјализације нове вредности у условима конкуренције. Реч је о сложенем, вишедимензионалном феномену који се може посматрати на националном и регионалном нивоу, на нивоу сектора и кластера, на нивоу предузећа, па све до нивоа појединачних производа. Како нема јединствено значење, конкурентност се може истраживати на различите начине користећи различите методологије и показатеље.

Национална конкурентност представља способност привреде да оствари дугорочно одржив привредни раст и повећа благостање већине становника и изгради привредну структуру која се ефикасно прилагођава условима међународне размене и глобалне конкуренције. Другим речима, конкурентност је способност неке земље да у слободним и равноправним тржишним условима произведе производе и обезбеди услуге који задовољавају потребе домаћег и страног тржишта, уз истовремено задржавање и дугорочно повећање реалнога дохотка становништва, односно способност остваривања виших факторских доходака у условима глобалне конкуренције. Привредни развој у чијој је основи конкурентност не заснива се само на наслеђеним компаративним предностима (нпр. природни ресурси и јефтина радна снага), већ на знању, развијеној инфраструктури, високој технологији и иновацијама.

Конкурентност сектора (делатности, гране, односно одређене индустрије) је способност предузећа у оквиру сектора да стварају нову вредност кроз повећање обима и квалитета производње и привлачења фактора производње у односу на остале секторе унутар привреде или у односу на исте секторе из других земаља. Секторска конкурентност одређена је великим бројем фактора као што су: обим, врста и квалитет производа и услуга, задовољство потрошача, ефикасност и ефективност интерних процеса, иновације, маркетинг, задовољство купаца, мотивисаност запослених и др. Конкурентност на нивоу сектора најчешће се мери на основу продуктивности употребе фактора производње и могућности извоза, чиме се уједно добија и мера извозне, односно међународне конкурентности. Секторска конкурентност је више од простог збира конкурентности појединачних предузећа која чине одређену грану привреде и показује утицај економске политике на привреду.

Конкурентност појединачних предузећа заснива се на релативним ценама које су одређене трошковима пословања и факторске продуктивности, као и квалитетом производа и услуга у односу на понуду других домаћих и страних предузећа у истој и другим конкурентским и/или комплементарним гранама.

Полазећи од претходно изнетог, предмет истраживања у овој докторској дисертације је степен конкурентности предузећа дрвне индустрије у Србији, односно истраживање могућности раста и развоја предузећа дрвне индустрије у Србији на основу развоја и унапређења конкурентске предности свих активности у оквиру ланца вредности дрвне индустрије, са посебним фокусом на пред-производним (ИР и дизајн) и пост-производним

активностима (маркетинг, брендирање, дистрибуције, постпродајне услуге), које стварају највећу додатну вредност у оквиру ланца вредности дрвне индустрије.

1.2. Научни циљ истраживања

Дрвна индустрија чини значајан део прерађивачке индустрије и важна је полуга раста домаће привреде. Међутим, промене међународног, макроекономског и пословног окружења настале као последица глобализације тржишта (појава глобалне конкуренције, пре свега из земаља са брзим растом и/или обиљем природних ресурса - Кина, Русија, Индија и др), промене трошкова енергије, развој технологије, промењени захтеви потрошача и климатске промена значајно су промениле услове пословања, конкурентску позицију и изворе конкурентске предности предузећа дрвне индустрије.

Иако предузећа која чине дрвну индустрију, имају различиту позицију у ланцу вредности дрвне индустрије и у различитој мери се ослањају на природне ресурсе (дрвни сортимент) и технолошку софистицираност, све већа глобализација и отвореност домаће привреде намеће нове изазове њиховом опстанку и развоју. Услед отворености домаће привреде, производи дрвне индустрије постали су предмет међународне размене и подложни утицају глобалне конкуренције што подразумева сталну проверу технолошких карактеристика, квалитета и цена производа како на домаћем, тако и на међународном тржишту. Да би домаћа предузећа из дрвне индустрије била способна да производе ценовно и по квалитету конкурентне производе принуђена су да врше сложене структурне промене у пословању и изградњи конкурентности.

Традиционални извори конкурентности предузећа дрвне индустрије у чијој је основи производња на основама економије обима и ниских трошкова производње више нису довољни у високо конкурентном и динамичном пословном окружењу. Пословање и развој који се заснива само на стратегији ниских трошкова и јефтених финалних производа постаје све мање одржив за предузећа која желе да задрже и унапреде конкурентност. Предузећа из дрвне индустрије морају да развијају нове стратегије пословања (производње и пласмана производа) у циљу стварања веће додате вредности и обезбеђивања одрживе конкурентске предности. Да би повратили конкурентност и виталност, ова предузећа све више се усмеравају на диференцијацију производа кроз развој и увођење нових производа који стварају већу додатну вредност и/или смањују укупне трошкове производње.

Иако се истраживања конкурентности у области дрвне индустрије недовољно фокусирају на то како предузећа да унапреде активности које стварају већу додатну вредност и на тим основама унапреде своју конкурентност, развој тих активности у оквиру ланца вредности и даље остаје основа за унапређење укупне конкурентности предузећа дрвне индустрије, како у Србији тако и у свету.

Како је дрвна индустрија скуп комплементарних, али међусобно технолошки различитих делатности (од производње сировина на основу интензивног коришћења природних ресурса до производње сложенијих производа веће додате вредности) са различитим улогама у ланцу вредности, различите активности имају и различите носиоце

конкурентности. Зато се изградња дугорочне конкурентности у области дрвне индустрије не може заснивати само на експлоатацији природних ресурса, већ се све више мора заснивати на стварање технолошки сложених производа и услуга са већом додатом вредношћу, који се само у основи наслањају на интензивно коришћење природних ресурса (различитих врста дрвног сортиментa).

У складу са тим, циљ дисертације је да истражи достигнути ниво развијености и конкурентности предузећа дрвне индустрије у Србији, вреднује (применом математичких и статистичких метода) и упореди (помоћу показатеља којима се мери секторска конкурентност) ниво конкурентности предузећа дрвне индустрије Србије у односу на земље у окружењу, да идентификује конкурентске предности и одреди основне изворе секторске конкурентности и најважније промене у конкурентским стратегијама предузећа из ове области, а све како би се одредили фактори конкурентности које је потребно унапредити у циљу побољшања нивоа конкурентности предузећа дрвне индустрије Србије.

1.3. Полазне хипотезе истраживања

На основу дефинисаног циља истраживања, у докторској дисертацији полази се од следећих хипотеза:

X1: Конкурентски потенцијал предузећа дрвне индустрије Србије је недовољно искоришћен.

X2: Знања и вештине у области истраживања и развоја (ИР), дизајна и маркетинга у оквиру ланца вредности дрвне индустрије позитивно утичу на унапређење конкурентности предузеће дрвне индустрије.

X3: Повезивање предузећа дрвне индустрије са осталим стејкохолдерима позитивно утиче на пословну и националну конкурентност предузећа дрвне индустрије Србије.

X4: Одсуство одговарајуће секторске политике и системске помоћи државе смањује конкурентност и успорава развој предузећа дрвне индустрије у Србији.

1.4. Научне методе истраживања

У изради докторске дисертације примењени су општи методолошки принципи, прилагођени конкретном предмету истраживања. Истраживање је реализовано у више логички конзистентних фаза, применом одговарајућих научних метода и опште прихваћених метода и техника математичке, статистичке и економетријске анализе. У току истраживања претежно су коришћени подаци из примарног (резултати добијени путем анкете) и званичних секундарних извора (подаци преузети из Републичког завода за статистику, Агенције за привредне регистре и других релевантних статистичких извора података), као и литература са енглеског и српског говорног подручја.

Метод анализе је примењен за сагледавања компоненти конкурентности и развоја конкурентске предности, као и садржаја и кључних атрибута развојне и политике подстицања конкурентности дрвне индустрије у Србији.

Метод синтезе је коришћен приликом обједињавања појединих елемената концепта конкурентности и конкурентске предности, као и приликом обједињавања садржаја развојне и политике подстицања конкурентности у интегралну и усклађену мисаону целину, коју чине посредни закључци као наставак претходне анализе. Тиме је омогућено да се преко једноставних дође до сложених судова о појединим проблемима пословања и конкурентности предузећа дрвне индустрије. Метод синтезе је коришћен са циљем да се анализирани парцијални показатељи и фактори који одређују конкурентност заокруже у јединствену целину.

У раду је примењен и метод компарације, код поређења показатеља достигнутог нивоа развијености и конкурентности дрвне индустрије Србије са развијеношћу и конкурентношћу других делатности привреде Србије, као и дрвне индустрије у свету.

Дескриптивни метод је употребљен код уопштавања и систематизовања досадашњих искустава, а историјски метод посебно је примењен у оквиру хронолошког праћења настанка и еволуције садржаја комплекса конкурентности и развоја дрвне индустрије. Такође, примењен је и метод компилације са циљем преузимања резултата других научно-истраживачких радова за потребе истраживања у оквиру докторске дисертације.

У овом истраживању од примарног значаја је примена различитих економских, математичких, статистичких и економетријских метода, почев од израчунавања показатеља за откривање структура, карактеристика и законитости посматраних појава, квантификовања њихових међусобних узрочно-последичних веза и повезаности путем корелационе анализе. Централну улогу у доказивању основне хипотезе у истраживању ће имати одговарајућа статистичка и корелациона анализа. Методом верификације извршена је провера и доказивање најважнијих теоријски претпоставки, као и утврђивање степена истинитости полазних претпоставки.

Статистичке методе су коришћене за истраживање и приказивање квантификованих података развијености и конкурентности, а економетријске методе за утврђивање повезаности и међузависности између конкурентности и ефикасности предузећа дрвне индустрије.

Применом наведене методологије, коришћењем релевантне литературе и сопственим истраживањима, у дисертације се преиспитују полазне претпоставке и дају препоруке које би могле бити корисне за ширу академску заједницу, као и за креаторе развојне и индустријске политике, а посебно политике подстицања конкурентности у области дрвне индустрије.

1.5. Границе истраживања

Истраживања спроведена у докторској дисертацији условљена су доступношћу података, било да се ради о примарним подацима (финансијски извештаји појединачних предузећа

и одговори на анкетни упитник), било да је реч о агрегираним секундарним подацима (РЗС и UNCTAD-а), као и избором референтних земаља, које су подесне за поређење. У том циљу, конкурентност дрвне индустрије Србије, пореди се са земљама Југоисточне Европе (Србија, Хрватска, Румунија, Бугарска и Босна и Херцеговина).

1.6. Очекивани резултати

Иако је структура националне привреде и појединих сектора у дугом року релативно стабилна, развојем привреде и технологије долази до промене њихове структуре током времена, тако да достигнути ниво конкурентности и могућности за даљи раст није исти за све секторе.

Конкурентност одређује профитабилност предузећа унутар сектора, јер утиче на ниво цена (висину марже), висину трошкова и атрактивност за нова улагања, било да се ради о улагањима у постојећим предузећима како би повећала и унапредила производњу или у оснивању нових предузећа са потпуно новом понудом на тржишту. У складу са тим, у овом раду се истражује и описује развијеност и конкурентност предузећа дрвне индустрије у Србији, како би се идентификовали и разумели најзначајнији фактори раста и извори конкурентске предности предузећа дрвне индустрије Србије.

У том циљу, применом одговарајућих техника економске анализе, истражује се постојање, смер и јачина узрочних веза између кључних фактора (секторске и међународне) конкурентности и развијености предузећа дрвне индустрије. Како ланац вредности дрвне индустрије обухвата различите фазе производње и прераде дрвета, од услужних активности које претходе производњи (ИР и дизајн), самог процеса прераде дрвета и производње финалних производа, до рекламирања, брендирања, продаје, дистрибуције и постпродајних услуга, предмет научног истраживања је разумевање, анализа и објашњење значај развоја и унапређења различитих активности у оквиру ланца вредности дрвне индустрије. Такав приступ омогућава сагледавање и оптимизацију структуре активности у оквиру ланца вредности дрвне индустрије у циљу повећања конкурентности сектора. Циљ је да се покаже колики утицај и значај имају различите производне и услужне активности (ИР, дизајнирање, брендирање, дистрибуција, постпродајне услуге) у оквиру ланца вредности, као и колики је значај криве учења, развоја и примене нове и унапређења постојеће технологије, нових метода пословања за јачање укупне конкурентности и унапређења ефикасности предузећа дрвне индустрије у Србији.

Добијени резултати указали су на потребу успостављања равнотеже између настојања за смањивање трошкова и потребе за диференцијацијом производње и понуде, између масовне производње производа са ниском додатом вредношћу по јединици производа и технолошки сложеније производње у мањим серијама са високом додатом вредношћу. Сходно томе, неопходно је одредити оптималну брзину трансформације из сировински интензивне производње ка производњи која се претежно заснива на новим знањима, технологији и иновацијама и стварању високе додате вредности по јединици производа.

2. КОНКУРЕНТНОСТ ПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ

2.1. Појам, дефинисање, врсте и значај конкурентности

Конкурентност је један од најмоћнијих концепата у савременој економској теорији.¹ Међутим, како се ради о сложеном и вишедимензионалном феномену, који се може посматрати на нивоу појединачних производа и услуга, група производа, процеса, на нивоу предузећа и група предузећа која послују у оквиру исте гране, али и група предузећа вертикално интегрисаних у јединствени ланац вредност и/или у кластере. Такође, може се посматрати на нивоу националне привреде, као и шире, на нивоу ширих региона (нпр. Европска унија, Евроазијска Унија, Земље Западног Балкана и др.), па све до нивоа глобалне привреде, односно светског тржишта. У економској теорији и пракси, не постоји једно општеприхваћено одређење његовог значења и сходно томе универзално дефинисање конкурентности.

Иако постоје различита схватања и дефинисања појма конкурентности, под конкурентношћу се најчешће подразумева способност стварања и материјализације нове вредности у условима слободне конкуренције, а бројне дефиниције показују разноликост и ширину концепта конкурентности и одражавају његов развој.²

Шири концепт конкурентности, усмерен је на мерење конкурентности националне привреде или ширих тржишта и представља приступ мерењу макро конкурентности. Полазећи од овог приступа, економисти Шваб и Сала-и-Мартин конкурентност неке земље дефинишу као "скуп институција, политика и фактора, који одређују ниво продуктивности једне земље".³ Слично томе, према Организацији за економску сарадњу и развој (ОЕЦД-у), конкурентност земље је мера способности земље да у слободним и равноправним тржишним условима произведе робу и услуге које пролазе тест међународног тржишта, уз истовремено задржавање и дугорочно повећање реалног дохотка становништва.⁴

За разлику од претходног приступа, постоје и економисти који сматрају да се приликом истраживања феномена националне конкурентности не треба фокусирати на привреду као целину, већ на поједине гране и секторе делатности.⁵ У том контексту, конкурентност привреде говори о њеној способности стварања додате вредности у односу на идентичне секторе делатности у другим земљама, на способност привлачења фактора производње у односу на остале секторе у оквиру исте земље или из других земаља и на способност

---

¹Garelli, S. (2004.). „*Competitiveness of Nations: The Fundamentals*“. in: *IMD World Competitiveness Yearbook, Lausanne, Switzerland, str. 730-74.*

²Siggel, E., (2007), *International Competitiveness and Comparative Advantage: A Survey and a Proposal for Measurement*, CESifo Institute, German, p. 2-5.

³Schwab, K., Sala-I-Martin, X., (2012). *The Global Competitiveness Report 2012-2013*. (K Schwab, Ed.). World Economic Forum.

⁴IMD, (2003). *World Competitiveness Yearbook, 2003*, Institute for Management Development, Lausanne, p. 1.

⁵Cho, D. Moon, H. (2000) *From Adam Smith to Michael Porter: Evolution of Competitiveness Theory*. Singapore: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.

прилагођивања привреде друштвено-економским условима.⁶ Слично овом гледишту је и дефинисање секторске конкурентности од стране Организације за индустријски развој УН (УНИДО), где се индустријска, односно секторска конкурентност посматра као способност производних предузећа да стварају нову вредност кроз повећање обима и квалитета производње и привлачења фактора производње у односу на остале секторе унутар привреде или у односу на исте секторе из других земаља. Она се дефинише као способност земаља да повећају своје присуство на међународном и домаћем тржишту, кроз развој индустријских сектора и активности са већом додатом вредношћу и технолошком сложеносћу.⁷

Такође, постоје схватања према којима се конкурентност условно може поделити на квантитативну и квалитативну конкурентност. Квантитативна конкурентност се односи на питање ефикасности производње и цене производње истоврсних производа. Према овом приступу, земља, која због јефтинијих фактора и/или супериорне технологије, производи јефтинејше упоредиве производе, поседује квантитативне аспекте конкурентности. Квалитативна конкурентност зависи од употребе напредних технологија, знања и иновација, којима се постиже предност у односу на конкуренцију, дизајном, квалитетом или напредним особинама производа, тако да најуспешније земље истовремено повећавају и своје учешће на глобалном тржишту и цене производа, односно приход, јер напредују на "лестници квалитета" према захтевнијим тржишним сегментима.⁸

Без обзира који приступ дефинисања се усвоји, из претходних схватања и дефинисања секторске конкурентности може се извући закључак да је одређена бројним, међусобно повезаним, а истовремено различитим факторима као што су: обим, врста и квалитет производа и услуга, задовољство купаца, добављача и осталих стејкхолдера, ефикасност интерних процеса, мера и активности, ефикасности маркетинга, степена иновативности, мотивисаности и квалитета запослених и др. Полазећи од тога, конкурентност на нивоу сектора најчешће се мери на основу продуктивности употребе фактора производње и могућности извоза, чиме се уједно добија и мера извозне, односно међународне конкурентности. То значи да је секторска конкурентност више од простог збира конкурентности појединачних предузећа, која чине одређену грану привреде и показује утицај економске политике на привреду.⁹

Из претходних дефиниција макро конкурентности (на нивоу земље или њеног дела, односно сектора) произилази да, иако је конкурентност условљена макроекономским и

---

⁶Toming, K. (2011). The impact of integration with the European Union on the international competitiveness of the food processing industry in Estonia. Dissertation, Estonia: Tartu University Press.

⁷UNIDO, (2013). The Industrial Competitiveness of Nations, Looking back, forging ahead, *Competitive Industrial Performance Report 2012/2013*, Vienna, p vi.

⁸Lenardić, M., (2003), Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske 2002. Nacionalno vijeće za konkurentnost, Zagreb, str. 24.

⁹Milićević, S., Nikolić, M., Cvetanović, S., (2017). The competitiveness of wood processing industry in the Republic of Serbia during the period 1995-2015, *Industrija*, 45(3), pp. 131-150.

другим ширим друштвено-економским факторима, њено извориште је на нивоу предузећа, јер се може побољшати само кроз конкурентнија предузећа, што указује на јасну везу између микро (ниво предузећа) и макро (ниво земље или сектора) конкурентности.

Гроуве указује да се вредност ствара на нивоу предузећа, а конкурентност земље, односно одређене привредне гране само је огледало способности њених предузећа да се успешно укључе у међународне економске процесе. Укратко, унапређење конкурентности земље заснива се на сталном расту конкурентности њених предузећа. На овај начин се појам националне (међународне) конкурентности веома приближио појму конкурентности предузећа, иако постоји различитост циљева предузећа и националне привреде.¹⁰ Мартин и Санли указују да микро, односно конкурентност предузећа показује способност предузећа да се такмиче, расту и буду профитабилна.¹¹ Фило даје нешто ширу дефиницију, где се микро конкурентност односи на склоност и способност предузећа да се такмиче, да освоје и задрже позицију на тржишту, повећају тржишно учешће и профитабилност, и на крају да ојачају комерцијално успешне активности.¹² Из претходне две дефиниције произилази да микро, односно конкурентност предузећа, подразумева способност предузећа да континуирано и профитабилно производе производе и пружају услуге које задовољавају услове отвореног тржишта у погледу цене, обима, квалитета, рокова, итд., као и да конкурентнија предузећа послују успешније и истискују мање конкурентна предузећа са тржишта.

Познати теоретичар из области менаџмента, Портер, развија концепт конкурентске предности, који се базира истовремено и на ниским трошковима (рационализација производње и економија обима) и на диференцирању производа (улагања у истраживање и развој, технологије, иновативност, квалитет, маркетинг или стварање марке). Ове предности са низом активности предузећа, воде до три генеричке стратегије за постизање натпросечних резултата у неком сегменту индустрије: (1) трошковног лидерства, (2) диференцијације и (3) фокусирања. Свака генеричка стратегија подразумева различите приступе остваривању одређене врсте конкурентске предности и стратегијског циља. Коју ће стратегију предузеће користити зависи од бројних фактора, а посебно од структуре гране у којој послује.¹³ Концепт конкурентске предности је значајан, јер је већина истраживања конкурентности заснована на употреби статистичких метода за процену откривене и очекиване компаративне и конкурентне предности.

Поједини економисти, попут Оутрата, указују на то да неки индикатори мере конкурентност само на нивоу привреде као целине, а неки индикатори мере

---

¹⁰Grauwe, D., P., (2010), *Dimensions of Competitiveness*, The MIT Press, <http://mitpress.mit.edu>.

¹¹Martin, R., Sunley, P., 2006. "Path dependence and regional economic evolution", *Journal of Economic Geography*, 6(4), pp. (395-437).

¹²Filó, C., (2007). 'Territorial Competitiveness and the Human Factors.' Presented at the International Conference of Territorial Intelligence, Huelva 2007 (CAENTI) <http://www.territorial-intelligence.eu>.

¹³Porter, M., E., (2007), *Konkurentnska prednost – osvarivanje i očuvanje vrhunskih poslovnih rezultata*, ASEE Books, Novi Sad, str. 22-30.

конкурентности на нивоу привреде у целини, као и на нижим нивоима привредне структуре, па све до нивоа појединачног предузећа.¹⁴

Полазећи од сложености и специфичности конкурентности, у економској теорији развијени су и у пракси се користи већи број индикатора за откривање и мерење конкурентности који, представљају специфичну комбинацију карактеристика конкурентности изабраног индустријског сектора и/или земље.¹⁵ Међутим, упркос бројним покушајима (нпр. композитни индекси конкурентности), у пракси још увек не постоји широко прихваћен појединачни индикатор који мери конкурентност, било да се истражује конкурентност региона, националне привреде, гране, кластера или појединачних предузећа или производа.

Конкурентност предузећа дрвне индустрије одређује могућност њиховог раста и развоја и повећање запослености, како у оквиру саме дрвне индустрије, тако и на нивоу домаће привреде у целини. Унапређење и јачање конкурентности предузећа дрвне индустрије је значајно јер се ради о производној делатности која значајно доприноси стварању додате вредности, запошљавању и извозу.

Дрвна индустрија чини значајан део прерађивачке индустрије и важна је полуга раста домаће привреде. У Србији, дрвна индустрија има дугу традицију, што је и логично имајући у виду чињеницу да постоји довољна база дрвног сортимента као улазне сировине у процесу производње. Ради се о делатности у којој земља може да оствари конкурентску предност на регионалном и глобалном нивоу, оствари позитиван трговински биланс и допринесе привредном расту и расту запошљавања.¹⁶

Домаћа предузећа из дрвне индустрије су претежно ресурсно интензивна, са доминантном понудом производа ниже технолошке сложености и мање додате вредности. Иако су извозно оријентисана, ослањају се на ценовну стратегију (ценовна конкурентност коју одликује производња производа ниске додате вредности, ниске цене коштања и ниске финалне цене), како на домаћем тако и на и глобалном тржишту. Међутим, извори конкурентности који се заснивају на економији обима и ниским трошковима производње више нису довољни у високо конкурентном и динамичном пословном окружењу 21 века. Зато, пословање и развој који се заснива само на ценовној стратегији, односно на ниским трошковима улазних фактора (цени коштања производа) и јефтених финалних производа (најнижа продајна цена) постаје све мање одрживо за домаћа предузећа дрвне индустрије. Да би повратила и унапредила конкурентност и одговорила на нове изазове из конкурентског окружења домаћа предузећа из дрвне индустрије морају да развијају нове стратегије пословања (производње и пласмана

---

¹⁴Ouerta, R. (2000). *Konkurenčná schopnosť slovenskej ekonomiky a jej štruktúrno-adaptačné súvislosti*. Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, p. 11.

¹⁵Dieter, M. & Englert, H., (2007): *Competitiveness in the Global Forest Industry Sector: an Empirical Study with Special Emphasis on Germany*. *European Journal of Forest Research*, 126 (3), p. 401-412.

¹⁶Milićević, S., Nikolić, M., Cvetanović, S., (2017). *The competitiveness of wood processing industry in the Republic of Serbia during the period 1995-2015*, *Industrija*, 45 (3), pp. 131-150.

производа) којима ће повећати продуктивност, диференцирати производе кроз развој и увођење нових производа који стварају већу додату вредност и/или смањују укупне трошкове производње, другачије се позиционирају на тржишту унапређењем квалитета, дизајна и маркетинга и др.

Уважавајући велики значај и сву сложеност код разумевања, дефинисања и мерења конкурентности у наставку рада се конкурентност дрвне индустрије Србије истражује пратећи структуру и логику тзв. „пирамиде конкурентности“, почевши од основних (базичних) фактора конкурентности, преко међупроизвода до макроекономских резултата конкурентности.¹⁷

Слика 1: Пирамида конкурентности

Извор: аутор, прилагођено према: Ленардић, М., (2009), Годишње извешће о конкурентности Хрватске 2008., Национално вијеће за конкурентност Загреб, Институт за међународне односе Загреб, стр. 24.

Концепт пирамиде конкурентности заснива се на идеји да је конкурентност одређена:

- (1) квалитетом пословне околине у којој предузећа послују,
- (2) квалитетом шире (индиректне) друштвене и економске околине,
- (3) иновацијским и инвестиционим способностима самих предузећа, тако да се конкурентност одражава:
  - У макроекономским резултатима,
  - У међународној трговинској конкурентности,

¹⁷http://www.forfas.ie/ncc/reports/ncc_annual_04.index.html.

- На нивоу региона и привредних сектора.¹⁸

Пирамида конкурентности је погодан оквир за истраживање конкурентности, јер прави разлику између конкурентности на нивоу предузећа (микро конкурентност) и на нивоу привреде (макро конкурентност), као и конкурентности у кратком и дугом року. На микро нивоу конкурентност се обично изједначава са тржишним успехом предузећа, односно са растом његовог учешћа на тржишту и позиционирањем на лествици квалитета. На макро нивоу, конкурентност је шири појам који обухвата раст привреде у целини, побољшање квалитета живота и унапређење продуктивности.

У кратком року кретања цена, трошкова, зарада, девизног курса и других макроекономских агрегата значајно утичу на конкурентност домаћих предузећа без обзира на ниво њихове продуктивности. Међутим, у дугом року, конкурентност је у основи питање повећања продуктивности, односно нивоа ефикасности и квалитета производње и услуга и то је дугорочно кључна одредница висине животног стандарда и квалитета живота становништва.

Истовремено, конкурентност зависи и од трошкова и способности предузећа да конкуришу на домаћем и страним тржиштима. Повећање конкурентности, у дугом року, могуће је само сарадњом свих друштвено заинтересованих група (предузећа, владе, домаћих и страних организација, удружења потрошача и др). Конкурентност посебно домаћих предузећа, најбоља су основа за социјално праведно друштво и пуну запосленост. У том погледу, конкурентност је идеја која уједињује све друштвене групе.¹⁹

2.2. Фактори конкурентности

У основи пирамиде конкурентности налазе се фактори конкурентности који одређују квалитет пословног амбијента у коме домаћа предузећа послују. Један од фактора конкурентности односи се на економске услове пословања (економска кретања у индустрији, прерађивачкој индустрији, грађевинарству и трговини на мало), затим на финансијски систем (цене и монетарна кретања) и ефикасност државе (јавне финансије, јавни дуг и платни биланс). Следећи фактор конкурентности, односи се на развијеност пословне инфраструктуре у Србији (индустријске зоне, пословно-технолошки инкубатори, кластери предузећа, научно-технолошки паркови) и њихова усмереност на подршку и помоћ предузећима дрвне индустрије, затим фактори тржишта рада, образовања и стручног усавршавања, фактори који се односе на развијеност предузетништва и раст предузећа, односно пословне демографије (оснивања и гашења предузећа-привредних субјеката). На крају, треба истаћи факторе конкурентности који се односе на иновативност привреде - улагање у истраживање и развој и остале активности

---

¹⁸Lenardić, M., (2003), *Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske 2002*, Nacionalno vijeće za konkurentnost Zagreb, str. 24.

¹⁹Lenardić, M., (2007), *Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske 2006*, Nacionalno vijeće za konkurentnost Zagreb, str. 9.

које имају утицај на јачање иновативне способности и конкурентности по том основу.

Иако је утицај ових фактора на укупну конкурентност тешко директно измерити, они чине основу за деловање развојних политика које ће имати повољне ефекте на вишим нивоима пирамиде конкурентности.

2.2.1. Пословни амбијент

Пословни амбијент у Србији у 2017. години повољнији је у односу на претходне године, на шта указују кретања основних макроекономских агрегата. У 2017. години остварен је привредни раст (раст БДП) од 1,9%, као и раст укупне индустријске производње од 3,5%, при чему је сектор рударства остварио раст од 2,7%, прерађивачка индустрија раст од 6,4%, док је у сектору снабдевања електричном енергијом, гасом, паром и климатизацијом забележен пад од 6,2%.

Раст привреде и индустрије праћен је и растом потрошње домаћинства, јер је раст промета у трговини на мало повећан за 3,7%. Позитивни трендови настављени су и на тржишту рада где је број запослених повећан за 3,0%, а укупан број незапослених смањен за -9,2% на међугодишњем нивоу. Такође, остварен је и реални раст просечне нето зараде за 0,9%, тако да је, у децембру 2017. године нето зарада износила 54.344 динара или 458,7 евра, а у прерађивачкој индустрији 53.688 динара (453,2 евра).

Укупна спољнотрговинска робна размена износила је у 2017. години 34,5 млрд. евра (извоз 15,1 млрд. евра, а увоз 19,4 млрд. евра) и остварила је раст од 13,0% на међугодишњем нивоу. Извоз робе је у истом периоду порастао за 12,0%, а увоз робе за 13,8%. Дефицит робне размене је повећан за 20,2% и износио је 4,3 млрд. евра. Покривеност увоза извозом износила је 77,4% и мања је у односу на претходну годину, када је износила 78,8%.

Приходи буџета су реално већи за 4,3%, а расходи за 0,4% у односу на 2016. годину. Суфицит буџета је 33,9 млрд. динара, док је нето прилив страних директних инвестиција у првих једанаест месеци 2017. године износио 2,3 млрд. евра и био је виши за 37,5% у односу на 2016. годину.

У 2017. години забележен је фискални суфицит (први пут од 2005. године) у износу од 52,3 млрд. динара (1,2% БДП), при чему су јавни приходи сектора државе забележили међугодишњи реални раст од 4,0%, а јавни расходи пад од -1,7%. Настављен је и тренд смањења учешћа јавног дуга у БДП, са 74,7% у 2015. години на 61,5% (на крају децембра 2017. укупан јавни дуг је износио 23,2 млрд. евра).

Позитивна кретања забележена су и у монетарној сфери. Инфлација је забележила раст од 3,0%, а укупна кредитна активност у 2017. години је остварила номинални раст од 2,6% (раст кредита становништву од 9,9% и пад кредита привреди од -2,5%). На раст кредитне активности становништва највише је утицао раст готовинских кредита (међугодишњи номинални раст од 25%). Такође, укупна штедња становништва је у децембру 2017. године износила 1.123,9 млрд. динара (девизна 1.074,4 млрд. динара, а

динарска 49,5 млрд. динара) и у односу на децембар 2016. године забележила је раст од 0,2% (девизна штедња раст од 0,3%, а динарска пад од -1,7%).

Табела 1: Основни показатељи макроекономских кретања у Србији

	Јединица мере	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Реални сектор										
БДП	међугод. стопе, у %	-3,1	0,6	1,4	-1,0	2,6	-1,8	0,8	2,8	1,9
БДП	мил. евра	30.655	29.766	33.424	31.683	34.263	33.319	33.491	34.616	
БДП/ст.	евро	4.187	4.082	4.619	4.400	4.781	4.672	4.720	4.904	
Индустр. Производ.	међугод. стопе, у %	-12,6	1,2	2,5	-2,2	5,5	-6,5	8,3	4,7	3,5
Рударство	међугод. стопе, у %	-3,8	3,8	9,8	0	5,3	-16,6	10,6	4,0	2,7
Прерађивачка индустрија	међугод. стопе, у %	-16,1	2,6	-0,2	-0,9	4,8	-1,4	5,3	5,3	6,4
Снабдевањ ел. енер., гасом, паром и клима.	међугод. стопе, у %	0,8	-4,4	9,7	-7,1	8,1	-20,1	18,8	2,7	-6,2
Тржиште рада										
Запослени	у хиљадама	1.985	1.901	1.866	1.866	1.865	1.845	1.896	1.914	1.977
Активно незапослена лица	у хиљадама	747	744	753	762	775	767	743	714	651
Анкетна стопа незапослености	%	16,1	19,2	23,0	23,9	22,1	19,2	17,7	15,3	12,9*
Нето зараде	динарима	31.733	34.142	37.976	41.377	43.932	44.530	44.432	46.097	47.893
	реалне стопе, у %	0,2	0,7	0,2	1,1	-1,5	-1,5	-2,1	2,5	0,9
Пензије	динарима	19.788	19.890	21.285	22.450	23.378	23.553	23.196	23.006	23.913**
	реалне стопе, у %	3,3	-5,9	-3,6	-2,2	-3,4	-2,1	-0,1	-0,1	-1,2
Економски односи са иностранством										
Текући рачун платног биланса	мил. евра	-2.032	-2.037	-3.656	-3.671	-2.098	-1.985	-1.577	-1.370	-1.695
	% БДП	6,6	6,8	10,9	11,6	6,1	6,0	4,7	4,0	-

Извоз робе и услуга	мил. евра	8.043	9.515	11.145	11.469	13.937	14.451	15.631	17.314	17.707
	међугод. стопе, у %	-16,1	18,3	17,1	2,9	21,5	3,7	8,2	10,8	12,4
Увоз робе и услуга	мил. евра	13.099	14.244	16.487	16.992	17.782	18.096	18.899	19.895	20.305
	међугод. стопе, у %	-28,3	8,7	15,7	3,1	4,7	1,8	4,4	5,3	14,8
СДИ	мил. евра	2.068	1.133	3.320	753	1.298	1.236	1.804	1.899	2.288
	% БДП	6,7	3,8	9,9	2,4	3,8	3,7	5,4	5,5	
Спољни дуг	мил. евра	22.272	23.509	24.123	25.645	25.644	25.679	26.234	26.488	26.033 **
	% БДП	72,7	79,0	72,2	80,9	74,8	77,1	78,3	76,5	
Курс динара										
Просечан курс динара према евр	динар/евро	93,95	103,04	101,95	113,13	113,14	117,31	120,73	123,12	121,34
Просечан курс динара према долару	динар/долар	67,47	77,91	73,34	88,12	85,17	88,54	108,85	111,29	107,50
Фискални сектор										
Консолидовани фискални резултат	% БДП	-4,4	-4,6	-4,8	-6,8	-5,5	-6,6	-3,7	-1,3	+1,2
Јавни дуг	% БДП	32,8	41,8	45,4	56,2	59,6	70,4	74,7	71,9	61,5
Потрошачке цене										
Инфлација крај периода	међугод. стопе, у %	6,6	10,3	7,0	12,2	2,2	1,7	1,5	1,6	3,0
Инфлација просек периода	међугод. стопе, у %	8,4	6,5	11,0	7,8	7,8	2,9	1,9	1,2	3,0

Напомена: * 31. септембар 2017. године; ** период I-XI 2017. године.

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику, Народне банке Србије и Министарства привреде.

Економски услови пословања

Економска кретања у индустрији - У децембру 2017. године, у односу на исти месец 2016. године, забележен је раст укупне индустријске производње за +0,5%, рударства +3,3% и прерађивачке индустрије +0,4%, док је у сектору снабдевања електричном енергијом, гасом, паром и климатизацијом производња забележила пад од -0,1%.

Највећи утицај на раст индустријске производње у децембру 2017. године, у односу на исти месец 2016. године, имале су: производња хемикалија и хемијских производа, производња електричне опреме, производња машина и опреме на другом месту непоменуте и производња металних производа, осим машина.

Графикон 1: Индустријска производња у Србији у 2016. и 2017. години (2016=100)

Извор: Аутор, на основу података Републичког завода за статистику и Министарства привреде

Обим индустријске производње, у децембру 2017. године, у односу на новембар 2016. године бележи раст код 21 области (учешће у структури индустријске производње 56%), а пад код 8 области (учешће у структури индустријске производње 44%).

У 2017. години, у односу на претходну годину, забележен је раст укупне индустријске производње од 3,5%, рударства 2,7% и прерађивачке индустрије 6,4%, док је пад забележен и у снабдевању електричном енергијом, гасом, паром и климатизацијом 6,2%.

Табела 2: Показатељи развијености индустријске производње

	Учешће у БДП	Учешће у укупној БДВ	Учешће у БДВ индустрије	Пондери	Запослени
Укупно	21,4	25,9	100,0	100,0	100,0
Рударство	0,8	1,0	3,9	7,1	5,0
Прерађивачка индустрија	15,6	19,0	73,1	73,9	81,7
Снабдев. електричном енергијом гасом и паром	3,8	4,6	17,6	19,0	6,3
Снабдевање водом и управљање водама	1,2	1,4	5,4		7,0

Напомена: БДВ (2016) и пондери (2015) и запослени (XII 2016).

Извор: Аутор, на основу података Републичког завода за статистику и Министарства привреде Р. Србије.

Наставак позитивних трендова у прерађивачкој индустрији, као и опоравак производње у секторима рударства и снабдевања електричном енергијом, гасом, паром и климатизацијом, допринели су расту укупне индустријске производње.

Табела 3: Стопе раста индустријске производње у периоду 2015-2017.

	2015	2016	<u>IX 2017</u> <u>IX 2016</u>	<u>X 2017</u> <u>X 2016</u>	<u>XI 2017</u> <u>XI 2016</u>	<u>XII 2017</u> <u>XII 2016</u>	<u>I-XII 2017</u> <u>I-XII 2016</u>
Укупно	8,2	4,7	7,3	4,4	5,5	0,5	3,5
Рударство	10,5	4,0	8,0	7,9	5,0	3,3	2,7
Прерађивачка индустрија	5,3	5,3	9,0	6,1	8,2	0,4	6,4
Снабдевање електр. енергијом гасом и паром	18,8	2,7	0	-3,4	-4,3	-0,1	-6,2

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику и Министарства привреде

Економска кретања у прерађивачкој индустрији - Раст извоза, као и позитивни ефекти инвестиција утицали су да прерађивачка индустрија у 2017. години оствари висок раст 6,4%.

Табела 4: Основни показатељи пословања прерађивачке индустрије у периоду 2015-2017.

	2015	2016	<u>IX 2017</u> <u>IX 2016</u>	<u>X 2017</u> <u>X 2016</u>	<u>XI 2017</u> <u>XI 2016</u>	<u>XII 2017</u> <u>XII 2016</u>	<u>I-XII 2017</u> <u>I-XII 2016</u>
Физички обим, стопа раста у %	5,3	5,3	9,0	6,1	8,2	0,4	6,4
Зараде, нето зарада РСД	41.148	43.618	45.527	44.959	45.265	53.688	45.949
стопа раста у % - реално	4,2	4,7	2,4	3,0	2,2	3,0	4,1
Цене произвођача, стопа раста у %	-0,5	-0,5	3,4	3,0	4,7	2,5	3,8
Извоз, у мил. EUR	10.868,3	12.123,8	1264,7	12.293,3	1.235,4	1102,6	13.768,3
стопа раста у %	8,1	11,6	15,3	18,4	18,4	27,8	13,6
Увоз, у мил. EUR	12.789,4	13.482,6	1353,0	1.362,5	1.338,5	1.268,4	14.528,8
стопа раста у %	4,9	5,4	22,1	20,9	34,9	2,32	10,2

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику и Министарства привреде.

Највећи утицај на раст прерађивачке индустрије у периоду 2017. године, у односу на 2016. годину имале су: производња хемикалија и хемијских производа и производња производа од гуме и пластике.

Табела 5: Стопе раста прерађивачке индустријске

	2015	2016	<u>IX 2017</u> <u>IX 2016</u>	<u>X 2017</u> <u>X 2016</u>	<u>XI 2017</u> <u>XI 2016</u>	<u>XII 2017</u> <u>XII 2016</u>	<u>I-XII 2017</u> <u>I-XII 2016</u>
Прерађивачка индустрија	5,3	5,3	9,0	6,1	8,2	0,4	6,4
Произ.прехранбених производа	0	6,0	-8,2	1,8	0,3	-10,3	-0,1
Производња пића	4,6	-0,4	3,7	6,7	2,3	2,6	5,1
Произ.дуванских производа	57,7	22,6	6,0	1,3	4,3	18,1	10,1
Производња текстила	24,6	-15,2	9,2	18,3	16,5	20,2	15,1
Пр. одевних предмета	-4,4	7,2	-4,8	6,8	12,5	13,2	3,5
Произ.коже и предмета од коже	-16,1	-4,7	11,1	11,2	11,5	22,2	1,1
Прерада дрвета и произ. од дрвета	-7,2	-1,3	33,1	19,0	13,1	11,8	15,6
Произ.папира и произ. од папира	5,9	-0,5	4,5	7,0	14,4	-0,7	9,3
Штам. и умн. аудио и видео записа	10,8	14,0	-27,8	-27,5	-0,9	-17,9	-17,5
Производња кокса и деривата нафте	7,9	0,3	533,3	3,5	7,8	2,3	5,6
Производња хемије и хемијских производа	4,2	15,8	21,6	27,0	34,3	27,1	16,5
Производња основних фармацеутских производа и препарата	16,3	-0,5	2,6	18,2	16,3	1,7	8,9
Производња производа од гуме и пластике	7,3	10,5	13,1	16,3	15,5	2,5	13,1
Производња производа од осталих неметалних минерала	3,0	6,1	-3,1	5,7	10,2	7,2	2,6
Производња основних метала	20,6	8,8	-12,0	-27,8	13,7	6,0	10,7
Производња металних производа, осим машина и уређаја	6,8	7,9	11,3	7,7	9,4	7,2	10,8
Производња рачунара, елект. и оптичких производа	-22,2	14,6	10,6	46,0	-28,5	-28,0	0,6
Производња електричне опреме	2,3	9,1	6,4	2,9	8,6	14,0	11,6
Производња непоменутих машина и непоменуте опреме	19,1	-1,1	49,4	34,6	38,7	19,8	41,8
Производња моторних возила, приколица и полу приколица	-4,6	-7,6	-11,9	11,7	5,9	-28,2	-3,3
Производња осталих саобраћајних средстава	-14,9	52,4	-24,8	3,6	-30,8	-47,2	-8,6
Производња намештаја	0,9	11,2	-1,0	4,5	8,6	9,9	10,5
Остале прерађивачке делатности	44,9	9,4	-3,2	-6,7	6,0	-6,4	-3,3
Поправка и монтажа машина и опреме	6,6	2,8	-24,6	-18,8	-30,6	-7,5	-23,2

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику и Министарства привреде

Економска кретања у грађевинарству - Број издатих грађевинских дозвола у новембру у 2017. години већи је за 43,8% на међу годишњем нивоу. Посматрано према врсти грађевина у септембру 2017. године издато је 74,7% дозвола за зграде и 25,3% за остале грађевине. Предвиђена вредност радова новоградње износи 65,8% од укупно предвиђене вредности радова.

Највећа грађевинска активност, посматрано према областима, забележена је у Београдској области 54,3% од предвиђене вредности новоградње.

Област производње производа од неметалних минерала, која служи као посредни индикатор праћења грађевинске активности, у 2017. години у односу на 2016. годину забележила је раст од 2,6%.

У наредном периоду очекују се повољнија кретања у сектору грађевинарства, што ће бити последица активирања инфраструктурних пројеката финансираних од стране државе.

Графикон 2: Производња производа од неметалних минерала, индекси 2016=100.

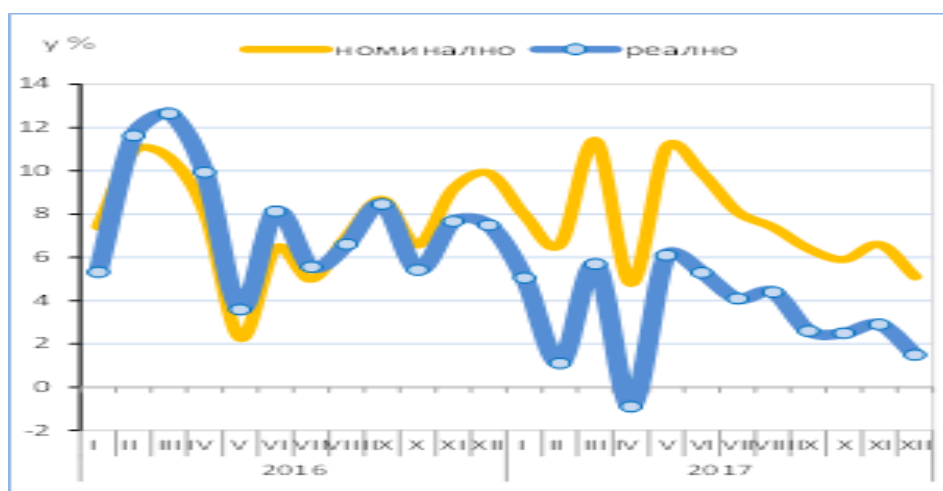
Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику и Министарства привреде.

Економска кретања у трговини на мало - Након опоравка промета у трговини на мало у 2016. години (+7,5%) позитивна кретања настављена су и током 2017. године, али споријим темпом +3,7% на међугодишњем нивоу. Раст приватне потрошње дао је позитиван допринос реалном повећању малопродајног промета у 2017. години. Највеће реално повећање продаје остварено је у промету непрехрамбених производа од +6,5%. Храном, пићем и дуваном трговало се за +3,3% више, док је промет моторних горива остао на истом нивоу као и претходне године.

Промет робе у трговини на мало, у децембру 2017. године реално је већи за +1,5% на међугодишњем нивоу. У структури промета регистровано је реално повећање продаје

непрехрамбених производа за +6,2%, промет хране, пића и дувана благо је смањен -0,3%, док је промет моторних горива мањи за -3,1%.

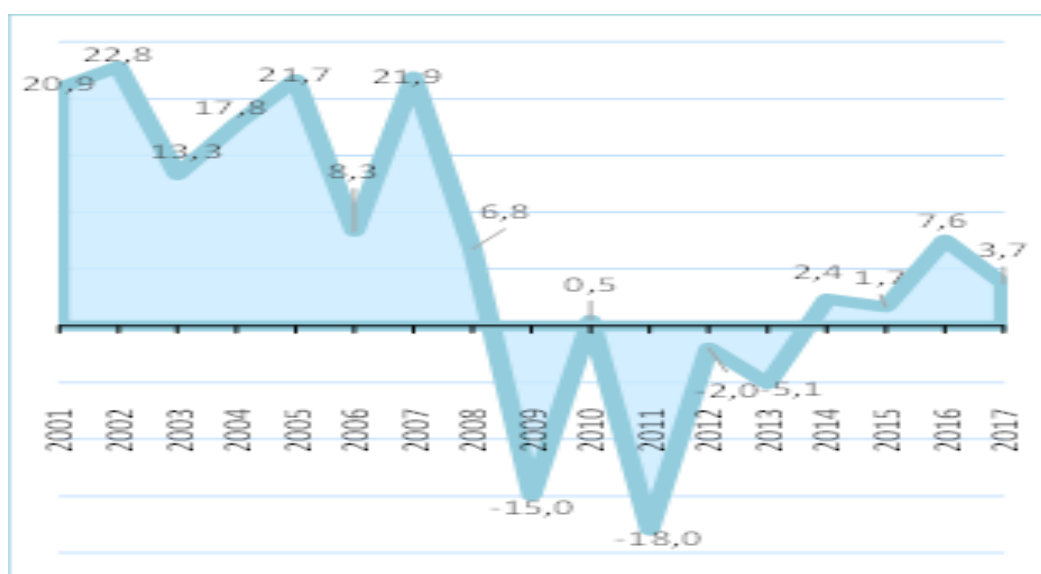
Графикон 3: Међугодишњи промет у трговини на мало

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику и Министарства привреде.

У децембру 2017. године, у поређењу са претходним месецом, промет робе у трговини на мало знатно је повећан, реално је већи за +12,1%. У структури промета забележено је реално повећање код свих агрегата: храна, пиће и дуван +14,7%, непрехрамбени производи +14,9% и моторна горива +1,4%. Добри резултати у промету у трговини на мало иницирани су повољним кретањима у привреди, реалним растом зарада и запослености у приватном сектору, растом домаће тражње, пре свега приватне потрошње, смањењем каматних стопа и растом ново одобрених готовинских и стамбених кредита становништву.

Графикон 4: Кретање малопродајног промета у периоду 2001-2017. (у %).

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику и Министарства привреде.

Финансијски систем – цене и монетарна кретања

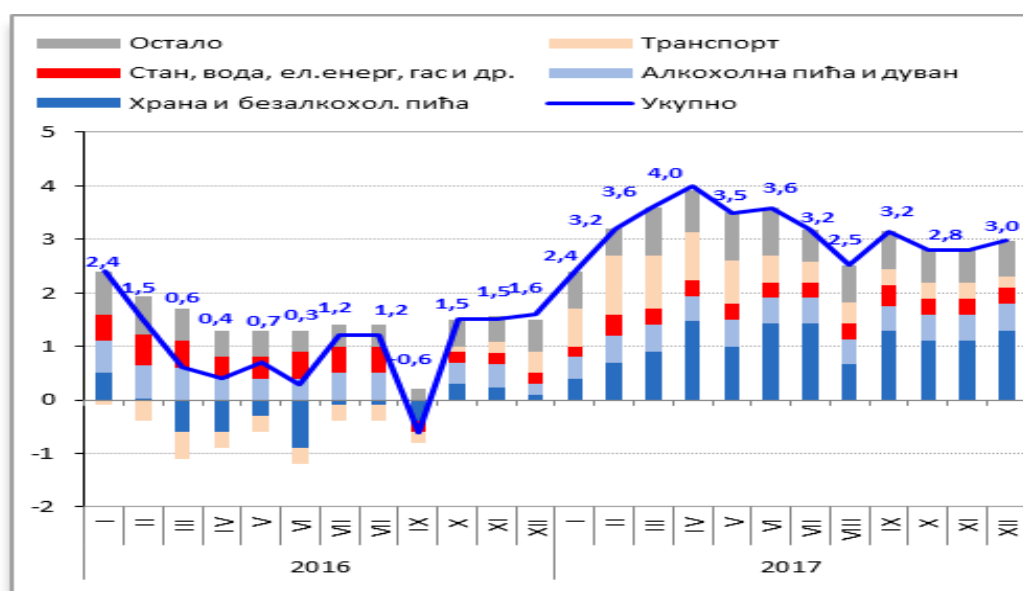
У 2017. години остварена је виша и стабилна *инфлација*. Међугодишња инфлација је повећана са 1,6% у 2016.години, на 3,0% у 2017. години, што је у границама дозвољеног одступања од циља ($3\% \pm 1,5\%$). Томе су, у највећој мери, допринели раст цена електричне енергије, чврстог горива, воћа, рибе, дувана, туристичких аранжмана.

Међугодишња инфлација се у току 2017. године, кретала од 2,4% у јануару, а максимум је забележен у априлу 4,0%. Највећи допринос међугодишњој инфлацији потиче од раста регулисаних цена, који је вођен пре свега растом цена електричне енергије и цигарета. Међугодишња базна инфлација смањена је за 1,5% у 2016.години, а 1,3% у 2017. години.

На месечном нивоу потрошачке цене у децембру су непромењене у односу на новембар, што је резултат пада цена непрерађене хране (свежег воћа, меса и рибе), услуге смештаја. Регулисане цене су повећане, на шта је у највећој мери допринео раст цена енергије и гаса, док је базна инфлација (укупна инфлација умањена за раст цена енергије, хране, алкохола и цигарета) забележила раст од 0,1%.

Процењује се да ће се инфлација у средњем року кретати у оквиру граница циља Народне банке Србије ($3\% \pm 1,5\%$). У 2018. години инфлацију ће успоравати висока база цене нафтних деривата, као и излазак једнократних поскупљења појединих производа и услуга из међугодишњег обрачуна. Поред тога, на успоравање инфлације утицаће и јачање динара из претходног периода. Инфлаторни притисци долазиће од постепеног раста светских цена примарних пољопривредних производа, али и од веће агрегатне тражње. Пројекција инфлације за 2019. и 2020. годину предвиђа њено кретање на стабилном и ниском нивоу у границама циља.

Графикон 5: Допринос главних категорија цена у 2016. и 2017. години

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику и Министарства привреде.

Монетарна кретања. У 2017. години је настављено ублажавање монетарне политике. Народна банка Србије (НБС) је у октобру донела одлуку да спусти референтну каматну стопу на ниво од 3,5%, а у јануару 2018. године је одлучила да исту задржи на непромењеном нивоу.

Девизне резерве НБС су на крају новембра 2017. године износиле 10,1 млрд. EUR чиме се обезбеђује покривеност новчане масе М1 од 194% и више од шест месеци увоза робе и услуга (скоро двоструко више од стандарда којим се утврђује адекватан ниво покривености увоза робе и услуга девизним резервама).

Укупна *кредитна активност* у првих једанаест месеци 2017. године је остварила раст од 2,7% (раст кредита становништву од 10,1% и пад кредита привреди од -2,6%). На раст кредита становништву највише је утицао раст готовинских кредита, чије је учешће у укупним кредитима становништву у новембру износило 37,6%. У структури кредита привреди, остварен је раст кредита за ликвидност и обртна средства од 5,8% (учешће 46,5% укупних кредита привреди), док се на инвестиционе кредите (у новембру је забележен међугодишњи пад од -7,2%) односило 30% ових потраживања. Учешће проблематичних кредита у укупним кредитима је у октобру смањено на 11,9%, што је најнижи ниво у последњих девет година.

Укупна штедња становништва у новембру 2017. године износила је 1.122,7 млрд. динара (девизна 1074 млрд. динара, а динарска 48,7 млрд. динара) и у односу на исти месец претходне године забележила је раст од +1,1% (девизна штедња раст од +1,2%, а динарска пад од -1,6%).

Посматрано по валутној структури штедних улога, доминира штедња у иностраној валути (95,7% укупне штедње). Рочна структура девизне штедње становништва је и даље неповољна, с обзиром да у структури штедње преовлађују краткорочни депозити 82,8% (највећи део девизне штедње становништва чине депозити по виђењу 59,4% и штедња орочена до годину дана 20,4%), док је на дуг рок орочено 17,2% укупне девизне штедње.

У новембру 2017. године забележена је номинална депресијација динара у односу на евро од 0,1%. НБС је у том месецу интервенисала на међубанкарском девизном тржишту куповином 185 мил. евра и продајом 105 милиона ради ублажавања претераних дневних осцилација курса.

Обим реализоване трговине девизама на међубанкарском девизном тржишту у новембру је износио 965,7 мил. евра и био је за 307,9 мил. евра већи него у претходном месецу. У првих једанаест месеци у међубанкарској трговини реализовано је укупно 6,1 млрд. евра.

Ефикасност државе - јавне финансије, јавни дуг и платни биланс

Јавне финансије - На нивоу опште државе у 2017. години забележен је фискални суфицит (први пут од 2005. године) у износу од 52,3 млрд. динара (1,2% БДП). Остварен је бољи резултат од планираног, пре свега, због боље наплате свих категорија прихода. Јавни приходи сектора државе су у 2017. години забележили међу годишњи реални раст

од 4,0% и износили су 1.973,4 млрд. динара, а јавни расходи пад од -1,7% и износили су 1.921,1 млрд. динара.

Приходи буџета у 2017. години износили су 1.119,1 млрд. динара и реално су већи за +4,3%, а расходи буџета износили су 1.085,2 млрд. динара и повећани су за 0,4% на међугодишњем нивоу. У 2017. години остварен је суфицит буџета Републике Србије у висини од 33,9 млрд. динара.

Порески приходи у 2017. години чине 87% укупних прихода буџета и износили су 969,1 млрд. динара и порасли су реално за 6,0% у односу на претходну годину. Највећи део пореских прихода односи се на уплату пореза на додату вредност (ПДВ) 42,8% укупних прихода. У 2017. години забележен је реални међугодишњи раст прихода од уплате ПДВ од 2,6%. После ПДВ највећи приход забележен је по основу акциза (25,0% укупних прихода) и забележен је реални раст од +2,3%.

Највећи део *расхода буџета* чинили су расходи за запослене (21,8% укупних расхода). Затим следе трансфери организацијама обавезног социјалног осигурања (19,3% укупних расхода) и расходи по основу отплате камата (10,9% укупних расхода).

Графикон 6: Јавне финансије Републике Србије у периоду 2010-2017.

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику и Министарства финансија.

Јавни дуг - У 2017. години је настављен тренд смањења учешћа јавног дуга у БДП, са 74,7% у 2015. години на 61,5%. У структури јавног дуга у периоду од 2012-2017. директне

обавезе су повећане за 42% (са 15.117 мил. евра на 21.447 мил. евра 31. 12. 2017. године), док су индиректне обавезе смањене за 47%.

Табела 6: Јавни дуг Републике Србије*, у мил. евра

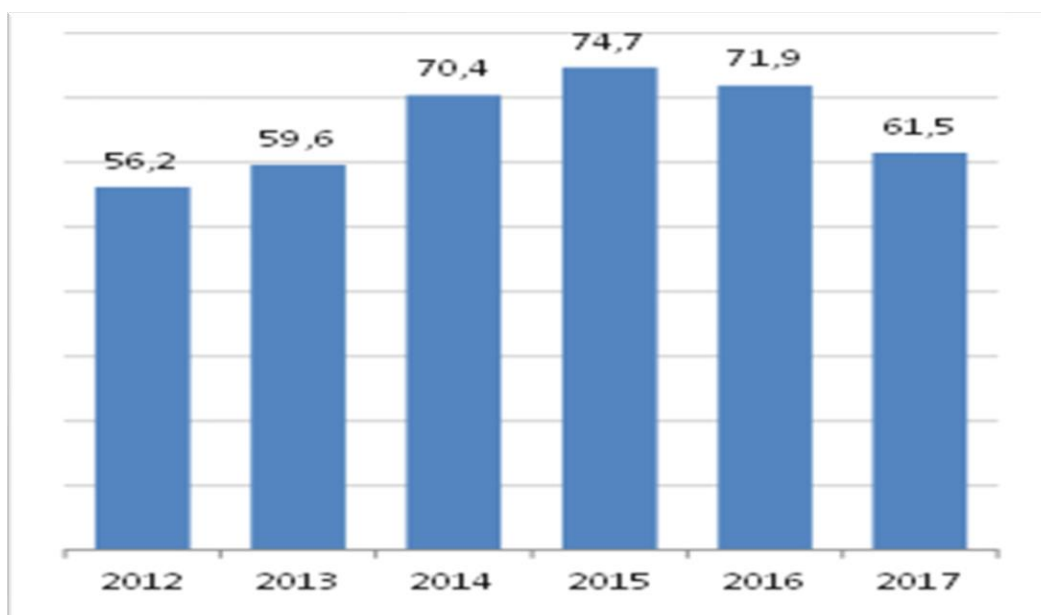
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
А. Директне обавезе						
Унутрашњи дуг	6.496	7.055	8.225	9.051	8.768	9.089
Спољни дуг	8.621	10.245	11.992	13.362	13.908	12.358
<i>Директне обавезе укупно</i>	15.117	17.299	20.217	22.413	22.677	21.447
Б. Индиректне обавезе						
Унутрашњи дуг	723	857	687	608	382	209
Спољни дуг	1.878	1.985	1.858	1.790	1.763	1.554
<i>Индиректне обавезе укупно</i>	2.600	2.842	2.545	2.397	2.144	1.763
Укупан јавни дуг А+Б	17.717	20.141	22.762	24.810	24.822	23.210
Учешће јавног дуга у БДП**, у %	56,2	59,6	70,4	74,7	71,9	61,5

Напомена: *односи се на дуг централног нивоа власти; ** БДП према методологији ЕСА 2010. године.

Извор: обрада аутора на основу података Министарства финансија - Управа за јавни дуг.

Укупан унутрашњи дуг у периоду од 2012-2017. је повећан за 29% (са 7.219 мил. евра на 9.298 мил. евра), а спољни дуг за 33% (са 10.499 мил. евра на 13.912 мил. евра).

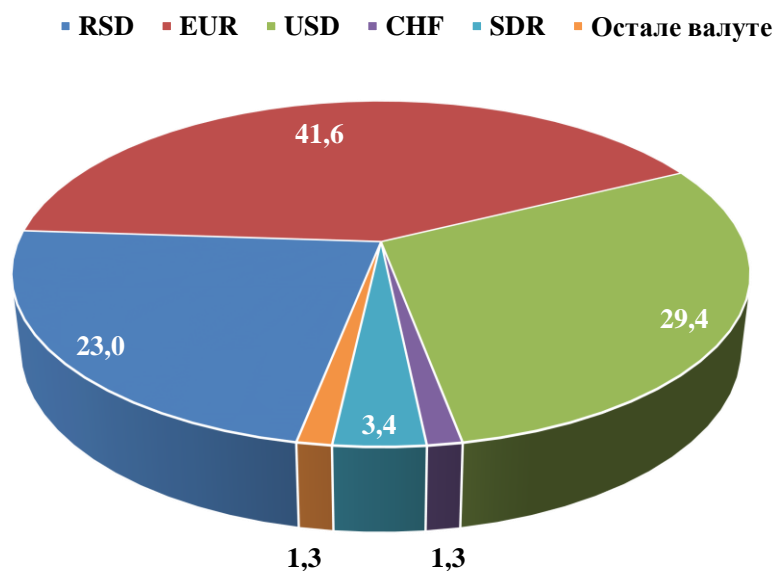
Графикон 7: Учешће јавног дуга у % БДП у периоду 2012-2017.

Извор: обрада аутора на основу података Министарства финансија - Управа за јавни дуг.

Валутна структура дуга у 2017. години приказује доминацију три валуте евра (41,6%), долара (29,4%) и динара (23,0%). Домаћа валута и евро су доминантни на тржишту капитала и тренду задуживања кроз емитовање државних обвезница у динарима и еврима, а високо учешће долара (29,4%) у јавном дугу је последица кредитних задужења у претходном периоду.

Графикон 8: Валутна структура јавног дуга у 2017. години

Извор: обрада утора на основу података Министарства финансија - Управа за јавни дуг
Платни биланс - Дефицит текућег рачуна платног биланса у првих једанаест месеци 2017. године износио је -1,7 млрд. евра и повећан је за 822 мил. евра (94,2%) у односу на исти период 2016. године.

На повећање дефицита текућег рачуна највише је утицало повећање робног дефицита у спољнотрговинској размени за 25,5% (за 707 мил. евра). Дефицит у укупној спољнотрговинској размени је износио -2,6 млрд. евра. Такође, на повећање дефицита текућег рачуна утицало је повећање дефицита на позицији примарног дохотка (за 450 мил. евра).

На позицији примарног дохотка у првих једанаест месеци 2017. године, дефицит је међугодишње порастао за 24,7% и износио је -2,3 млрд. евра. На повећање дефицита највише је утицало повећање одлива дохотка од директних инвестиција. У оквиру дохотка од директних инвестиција, по основу реинвестиране добити, забележено је повећање одлива од 332 мил. евра, а по основу дивиденди забележено је повећање нето одлива од 247 мил. евра у односу на исти период претходне године.

Суфицит на рачуну секундарног дохотка (биланс текућих трансфера) у првих једанаест месеци 2017. године износио је 3,2 млрд. евра и повећан је међугодишње за 10,4%. Најзначајнији део текућих трансфера су лични трансфери (2.517 мил. евра), а у оквиру њих дознаке радника из иностранства, код којих је нето прилив у првих једанаест месеци

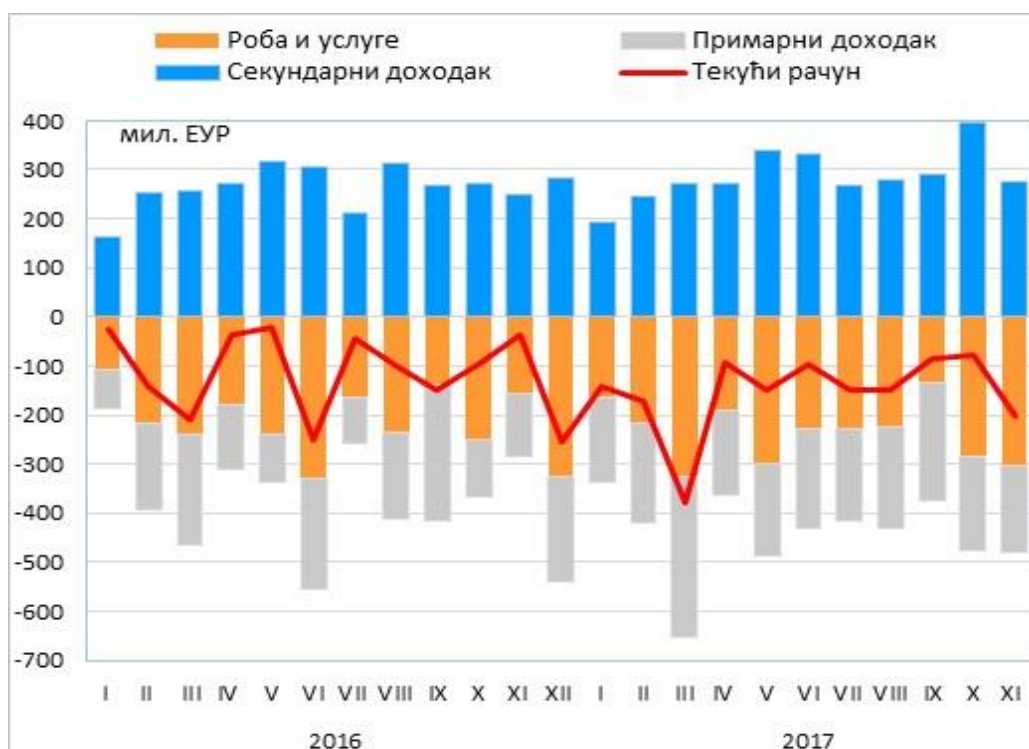
2017. године износио 1.874 мил. евра и повећан је за 8,9% у односу на исти период претходне године.

Нето прилив страних директних инвестиција (СДИ) у првих једанаест месеци 2017. године износио је 2.288 мил. евра и био је виши за 37,5%, у односу на исти период претходне године.

Нето одлив портфолио инвестиција је износио 704,1 мил. евра и био је око 20% нижи у односу на исти период претходне године. Након улагања у државне хартије од вредности (у периоду од маја до октобра 2017. године), у новембру је остварен одлив од 698,8 мил. евра, као резултат отплате Eurobond 2012 обвезница.

Нето прилив по основу *осталих инвестиција* (готов новач и депозити, финансијски и трговински кредити) је износио 36 мил. евра. У истом периоду претходне године забележен је нето одлив од 1.142 мил. евра.

Графикон 9: Структура текућег рачуна

Извор: обрада утора на основу података Народне банке Србије

2.2.2. Пословна инфраструктура

Да би појединачна предузећа могла успешно да послују, а привредне делатности и привреда у целини била конкурентна на глобализованом тржишту потребно је да постоји развијена базична и пословна инфраструктура. Значај постојања развијене, квалитетне и јефтине базичне инфраструктуре је неоспоран, јер је саобраћајна, телекомуникациона, енергетска и комунална инфраструктура предуслов ефикасног пословања и развоја сваког привредног субјекта. Иако значајна, базична инфраструктура је потребан, али не и

довољан услов за ефикасно отпочињање, раст и развој предузећа, привредних делатности и привреде у целини.

Конкурентност појединачних предузећа, привредних грана (нпр. дрвне индустрије) и привреде у целини зато је у великој мери одређена изграђеношћу, квалитетом и доступношћу пословне инфраструктуре.

Иако се пословна инфраструктура као термин често користи у домаћој стручној литератури и званичним документима, ипак не постоји опште прихваћена дефиниција и обухват овог појма, било да се ради о научној, стручној литератури, па чак ни у званичним документима не постоји сагласност око њеног обухвата. Међутим, и поред те непрецизности у обухвату, постоји већи број дефиниција пословне инфраструктуре који се у домаћој и међународној пракси користи. Тако на пример, у стратешком документу Владе Републике Србије под називом Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије од 2011. до 2020. године, пословна инфраструктура се посматра као инструмент за интензивирање привредног развоја кроз процес привлачења инвестиција, а тиме и повећања запослености, повећања конкурентности пословања и територијалне конкурентности.²⁰

Слично томе, у Извештају о развоју Србије, пословна инфраструктура се посматра као систем институција за подршку развоја предузетништва кроз пружање стручних услуга предузетницима приликом започињања и развоја сопственог бизниса: услуге пружања информација, консултација, менторског рада, обуке у различитим областима од значаја за вођење послова, смештаја и складиштења, итд.²¹

Веома сличну дефиницију и обухват даје и Мијачић, који под пословном инфраструктуром подразумева „ мрежу институција и организација које пружају услуге потенцијалним предузетницима, предузетницима или малим и средњим предузећима за развој њихових пословних капацитета (људских, организационих, маркетиншких, и сл.) или пружају услуге физичког простора за обављање пословних делатности“.²² Такође, Стошковић, Николић, и Ђукић, под појмом пословне инфраструктуре подразумевају разгранати систем институција за подршку развоју предузетништва у најопштијем смислу и то кроз пружање стручних услуга предузетницима, односно власницима и менаџерима предузећа приликом започињања и развоја њиховог пословања.²³ Према овим ауторима, основни елементи пословне инфраструктуре у Србији су пословни инкубатори, кластери, индустријске зоне, индустријски и технолошки паркови, слободне зоне и браунфилд локације, а услуге које најчешће обезбеђују су: пружање

---

²⁰ Влада Републике Србије, (2011), Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020. године, Београд.

²¹ Министарство регионалног развоја и локалне самоуправе Републике Србије, (2012), *Извештај о развоју Србије 2011*, Београд, стр. 40.

²² Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 8.

²³ Стошковић, М., Николић, М. и Ђукић, Г. (2012). *Пословна инфраструктура као фактор развоја и конкурентности малих и средњих предузећа. Економски видици*, 17(2), 283-293., стр. 284.

информација, истраживања тржишта, консултантског и менторског рада, обуке у различитим областима од значаја за вођење пословања, организације, маркетинга, рачуноводства, смештаја, складиштења, итд.²⁴

Изградња, одржавање и развој пословне инфраструктуре захтева ангажовање значајних материјалних и људских ресурса, тако да постојање пословне инфраструктуре није само себи циљ, већ је основни циљ пословне инфраструктуре да обезбеди, олакша и убрза оснивање, раст и развој предузећа. Такође, пословна инфраструктура треба да омогући привредни развој на локалном, секторском и нивоу привреде у целини, јачањем конкурентности и омогућавањем дугорочне економске одрживости предузећа, која су њени корисници.

Да би пословна инфраструктура била ефикасна, потребно је да њени елементи треба по врсти, намени, структури и капацитету да буду усклађени, како са развојним потенцијалима територијалне јединице на којој пружају услуге и врсти предузећа, односно карактеристикама привредне гране којима су услуге намењене, тако и са захтевима тржишта из области ових услуга.

У том смислу, елементи пословне инфраструктуре треба да обезбеде синергетске ефекте који омогућавају динамичан развој предузећа, односно делатности којој припадају, а индиректно и развој пратећих услужних делатности које су хоризонтално или вертикално повезане са основним делатностима предузећа, која су корисници пословне инфраструктуре на датом подручју. Зато елементи пословне инфраструктуре треба да буду усклађени са расположивим ресурсима, тржишним условима и техничким напретком, како би предузећа имала максималну корист од услуга које пословна инфраструктура обезбеђује.²⁵

Иако не постоје тачни подаци о развијености појединих елемената пословне инфраструктуре у Србији, последњи релевантни подаци показују да се састоји од преко 90 индустријских зона, 2 постојећа (и неколико планирана) технолошка парка, већег броја слободних зона и више од 60 браунфилд локација, 85 кластер иницијатива и 23 пословна инкубатора.²⁶

---

²⁴Стошковић, М., Николић, М. и Ђукић, Г. (2012). Пословна инфраструктура као фактор развоја и конкурентности малих и средњих предузећа. *Економски видици*, 17(2), 283-293., стр. 284.

²⁵ Ibid, стр. 286.

²⁶Мијачић, Д., (2011), *Анализа пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Национална агенција за регионални развој, Београд, стр. 9.

Слика 2: Пословна инфраструктура у Србији

Извор: Аутор, преузето из Извештаја о развоју Србије за 2011. годину, Министарство финансија, Р. Србије, стр. 41.

И поред чињенице да број елемената пословне инфраструктуре, који је дат у претходном пасусу, треба посматрати условно, и то не само зато што ажурирани статистички подаци не постоје, већ и услед проблема око обухвата, односно разумевања појединих елемената пословне инфраструктуре, ипак се могу извући неки основни закључци и дати оцене о развијености, карактеристикама и ефикасности пословне инфраструктуре у Србији.

Развијеност и ефикасност пословне инфраструктуре у Србији у великој мери је одређена и условљена одсуством планске и транспарентне изградње њених елемената, мањком иницијалних финансијских средства и у великој мери, одсуства стручног менаџмента и запослених који би на најбољи начин осмислили, презентовали и пружили услуге које се обезбеђују у развијеним и од Србије конкурентнијим земљама у свету.

Претходно поменута ограничења у изградњи и развоју пословне инфраструктуре у Србији, доводе до регионалне неуједначености, недовољне ефикасности у раду, одсуства синергије, ограничених ефеката на подизању конкурентности предузећа корисника услуга, недовољне заинтересованости предузећа за коришћење услуга, које пословна инфраструктура обезбеђује, а све то за последицу има одсуство дугорочно предвидивих, стабилних и довољних извора финансирања за успешан рад и даљи развој пословне инфраструктуре у Србији.²⁷

Циљ развоја пословне инфраструктуре је јачање конкурентности привреде. Да би се то постигло потребно је оснажити капацитете за иновативност што се постиже специјализацијом привредних делатности. Отуда је битно имати интегрисани приступ за локални и регионални развој, који захтева блиску сарадњу између свих елемената пословне инфраструктуре.²⁸

Индустријске зоне

Индустријска зона је облик пословне инфраструктуре, који представља грађевински уређен и комунално опремљен простор, односно испарцелисано (геодетски одређено и физички омеђено) грађевинско земљиште, опремљено неопходном комуналном инфраструктуром, укључујући унутрашњу мрежу путева, снабдевање водом, канализацијом, струјом и телекомуникацијама и намењено је продаји или рентирању већем броју предузећа у циљу постизања индустријског развоја,²⁹ кроз ниже трошкове пословања и бољег повезивања предузећа корисника, односно, повећањем конкурентности по том основу.

---

²⁷Стошковић, М., Николић, М. и Ђукић, Г. (2012). Пословна инфраструктура као фактор развоја и конкурентности малих и средњих предузећа. Економски видици, 17(2), 283-293., стр. 291-292.

²⁸ Привредна комора Београда, (2012), Значај пословних инкубатора, кластера, индустријских зона и паркова за развој домаће привреде, округли сто, Привредне коморе Београда, Национална агенције за регионални развој (НАРР), Институт за територијални економски развој (ИнТЕР) и Удружења "Клуб првих жена", стр 3.

²⁹ Мијачић, Д., (2011), Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији, Београд, стр. 35.

Индустријске зоне су и значајан инструмент индустријске политике, јер осим што повећавају обим и технолошки ниво индустријске производње и повезаних услужних делатности и по том основу повећавају висину новостворене вредности, важан су ресурс новог продуктивног запошљавања, повећања продуктивности, ефикасности извоза и конкурентности, а самим тим и смањења сиромаштва, раста животног стандарда и равномерног економског развоја.

Предузећима која послују у индустријским зонама пружају се бројне олакшице, пре свега, у погледу закупа пословних просторија, радионица и складишта под повољним условима и обезбеђује се широк спектар подстицаја на локалном нивоу, као што су:

- изузећа или умањења накнада за закуп градског грађевинског земљишта, укључујући и могућност плаћања на рате, уз претходну сагласност Владе РС;
- олакшице за накнаде за уређење градског грађевинског земљишта, као што су изузећа од накнада или попусти за једнократна плаћања;
- изузећа или умањења других локалних такси (нпр. накнада за приказивање назива компаније), а који се према обиму и величини разликују између различитих јединица локалне власти (градава и општина).³⁰

У блиској вези са појмом индустријска зона је и индустријски парк. Индустријски парк је предузеће које је наменски основано како би ефикасније управљало изградњом, одржавањем и свим другим пословима везаним за оснивање и рад већег броја индустријских зона. Индустријски паркови обично пружају услуге типа „све на једном месту” (енгл. one stop shop), чиме се обезбеђује да потенцијални корисници могу да добију све потребне информације и услуге везане за куповину или изнајмљивање простора у оквиру индустријских зона, правну помоћ приликом оснивања предузећа, помоћ приликом аплицирања за грађевинске дозволе, помоћ у запошљавању радника, помоћ код извршавања административних обавеза и сл.³¹ Међутим, иако је основан велики број индустријских зона у Србији, постоји свега неколико индустријских паркова, тако да број индустријских паркова не прати број индустријских зона. Зато је потребно оснивање нових индустријских паркова, који би руководили радом зона на територији једне општине или града.

На основу бројних светских искустава, индустријске зоне представљају ефикасан метод за унапређење привредног развоја. Оне помажу, олакшавају и убрзавају процес обезбеђивање разних дозвола, сертификата, стандарда који су неопходни за нормално пословања. Индустријске зоне олакшавају изградњу и опремање производних, услужних и истраживачко-развојних капацитета на простору изван урбаних насељених места, које

---

³⁰ РСЈП, (2016), Извештај о конкурентности и привредном развоју Републике Србије, Београд, стр. 46.

³¹ Стошковић, М., Николић, М. и Ђукић, Г. (2012). Пословна инфраструктура као фактор развоја и конкурентности малих и средњих предузећа. *Економски видци*, 17(2), 283-293., стр. 289.

су не само боље комунално и инфраструктурно опремљене, већ и еколошки прихватљивије и одрживије.

Развој слободних индустријских зона је планска, дугорочна активност која је усмерена на подстицање привредног развоја и запошљавања на територији или делу територије неке земље, уз постојање опремљеног простора и других видова подршке, који омогућавају бржи, ефикаснији привредни развој појединих предузећа у конкретnoj зони.³²

У Србији је основано више од 90. индустријских зона, а предузећа-корисници су најчешће страни инвеститори који послују у области прерађивачке индустрије. Страни инвеститори бирају индустријске зоне као локацију за своје пословање, како би олакшали и убрзали поступак добијања дозвола, као и осталих административно-бирокупатских процедура везаних за покретање и вођење пословања у Србији, и искористили предност већ инфраструктурно опремљених локација и разних локалних ослобађања од плаћања такси и других предвиђених давања.

Иако је оснивање индустријских зона, по правилу, планска активност, у Србији то није у потпуности случај, јер се код оснивања пословних зона није водило довољно рачуна о равномерном и оптималном регионалном распореду и реалним инвестиционим потенцијалима општина и градова у Србији, где су зоне осниване. Да би се ове аномалије и неефикасности отклониле или бар ублажиле, неопходно је да се унапреде локални, регионални и национални капацитети за планирање територијалног распореда, капацитета и структуре индустријских зона и паркова у Србији.

У том смислу, потребно је увести јединствени регистар индустријских зона и паркова, који ће омогућити анализу ефикасности, директне и индиректне ефекте рада постојећих пословних зона и омогућити пројекцију њиховог развоја, као и олакшати и унапредити планирање оснивања нових индустријских зона и паркова.³³

Такође, Просторним планом Републике Србије који се односи на период од 2010. до 2020. године, предвиђено је утврђивања правног оквира за научно-технолошке (индустријске) паркове и „превођење“ индустријских зона у научно-технолошке (индустријске) паркове. Поред тога, Просторним планом се предвиђа следеће: утврђивање институционалног оквира за вођење активности и функционисање индустријских паркова; регулисање рада националног тела које ће се бавити планирањем, развојем, стратешким и оперативним питањима развоја индустријских паркова; дефинисање принципа партнерства јавног и приватног сектора; дефинисање динамике и приоритета суфинансирања државних буџетских средстава у изградњу или опремање индустријских

---

³²Костадиновић, И. (2016), Пословна инфраструктура као инструмент нове индустријске политике Републике Србије, докторска дисертација, Економски факултет у Нишу, стр. 66.

³³Привредна комора Београда, (2012), Значај пословних инкубатора, кластера, индустријских зона и паркова за развој домаће привреде, округли сто, Привредне коморе Београда, Национална агенције за регионални развој (НАРР), Институт за територијални економски развој (ИнТЕР) и Удружења "Клуб првих жена", стр.3.

зона и паркова; стратешки план развоја индустријских зона (паркова) и утврђивање локација – размештаја индустријских зона, индустријских паркова и слободних зона; акциони план за реализацију индустријских зона и паркова у коме се прецизирају акциони и динамички план активности, институције за регулацију и спровођење, механизми, партнерства, секторски и територијални приоритети, као и програм имплементације ових мера.³⁴

Пословно-технолошки инкубатори

Пословно-технолошки инкубатори су облик пословне инфраструктуре чија је примарна сврха да олакшају и убрзају развој предузетништва, *start up-ova*, односно нових малих и средњих предузећа и искористе расположив, а недовољно искоришћен предузетнички потенцијал на локалном, регионалном и националном нивоу.

Под пословним инкубатором се најчешће подразумева привредно друштво које предузећима-станарима, обезбеђује пословни простор за обављање њихове делатности, пружа административне, техничке, пословне и друге услуге, чиме значајно олакшава почетак и прве године њиховог пословања.³⁵

У основи пословања пословних инкубатора је систем рада, који омогућава предузећима која су у тзв. инкубационом периоду да буду што мање оптерећена улагањем у инфраструктуру и растерећена одређених административно-бирокупатских послова, а све са циљем да се максимално посвете развојем њиховог основног пословања.

У Закону о иновационој делатности, пословно-технолошки инкубатор се дефинише као привредно друштво чија је основна делатност стављање на располагање, уз накнаду, пословног простора, административних, техничких и других услуга новооснованим привредним друштвима, најдуже пет година од њиховог оснивања. Права и обавезе корисника услуга и пословно-технолошког инкубатора уређују се међусобним уговором. Сви субјекти који користе услуге пословно-технолошког инкубатора стичу статус станара пословно-технолошког инкубатора.³⁶

Пословна инкубација може имати вишеструке улоге и домете:

- Примарна улога и циљ пословних инкубатора је да кроз сет услуга, подстичу креирање успешних предузећа, са тежњом да ова при напуштању инкубатора буду финансијски ликвидна и конкурентна, а самим тим и само одржива.

---

³⁴ Министарство животне средине, рударства и просторног планирања, (2011), Просторни план Републике Србије 2010-2020. године, Београд, стр. 244.

³⁵ Стошковећ, М., Николић, М. и Ђукић, Г. (2012). Пословна инфраструктура као фактор развоја и конкурентности малих и средњих предузећа. Економски видици, 17(2), 283-293., стр. 287.

³⁶ Закон о иновационој делатности, Службени гласник Републике Србије, бр. 110/2005, 18/2010, 55/2013, http://www.va.mod.gov.rs/documents/dokumenti%20i%20propisi/zakon_o_inovacionoj_delatnosti.pdf, стр. 8. (приступљено 21.01.2018. године).

- Пословни инкубатори су ефикасан инструмент у трансферу технологије и при сарадњи између научног сектора и индустрије.
- Могу у значајној мери да допринесу развоју нових, иновативних производа и активности у оквиру предузећа корисника пословног инкубатора.
- На локалном и регионалном нивоу, пословни инкубатори су инструмент за подстицај раста нивоа запослености, трансфера технологије и иновација, а тиме и бржег развоја одређених подручја.³⁷

Пословно-технолошки инкубатори развојну улогу остварују пружајући сет услуга станарима, односно предузећима, која послују у оквиру инкубатора. Законом о иновационој делатности ближе је прописано који је то сет услуга које пословно - технолошки инкубатори могу да пружају својим станарима:

- коришћење пословног простора за рад, који може бити опремљен намештајем, опремом и инсталацијама;
- коришћење заједничких пословних просторија које служе за пословне састанке и друге сврхе;
- секретарске и административне услуге;
- књиговодствене, рачуноводствене, финансијске и техничке услуге;
- услуге рекламе и продаје;
- услуге пословног и финансијског саветовања;
- телекомуникационе и информационе услуге;
- услуге пословног планирања, обуке и тренинга и друге услуге.³⁸

У Србији је основано 23 инкубатора, од којих је у Војводини основано пет инкубатора (Пословни инкубатор Нови Сад, Пословни инкубатор Суботица, Пословни инкубатор Зрењанин - БИЗ, Пословни инкубатор Сента и Пословни и иновативни центар Бачки Петровац), у Источној и Јужној Србији седам инкубатора (Пословни инкубатор центар Прокупље, Бизнис инкубатор центар – ВИС YUMCO, Врање, ЗИП центар за младе - бизнис инкубатор д.о.о. Пирот, Бизнис иновациони центар Зајечар, Бизнис инкубатор Мајданпек, Бизнис инкубатор центар Бор и Бизнис инкубатор центар Кладово), у Шумадији и Западној Србији основано је четири инкубатора (Бизнис иновациони центар Крагујевац, Бизнис инкубатор д.о.о. Крушевац, Бизнис инкубатор центар Ужице, Научно-технолошки парк д.о.о. Чачак), а у Београду су основана седам инкубатора (Пословно-технолошки инкубатор техничких факултета Београд, Нова искра дизајн инкубатор, ICT HUB, ИХИС научно-технолошки парк Земун, Incentar – центар за

---

³⁷ Васић, М., (2015), Приручник за оснивање и развој пословних инкубатора, Национална агенција за регионални развој, Београд, стр. 11.

³⁸ Закон о иновационој делатности, Службени гласник Републике Србије, бр. 110/2005, 18/2010, 55/2013, http://www.va.mod.gov.rs/documents/dokumenti%20i%20propisi/zakon_o_inovacionoj_delatnosti.pdf, стр. 9. (приступљено 21.01.2018. године).

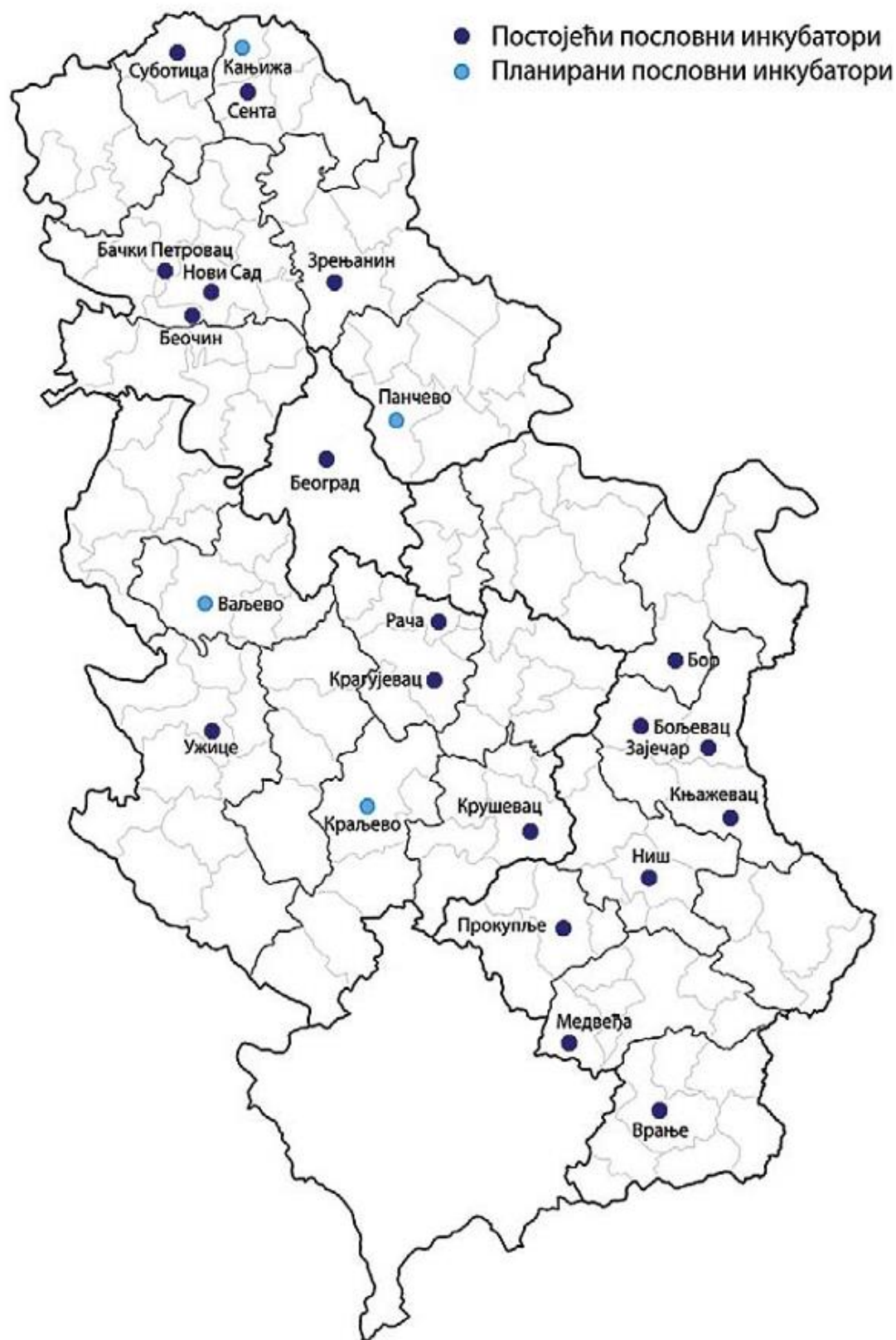
инклузију, иновацију и интеграцију, Бизнис центар градске општине Савски Венац, Инкубатор за развој предузетништва младих – Гнездо).

Више од деценије, од почетка оснивања првих пословно-техничких инкубатора у Србији и 23 основана пословно-техничка инкубатора, развој овог облика пословне инфраструктуре у Србији поред неоспорно позитивних доприноса у области подстицања предузетништва, динамизирања локалног развоја и раста запослености, показује и одређене недостатке, ограничења и нерационалности, како у почетним фазама планирања и оснивања самих инкубатора, тако и у периоду њиховог рада и развоја.

Поједини пословно-технолошки инкубатори нису настали на основу реалних потреба и предузетничких могућности датих подручја, односно као резултат анализа исплативости и одрживости, већ су оснивани као жеља локалних, републичких органа власти и донатора да покажу резултате у политици подстицања предузетништва, без обзира на стварне ефекте донетих мера. Директна последица ове политике развоја инкубатора је изражена финансијска нестабилност, која се огледа кроз фискалну великвидност и дугорочну одрживост финансирања рада самих инкубатора. Такође, одређени број пословно-технолошких инкубатора не обезбеђује услуге која су заиста потребне привредним друштвима, односно станарима инкубатора, што доводи до недовољне заинтересованости привредних друштава - потенцијалних станара за пословање у склопу инкубатора и недовољне искоришћености капацитета самих инкубатора.

Да би повећали ефикасност свог рада и обезбедили одрживост пословања, постојећи и нови пословно-технолошки инкубатори треба да прилагоде сет услуга стварним потребама предузећима-станарима. Потребно је да своје пословање усмере на секторе који имају компаративну и конкурентну предност у сектору или на територији у којој послују, да предност имају станари чије је пословање међусобно комплементарно, што заправо омогућава стварање синергетског ефекта и др.

Слика 3: Мрежа пословних инкубатора у Србији

Извор: Аутор, преузето из, Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 12.

Кластери предузећа из области дрвне индустрије

Тенденцију да се предузећа окупљају у кластере први је у економској литератури, још 1990. године, увео познати амерички економиста из области пословне економије и менаџмента Мајкл Портер и од тада кластери постају важан облик пословне инфраструктуре широм света.

Популарност овог облика пословне инфраструктуре потиче из чињенице да су кластери препознати као једно од могућих решења за опстанак мањих и средњих предузећа, зато што могу представљати покретач иновација и привредног развоја.³⁹ Такође, кластери су својеврсни резултат и одговор мањих предузећа на убрзани развој мултинационалних компанија као основне одлике процеса глобализације. Удруживањем у кластере ова предузећа могу успешније да парирају великим пословним системима, попут мултинационалних компанија. Удруживањем у кластере смањују се трошкови пословања, кроз заједничке набавке, заједничке испоруке, заједничке наступе, дељења трошкова обуке, истраживања и развоја, истраживања тржишта, транспорта, маркетинга, остваривања бољих услова финансирања код кредитних и осталих финансијских институција и слично, чиме директно јачају своју конкурентност и повећавају шансе за опстанак и развој. Повезивањем у кластере, предузећа постају конкурентнија, повећавају пословне резултате кроз остваривање синергетског ефекта у свим аспектима пословања.

Према Портеру, кластер је група међусобно повезаних компанија и одговарајућих институција лоцираних у близини, које се баве одређеном делатношћу, а повезују их заједничке карактеристике и комплементарност.⁴⁰ У нешто широј дефиницији, Портер под кластерима подразумева географску концентрацију међусобно повезаних предузећа, специјализованих добављача, испоручиоца услуга, фирми из сродних индустрија, и са њима повезаних установа (нпр. универзитети, развојне агенције, удружења предузетника, привредне коморе и сл.), које се међусобно надмећу у пословању, али истовремено и сарађују.⁴¹

Како се концепт кластера временом развијао тако су настале и бројне друге дефиниције кластера и различита разумевања самог концепта кластерског удруживања предузећа. Тако на пример, Драгичевић и Обадић, кластер посматрају као специфичан облик умрежавања предузећа и других подупирућих организација, којима се шире бројне економске и некономске предности и јача социјални капитал у оквиру заједница у којима се они развијају.⁴²

Глигоријевић и Бошковић, указују да се кластери најчешће дефинишу као групе сродних и просторно блиских фирми, организација и институција, које препознају заједнички интерес и које се међусобно подржавају: (1) подстичући креативну енергију за

³⁹ Porter, M. E., (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, London, Macmillan.

⁴⁰ Porter, M., (2008), О конкуренцији, ФЕФА, Београд, стр. 202.

⁴¹ Porter, M. (1998), *On Competition*, Boston: *Harvard Business Review Press*, str. 199.

⁴² Драгичевић, М., Обадић, А., (2013), *Кластери и политике развоја кластера*, Загреб, Свеучилишна тискара д.о.о., стр. 15.

систематско унапређивање процеса у ланцу производње, пласмана и иновирања производа; (2) у циљу стицања и одржавања конкурентске предности.⁴³

Посматрано у ширем смислу, кластери се могу дефинисати и као група предузећа са сродним економским циљевима и институцијама, које се налазе у близини једна друге, и достигле су потребан ниво за развој стручности, услуга, ресурса, добављача и вештина, односно кластери представљају концентрацију једне или више области у оквиру једног региона, као и повезивање и сарадњу између компанија и институција.⁴⁴

Хорват и Ковачевић, кластере посматрају као скуп економских активности привредних субјеката, институција, територијално концентрисаних (локално или регионално), који су успоставили формалне или неформалне међусобне односе, хоризонталне и вертикалне, и наклоност индустријског сектора преко којег размењују информације, знање и робу ради израде заједничког производа.⁴⁵

Такође, постоје гледишта која наглашавају индустријски карактер кластера. У складу са тим, индустријски кластер се дефинише као скуп индустријских предузећа у региону која међусобно сарађују и која су хоризонтално и вертикално повезана и успостављају чврсте везе између купаца и продаваца, као и економске институције које подржавају њихов развој. Обзиром да индустријски кластер чине, углавном, извозно оријентисане фирме, он региону доноси ново богатство и доприноси његовом економском развоју.⁴⁶

Глигоријевић и Костадиновић указују на то да предузећа која су груписана у кластере имају компаративну предност, која се заснива на њиховој специјализацији, кооперацији, већој флексибилности и диверсификацији,⁴⁷ а Максимовић и Мићић истичу да искуство земаља ЕУ говори да се конкурентност појединих грана може значајно повећати повезивањем предузећа у кластере, нарочито у зрелим и традиционалним индустријским гранама.⁴⁸

Слично томе, Костадиновић кластере посматра као изузетно значајан инструмент регионалног развоја, јер утичу на повећање њихове конкурентске предности на глобалном тржишту. Велика, средња и мала предузећа често нису у могућности да изађу на тржиште, зато што нису у могућности да испуне све захтеве тог тржишта. Из тог

---

⁴³ Глигоријевић, Ж., Бошковић, Г., (2007), Механизам унапређења конкурентности индустрије, Економски факултат Ниш, стр. 109.

⁴⁴ European Commission; Europe INNOVA; PRO INNO Europe, (2008), The Concept of Clusters and Cluster Policies and Their Role for Competitiveness and Innovation: Main Statistical Results and Lessons Learned. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 9.

⁴⁵ Хорват, Ђ., Ковачевић, В., (2004), Clusteri – пут до конкурентности, Загреб: ЦЕРА ПРОМ, стр.15.

⁴⁶ Stimson, R., Stough, R., Brian, R., (2006), Regional Economic Development – Analysis and Planning Strategy, New York, str. 242.

⁴⁷ Глигоријевић, Ж., Костадиновић, И., (2012), Индустријски кластери: важна полука механизма за унапређење конкурентности индустрије, Наука+пракса бр. 15, ГАФ, Ниш, стр. 11.

⁴⁸ Максимовић, Љ., Мићић, В., (2014), Пословни кластери као начин за подстицање економске делатности – примери у локалној привреди града Крагујевца, Стање и перспективе економског развоја града Крагујевца, стр. 151.

разлога, неопходно је да се предузећа удружују у кластере и да се на тај начин много сигурније наступи на тржишту и да се повећа додатна вредност њиховог производа, који је у овом случају заједнички.⁴⁹

Арсиф, Цветковић и Премовић указују на то, да удруживање може донети широк спектар користи предузећима која се удружују, као и привреди уопште. Неке од користи су: 1) повећани нивои стручности; 2) способност предузећа да удруже комплементарне снаге и да уговарају радове већег обима за које се појединачно не би могли надметати у јавном конкурс; 3) потенцијал за производњу на велико, који се може реализовати кроз специјализовану производњу, кроз заједничку набавку сировина или кроз заједнички маркетинг; 4) јачање друштвених и осталих неформалних веза, што води ка стварању нових идеја и нових предузећа; 5) бољи проток информација у оквиру кластера, што на пример може омогућити финансијерима да препознају добре предузетнике, а пословним људима да нађу добре испоручиоце услуга; 6) омогућавање развоја инфраструктуре услуга: професионалних, правних, финансијских и др.⁵⁰

Међутим, иако је могућност удруживања у кластере и предности које такво удруживање доноси, препознато у домаћој академској и стручној јавности, од стране страних донаторских и стручних организација, као и код доносилаца политичких одлука развој кластера у Србији још увек није на потребном и могућем нивоу. Већ код почетка сагледавања развијености кластера у Србији настаје проблем њиховог евидентирања, и последичног разумевања и вредновања ефикасности њиховог рада и шире друштвене користи њиховог постојања. Тако на пример, непостојање јединствене базе података, односно регистра кластера, отежава утврђивање тачног броја кластера у Србији. Из доступних званичних података Агенције за привредне регистре, највећи број кластера (97 активних и 4 кластера обрисаних из регистра) је основан као удружење грађана и евидентиран је у Регистру удружења. Такође, у Регистру привредних субјеката евидентирано је 11 кластера који су регистровани као друштва са ограниченом одговорношћу, а у Регистру задужбина и фондација евидентирано је четири кластера.⁵¹

Митровић и Митровић, указују да је мали број привредних субјеката у Србији укључен у рад кластера - нешто мање од 2% домаћих компанија и свега 3% радно ангажованог становништва. Домаћи кластери су слаби према општим показатељима и далеко су од оних у ЕУ, посебно у погледу запослености, годишњег промета и извозу.⁵² Према ранг листи конкурентности Светског економског форума Србија је по нивоу развоја кластера

---

⁴⁹Костадиновић, И. (2016), Пословна инфраструктура као инструмент нове индустријске политике Републике Србије, докторска дисертација, Економски факултет у Нишу, стр. 66.

⁵⁰Арсиф, Љ., Цветковић, К., Премовић, Ј., (2012), Кластери кључ конкурентности малих и средњих предузећа, Међународна научна конференција, Менаџмент 2012. Младеновац, стр. 35.

⁵¹Агенција за привредне регистре, <http://pretraga2.apr.gov.rs/ObjedinjenePretrage/>, приступљено 02. фебруара 2018. године.

⁵²Митровић, В., Митровић, И. (2015). Развој кластера и унапређење конкурентности привреде у Србији. Економика, 61(2), 169-177, стр. 161.

у 2017. години заузела 100. место од 131 посматране земље, што јасно говори о великом заостатку Србије у погледу развоја кластера у односу на већину других земаља у свету.

Један од разлога оваквог стања је у томе што су кластери у Србији развијани без јасне визије, организације и правила. Стошковић, Николић и Ђукић указују да многи кластери немају јасно дефинисане интересе око којих би се предузећа-чланови окупили, што узрокује да предузећа-чланови буду неактивни у раду кластера. Ови аутори истовремено указују на то да иако се ради о предузећима, која су истовремено и конкуренти, за успех кластера је веома важно да се изгради поверење међу члановима. Недостатак поверења је један од највећих проблема са којима се сусрећу предузећа која су чланови кластера у Србији. Мањак поверења онемогућава предузећима унутар кластера да успоставе јаче везе и на бази тога искористе економију обима и синергију у коришћењу ресурса. Посебан проблем представља чињеница да кластери из различитих сектора међусобно веома мало или уопште не сарађују, што се додатно негативно одражава на квалитет и ефикасност рада кластера.⁵³

На округлом столу, који је 2012. године одржан у Привредној комори Београда, дате су следеће препоруке, односно правци за развој кластера у будућности, и то:

- Потребно је реорганизовати постојећи програм за развој кластера Владе Републике Србије на начин да корисници овог програма не буду искључиво кластерске иницијативе, већ и друге развојне институције, које такође могу допринети развоју кластера на одређеној територији (регионалне привредне коморе, регионалне развојне агенције, истраживачки институти, секторска удружења и сл.).
- Улога локалних самоуправа или регионалних развојних агенција може бити од кључног значаја у развоју кластера, јер оне имају препознатљивост и потребан капацитет да мобилишу актере из јавног и приватног сектора, укључујући и организације за подршку пословању, банкарски сектор, стручне институције и сл. Са друге стране, треба омогућити и приватном сектору да се сам окупи око заједничких интереса и тиме унапреди пословање и конкурентност. Програм Владе Србије за развој кластера морао би да нађе начина да подржи све ове иницијативе за развој кластера.
- Потребно је радити на континуираној едукацији менаџера кластерских иницијатива, сарадника развојних институција, чланица кластера и осталих заинтересованих како би се унапредили њихови капацитети за подршку развоју кластера. Потребно је увести академске и стручне програме за образовање менаџера кластерских иницијатива.

---

⁵³Стошковић, М., Николић, М. и Ђукић, Г. (2012). Пословна инфраструктура као фактор развоја и конкурентности малих и средњих предузећа. Економски видици, 17(2), 283-293., стр. 286.

- Потребно је активно радити на промовисању идеје умрежавања и повезивања у кластере и на јачању поверења између различитих актера из јавног и приватног сектора.
- Појам кластера није у довољној мери разјашњен у јавности и потребно је блиско радити са медијима како би се утицало на побољшање генералног образовања о могућностима унапређења конкурентности и иновативности кроз развој кластера.⁵⁴

Међутим и поред свих ограничења и недовољне развијености кластера као облика пословне инфраструктуре постоје и успешни примери. Један од таквих примера је кластер „Удружење кластер дрво прерађивача“. Овај кластер је основан 2010. године са циљем да својим активностима помогне остварењу пуног економског потенцијала индустрије за прераду дрвета и производњу намештаја Србије. Кластер дрво прерађивача је највеће кластерско удружење из области дрвне индустрије у Србији. Континуирани рад током година од оснивања, резултирао је учешћем у заједничким пројектима и активностима са свим релевантним субјектима (домаће и стране институције-кластери, ресорна министарства и привредне коморе, научноистраживачке организације, факултети и школе, као и домаће и стране компаније и трговински ланци) непосредно или посредно везани за дрвну индустрију. Захваљујући бројним контактима и уговорима о сарадњи са иностраним кластерима и организацијама, као и сталним учешћем у активностима кластерске заједнице региона и Европе (конгреси и семинари), кластер може да сагледа обе стране: могућности и слабости домаће привреде на једној страни и могућности и потребе иностраних тржишта. Својим члановима кластер пружа информације из позиције везивног ткива између компанија и домаћих и страних институција. Кластер данас броји око 5.800 чланова из дрво прерађивачке индустрије.⁵⁵

Други пример добре праксе код развоја кластера у Србији из области дрвне индустрије је кластер „Агенције за дрво“. Кластер Агенција за дрво основан је на основу иницијативе која је покренута на првом Сабору дрвопрерађивача Србије 2005. године са циљем оснивања струковног удружења. Резултат иницијативе је формирање удружење дрвопрерађивача под називом Агенција за дрво. Агенција за дрво је основана као друштво са ограниченом одговорношћу (д.о.о.), а оснивали су је 9 правних (Estia д.о.о. Земун, Топлица Дрво д.о.о. Трстеник, Нишауто а.д. Ниш, Сага д.о.о. Београд, Eurotechno д.о.о. Сремска Каменица, Хилиа д.о.о. Земун, Радмиловић д.о.о. Београд, Електролукс д.о.о. Ивањица, Unidas д.о.о. Београд) и осам физичких лица.

---

⁵⁴Привредна комора Београда, (2012). Значај пословних инкубатора, кластера, индустријских зона и паркова за развој домаће привреде, округли сто, Привредне коморе Београда, Национална агенције за регионални развој (НАРР), Институт за територијални економски развој (ИнТЕР) и Удружења "Клуб првих жена", стр. 2-3.

⁵⁵ више видети: <https://portal.klasterdp.rs/o-nama>, приступљено: 04. фебруара 2018. године.

Мисија Агенције за дрво је да својом активношћу стално тежи остварењу пуног економског просперитета индустрије за прераду дрвета Србије, да њено трајно настојање буде да се из земље извозе производи са што већим степеном финализације, и да пропагира племенитост дрвета као материјала у циљу његове заштите, рационалне прераде, употребе и потрошње.

Циљеви Агенције за дрво:

- Да репрезентује и заступа своје чланство:
  - у односима са званичним институцијама Републике Србије;
  - у односима са другим пословним и струковним удружењима у Србији;
  - у односима са респективним иностраним националним и интернационалним струковним удружењима у циљу примања што је могуће више употребљивих информација;
- Да свом чланству буде сервис међусобног информисања и информисања о стању и прогнозама на домаћем и страним тржиштима.
- Да на домаћем и страним тржиштима пропагира и промовише производе њених чланова кроз директне контакте, званичну веб презентацију, званично гласило и сл.
- Да се ангажује у проналажењу повољних, пре свега извозних послова; да конкурише за заједничко обављање послова у земљи и иностранству.
- Да потпомаже иновирању и усклађивању домаћих као и увођењу и примени међународних стандарда у све сегменте прераде дрвета.
- Да даје допринос што бржем и ефикаснијем образовању кадрова за потребе дрвне индустрије, да додељује престижне годишње награде најбољим радницима, средњошколцима и студентима и да активно подржава и иницира пре свега примењена научна истраживања.
- Да специјалистима из својих редова обезбеђује партиципацију у различитим инструктивним и комерцијалним догађањима у иностранству, који пре свега могу послужити бржем и ефикаснијем трансферу знања и технологија из развијенијих земаља у нашу.
- Да се, заједно са другим овлашћеним телима, активно укључује у процесе лиценцирања стручњака, образовних и других институција, предузећа и сл.
- Да се залаже и активно учествује у креирању и врло брзом увођењу препознатљивих трговачких марки за поједине производе од дрвета, који долазе из Србије.
- Да се бори против нелојалне конкуренције и разних врста монопола.

- Да организује годишње Скупштине на којима ће се презентовати годишњи извештаји, њихова анализа и смернице за будуће активности, затим бирати нова руководства, додељивати награде и сл.

Агенција за дрво члановима обезбеђује широк спектар услуга, и то:

- Комплетан сервис везан за спољну и унутрашњу трговину дрветом и производима од дрвета
- Пројектовање технолошких процеса у дрвној индустрији (пилане, сушаре, парионце, финални погони, фабрике фурнира, шперплоча и сл.)
- Израда инвестиционих програма
- Израда бизнис планова
- Детерминација врста дрвета
- Својства и употребљивост домаћих и страних врста дрвета
- Фитосанитарни прегледи дрвета и производа од дрвета
- Преглед, препоруке за санацију и санација оштећења дрвета насталих од гљива и инсеката
- Одређивање влажности дрвета и производа од дрвета
- Истраживања страних и домаћег тржишта
- Израда интернет презентација
- Стручни консалтинг.

Од 2008. године Агенција за дрво, са другим кластерима оснивачима (члановима) из земаља региона (Holzcluster Steiermark-Аустрија; Лесарски грозд - Словенија; Дрвни кластер северозападне Хрватске; Кластер дрвне индустрије Републике Македоније; Удружење дрвопрерађивача ДРВО-ПД Приједор БиХ и Агенција за дрво-кластер дрвопрерађивача Србије и придруженим члановима ICE Institut из Италије и дрвни кластер БиХ), постаје оснивач и члан регионалне мреже кластера под називом Југоисточно и централно Европска мрежа дрвно-прерађивачких кластера - SCENet FB Clusters.

Циљеви оснивања ове регионалне мреже кластера из области дрвне индустрије су:

- едукација и трансфер знања,
- интернационални развојни и истраживачки пројекти,
- билатерална и мултилатерална сарадња,
- повезивање експерата и истраживача,
- повезивање компанија-нове пословне могућности,

- развој појединачних кластера и развој Мреже кластера,
- промоција кластера и Мреже.

Кластер Агенција за Дрво у 2018. години има више од 150 чланова, а чланови кластера могу бити сви пунолетни грађани Србије или било које друге земље; производна, трговинска или услужна предузећа директно или индиректно везана за дрво и његову прераду; школе и факултети; пословна и струковна удружења из земље и иностранства; агенције; фондови; банке; државне институције итд. Кластер је конституисан тако да има четири категорије чланства:

- 1) Индивидуално - архитекте, дизајнери, инжењери: прераде дрвета, шумарства, грађевине, машинства и др; самостални уметници, занатске радионице и сл.
- 2) Компанијско - трговинска, производна и услужна предузећа директно или индиректно везана за дрво и његову прераду; школе и факултети; пословна и струковна удружења из земље и иностранства; агенције, фондови, банке, државне институције итд.
- 3) Специјално - спонзори Агенције и покровитељи годишњих награда.
- 4) Повлашћено - студенти, ђаци, радници, пензионери, инвалиди, борци.⁵⁶

Трећи позитиван пример кластера из дрвне индустрије је „Српски кластер намештаја“, који је основан 2011. године као удружење српских произвођача намештаја. Визија Српског кластера намештаја је стварање и развој брэнда “НОВИ СРПСКИ НАМЕШТАЈ” и његова промоција на националном и интернационалном нивоу, а општи циљ рада кластера је јачање улоге и утицаја српске дрвне индустрије за подстицање опште конкурентности српске економије. Главне области рада кластера су:

1. Подизање капацитета,
2. Развој конкурентности: заједнички маркетинг, повећање продуктивности, иновативни дизајн,
3. Развој људских ресурса и
4. Умрежавање и развој партнерства.

Поред претходно датих кластера, постоји још и Netwood – кластер произвођача намештаја, али подаци о његовим активностима нису јавно доступни.

---

⁵⁶подаци везани за кластер Агенција за Дрво преузети су за званичне интернет стране кластера: <http://www.agencijazadrvo.rs/o-nama>, приступљено 07.01.2018. године.

Слика 4: Мрежа кластера у Србији

Извор: Аутор, преузето из Мијачић, Д., (2011), Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији, Београд, стр. 27.

Научно-технолошки паркови

Научно-технолошки парк је ефикасан, добро опробан и широм света још увек популаран део пословне инфраструктуре чија је основна сврха непосредно и ефикасно повезивање науке и привреде у циљу подстицања иновација и повећања конкурентности. Мијачић, Д. научно-технолошки парк посматра као комунално опремљен простор (земљиште или зграда), који пружа неопходну инфраструктуру предузећима која се баве напредним технологијама, дизајном софтвера, производњом електронике и слично.⁵⁷

Према нешто широј дефиницији, технолошки (истраживачки или научни) паркови представљају инфраструктурно опремљен простор у смислу земљишта, зграда, комуналне инфраструктуре и стручних услуга (логистичка подршка) ради подстицаја привреде, у смислу повећања конкурентности и то, пре свега, кроз обезбеђивање најсавременијих услова за пословање предузећа. Оваква врста паркова омогућава повезивање стручњака и предузетника, који желе базирати своје пословање на новим технологијама ради комерцијализације знања и остваривања високог профита. Технолошки паркови имају директан ефекат на развој предузећа, али и ефекте на укупну заједницу, и то, пре свега, кроз нова радна места, повећање прихода становништва, повећање пореских прихода за локалну самоуправу и регион, и слично.⁵⁸

Претходна два погледа на дефинисање и разумевање научно-технолошког парка у великој мери су комплементарна дефиницији научно-технолошког парка, која је дата у Закону о иновационој делатности, где се научно-технолошки парк дефинише као привредно друштво које у оквиру дефинисаног простора пружа инфраструктурне и стручне услуге високошколским, научно-истраживачким и иновационим организацијама, као и високо-технолошким и средње-технолошким привредним друштвима у одређеној научној, истраживачко-развојној или производној групацији, у циљу њиховог повезивања, ради што брже примене нових технологија, стварања и пласмана нових производа и услуга на тржиште.⁵⁹

Научно-технолошки паркови су елементи пословне инфраструктуре са релативно дугом традицијом која датира још од 50-их година XX века, када је основан први научно-технолошки парк на Стендрод Универзитету у САД-у. Иако су и данас веома популарни широм света, ипак највећи развој забележили су 70-их и 80-их година XX века када се оснива велики број научно-технолошких паркова у Европи (нпр. Heriot – Watt University Research Park и Trinity College Cambridge, Science Parky Великој Британији, Louvain-la-Neuve у Белгији и Sophia Antipolis и ZIRST Grenoble у Француској). Ови пројекти су

---

⁵⁷Мијачић, Д., (2011), *Анализа стања пословне инфраструктуре у Републици Србији*, Београд, стр. 35.

⁵⁸Ауторски тим, (2014), *Програм развоја АП Војводине 2014-2020.*, Нови Сад, стр. 158. http://www.region.vojvodina.gov.rs/upload/Program_razvoja_AP_Vojvodine_2014_2020_3891.pdf.

⁵⁹Службени гласник РС, бр. 110/2005 и 18/2010, *Закон о иновационој делатности*, члан 23, стр.8. http://www.va.mod.gov.rs/documents/dokumenti%20i%20propisi/zakon_o_inovacionoj_delatnosti.pdf.

слагали примере из САД-а и углавном, су своју активност темељили на изнајмљивању земље једном власнику.⁶⁰

Како постоје већ више од шест деценија, током свог постојања мењали су се и прилагођавали динамичном развоју науке и условима и начину пословања. Британски економиста Ален Ј. разликује три фазе, односно генерације у развоју пословно - технолошких паркова у свету. Према овом аутору, прву генерацију научно-технолошких паркова чине паркови, који су основани до и током 80-их година прошлог века. Основна карактеристика ових пословно-технолошких паркова је добро уређен комплекс зграда и сарадња са једном или више високо научних институција, односно повезаност са (најчешће једним) универзитетом и трансфер технологије који је ограничен претежно на компаније, које се налазе у самом парку.

Према Алену Ј., друга генерација научно-технолошких паркова основана је 90-тих година прошлог века. За ове научно-технолошке паркове је карактеристично да помажу компанијама које послују под њиховим кровом тако што их финансирају, организују обуку и тренинге за запослене, омогућавају им лакши и сигурнији приступ ресурсима и др. Научно-технолошки паркови друге генерације, према овом аутору, задржавају све позитивне стране прве генерације и развијају се корак даље, тако што обезбеђују инфраструктуру за отпочињање и ране фазе пословања, најчешће у облику инкубатора и менторства, али и друге мере као што су: „пословни анђели“, програми за отпочињање бизниса, предузетничке обуке, итд. Такође, ови пословно-технолошки инкубатори постају својеврсне проактивне мреже за подршку иновација. Ове мреже се развијају у складу са потребама компанија према универзитетима, истраживачким и технолошким организацијама, технолошким добављачима, организују се бројне радионице и семинари са темама које су од интереса за чланове парка.

У трећу генерацију научно-технолошких паркова Алијен Ј. сврстава паркове, који су конструисани тако да створе погодно окружење и обезбеде просторе, који су повољни за несметани развој високог нивоа иновативности и креативности. Карактеристика ових паркова је да поседују све позитивне карактеристике друге генерације, али се од њих разликују у начину организације, настанка и конструкције.⁶¹

Заједничко за све научно-технолошке паркове је да њихов успех у највећој мери зависи од квалитета односа са високошколским установама, научноистраживачким центрима, институтима, лабораторијама, предузећима, државним органима на националном и локалном нивоу, међународним организацијама и осталим заинтересованим странама.

С тим у вези, као најважније карактеристике научно-технолошких паркова могу се издвојити следеће:

---

⁶⁰Жувела, И., (1993), Знанствено-технолошки паркови – покретач регионалног развоја, Зборник радова, Економски факултет, Ријека.

⁶¹Allen, J., (2007), Third Generation Science Parks, Manchester Science Parks, Manchester, UK.

- а) научно-технолошки паркови повезани су са универзитетима, научним институтима, образовним институцијама;
- б) обезбеђују сву неопходну опрему и технологију која је потребна компанијама, које се налазе у оквиру парка;
- в) пружају различите услуге почев од простора (сале за конференције), телекомуникација, затим олакшавају и убрзавају трансфере технологија разних истраживачких институција и института високог образовања и предузећа;
- г) пружају неопходне финансијске и правне савете, везане за улагања, за зајмове, за интелектуалну својину, маркетинг и др;
- д) подстичу привредни развој региона у коме се налазе;
- ђ) помажу домаћој индустрији, како би она била конкурентнија на глобалном тржишту;
- е) привлаче доста младих и способних стручњака, којима се омогућава да спроведу своје предузетничке идеје у дело;
- ж) подстичу истраживање и развој и стварају везу између знања и иновација, пословања и тржишта;
- з) стварају изузетно повољно пословно и креативно окружење и утичу на смањење незапослености, отварањем нових радних места.
- и) да би научно-технолошки паркови функционисали неопходно је да се обезбеде средства за финансирање истих. Као важни и потенцијални финансијери јављају се: националне службе за запошљавање, банке, удружења предузетника, привредне регионалне коморе и страни партнери.
- ј) научно-технолошки паркови представљају веома важан фактор привредног развоја једне земље. Исто тако, стварају услове за повећање животног стандарда становништва и воде ка друштву општег благостања.⁶²

Истовремено, научно-технолошки паркови доста се разликују од других изражајних облика пословне инфраструктуре, јер постоје предуслови који се морају испунити да би један научно-технолошки парк настао и функционисао, што за инкубаторе и кластера није неопходно. Потребно је, пре свега, окружење где постоји стручни потенцијал, затим ресурси (лабораторије) и инфраструктура (енергија, путеви) за развој активности које се базирају на новим технологијама, простор који је опремљен за поменуте активности и последње, али не и најмање битно, неопходно је да постоји интерес тржишта, предузетника, друштвене заједнице за услугама и производима научно-технолошког парка.⁶³

---

⁶²Костадиновић, И. (2016), Пословна инфраструктура као инструмент нове индустријске политике Републике Србије, докторска дисертација, Економски факултет у Нишу, стр. 135-136.

⁶³Костадиновић, И. (2016), Пословна инфраструктура као инструмент нове индустријске политике Републике Србије, докторска дисертација, Економски факултет у Нишу, стр. 68-69.

Развој научно-технолошких паркова је значајан елемент развојних и иновационих стратегија у многим земљама јер обезбеђују једноставнији и ефикаснији трансфер знања, технологије и иновација из истраживачких и научних центара у привреду, представљају својеврсни мост између иновативних идеја и капитала потребног за њихову разраду и примену, олакшавају иновативним предузећима наступ на тржишту кроз управне и промотивне функције и др.

Развој научно-технолошких паркова у Србији је веома успорен, тренутно функционише један научно-технолошки парк у Београду у оквиру ког послује и универзитетски инкубатор, а у току је изградња још једног парка у Новом Саду и планира се изградња једног научно-технолошког парка у Нишу. Како број паркова заостаје у поређењу са земљама централне и источне Европе, може се оценити да је развој инфраструктуре за трансфер технологија из универзитета ка привреди још увек у повоју. Поређења ради, у Пољској постоје 42 технолошка парка, 23 технолошка инкубатора и 41 центар за трансфер технологије, у Естонији и Летонији по један научни парк, а у Чешкој два научна парка.⁶⁴

Значај развоја научно-истраживачких паркова за Србију је велики јер се очекује да ће, када буду завршени паркови који су планирани, значајно да унапреде расположиве научно-истраживачке капацитете у циљу иновационог, технолошког и привредног развоја домаће привреде. Оптимизам се заснива на томе што су домаћи научно-технолошки паркови замишљени као регионални истраживачко-развојни центри који ће научнике и истраживаче директно да повезују са домаћим иновативним предузећима.

Циљ је да научно-истраживачке установе, универзитети и факултети, иновативна и друга развојно орјентисана предузећа буду окупљени на једном месту и да у сталној сарадњи и размени знања и ресурса подстичу развој науке, технологије, предузетништва и иновативности, и на тим основама јачају конкурентност домаћих предузећа и привреде.

2.2.3. Образовање и стручно усавршавање

Образовање је основни фактор од кога зависи квалитет и стручност расположиве радне снаге и основни је стуб изградње економије засноване на знању и иновацијама. У савременој економији, која се све више заснива на знању и иновацијама, захтеви за стручношћу и све већој формалној обученошћу и неформалној оспособљеношћу радника да решавају све сложеније изазове и проблеме у пословању се стално повећавају. Зато се развојем економије засноване на знању и иновацијама на тржишту рада ствара све већа потреба, односно тражња за високообразованим радницима који располажу различитим савременим вештинама и компетенцијама, које се могу успешно применити у пословању.

Николић и остали, указују да су знање, интелектуални капитал, вештине и компетенције значајни фактори у одређивању стратегије пословања и тржишног позиционирања, док су

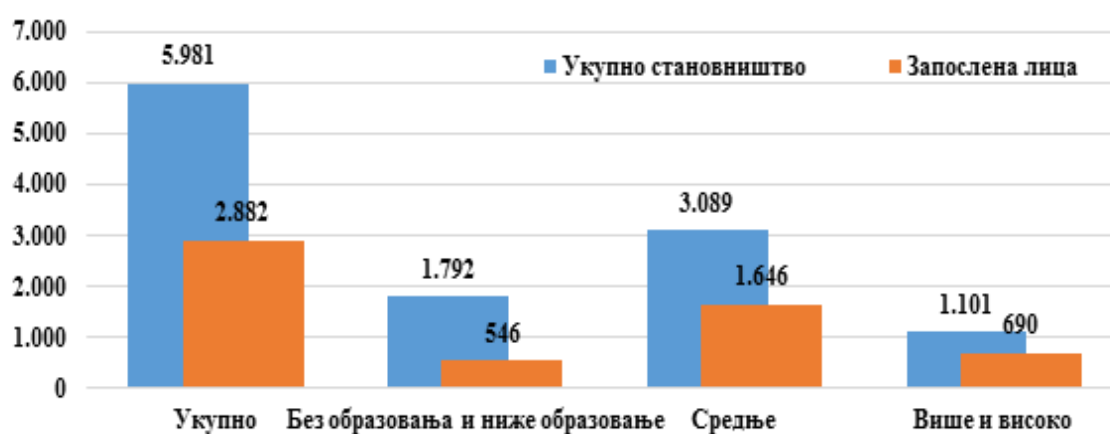
⁶⁴РСЦП, (2016), Извештај о конкурентности и привредном развоју Републике Србије, Београд, стр. 24.

материјални ресурси и технологија само средство за реализацију конкурентске предности базиране на знању.⁶⁵

То је и разлог пораста општег образовног нивоа становништва и промена у структури тражње на тржишту рада у корист радника са већим знањем, односно образовањем и компетенцијама. Да би радници могли да одговоре на промењене потребе на тржишту рада, они морају да уче и обучавају се, не само у током формалног образовања, већ током читавог радног века кроз тзв. систем сталног (перманентног) учења и усавршавања, односно образовања. То је значајно због тога што данас само радници са одговарајућим квалификацијама, који стално повећавају своје знање и вештине кроз систем перманентног образовања и сталног обучавања располажу компетенцијама које се траже на тржишту, односно имају знање и вештине које су неопходне за успешно извршавање радних задатака.

У 2017. години, према резултатима Анкете о радној снази Републичког завода за статистику (РЗС), у Србији је било 2,9 милиона запослених⁶⁶ (лица) радника, што је за 323 хиљ. радника (12,6%) више у односу на број запослених радника у 2014. години (2,6 мил. запослених), односно више за 163 хиљ. запослених радника (6,0%) у односу на 2016. годину када је било запослено 2,7 мил. радника.

Графикон 10: Број становника и запослених радника према нивоу образовања 2017. године у Србији, у хиљадама

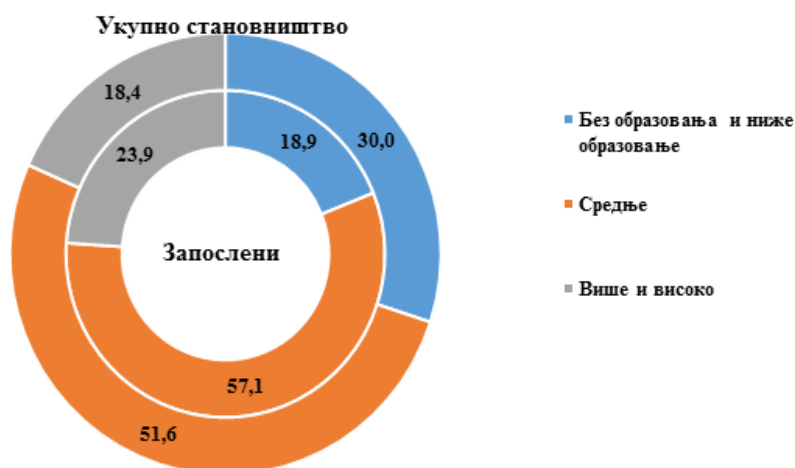
Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику, Преглед података, подаци су преузети са сајта: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx> (19.02.2018. године).

⁶⁵Николић, М., Стошковић, М., Цветановић, Д., (2017). Неки индикатори изградње друштва знања базраног на економији знања Републике Србије и изабраних земаља, Анали економског факултета у Суботици, 53(37), 27-42, стр. 31.

⁶⁶Запослена лица су она лица која су у посматраној седмици обављала плаћени посао (у новцу или натури) најмање један сат, за послодавца, самостално или као помажући чланови домаћинства, као и лица која имају посао са којег су била одсутна, а за који имају гаранцију повратка. Та лица могу бити запослена у три основна облика својине: приватној (регистрованој или нерегистрованој), државној и осталим облицима својине.

Према нивоу образовања у 2017. години доминирају запослени са средњим образовањем (1,6 мил. радника - 57,1% укупно запослених). Запослени са вишим и високим образовањем учествују са 23,9%, односно 689,7 хиљ. радника, док 18,9% радника има ниже образовање, а 0,3% запослених је без школског образовања.

Графикон 11: Структура становништва и запослених радника према нивоу образовања у 2017. години у Србији, у %.

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику, Преглед података, подаци су преузети са сајта: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx> (19.02.2018. године).

На постојање позитивне корелације између запослености и образовног нивоа, указују подаци о учешћу запослених у укупном броју становника према образовном нивоу. Највећа стопа запослености је код становника који имају више или високо образовање (стопа запослености је 62,6%), код становника који имају средње образовање стопа запослености износи 53,2%, а најнеповољнија ситуација је код становника који су без образовања или имају само ниже образовање, јер је стопа запослености ове групе становника најнижа и износи само 30,5%.

Табела 7: Структура становништва и запослених радника према нивоу образовања у 2017. години у Србији (у %).

	2014	2015	2016	2017
Без образовања и ниже образовање	479,5	452,9	501,3	545,8
Средње	1.472,4	1.480,1	1.543,8	1.646,4
Више и високо	607,5	641,2	674,3	689,7
Укупно	2.559,4	2.574,2	2.719,4	2.881,9

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику, Преглед података, подаци преузети са сајта: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx> (19.02.2018. године).

2.2.4. Предузетништво и раст предузећа

Развијеност предузетништва

У 2016. години, у нефинансијском делу привреде Србије пословало је 340.613 привредних друштава, од чега је 99,9% (340.112 друштава - предузећа и предузетника) из предузетничког сектора⁶⁷. Истовремено, у предузетничком сектору је запошљено 837.532 радника, што је 65,7% свих запослених у нефинансијском делу привреде (1.275.442 радника), а што је за готово 400 хиљада радника више од запослених у великим предузећима. Зато се с правом може рећи да је предузетнички сектор најзначајнији извор запошљавања у привреди. Претходну тврдњу потврђује и чињеница да просечно домаће предузеће запошљава 3,7 радника по предузећу, при чему привредна друштва из предузетничког сектора у просеку запошљавају 2,5 радника, а велика предузећа у просеку запошљавају 874,1 радника.

Табела 8: Основни показатељи пословања нефинансијског дела привреде Србије у 2016. години

	Предузетнички сектор	Велика предузећа	Нефинансијски део привреде – укупно	Учешће предузетничког сектора у нефинансијском делу привреде привреди
Број привредних друштава	340.112	501	340.613	99,9
Број запослених	837.532	437.910	1.275.442	65,7
Висина зарада (млрд. динара)	767,9	507,2	1.275,1	60,2
Промет (млрд. динара)	6.609,9	3.539,9	10.149,8	65,1
Бруто додата вредност (млрд. динара)	1.222,5	953,4	2.175,9	56,2
Профит (млрд. динара)	454,6	446,2	900,8	50,5
Извоз (млрд. динара)	669,3	969,2	1.638,4	40,8
Увоз (млрд. динара)	1.180,3	914,4	2.094,7	56,3
Спољнотрговински биланс (млрд. динара)	1.849,5	1.883,6	3.733,1	49,5
Спољнотрговински салдо (млрд. динара)	-511,0	54,7	-456,3	

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику

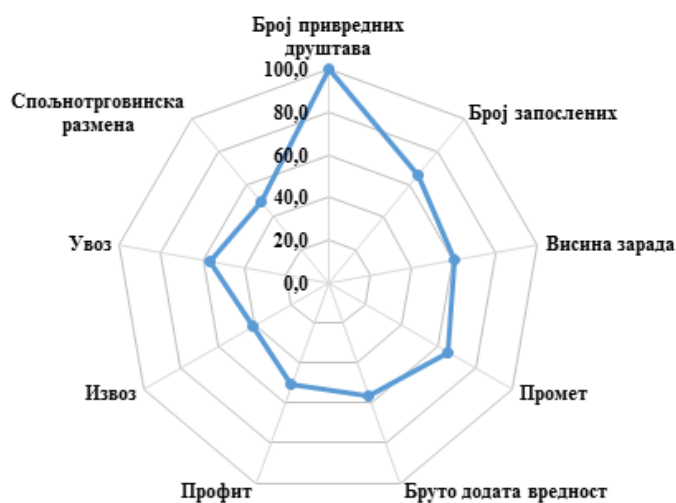
Предузетнички сектор доминира и у маси исплаћених зарада (767,9 млрд. динара, наспрам 507,2 млрд. динара од стране великих предузећа), али заостаје у погледу просечне

⁶⁷Под предузетничким сектором се подразумевају сва привредна друштва (микро, мала и средња предузећа и предузетници) која запошљавају до 250 радника.

зараде по запосленом раднику у односу на велика предузећа (916,9 хиљ. динара према 1.158,2 хиљ. динара респективно).

Слично томе, предузетнички сектор доминира и у величини оствареног промета (6.609,9 млрд. динара), јер ствара 65,1% укупног промета нефинансијског дела привреде (10.149,8 млрд. динара). Међутим, када се посматра колики промет у просеку оствари по раднику, јасно се види да и даље доминирају велика предузећа, мада разлика није тако значајно изражена као код већине других показатеља пословања (7.892,1 млрд. динара у односу на 8.083,7 млрд. динара респективно).

Графикон 12: Учешће предузетничког сектора у нефинансијском делу привреде Србије у 2016. години

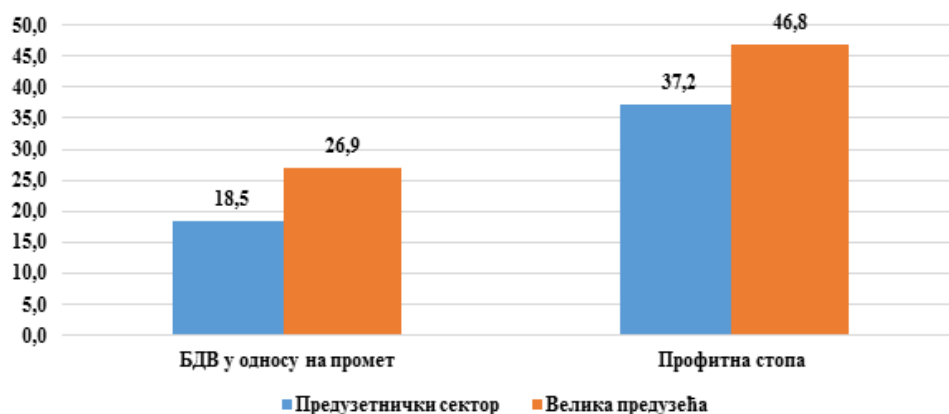

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику

У 2016. години, предузетнички сектор ствара и највећи део бруто додате вредности (1.222,5 млрд. динара - 56,2%), која се створи у нефинансијском делу привреде (2.175,9 млрд. динара), али значајно заостаје у погледу продуктивности јер један радник у предузетничком сектору у просеку ствара 1,5 мил. динара БДВ, што је значајно мање од радника који су ангажовани у великим предузећима, где у просеку сваки радник створи 2,2 мил. динара БДВ. Велика предузећа су ефикаснија од привредних друштава из предузетничког сектора и у погледу пословне активности, јер је рацио који мери однос БДВ и промета повољнији код великих предузећа (26,9%), у односу на предузетнички сектор (18,5%), што практично значи да велики привредни субјекти имају бржи обрт и стварају већу додату вредност по јединици реализованог производа.

Иако са учешћем од 50,5% предузетнички сектор благо доминира у висини оствареног профита нефинансијског дела привреде, он ипак значајно заостаје у односу на велика предузећа у погледу висине профита који се оствари по раднику (542,7 хиљ. динара у односу на 1.019,0 хиљ. динара респективно), као и у висини профитне стопе где, такође, доминирају велика предузећа (46,8% у великим наспрам 37,2% у предузетничком сектору).

Графикон 13: Индикатори ефикасности предузетничког сектора и великих предузећа у Србији у 2016. години

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику

Доминација великих привредних система, у односу на предузетнички сектор још је више изражена у погледу трговинских односа са иностранством и наступа на међународном, глобалном тржишту.

У 2016. години, нефинансијски део привреде остварио је извоз производа и услуга у вредности од 1.638,4 млрд. динара, при чему су велика предузећа извезла 969,2 млрд. динара (50,2%), а предузетнички сектор је извезао 669,3 млрд. динара (40,8% укупног извоза). Доминација великих предузећа још је израженија када се посматра вредност извоза по раднику. У предузетничком сектору вредност извоза по раднику је 799,1 хиљ. динара, што је готово три пута мање од вредности извоза по раднику који остваре велика предузећа (2.213,2 хиљ. динара по раднику).

Табела 9: Показатељи развијености нефинансијског дела привреде Србије у 2016. години

	Предузетнички сектор	Велика предузећа	Нефинансијски део привреде
Број запослених по предузећу	2,5	874,1	3,7
Просечна зарада по запосленом (у хиљ. динара)	916,9	1.158,2	999,7
Промет по запосленом (у хиљ. динара)	7.892,1	8.083,7	7.957,9
БДВ по запосленом (у хиљ. динара)	1.459,7	2.177,1	1.706,0
Рацио БДВ и промета (у %)	18,5	26,9	21,4
Профит по запосленом (у хиљ. динара)	542,7	1.019,0	706,3
Профитна стопа (%)	37,2	46,8	41,4
Извоз по запосленом (у хиљ. динара)	799,1	2.213,2	1.284,6
Увоз по запосленом (у хиљ. динара)	1.409,2	2.088,2	1.642,3
Спољнотрговински биланс по запосленом (у хиљ. динара)	2.208,3	4.301,4	2.926,9
Спољнотрговински салдо по запосленом (у хиљ. динара)	-610,1	125,0	-357,7

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику

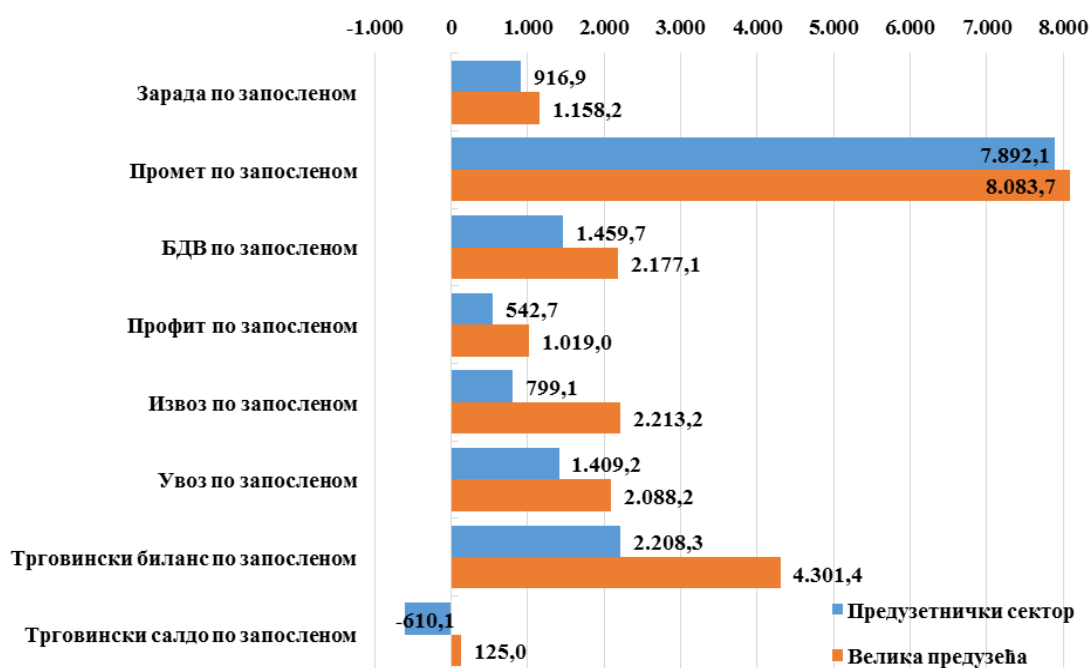
За разлику од извоза, у увозу, предузетнички сектор са вредношћу увоза од 1.180,3 млрд. динара доминира у односу на велика предузећа, која су увезла производе и услуге у вредности од 914,4 млрд. динара. Међутим, иако доминирају у укупној вредности увоза, када се посматра увоз по раднику, ипак доминирају велика предузећа у односу на предузетнички сектор (1,4 мил. динара и 2,1 мил. динара респективно).

Иако је вредност укупног спољнотрговинског биланса (збир извоза и увоза) предузетничког сектора и великих предузећа готово уједначен (1.849,5 млрд. динара и 1.883,6 млрд. динара респективно), велика предузећа стварају готово дупло већу трговинску размену са партнерима из иностранства по запосленом у односу на предузетнички сектор (4.301,4 хиљ. динара, наспрам 2.208,3 хиљ. динара респективно).

Велика предузећа остварују и боље резултате у погледу спољнотрговинског салда, јер у размени са иностранством стварају суфицит у вредности до 54,7 млрд. динара, за разлику од предузетничког сектора, који је забележио дефицит у размени са иностранством од 511,0 млрд. динара.

За разлику од великих предузећа, где је суфицит по раднику износио 125,0 хиљаду евра (извоз је већи од увоза), предузетнички сектор бележи дефицит по запосленом у вредности од 610,1 хиљ. динара (увоз је већи од извоза).

Графикон 14: Индикатори развијености предузетничког сектора и великих предузећа у Србији у 2016. години

Извор: обрада аутора на основу података Републичког завода за статистику

У целини посматрано, иако предузетнички сектор има веће учешће код формирања основних показатеља пословања (доминира у броју предузећа, запошљава већи број радника, исплаћује већу масу зарада, остварује већи промет и БДВ и креира већи профит), изведени показатељи (број запослених по предузећу, просечна зарада по

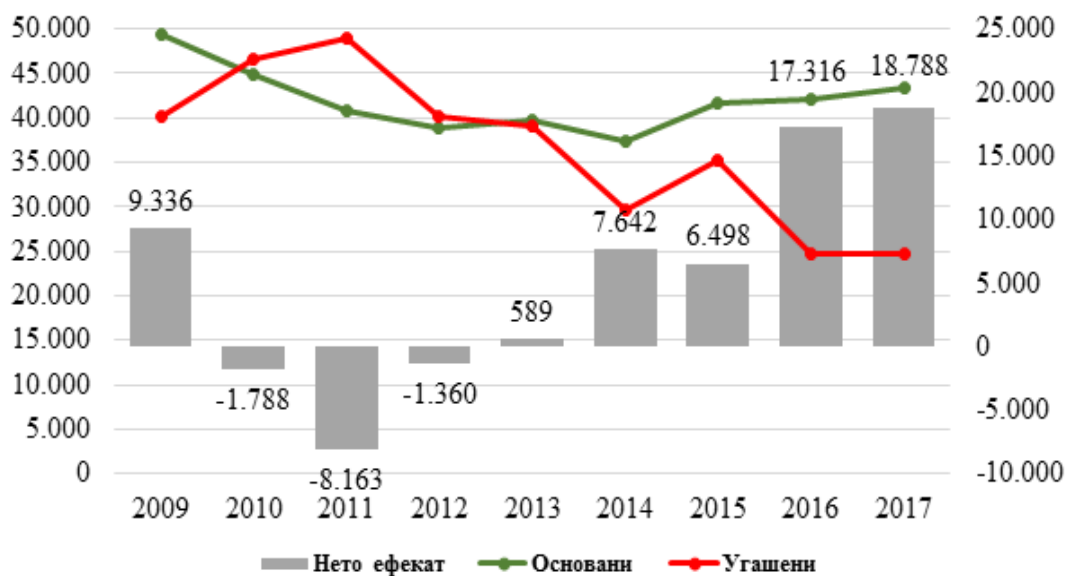
запосленом, промет по запосленом, БДВ по запосленом, рацио БДВ и промета, профит по запосленом, профитна стопа, извоз по запосленом и спољнотрговински салдо по запосленом), који мере ефикасност, односно конкурентност пословања показују већу ефикасност великих предузећа у готово свим аспектима пословања, а последично и њихову већу извозну и укупну конкурентност у односу на, још увек, недовољно развијен, предузетнички сектор у Србији.

Пословна демографија

У 2017. години основано је 43.447 нових привредних друштава (34.650 предузетника и 8.797 предузећа) и угашено је 24.659 привредних друштава (21.721 предузетника и 2.938 предузећа), тако да је укупан број привредних друштава повећан за 18.778 (12.929 предузетника и 5.859 предузећа). Ово је најбољи резултат од 2009. године, када је укупан нето резултат износио 9.336 нових привредних субјеката (2.921 предузетника и 6.415 предузећа).

Нето раст броја привредних субјеката је посебно значајан, ако се има у виду нето пад броја привредних субјеката у периоду кризе (од 2010. до 2012. године) и постепени опоравак након тога, при чему је динамичнији нето раст привредних субјеката остварен тек у 2016. и 2017. години.

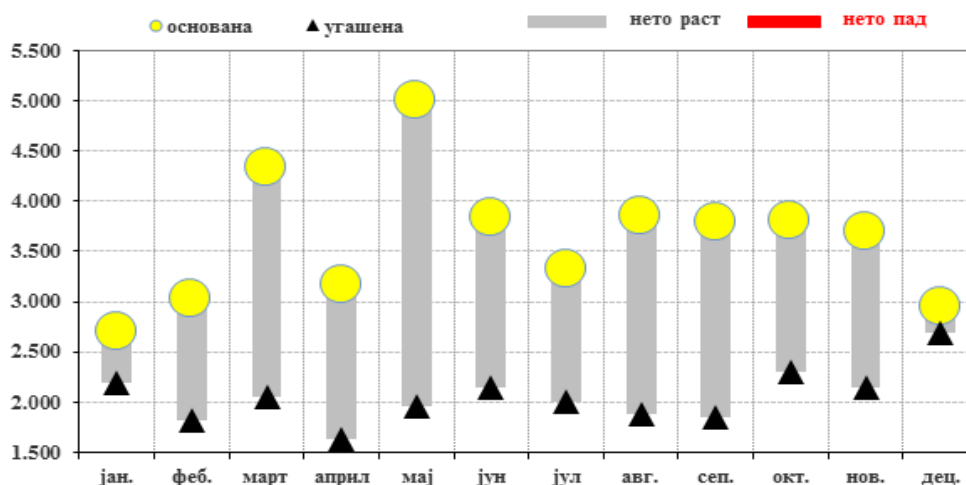
Графикон 15: Основана и угашена привредна друштава и нето број по годинама

Извор: израчунавање аутора, на основу података Агенције за привредне регистре

Највећи број основаних привредних друштава посматрано по месецима је мају 2017. године (5.003 друштава), а угашених у децембру исте године (2.683 друштава), при чему је највећи нето раст привредних друштава забележен, такође у мају јер је основано 5.003, а угашено је 1.961 привредно друштво, те је број привредних друштава повећан за 3.042.

Графикон 16: Кретање броја основаних и угашених привредних друштава у 2017. години, по месецима.

Извор: израчунавање аутора, на основу података Агенције за привредне регистре

Однос броја основаних и угашених привредних друштава (нето-ефекат) у 2017. години је 1,8:1 и показује да се на сваких 10 угашених привредних друштава оснује 18 нових. Нето ефекат повољнији је код предузећа (на 10 угашених оснује се 30 нових), у односу на предузетнике, где се на 10 угашених радњи оснује 16 нових. Нето ефекат оснивања-гашења привредних субјеката током периода 2009-2017. је најповољнији у 2017. години, мада је значајно побољшање остварено још 2016. године, што указује на значајно побољшање климе за развој предузетништва у Србији.

Табела 10. Број основаних и угашених привредних друштава у периоду 2009-2017.

		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Основана	Предузетници	39.365	35.296	32.236	30.200	30.931	29.102	33.434	33.615	34.650
	Предузећа	10.013	9.469	8.470	8.648	8.735	8.209	8.180	8.429	8.797
	Укупно	49.378	44.765	40.706	38.848	39.666	37.311	41.614	42.044	43.447
Угашена	Предузетници	36.444	37.165	35.288	32.853	36.520	27.068	32.733	22.270	21.721
	Предузећа	3.598	9.388	13.581	7.355	2.557	2.601	2.383	2.458	2.938
	Укупно	40.042	46.553	48.869	40.208	39.077	29.669	35.116	24.728	24.659
Нето	Предузетници	2.921	-1.869	-3.052	-2.653	-5.589	2.034	701	11.345	12.929
	Предузећа	6.415	81	-5.111	1.293	6.178	5.608	5.797	5.971	5.859
	Укупно	9.336	-1.788	-8.163	-1.360	589	7.642	6.498	17.316	18.788
Нето ефекат	Предузетници	1,1	0,9	0,9	0,9	0,8	1,1	1,0	1,5	1,6
	Предузећа	2,8	1,0	0,6	1,2	3,4	3,2	3,4	3,4	3,0
	Укупно	1,2	1,0	0,8	1,0	1,0	1,3	1,2	1,7	1,8

Извор: израчунавање аутора, на основу података Агенције за привредне регистре

Највише привредних друштава (предузећа и предузетника) у 2017. години основано је у секторима: трговина на велико и мало и поправка (8.330 друштава, односно 19,2% свих основаних привредних друштава), прерађивачка индустрија (6.511 друштава, односно 15,0%) и стручне, научне, иновационе и технолошке делатности (4.826 друштава, односно 11,1%). Значајно мањи број привредних друштава основан је у секторима: рударство (43 друштва, односно 0,1% свих основаних привредних друштава), снабдевање електричном енергијом, гасом и паром (99 друштава, односно 0,2%) и финансијске делатности и делатности осигурања (223 друштава, односно 0,5%).

Највећи број привредних друштава угашен је у секторима: трговина на велико и мало и поправка (6.596 друштава, односно 26,7% свих угашених привредних друштава), прерађивачка индустрија (4.144 друштава, односно 16,8%) и услуге смештаја и исхране (2.938 друштава, односно 11,9%), а најмање у секторима: рударство (19 друштва, односно 0,1% свих угашених привредних друштава), снабдевање електричном енергијом, гасом и паром (25 друштава, односно 0,1%) и пословање некретнинама (87 друштава, односно 0,4%).

Табела 11: Основни показатељи пословне демографије по секторима у 2017. години

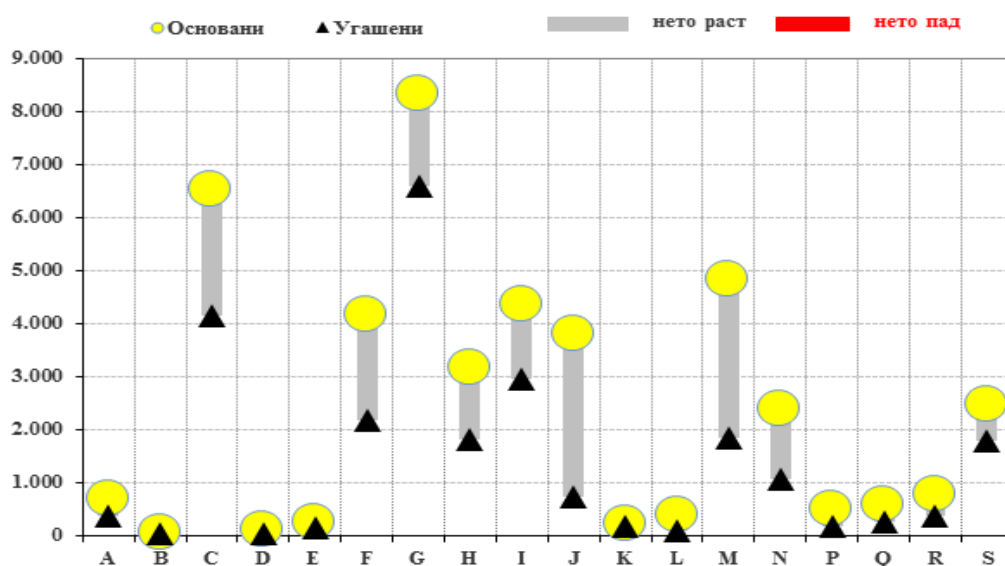
	Основани	Угашени	Нето	Нето ефекат
Пољопривреда, шумарство и рибарство	680	374	306	1,8
Рударство	43	19	24	2,3
Прерађивачка индустрија	6.511	4.144	2.367	1,6
Снабдев. електр. енерг. гасом и паром	99	25	74	4,0
Снабд. водом и управљ. отпадним водама	239	132	107	1,8
Грађевинарство	4.166	2.163	2.003	1,9
Трговина на велико и мало и поправка	8.330	6.596	1.734	1,3
Саобраћај и складиштење	3.150	1.795	1.355	1,8
Услуге смештаја и исхране	4.364	2.938	1.426	1,5
Информисање и комуникације	3.786	736	3.050	5,1
Финан. делатности и делат. осигурања	223	174	49	1,3
Пословање некретнинама	366	87	279	4,2
Стручне, научне, инов. и тех. делатности	4.826	1.848	2.978	2,6
Админ. и помоћне услужне делатности	2.369	1.052	1.317	2,3
Образовање	492	169	323	2,9
Здравствена и социјална заштита	579	253	326	2,3
Уметност, забава и рекреација	756	367	389	2,1
Остале услужне делатности	2.468	1.787	681	1,4
Привредна друштва – укупно	43.447	24.659	18.788	1,8

Извор: израчунавање аутора, на основу података Агенције за привредне регистре

Највећи број нето основаних привредних друштава је у секторима: информисање и комуникације (3.050 друштава, односно 16,2%), стручне, научне, иновационе и технолошке делатности (2.978 друштава, односно 15,9%) и прерађивачке индустрије (2.367 друштава, односно 12,6%), а најмањи у секторима: рударство (24 друштва, односно 0,1%), финансијске делатности и делатности осигурања (49 друштава, односно 0,3%) и снабдевање електричном енергијом, гасом и паром (74 друштава, односно 0,4%).

Најповољнији однос између основаних и угашених привредних друштава (нето ефекат), остварен је у секторима: информисање и комуникације (5,1 - на 10 угашених привредних друштава оснује се 51 нових), пословање некретнинама (4,2 - на 10 угашених привредних друштава оснује се 42 нових) и снабдевање електричном енергијом, гасом и паром (4,0 - на 10 угашених привредних друштава оснује се 40 нових). Међутим, најнеповољнији нето ефекат је забележен у секторима: трговина на велико и мало и поправка и финансијске делатности и делатности осигурања (1,3 - на 10 угашених привредних друштава оснује се 13 нових) и остале услужне делатности (1,4 - на 10 угашених привредних друштава оснује се 14 нових).

Графикон 17: Кретање броја основаних и угашених привредних друштава у 2017. години, по секторима делатности

Извор: израчунавање аутора, на основу података Агенције за привредне регистре

2.2.5. Иновативност и улагање у истраживање и развој

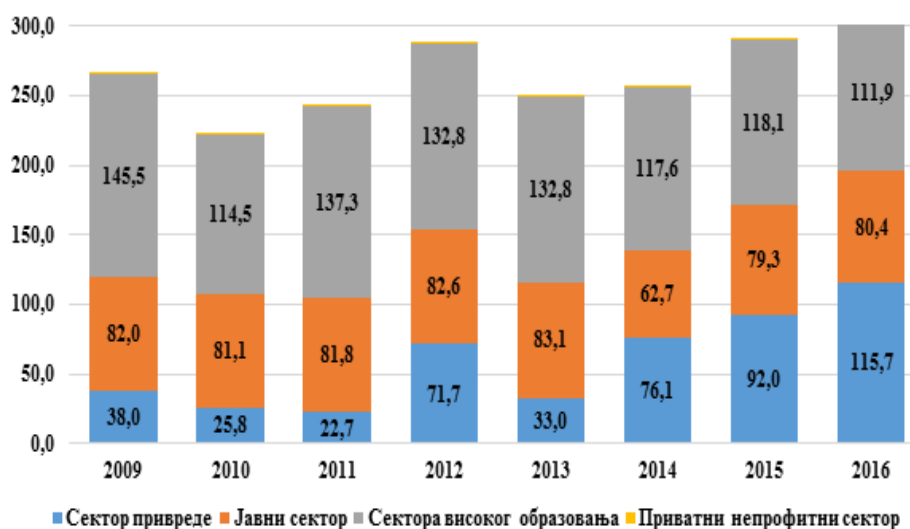
Иновативност је основни покретач и носилац изградње друштва заснованог на знању, а висина улагања у истраживање и развој (ИР) показује усмереност неке земље ка развоју иновација и изградњи економије знања. Улагање у истраживање и развој је претпоставка

унапређења иновативности, јер обухвата системски стваралачки рад предузет ради повећања знања о природи, човеку, култури и друштву и примену нових знања у пракси.⁶⁸

Јачање иновативности кроз улагање у ИР је значајно услед позитивних ефеката преливања на друге привредне делатности кроз стварање нових производа и процеса, који често доводе до повећања продуктивности, ширења пословања и отварање добро плаћених послова.⁶⁹

Висина улагање у ИР значајно утиче на развојне перспективе предузећа и привреде у којима они послују, могућност новог запошљавања, стварања нове вредности и унапређења конкурентности. Када предузећа инвестирају у ИР, она отварају простор за запошљавање научника и инжењера, као и пратећег особља за подршку реализације ИР активности, као што су административни и лабораторијски техничари и други. Често је случај да управо ИР интензивна предузећа, захваљујући својој способности успешно реализују резултате ИР активности, постају технолошки лидери и повећавају обим пословања и тако постају значајан извор новог продуктивног запошљавања, стварања нове вредности, повећања извоза, побољшања животног стандарда запослених и генерисања привредног раста у целини.

Графикон 18: Улагање у ИР у Србији у периоду 2009-2016. (у мил. евра).

Извор: израчунавање аутора, на основу података преузетих са Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, приступљено: 18.02.2018. године

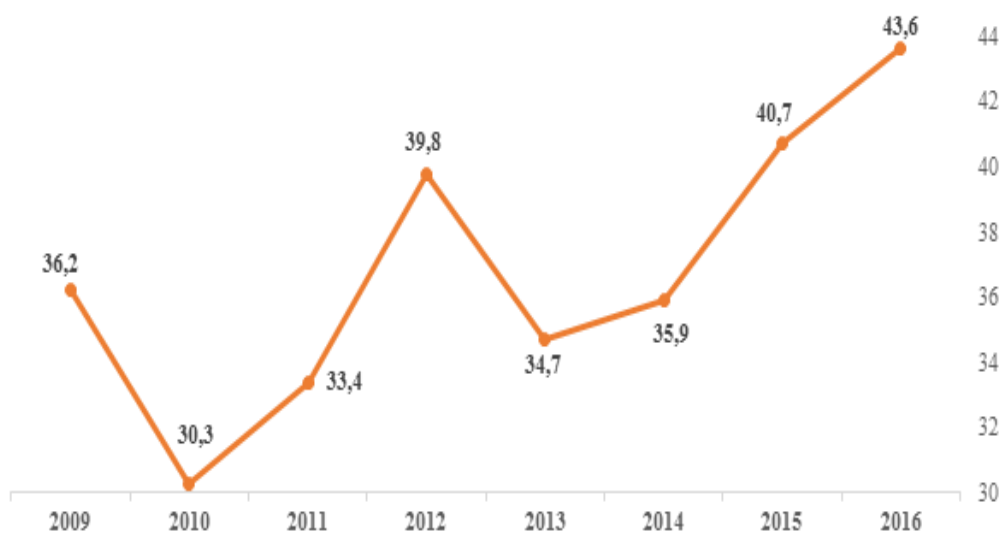
⁶⁸Николић, М., Стошковић, М., Цветановић, Д., (2017). Неки индикатори изградње друштва знања базраног на економији знања Републике Србије и изабраних земаља, *Анали економског факултета у Суботици*, 53(37), 27-42, стр. 33.

⁶⁹European Commission. (2010). *Science, technology and innovation in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg. стр. 219.

У 2016. години у Србији је у реализацији активности ИР⁷⁰ уложено 308,3 мил. евра, односно 43,6 евра по становнику, што чини 0,89% вредности БДП, а што је највеће улагање у периоду 2009-2016.

У односу на 2009. годину укупно улагање у ИР је повећано за 42,8 мил. евра (+16,1%), при чему је улагање у ИР по становнику повећано за 7,4 евра (+20,4%), а повећано је и учешће улагања за ИР у БДП за 0,02 структурна поена (+2,3%).

Графикон 19: Улагање у ИР по становнику у еврима у Србији у периоду 2009-2016.

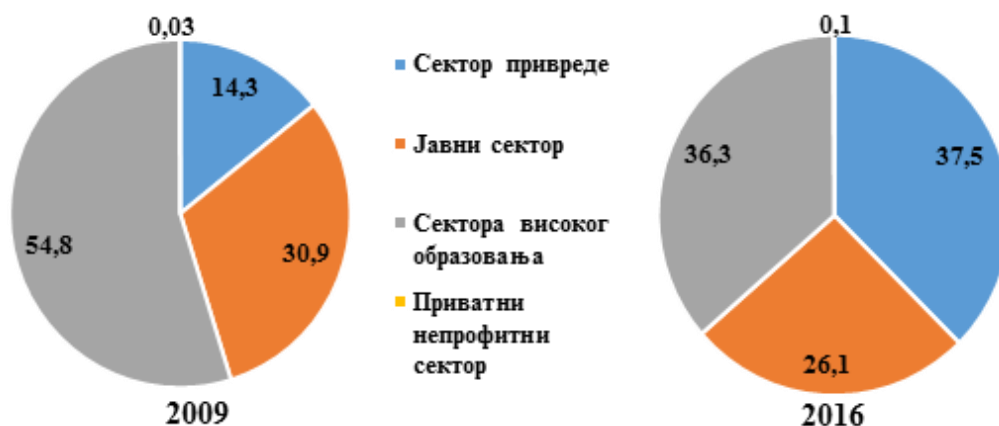
Извор: израчунавање аутора, на основу података преузетих са Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, приступљено: 18.02.2018. године

Секторска структура улагања у ИР показује релативне предности и слабости иновационог система неке земље. У структури финансирања, највише средстава у ИР активности у 2016. години уложио је сектор привреде (37,5%), што је нешто више у односу на сектор високог образовања (36,3%), а значајно више у односу на улагање јавног сектора (26,1%), док учешће приватног непрофитног сектора износи свега 0,1%.

У односу на 2009. годину, структура финансирања улагања у ИР је значајно промењена. У 2009. години, највише средстава у ИР је долазило из сектора високог образовања (54,8%), затим из јавног сектора (30,9%), улагање привреде учествовало је са 14,3%, а приватног непрофитног сектора са 0,03%.

⁷⁰Основни показатељ за праћење улагања у ИР је бруто домаћа потрошња на истраживање и развој (GERD – Gross domestic expenditure on R&D). GERD се састоји од укупних расхода (текућег и капиталног) на ИР свих домаћих предузећа, истраживачких института, универзитета, лабораторија, итд. Укључује ИР активности које су финансиране из иностранства (искључује домаћа улагања у ИР реализована у иностранству) и издвајања четири домаћа сектора: пословног сектора, јавног сектора, сектора високог образовања и приватног непрофитног сектора. Може се изразити вредносно (нпр. у еврима или у еврима по становнику) и/или као проценат БДП-а (тада показује ИР интензитет).

Графикон 20: Секторска структура улагања у ИР у Србији у 2009. и 2016. години

Извор: израчунавање аутора, на основу података преузетих са Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, приступљено: 18.02.2018. године

До позитивне промене структуре финансирања улагања у ИР у Србији дошло је услед раста улагања у ИР у привреди (раст од 204,2%, односно за 77,6 мил. евра - са 38,0 мил. евра из 2009. године на 115,7 мил. евра у 2016. години). За разлику од пословног сектора, који је повећао обим улагања у ИР активности, сектор високог образовања бележи пад (од -23,1%, односно за 33,5 мил. евра – са 145,5 мил. евра из 2009. године на 111,9 мил. евра у 2016. години), као и јавни сектор (пад од 1,9%, односно за 1,6 мил. евра - са 82,0 мил. евра из 2009. на 80,4 мил. евра у 2016. години).

Међутим, и поред позитивних кретања, секторска структура улагања у ИР и даље је неповољна са још увек недовољним издвајањем пословног сектора (привреде), односно невољним улагањем домаћих предузећа у ИР активности. Последица тога је принуђеност домаћих предузећа да увозе технологију, иновативна решења и пословне моделе развијене у другим земљама и за то плаћати рад туђих ИР стручњака (истраживача, научника, експерата и др.), уместо да се искористе домаћи развојни ресурси, посебно талентовани млади научници и истраживачи.

Неповољна секторска структура улагања у ИР, коју карактерише недовољно улагање приватног пословног сектора у ИР и велико учешће јавног и сектора високог образовања, представља највећу слабост националног иновационог система Србије. Високо учешће улагања у ИР кроз јавне изворе и систем високог образовања најчешће подразумева улагање у теоријска и фундаментална истраживања, која се не могу практично применити у пракси, за разлику од улагања пословног сектора која су претежно оријентисана на развој примењених иновација.⁷¹

Улагање у ИР је један о приоритетних циљева главних развојних политика Европске уније и појединачних држава чланица. Још је лисабонском стратегијом било прописано, а затим

⁷¹ Николић, М., Стошковић, М., Цветановић, Д., (2017). Неки индикатори изградње друштва знања базраног на економији знања Републике Србије и изабраних земаља, Анали економског факултета у Суботици, 53(37), 27-42, стр. 33.

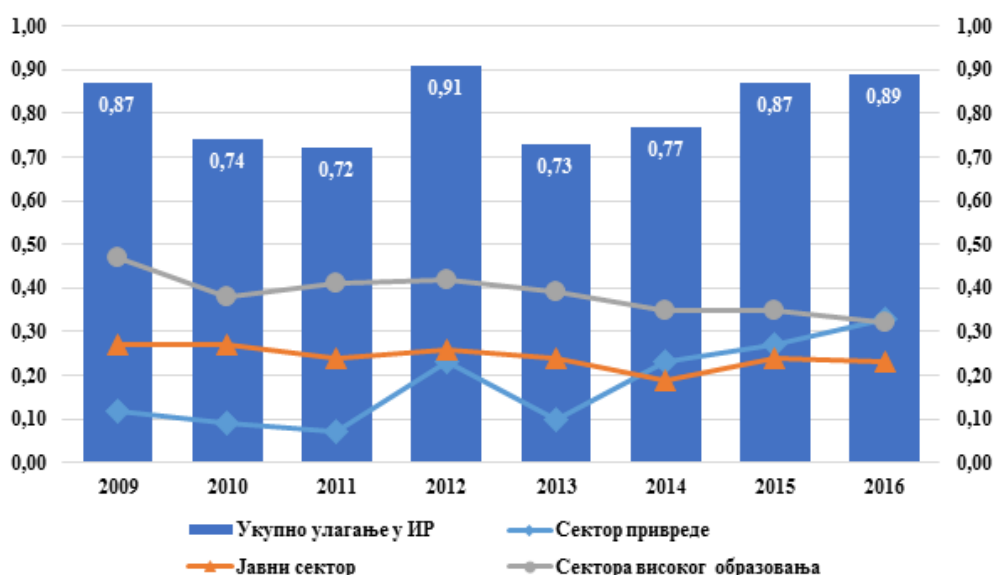

је преузето и стратегијом Европа 2020., да висина улагања у ИР треба да достигне ниво од 3,0% БДП.

У 2016. години ИР интензитет (улагање у ИР као проценат БДП) у Србији је 0,89%, и 3,4 пута је мањи у односу на циљану вредност на нивоу Европске уније од 3,0%, што јасно указује на велики заостатак Србије у овој области и потребу за знатно већим улагањима и напорима како би се Србија приближила циљаним вредностима.

Посматрано по годинама, у периоду 2009-2016. највећи ИР интензитет забележен је 2012. године (0,91%), а најнижи 2011. године када је учешће ИР интензитета у БДП износило свега 0,71%. Позитивна чињеница је да након значајног пада у 2013. години, ИР интензитет у наредне три године константно се повећава, да би у 2016. години достигао вредност од 0,89%, што је за 0,02 процентних поена више у односу на ИР интензитет који је остварен 2009. године.

Графикон 21: ИР интензитет у Србији у периоду 2009-2016.

Извор: израчунавање аутора, на основу података преузетих са Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, приступљено: 18.02.2018. године

Анализа кретања ИР интензитета по секторима показује да се ИР интензитет у периоду 2009-2016. готово константно повећава у сектору привреде, међутим стагнира у јавном сектору и константно се смањује у сектору високог образовања. Иако је раст ИР интензитета неспорно повољно и пожељно кретање, забрињава стагнација ИР интензитета јавног сектора, а посебно пад ИР интензитета сектора високог образовања, јер је ИР интензитет у овим секторима и даље значајно испод пожељног и потребног нивоа за изградњу модерне привреде засноване на знању и иновацијама.

2.3. Међупроизводи конкретности

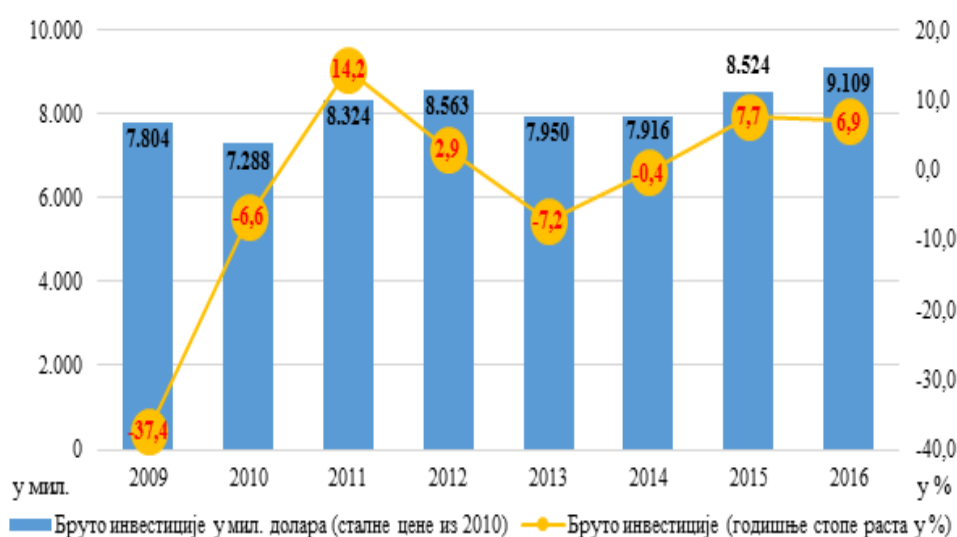
Међупроизводи конкурентности (инвестиције, трошкови, продуктивност и извоз) су економски агрегати, који показују ефекте базичних фактора конкурентности и који у

међусобном деловању, у великој мери одређују укупне резултате конкурентности - привредни раст, запосленост и квалитет живота, и зато су најзначајнији показатељи одрживости привредног раста, али нису основни фактори националне конкурентности.

2.3.1. Инвестиције

Инвестиције су значајан показатељ конкурентности, јер су претпоставка раста и развоја привреде. У 2016. години бруто инвестиције⁷² у привреди Србије износиле су 7,3 млрд. долара, односно 9,1 млрд. долара у сталним ценама из 2010. године, што је и највећа вредност инвестиција у периоду 2009-2016. У посматраном периоду, најнижа вредност бруто инвестиција забележена је 2010. године (7,3 млрд. долара). Економска криза значајно је утицала на висину бруто инвестиција у Србији, што се најбоље уочава кроз кретање годишњих стопа раста. У 2009. години, на врхунцу светске економске кризе бруто инвестиције у Србији, у односу на претходну 2008. годину, смањење су за чак 37,4%, да би се пад наставио и у 2010. години, мада мањег интензитета (пад од 6,6%). Након опоравка у 2011. години (раст од 14,2%) и умереног раста у 2012. године (2,9%), у 2013. и 2014. години висина инвестиција је поново смањена (пад од 7,2% и 0,4% респективно), да би у 2015. и 2016. години инвестиције расле по стопи од 7,7% и 6,9% респективно.

Графикон 22: Кретање бруто инвестиција у Србији у периоду 2009-2016. у мил. долара (сталне цене из 2010. године) и годишње стопе раста у %.

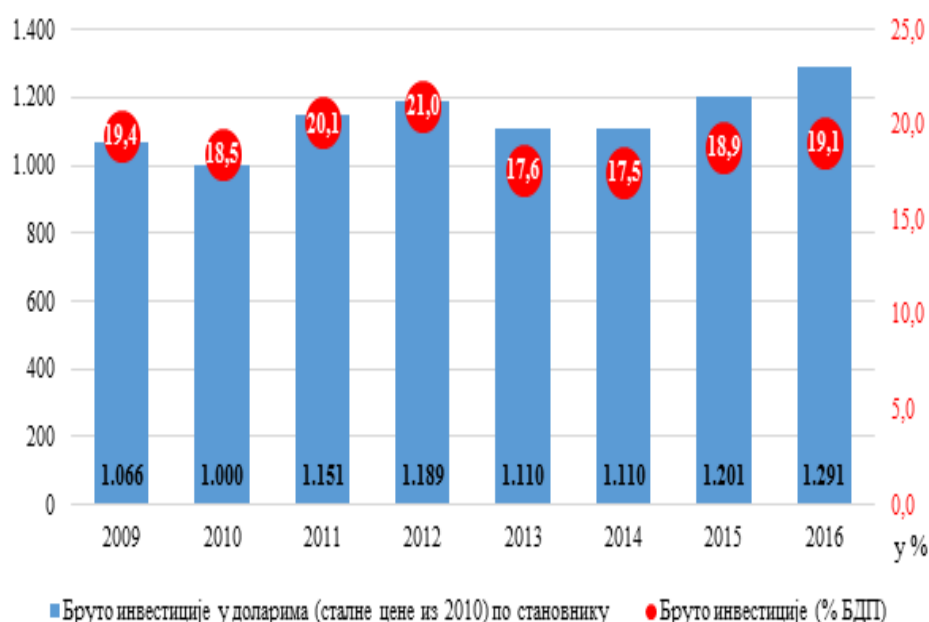
Извор: обрачун аутора, на основу података Светске банке, World Development Indicators: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators#>, приступљено: 22. фебруара 2018. године

⁷²Бруто инвестиције (Gross capital formation) - раније бруто домаће инвестиције (Gross domestic investment) су улагања у нова основна средства привреде (набавка машина и опреме; изградњу путева, железнице; изградња школа, канцеларија, болница, стамбена насеља и комерцијалне и индустријске зграде и др) и нето промене у нивоу залиха.

Инвестиције по становнику и њихово учешће у БДП показатељи су одрживости привредног раста и будућег друштвеног благостања. Највеће бруто инвестиције по становнику у периоду 2009-2016. забележене су 2016. године (1.291 долара у сталним ценама из 2010) и значајно су веће у односу на бруто инвестиције по становнику из 2009. и 2010. године (1.066 и 1.000 долара респективно).

Учешће бруто инвестиција у БДП показатељ је одрживости и одређености друштва ка развоју, јер су нове инвестиције основе сваког раста и развоја. Највеће учешће бруто инвестиција у БДП Србије забележено је 2011. и 2012. године (20,1% и 21,0% респективно), а најниже 2013. и 2014. године (17,6% и 17,5%). У 2016. години учешће бруто инвестиција у БДП је 19,1% и повећано је у односу на 2015. годину (18,9%).

Графикон 23: Кретање бруто инвестиција у Србији у периоду 2009-2016. по становнику (сталне цене из 2010) и учешће бруто инвестиција у БДП (у %).

Извор: обрачун аутора, на основу података Светске банке, World Development Indicators: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators#>, приступљено: 22. фебруара 2018. године

Поред бруто инвестиција, значајан показатеље конкурентности неке привреде је њена способност да привуче инвестиције из других земаља. Стране директне инвестиције (СДИ)⁷³ подразумевају улагања у зграде, технологије, опрему и машине, које припадају предузећу земље домаћина и на њихову динамику утиче велики број фактора. Ове инвестиције су значајан развојни ресурс, посебно за земље са ограниченим средствима,

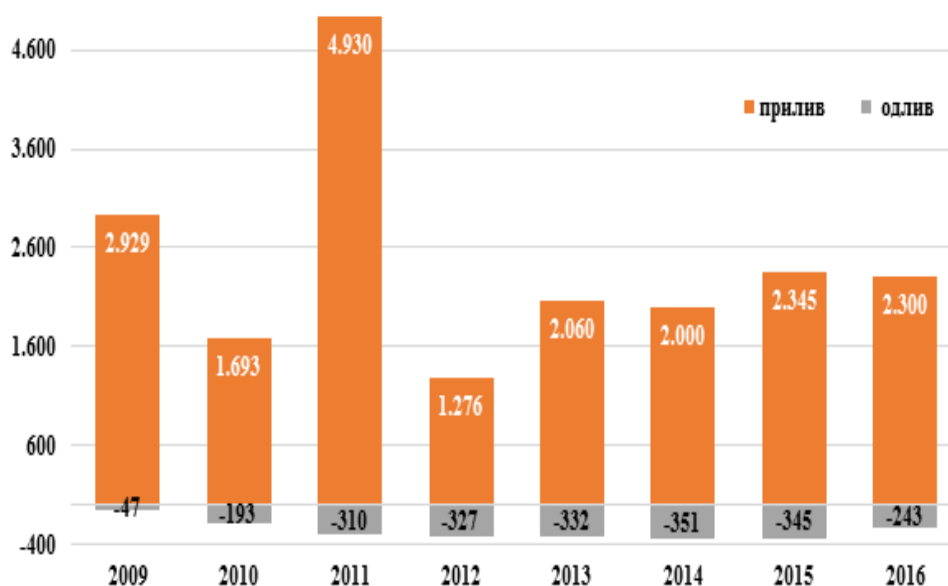
⁷³ Стране директне инвестиције (СДИ) су улагања земље ради стицање власништва, односно трајне могућности управљања (10% или више гласачких права) у предузећима које послује у страним привреда, а могу бити у облику власничког капитала, реинвестиране зараде и осталог дугорочног и краткорочног капитала.

јер на тај начин добијају финансијску подршку богатијих земаља, јачају домаће тржиште капитала и економски потенцијал привреде.

У 2016. години, нето прилив СДИ у Србији износио је 2,1 млрд. долара (разлика између прилива од 2,3 млрд. долара и одлива од 243 мил. долара) и већи је у односу на 2015. годину (2,0 млрд. долара), али је мањи у односу на 2011. годину када је износио 4,6 млрд. долара.

У периоду 2009-2016. године, највећи прилив СДИ у Србији забележен је 2011. године (4,9 млрд. долара), а највећи одлив (улагање домаћег капитала у инострану предузећа) је забележен 2014. године (351 мил. долара).

Графикон 24: Кретање прилива и одлива страних директних инвестиција у Србији у периоду 2009-2016 у мил. долара.

Извор: обрачун аутора, на основу података Светске банке, World Development Indicators: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators#>, приступљено: 22. фебруара 2018. године

Стабилан прилив СДИ доказ је повољних и стабилних услова пословања у Србији, али постоји још велики простор како за њихов раст, тако и за побољшање њихове структуре у правцу улагања у производњу производа високе технолошке сложености, који генеришу велику додатну вредност, запошљавају квалификоване раднике са високим зарадама, чиме се повећава куповна моћ становника и њихово благостање, као и величина и атрактивност домаћег тржишта и конкурентност домаће привреде.

2.3.2. Трошкови

Трошкови представљају економску величину, која показују ефекте базичних фактора конкурентности и у великој мери утиче на квалитет живота. Веома су лако мерљиви, али нису основни фактори националне конкурентности.

Трошкови коришћења путне и просторне инфраструктуре - Укупна дужина путне мреже у Србији је 40.845 km и састоји се од јавних (путеви у надлежности републике и општина) и некатегорисаних путева. Путеви у надлежности републике су укупне дужине 16.713 km, од тога су путеви првог реда дужине 5.331 km, а путеви другог реда имају дужину од 11.382 km.

За привреду и становништво су посебно значајни путеви првог реда у облику аутопутева, јер се само на овим путевима наплаћује путарина. Наплата путарине на аутопутевима у Србији се спроводи кроз затворени систем обрачуна по моделу пређеног километра. Висина путарине се одређује на основу три параметра: дужине пређене релације, цене према пређеном километру која износи од 0,03 евра по километру пређеног аутопута и категорије возила (при чему се користе следећи паритети категорија: I-a = 0,5; I = 1; II = 1,5; III = 3; и IV = 6).

За пословање привреде трошкови коришћења и изнајмљивања пословне инфраструктуре (пословни и производни објекти, управне зграде, фабричке хале, магацини и др.), директно утичу на фиксне трошкове пословања, а самим тим и на цену коштања производа. Трошкови изнајмљивања и закупа пословних објеката зависе од већег броја фактора: типа објекта, локације, опремљености, квалитета израде, старости и др. Према грубој пројекцији, трошкови закупа већ изграђених пословних објеката износе од 1 до 2,5 евра по метру квадратном, односно за новоизграђене објекте где трошкови износе од три до пет евра по метру квадратном.

Трошкови финансирања улагања - Трошкови финансирања улагања у Србији, односно цена капитала, значајна је детерминанта код доношења инвестиционих одлука. Исплативост инвестиционог пројекта одређена је како приходима које може да оствари успешном реализацијом, тако и трошковима саме реализације. Држава своје пројекте, пре свега се мисли на инвестиционе пројекте велике вредности, може да финансира из редовних буџетских средстава (уколико су та средства расположива), из позајмљених средстава (кредита код домаћих и страних финансијских и развојних институција) или кроз задуживање кроз емисију државних хартија од вредности, које купују домаћа и страна правна и физичка лица.

На висину трошкова задуживања утиче велики број фактора, попут опште економске и друштвене развијености, политичке стабилности, развијености тржишта капитала и финансијског тржишта, финансијске и монетарне стабилности, кредитног рејтинга земље, стабилност девизног курса, висина инфлације, референтна каматна стопа, каматне стопе пословних банака и други фактори, који су међусобно повезани и често промена једног, узрочно-последично утиче на друге факторе.

Кредитни рејтинг представља мишљење о кредитном ризику у наредном периоду и подразумева процену способности и спремности издаваоца да правовремено и у потпуности измирује своје обавезе према кредиторима. Кредитне рејтинге додељују

институције специјализоване за процену кредитног ризика, познате као агенције за кредитни рејтинг.⁷⁴

На основу оцене кредитног рејтинга Србије које су дале три најутицајније агенције на финансијском тржишту: Standard & Poor's (S&P), Moody's Investors Service (Moody's) и Fitch Ratings (Fitch), види се да су трошкови задуживања у Србији још увек релативно високи, али је позитивно да се кредитни рејтинг Србије константно побољшава, што се у средњем и дугом року позитивно одражава на трошкове задуживања, односно финансирања улагања.

Табела 12: Кредитни рејтинг Србије (промена рејтинга и изгледа).

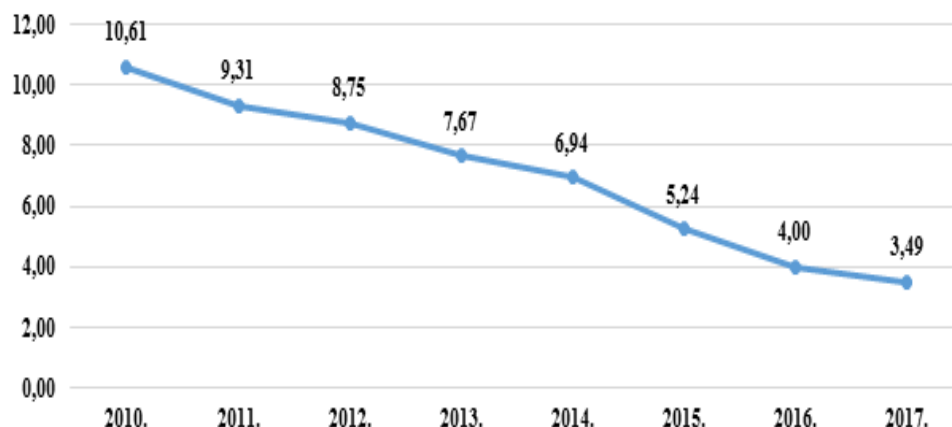
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>S&P</i>	BB - стабилан	BB - позитиван	BB - стабилан	BB - негативан	BB - стабилан		BB - стабилан	BB - негативан				BB - позитиван	BB - стабилан
<i>Fitch</i>	BB - стабилан			BB - негативан		BB - стабилан		BB - негативан		V - стабилан	V + позитиван	BB - стабилан	BB - стабилан
<i>Moody's</i>									V1 стабилан			V1 позитиван	Va - стабилан

Извор: обрада аутора, на основу података Показатељи екстерне позиције Србије, преузетих са: <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html#eoi>, 21. 02. 2018. године.

Каматне стопе на кредите привредним друштвима, која послују у нефинансијском сектору су у сталном паду од 2010. године (са 10,61% у 2010, на 3,49% у 2017. години), што смањује трошкове финансирања путем кредита. Тиме се, уз друге факторе значајно олакшава финансирање набавки сталних и обртних средства домаћих и страних предузећа, која послују у Србији и повећава конкурентност домаће привреде у целини.

⁷⁴извор: https://www.nbs.rs/internet/cirilica/18/18_3/18_3_2/index.html, приступљено: 21. 02. 2018. године.

Графикон 25: Кретање каматне стопе банака на кредите одобрене нефинансијском сектору, у % на годишњем нивоу

Извор: обрада аутора, на основу података НБС Каматне стопе банака на кредите одобрене становништву и нефинансијском сектору, по врсти, рочности и наменама - преузетих са: <https://www.nbs.rs/>, 21. 02. 2018. године.

Трошкови сировина и репроматеријала - Цене сировина и репроматеријала, који се користе као инпути у производњи, не разликују се много у Србији од цена у другим, пре свега суседним земљама, посебно када су купци велика предузећа, која често имају и одређене погодности које немају у свим другим земљама. Посебно су у повољној ситуацији велики страни инвеститори, који имају могућност бесцаринског увоза сировина и полупроизвода за извозно оријентисану производњу, а ова погодност се постиже или пословањем у оквиру слободне зоне или путем царинске дозволе за производњу производа намењених извозу.

Фискална (пореска) захватања - Пореско оптерећење је значајан фактор, који утиче на одлуку домаћих и страних инвеститора о врсти и обиму улагања у домаћу привреду. Порески систем Србије је постављен тако да чини пословање конкурентним, а Србију пожељном инвестиционом дестинацијом, иако постоји простор за даље напредовање у овој области.

Основне одлике пореског система у Србији су:

- Порез на добит правних лица, плаћа се по јединственој стопи од 15%, што је међу најнижим стопама у Европи. Предузећа су изузета од плаћања пореза на добит за период од 10 година, почев од прве године у којој пријаве опорезиви профит, уколико инвестирају у износу који прелази приближно девет милиона евра у основним средствима, и запосле најмање 100 нових радника током инвестиционог периода.
- Нерезиденти се опорезују само на основу профита оствареног у Србији;

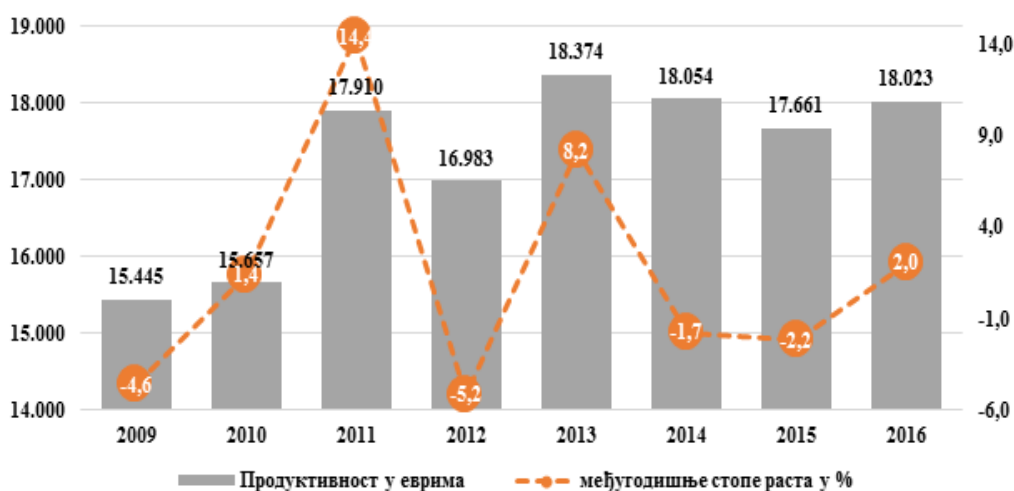
- За нерезиденте у Србији, порез по одбитку од 20% се обрачунава и плаћа на одређене исплате као што су дивиденде, удео у добити, тантијеме, камате, капитални добитак, плаћања у вези са закупом непокретности и друге имовине;
- Стопе пореза на додату вредност износе 20% (стандардна стопа ПДВ-а за већину опорезивих производа) и 10% (нижа стопа ПДВ-а за основну прехранбену робу, дневне новине, комуналије, итд.) и међу најконкурентнијим су стопама у централној и источној Европи. Приходи остварени кроз комерцијалне активности у слободним зонама у Србији су изузети од ПДВ-а;
- Порез на доходак грађана је 10% на зараде запослених и ту, вероватно, постоји простор за смањење;
- Годишњи доходак се опорезује уколико прелази износ вредности троструке просечне годишње зараде у Србији и то по пореској стопи од 10%, доходак који прелази вредност 6 просечних годишњих зарада у Србији се опорезује са стопом од 15%.⁷⁵

2.3.3. Продуктивност

Конкурентност је економски одраз продуктивности фактора производње, а раст продуктивности рада предуслов је одрживог привредног раста, односно раста БДП по становнику.

У 2016. години, у Србији се у просеку створи 18.023 евра по раднику, што је више у односу на 2015. годину (17.661 евра по раднику), али је мање у односу на 2013. и 2014. годину (18.374 и 18.054 евра по раднику респективно).

Графикон 26: Продуктивност рада у Србији у периоду 2009-2016.

Извор: обрада аутора, на основу података НБС: Основни макроекономски показатељи запосленост и зараде, преузето са <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html> 24. 02. 2018. године.

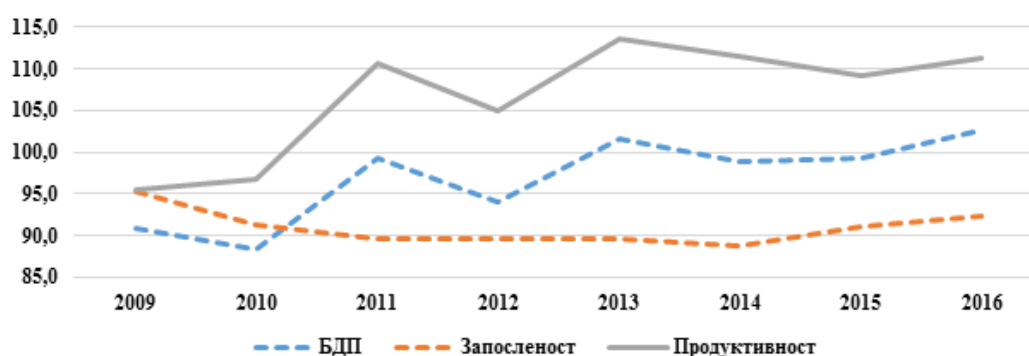
⁷⁵РСЈП, (2016), Извештај о конкурентности и привредном развоју Републике Србије, Београд, стр. 47.

У периоду 2009-2016., кретање продуктивности мерено међугодишњим стопама раста било је циклично, пад је забележен 2009, 2012, 2014. и 2015. године, а раст 2010, 2011, 2013. и 2016. године. Међутим, када се посматра период у целини, у 2016. години остварен је раст продуктивности од 16,7% (2.578 евра по раднику), у односу на почетну 2009. годину.

Иако је продуктивност рада повећана за готово 16,7% у периоду од 2009. до 2016. године, декомпозиција продуктивности показује да је раст продуктивности резултат раста БДП (раст од 12,9%) и пада запослености (-3,2%).

Графикон 27: Продуктивност, БДП и запосленост у Србији у периоду 2009-2016, у %, 2008=100

Извор: обрада аутора, на основу података НБС: Основни макроекономски показатељи запосленост и зараде, преузето <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html>, 24.02.2018. године.

Продуктивност рада порасла је за 2,0% (362 евра по раднику) у 2016. години у односу на претходну годину, као резултат бржег раста БДП (раст од 3,4% - 1,1 млрд. евра) у односу на раст запослености (раст од 1,3% - 24 хиљ. радника), што је повољна ситуација, јер раст продуктивности који је резултат бржег пада запослености од пада БДП, не значи раст конкурентности, већ управо супротно, пад конкурентности и прилагођавање на нове, негативне, услове пословања у привреди.

Табела 13: Продуктивност, БДП и запосленост у Србији у периоду 2009-2016.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
БДП у милионима евра	30.655	29.766	33.424	31.683	34.263	33.319	33.491	34.617
Запосленост у хиљадама	1.985	1.901	1.866	1.866	1.865	1.845	1.896	1.921
Продуктивност у еврима	15.445	15.657	17.910	16.983	18.374	18.054	17.661	18.023

Извор: обрада аутора, на основу података НБС: Основни макроекономски показатељи запосленост и зараде, <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html>, преузето 24.02.2018. године.

2.3.4. Спољнотрговинска размена и извоз

Укупна спољнотрговинска робна размена у 2017. години износила је 34,5 млрд. евра (извоз 15,1 млрд евра, а увоз 19,4 млрд. евра) и остварила је раст од 13,0% на међугодишњем нивоу.

Извоз робе је у 2017. години порастао за 12,0%, а увоз робе за 13,8%. Дефицит робне размене је повећан за 20,2% и износио је 4,3 млрд. евра. Покривеност увоза извозом износила је 77,4% и мања је у односу на претходну годину, када је износила 78,8%.

У децембру 2017. године извоз робе је порастао међугодишње за 0,6%, а увоз за 6,0% и износили су 1.179,5 мил. и 1.724,6 мил. евра. Посматрано у односу на претходни месец, десезонирани подаци показују пад извоза за -1,6% и раст увоза за 0,3%.

Табела 14: Извоз појединих категорија по делатностима

	Укупан извоз, мил. евра		Учешће, %		Међугодишња стопа раста, %		Допринос расту, процентни поени	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Пољоприв. и прехр. производи	2450,9	2445,1	18,2	16,2	9,9	-0,2	1,8	0,0
Енергија и руде	163,7	154,8	1,2	1,0	23,0	-5,4	0,3	-0,1
Кокс и деривати нафте	218,9	298,6	1,6	2,0	-13,4	36,4	-0,3	0,6
Хемикалије и хемијски производи	754,1	874,5	5,6	5,8	21,5	16,0	1,1	0,9
Гума и пластика	9.82,8	1.248,9	7,3	8,3	11,8	27,1	0,9	2,0
Основни метали	1.023,6	1.430,7	7,6	9,5	5,3	39,8	0,4	3,0
Метални производи, осим машина	738,5	859,9	5,5	5,7	8,0	16,4	0,5	0,9
Електрична опрема	1.130,0	1.221,1	8,4	8,1	31,5	8,1	2,2	0,7
Непоменуте машине и опрема*	655,1	778,8	4,9	5,2	10,8	18,9	0,5	0,9
Моторна возила и приколице	1.923,6	1.972,8	14,3	13,1	6,9	2,6	1,0	0,4
Остале делатности	3.390,9	3.761,9	25,2	25,0	12,4	10,9	3,1	2,8
Укупан извоз	13.432,1	15.047,1	100,0	100,0	11,6	12,0	11,6	12,0

Извор: обрада аутора на основу података РЗС, МП (истраживање); * област прерађивачке индустрије (28) (машине опште намене, машине за пољопривреду и шумарство, машине за обраду метала и алатне машине и остале машине за специјалне намене).

Напомена: Извоз 10 посматраних категорија чини око 75% укупног робног извоза.

У 2017. години, извоз прерађивачке индустрије (91,5% укупног робног извоза) забележио је раст од 13,6%, а извоз у пољопривреди (5,9% извоза) међугодишњи пад од -7,5%. На раст извоза прерађивачке индустрије највише су утицали извоз основних метала, гуме и пластике, затим хемикалија и хемијских производа, металних производа,

осим машина и непоменутих машина и опреме. Укупан допринос ових области расту извоза је износио 7,7 процентних поена.

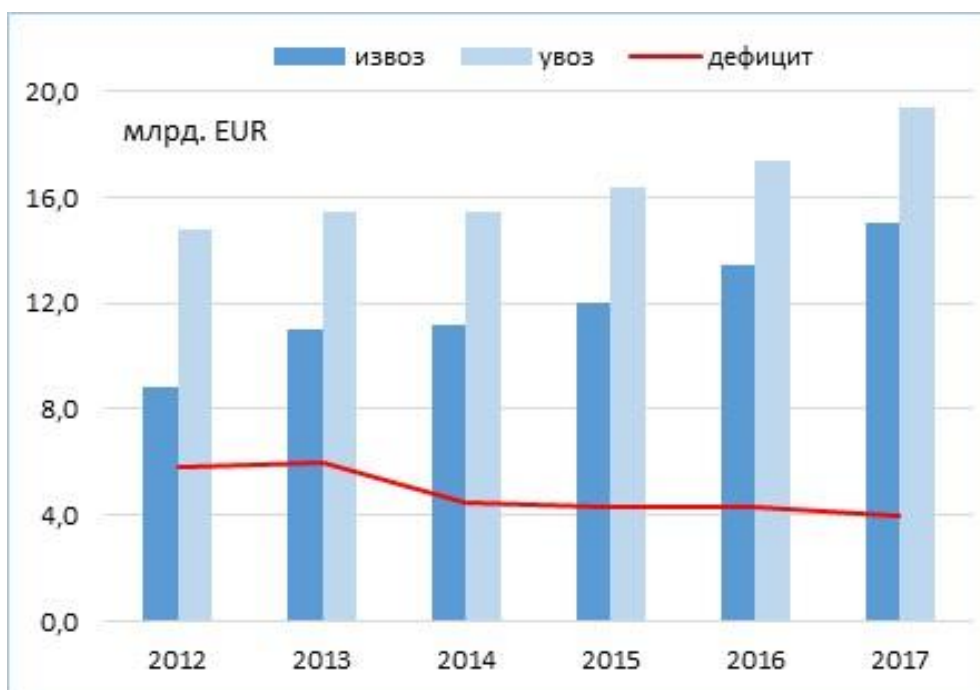
У области моторних возила и приколица (област са највећом вредности извоза) у 2017. години забележен је раст извоза од 2,6% и допринос од 0,4 процентна поена, уз смањење учешћа у укупном робном извозу са 14,3% на 13,1% у односу на претходну годину.

У сектору снабдевања електричном енергијом, гасом и паром извоз је забележио пад од 27,6% и износио око 72% извоза из претходне године, док је у рударству остварен раст извоза од 36,4% и изједначен ниво извоза са сектором енергетике (0,5% укупног робног извоза).

Међугодишњи раст извоза у 2017. години у оквиру прерађивачке индустрије је био широко дисперзован. Значајан раст извоза забележен је у областима: основних метала (39,8%), гуме и пластике (27,1%) и кокса и деривата нафте (36,4%). Учешће извоза основних метала у укупном извозу је повећано са 7,6% на 9,5%.

Спољнотрговинска робна размена са земљама ЕУ износила је 64,0% укупне размене. Посматрајући појединачне земље, највећи спољнотрговински партнери били су у извозу Италија, Немачка, БиХ, Руска Федерација и Румунија. Извоз у ових пет земаља чинио је 44,5% укупног извоза. Највећи партнери у увозу су били Немачка, Италија, Кина, Руска Федерација и Мађарска (увоз из ових земаља чинио је 43,0% укупног увоза). Од највећих спољнотрговинских партнера суфицит се остварио са БиХ, Румунијом и Италијом.

Графикон 28: Спољнотрговинска робна размена

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику

Са земљама СЕФТА⁷⁶ (остварено је 10% укупне робне размене) Србија бележи суфицит у размени (1.807,4 мил. евра), што је резултат углавном извоза пољопривредних производа, гвожђа и челика, производа од метала и друмских возила. Из ових земаља Србија највише увози гвожђе и челик, камени угаљ, кокс и брикете, поврће и воће, плуту и дрво. Извоз у ове земље је износио 2.628,3 мил. евра, а увоз 820,9 мил. евра. Покривеност увоза извозом износила је 320,2%.

Суфицит у размени остварен је са бившим југословенским републикама: БиХ, Црном Гором, Македонијом и благи суфицит са Хрватском. Од осталих земаља истиче се суфицит са Бугарском.

Највећи дефицит је забележен у трговини са Кином (због увоза телефона за мрежу базних станица и лаптопова), затим са Немачком и Руском Федерацијом (због увоза енергената - нафте и гаса). Следи дефицит са Пољском (због увоза делова за моторна возила) и Турском (због увоза текстилних производа).

---

⁷⁶ СЕФТА (*Central European Free Trade Agreement*) је централноевропски уговор о слободној трговини између Албаније, БиХ, Македоније, Молдавије, Србије, Црне Горе и УНМИК-а (у име Косова и Метохије) .

3. ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЊА ПОСЛОВНЕ И НАЦИОНАЛНЕ КОНКУРЕНТНОСТИ ПРЕДУЗЕЋА ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ

3.1. Конкурентност индустрије земаља различитог нивоа економске развијености у периоду 1970-2015.

Постоји велика разлика између развијених, индустријализованих (земље са развијеном привредом, високим нивоом дохотка, великим физичким и финансијским капиталом, великим бројем високо специјализованих радника, високим животним стандардом становништва и др.) и земаља у развоју (земље са неразвијеном индустријом, ниским животним стандардом, лошим условима живота и др.). Разлика постоји и међу самим земљама у развоју, према нивоу изграђености индустријских капацитета и индустријске конкурентности (земље у процесу индустријализације иако имају нижи животни стандард, мање развијену индустрију и доходак у односу на развијене земље, значајно су испред осталих земаља у развоју).

Производне и технолошке могућности земаља у различитим фазама економског развоја варирају. Технолошка сложеност, структура запослених и водећи подсектори индустрије се значајно разликују између земаља. То све отежава упоредивост између земаља и указује на потребу за проналажењем референтних земаља, које се налазе у истој фази развоја, односно, на груписање оних земаља које имају сличне производно-технолошке структуре.

Полазећи од разлике у нивоу изграђености индустријских капацитета и индустријске конкурентности природно се поставља питање: да ли су економски водеће привреде у свету, односно земље са високим нивоом БДП по становнику, још увек конкурентније у области индустрије, у односу на земље које се налазе у процесу интензивне индустријализације?

Како би се добио одговор на ово истраживачко питање анализираће се кретање продуктивности у светској индустрији у периоду 1970-2015., односно анализираће се конкурентност индустрије 212 земаља света сврстаних у три групе, у зависности од достигнутог нивоа њихове привредне развијености у наведеном временском периоду. Притом се као индикатор конкурентности индустрије узима износ додате вредности по становнику створене у овом сектору.

Када је реч о квантификацији конкурентности индустрије, најчешће анализиране варијабле су продуктивност и извоз.⁷⁷ Међутим, не спорећи да је показатељ продуктивности важан индикатор конкурентности за предузеће или индустрију, извозна конкурентност доказ је њене међународне конкурентности.⁷⁸ Поједина истраживања,

---

⁷⁷ Basarac, M., Vučković, V. (2012). Analiza izvozne konkurentnosti hrvatske prerađivačke industrije. *Ekonomski pregled*, 62(12), 729-751. p 733.

⁷⁸ Siggel, E. (2006). International competitiveness and comparative advantage: A survey and a proposal for measurement. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 6(2), 137-159.

која се баве анализом конкурентности конкретних сектора индустрије, као показатељ конкурентности користе се и релативним ценама у тој индустрији у односу на једног или на више иностраних конкурената, па се у том случају ради о ценовној конкурентности земље у одређеној индустрији.⁷⁹

Основни критеријум за класификацију земаља према степену индустријског развоја, у наставку рада је ниво додате вредности индустрије по становнику.⁸⁰ Статистички прагови и други критеријуми који дефинишу сваку групу земаља према нивоу индустријског развоја дати су у табели 15.

Табела 15: Статистички прагови и други критеријуми који дефинишу сваку групу земаља према нивоу индустријског развоја⁸¹

	Групе земаља	Статистичка мера	Број земаља
1.	Индустријализоване привреде	Додата вредност индустрије по становнику (прилагођена) ≥ 2.500 или БДП по становнику (ППП) ≥ 20.000	51
2.	Привреде у процесу индустријализације	$2.500 >$ Додата вредност индустрије по становнику (прилагођена) ≥ 1.000 или БДП по становнику (ППП) ≥ 10000 или Учешће у глобалној додатој вредности индустрије $\geq 0,5\%$	33
3.	Најмање развијене привреде	На основу званичног списка УН	46

Извор: аутор, према Upadhyaya, 2013. Country grouping in UNIDO statistics, *Development policy, statistics and research branch, Working paper 1/2013*, Statistics Unit UNIDO, Vienna, стр. 8.

Улазни подаци за процену конкурентности светске индустрије, за период 1970-2015. преузети су из Unctadstat (n.d.) базе података.

⁷⁹ Siggel, E. (2006). International competitiveness and comparative advantage: A survey and a proposal for measurement. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 6 (2), 137-159.

⁸⁰ Haraguchi, N. & Rezonja, G. (2010). In Search of General Patterns of Manufacturing Development; *UNIDO Working Paper*, UNIDO, Vienna.

⁸¹ Обрачун граничних вредности је заснован на подацима о додатој вредности индустрије из 2005. године израженим у текућим доларима.

У зависности од висине додате вредности индустрије по становнику и износа БДП по становнику, мерено паритетом куповне моћи формиране су четири групе земаља:⁸²

- Индустријализоване привреде (51 земаља)⁸³
- Привреде у процесу индустријализације (33 земље)⁸⁴
- Најмање развијене привреде (46 земаља) и
- Остале привреде у развоју (82 земље).

Примењена методологија разврставања земаља света омогућава компаративне анализе раста и структуре индустријских активности, идентификовање водећих индустријских земаља, земаља које се најбрже индустријализују, као и земаља које заостају у процесу индустријализације. Основна сврха груписања је да се створи релативно хомоген скуп земаља, које имају заједничке карактеристике утврђене датим објективним критеријумима.

Свака од четири групе земаља испуњава следеће услове за истраживања и статистичко праћење:

- успостављен је јасан метод агрегације за праћење промена укупног економског раста и структуре;
- омогућено је међународно поређење да би се одредиле водеће земље и групе земаља, као и оне земље које заостају;
- обезбеђене су основе за статистичке анализе коришћењем основних и напредних метода, као што су израчунавање средње вредности на агрегатом нивоу, величине одступања, откривање изузетка и др.⁸⁵

Економска развијеност и величина индустријских капацитета и индустријског потенцијала земаља груписаних према степену индустријализације у периоду од 1970. до 2015. године (Табела 16.).

---

⁸²Upadhyaya, S. (2013). Country grouping in UNIDO statistics, *Development policy, statistics and research branch, Working paper 1/2013*, Statistics Unit UNIDO, Vienna, p. 8.

⁸³Индустријализоване привреде: Андора, Аруба, Аустралија, Аустрија, Бахреин, Белгија, Бермуда, Британска Девичанска острва, Канада, Кајманска острва, Хонг Конг, Макао, Тајван, Чешка Република, Данска, Естонија, Финска, Француска, Француска Полинезије, Немачка (Демократске Републике Немачке и Савезне Републике Немачке), Гренланд, Мађарска, Исланд, Ирска, Израел, Италије, Јапан, Јужна Кореја, Кувајт, Литванија, Луксембург, Малезија, Малта, Холандија, Нова Каледонија, Португалија, Катар, Руска Федерација, Сан Марино, Сингапур, Словачка, Словенија, Шпанија, Шведска, Швајцарска, Уједињени Арапски Емирати, Уједињено Краљевство, САД.

⁸⁴Привреде у процесу индустријализације: Аргентина, Белорусија, Бразил, Брунеј, Бугарска, Чиле, Кина, Колумбија, Костарика, Хрватска, Кипар, Грчка, Индија, Индонезија, Казахстан, Латвија, Маурицијус, Мексико, Оман, Пољска, Румунија, Саудијска Арабија, Србија, Јужна Африка, Суринам, Тајланд, Македонија, Тунис, Турска, Украјина, Уругвај, Венецуела.

⁸⁵Upadhyaya, S. (2013). Country grouping in UNIDO statistics. *Development policy, statistics and research branch, Working paper 1/2013*, Statistics Unit UNIDO, Vienna, стр. 8.

Табела 16: Економска развијеност, величина индустријских капацитета и индустријског потенцијала земаља груписаних према степену индустријализације у периоду 1970-2015.⁸⁶

	1970	1980	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Бруто домаћи производ - милијарде долара, сталне цене 2005										
<i>Свет</i>	15.771	22.893	31.253	41.204	53.113	54.627	55.839	57.109	58.561	60.093
Индустријализоване привреде	13.032	18.939	26.156	33.384	39.361	40.083	40.595	41.148	41.931	42.788
Привреде у процесу индустријализације	1.524	2.721	3.329	4.794	7.176	7.520	7.766	8.023	8.202	8.403
Остале привреде у развоју и најмање развијене привреде	3.423	1.234	1.768	3.026	6.576	7.023	7.478	7.939	8.428	8.902
Додата вредност индустрије - милијарде долара, сталне цене 2005										
<i>Свет</i>	2.634	3.699	4.943	6.666	8.806	9.147	9.330	9.560	9.866	10.175
Индустријализоване привреде	2.314	3.102	4.112	5.132	5.956	6.087	6.094	6.145	6.276	6.408
Привреде у процесу индустријализације	240	467	672	1.342	2.535	2.727	2.894	3.054	3.213	3.377
Остале привреде у развоју и најмање развијене привреде	80	130	159	191	314	333	343	360	377	390
Додата вредност индустрије по становнику - долари, сталне цене 2005										
<i>Свет</i>	715	833	931	1.088	1.271	1.304	1.315	1.331	1.358	1.384
Индустријализоване привреде	2.243	2.759	3.400	4.495	4.910	4.990	4.972	4.992	5.078	5.163
Привреде у процесу индустријализације	128	202	239	406	690	735	773	808	843	878
Остале привреде у развоју и најмање развијене привреде	103	130	123	114	154	160	161	166	170	172

Извор: обрада аутора на основу података Unctadstat. (n.d.).

У светској индустрији, у 2015. години створена је додата вредност од 10.175 милијарди долара у сталним ценама из 2005. године, што је највећа додата вредност индустрије икад забележена. У светској индустријској производњи и даље доминирају индустријализоване земље (са учешћем од 88,5% у 1970. години и 62,9% у 2015. години). Учешће ових земаља у вредности светске индустријске производње смањује се као

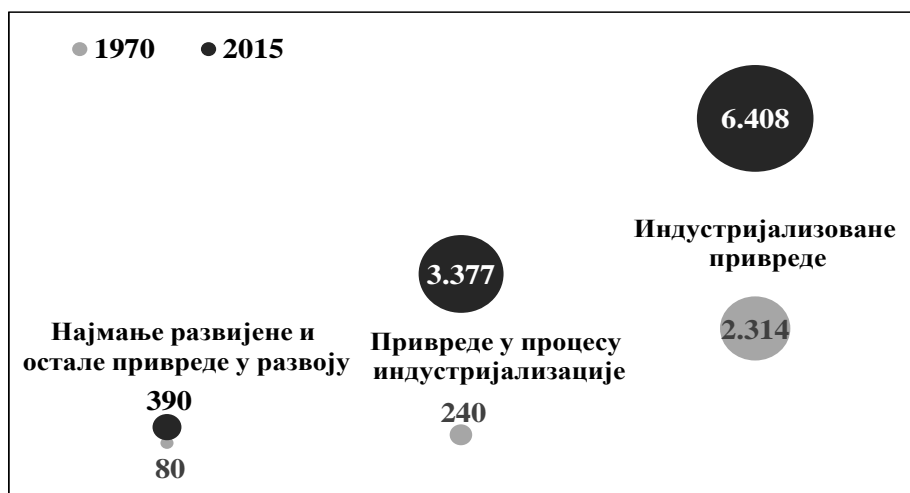
⁸⁶У даљем истраживању су најмање развијене земље на основу званичног списка УН (46) и све остале привреде у развоју (82) посматране као јединствена целина.

последница ниже стопе раста индустријске производње у поређењу са земљама које се налазе у процесу индустријализације.

И поред петоструког раста додате вредности створене у индустрији у интервалу од 1970. до 2015. године, земље у развоју су повећале своје заостајање, у односу на земље које се налазе у процесу индустријализације и скромно смањиле заостајање у односу на индустријализоване земље.

Графикон 29: Капацитет сектора индустрије сагледаваних земаља у периоду 1970-2015.

Напомена: Величина круга показује вредност бруто додате вредности у милијардама долара изражене у сталним ценама из 2005. године.

Извор: обрада аутора на основу података Unctadstat. (n.d.).

Високи раст додате вредности индустрије довео је до одрживог економског раста у многим земљама у развоју, односно у земљама које се налазе у процесу индустријализације. Индустријска производња, не само да ствара неопходне производе за домаћу потрошњу и извоз, већ и обезбеђује и нове технологије за друге секторе привреде, као што су пољопривреда, транспорт и услуге, покрећући привредни раст.

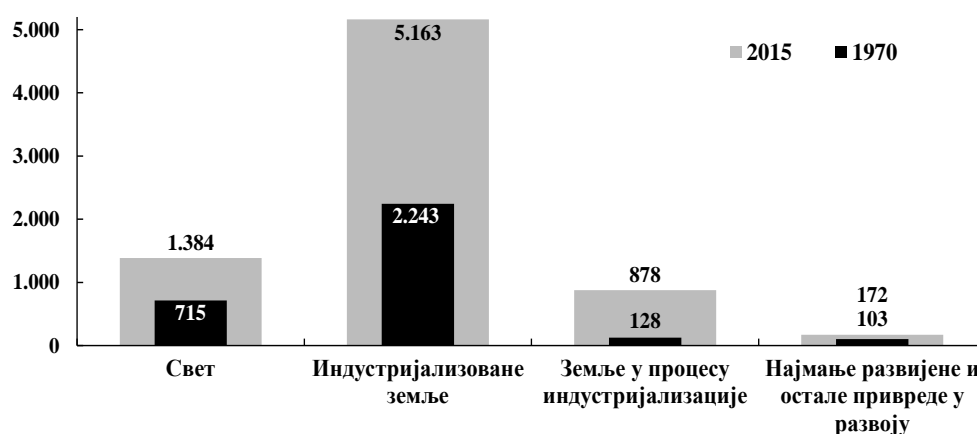
Дугорочни, стабилан раст додате вредности индустрије омогућава земљама у процесу индустријализације да ангажују све више радника у индустријским активностима, повећају извоз производа и услуга и по том основу повећају приходе. Земље у процесу индустријализације повећале су додатну вредност створену у индустрији 13 пута (са 240 милиона на 3.37 милијарди долара, изражено у сталним ценама из 2005. године), у периоду од 1970 до 2015. године, при чему је, мерено просечном реалном годишњом стопом раста, додата вредност индустрије (6,1%), као и привреде у целини изражено кроз раст БДП (4,9%).

Резултат високих стопа раста додате вредности индустрије у земљама убрзане индустријализације је четвороструко повећање њиховог учешћа у стварању глобалне додате вредности индустрије (са 9,3% из 1970. на 33,2% у 2015. години), смањујући заостатак за индустријализованим, уједно и економски најразвијенијим и најбогатијим земљама света.

У 2015. години, највећи индустријски потенцијал имају индустријализоване земље, које у оквиру индустрије стварају 5.163 долара додате вредности по становнику (сталне цене 2005). Индустријска продуктивност индустријализованих земаља је скоро четири пута већа од глобалног просека (1.384 долара по становнику), скоро шест пута већа од земаља које се налазе у процесу индустријализације (878 долара по становнику), и више од 30 пута већа у односу на остале земље у развоју и најмање развијених земаља (172 долара по становнику).

Продуктивност у индустрији у глобалу и овако груписаних земаља у 1970. години и 2015. години презентована је у графикаону број 30.

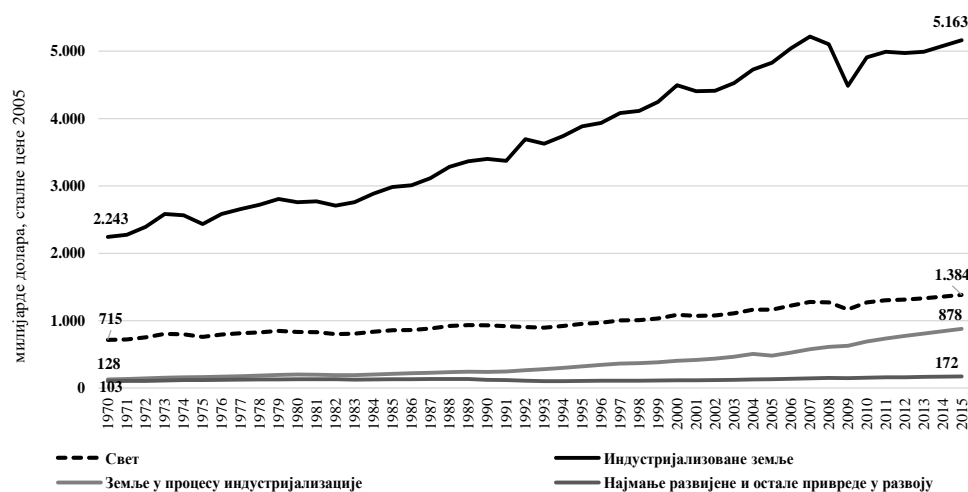
Графикон 30: Продуктивност сектора индустрије земаља у 1970. и 2015. години.

Извор: обрада аутора на основу података UNCTADstat

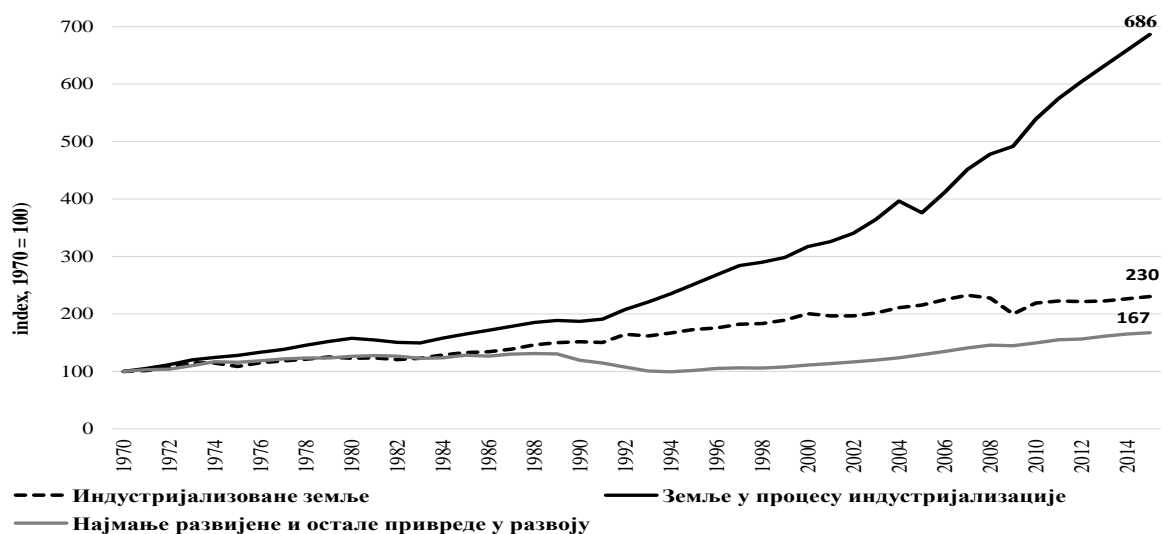
Кретање продуктивности, као и њена динамика за четири групације земаља, у временском интервалу од 1970. до 2015. године приказана је графиконима у наставку.

Графикон 31: Кретање продуктивности у индустрији у периоду 1970-2015.

Извор: обрада аутора на основу података на: Unctadstat. (n.d.).

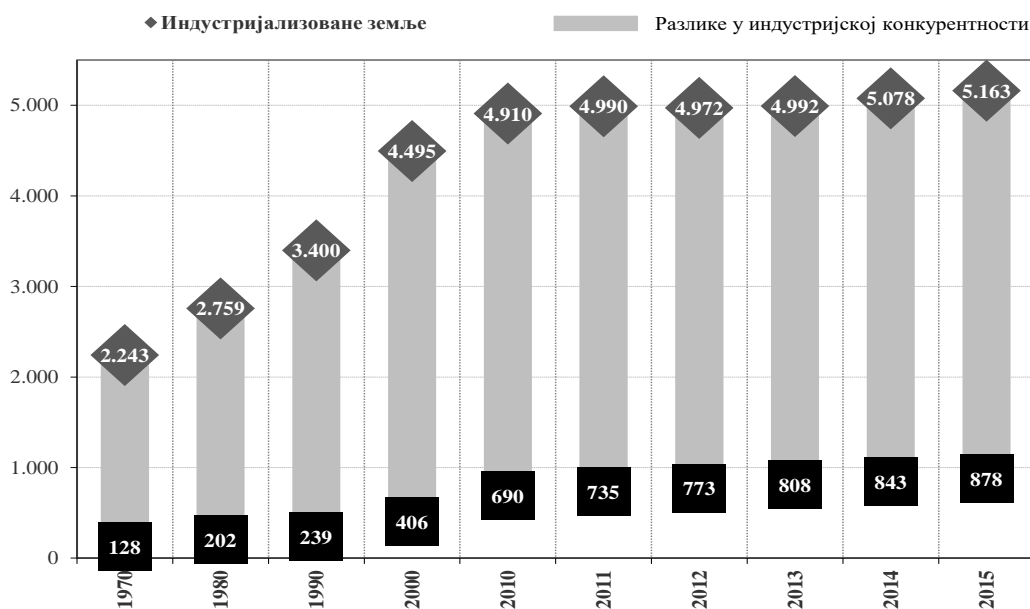
Графикон 32: Промена продуктивности у сектору индустрије земаља према степену индустријализације земаља у периоду 1970-2015.

Извор: обрада аутора на основу података UNCTADstat

О разликама у продуктивности сектора индустрије индустријализованих земаља и земаља које се налазе у фази убрзане индустријализације, могуће је судити на основу графикана у наставку.

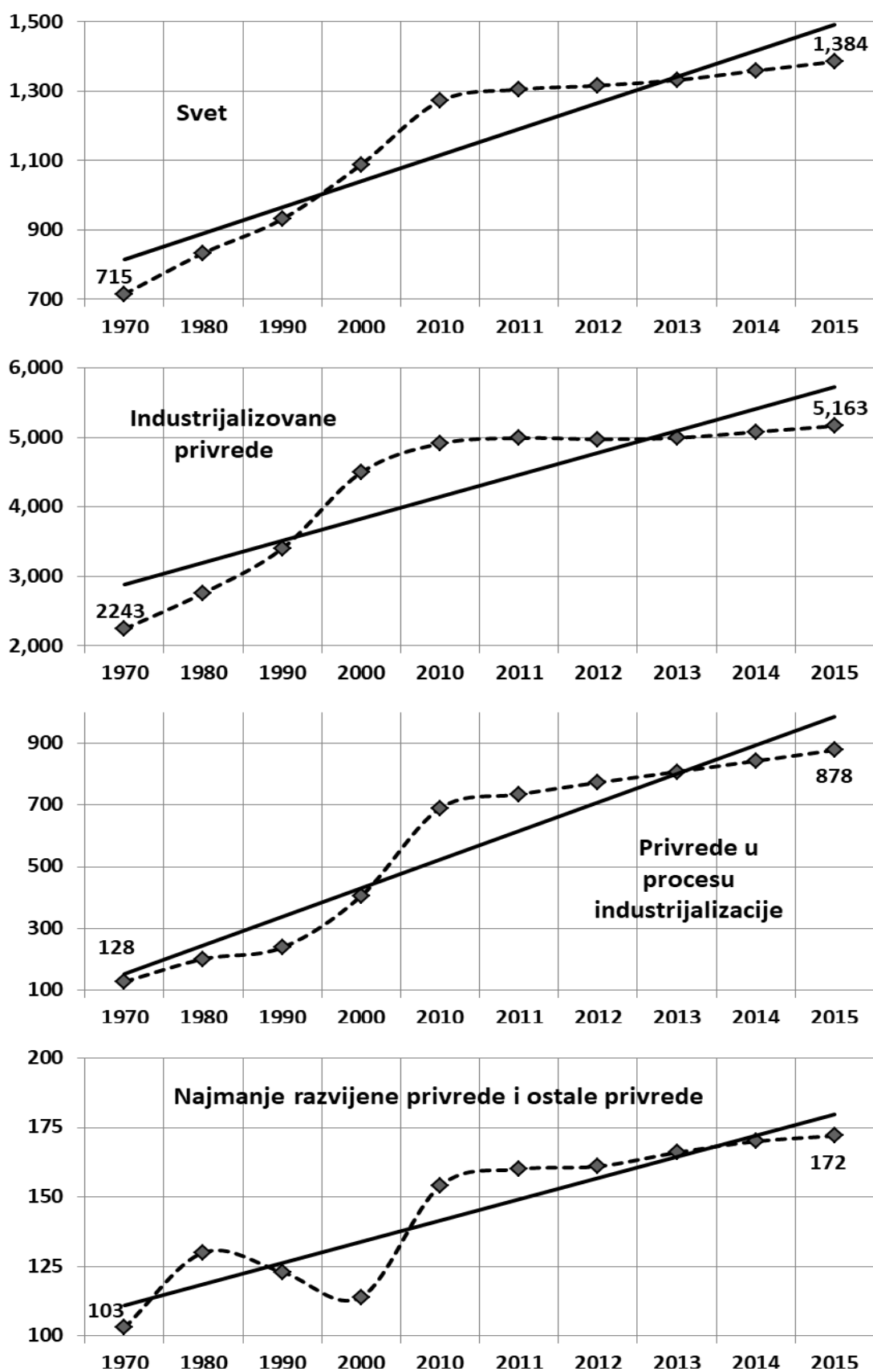
Графикон 33: Индустријска продуктивност земаља према степену индустријализације земаља у периоду 1970-2015.

Извор: обрада аутора на основу података Unctadstat. (n.d.).

Додатно, дата је графичка интерпретација тренда кретања конкурентности индустрије света и посебно индустрије три групације земаља квантифициране показатељем додате вредности индустрије „*per capita*“ у периоду 1970-2015.

Графикон 34: Трендови конкурентности индустрије у периоду 1970-2015.

Извор: обрада аутора, на основу података Unctadstat. (n.d.).

Анализирајући резултате претходно реализованих истраживања долази се до следећих констатација:

Прво, највеће индустријске капацитете имају индустријализоване земље и они су дупло већи од индустријских капацитета земаља, које се налазе у процесу индустријализације и 16 пута већи од индустријских капацитета најмање развијених и осталих земаља. Захваљујући расту додате вредности створене у индустрији (повећање од три пута у односу на 1970. годину), индустријализоване земље и даље доминирају глобалном индустријском производњом. Међутим, ова доминација се током претходне четири деценије континуирано смањивала захваљујући снажном индустријском развоју земаља које се убрзано индустријализују, и које су свој индустријски капацитет повећале за 14 пута (1970. године индустријски капацитет индустријализованих земаља био је 10 пута већи од капацитета земаља које се налазе у процесу индустријализације, а чак 29 пута већи од најмање развијених и осталих земаља).

Друго, земље које су свој економски развој доминантним делом базирале на развоју индустрије, забележиле су и највећи привредни раст (земље у процесу индустријализације). Оне су у периоду од 1970. до 2015. године повећале БДП девет пута, за разлику од индустријализованих земаља које су у истом периоду имале троструко повећање, и најмање развијених и осталих земаља које су свој БДП повећале пет пута. Нешто спорији раст индустрије, у односу на раст укупне привреде у индустријализованим земљама указује да се ради о земљама које су захваљујући развоју науке, технологије и високо технолошке индустрије временом успеле да диверсификују изворе привредног раста, развојем услуга са високом додатом вредношћу. Развој сложених услуга које генеришу високу додатну вредност, омогућава овим индустријализованим земљама да се развијају брже у односу на раст индустријских капацитета. Бржи раст услуга у односу на индустрију доводи до смањења учешћа индустрије у стварању бруто домаћег производа. Ова појава се у литератури назива (зрела) деиндустријализација и карактеристична је за високо развијене индустријализоване земље.

Треће, пад учешћа индустрије у структури БДП током последњих тридесетак година, није карактеристика само индустријализованих земаља. Ова појава је присутна и у мање развијеним земљама, односно у земљама које су на нижем нивоу БДП по становнику. У тим земљама, смањење учешћа индустрије у стварању БДП се назива преурањена (превремена или прерана) деиндустријализација. За разлику од зреле деиндустријализације која не мора бити негативна појава (јер се дешава у ситуацији када су индустријски капацитети развијени близу технолошког максимума), прерана деиндустријализација је штетна јер се дешава када је приход по становнику и степен индустријализације сувише низак, користи од “growth-enhancing” ефекта су мање изражени и уместо високо продуктивне индустрије, развијају се ниско продуктивне неформалне услуге које имају мали потенцијал за раст. Због ових фактора прерана деиндустријализација је претња за одрживи економски развој тих земаља.

Четврто, иако се већина индустријализованих земаља налази у фази зреле деиндустријализације, продуктивност индустрије ових земаља је повећана у односу на глобални просек и најмање развијене и остале земље у развоју. Међутим, продуктивност њихове индустријске производње је релативно смањена у односу на земље које се налазе у процесу индустријализације. Конкретно, у 1970. години продуктивност у сектору индустрије ових земаља је била три пута већа од глобалног просека, 22 пута већа од најмање развијених и осталих земаља у развоју и 18 пута већа од индустријске продуктивности земаља које се налазе у процесу индустријализације.

Пето, раст индустријске конкурентности индустријализованих земаља резултат је бржег раста продуктивности у овом сектору (повећан је 2,3 пута у периоду 1970-2015.) у односу на глобални просек (1,9 пута већи у истом периоду) и најмање развијених и осталих земаља у развоју (увећан је 1,7 пута). Међутим, земље које се налазе у процесу индустријализације су повећале продуктивност индустрије 6,9 пута у посматраном периоду, тако да су успеле да повећају индустријску конкурентност и смање релативно заостајање у односу на индустријализоване земље (са 18 пута у 1970. години, на 6 пута у 2015. години).

Шесто, у 1970. години индустријска конкурентност индустријализованих земаља је за 2.115 долара била већа од конкурентности земаља у процесу индустријализације. Такође, иако је индустријска продуктивност у земљама које се налазе у процесу индустријализације релативно брже расла, у односу на индустријализоване земље, апсолутна разлика у нивоу индустријске конкурентности се временом повећавала у корист индустријализованих земаља (услед високе стартне основе), и у 2015. години је износила 4.285 долара. Међутим, како земље које се налазе у процесу индустријализације снажно јачају своју индустријску конкурентност и промене апсолутних разлика у индустријској продуктивности, између индустријализованих и земаља у процесу индустријализације су значајно успорене. Уколико се постојећи дугорочни трендови наставе, може се претпоставити да ће се у блиској будућности и апсолутна разлика у висини створене додате вредности по становнику смањивати у корист земаља које се налазе у процесу индустријализације.

Седмо, још увек значајно заостајање најмање развијених и осталих земаља и земаља које се налазе у процесу индустријализације (иако су ове земље у претходним деценијама оствариле снажан раст индустријске продуктивности) у погледу индустријске конкурентности у односу на индустријализоване земље, указује да је конвергенција у индустријском развоју тежак, сложен, спор и неизвесан процес.

Осмо, највећу конкурентност сектора индустрије исказану показатељем продуктивности имају индустријализоване земље (5.163 долара по становнику у 2015. години). Она је четири пута изнад глобалног просека (1.384 долара по становнику), шест пута већа од земаља које се налазе у процесу индустријализације (878 долара по становнику) и 30 пута већа у односу на најмање развијене земље и остале земље у развоју (172 долара по становнику).

Девето, у периоду од 1970. до 2015. године, тренд кретања конкурентности светске индустрије био је променљив. Тренд раста конкурентности је евидентан у временском интервалу од 2000. до 2012. године. Након тога, уследио је период смањења конкурентности светске индустрије, као резултат израженог опадања конкурентности индустрије привредно развијених и нешто скромнијег пада конкурентности земаља у процесу индустријализације. Одступање стварне конкурентности од линије тренда светске индустријске производње, било је посебно изражено у 2015. години са тенденцијом да у наредном периоду буде још израженије. Притом, одступање стварне конкурентности од линије тренда је највеће код групације привредно најразвијенијих земаља, што на својеврстан начин говори о смањењу њихових лидерских позиција у односу на конкурентност индустријског сектора земаља у успону.

На крају истраживања може се закључити да су економски водеће привреде у свету, односно земље са високим нивоом БДП по становнику, још увек конкурентније у области индустрије у односу на земље које се налазе у процесу интензивне индустријализације. Међутим, земље убрзане индустријализације, захваљујући континуираном увећавању свог удела у додатој вредности индустрије током последњих четрдесет и пет година, поправиле су свој релативни положај у стварању укупне додате вредности у индустријском сектору у односу на индустријализоване земље.

Иако, још увек значајно заостају за економски најразвијенијим земљама у погледу конкурентности индустрије, земље које се налазе у процесу индустријализације значајно су испред осталих земаља у развоју и постепено сустижу најразвијеније земље у нивоу индустријске конкурентности.

3.2. Међународна конкурентност Србије

Одређене међународне институције спроводе истраживања и објављују резултате истраживања, чиме омогућавају глобални увид и међусобно поређење различитих земаља према различитим аспектима конкурентности. Обухват посматрања је различит и у већој или мањој мери "покрива" пирамиду конкурентности. Најшири обухват у погледу покривености има показатељ глобалног индекса конкурентности Светског економског форума и ИМД-а, који готово у потпуности обухвата све делове пирамиде конкурентности. Други показатељи имају мањи обухват и стављају акценат само на поједине аспекте конкурентности.

3.2.1. Национална конкурентност Србије према Индексу глобалне конкурентности Светског економског форума (GCI)

Глобални индекс конкурентности (GCI) има сложену структуру и широк обухват. GCI се дефинише као скуп институција, политика и чинилаца који одређују ниво продуктивности земље (изражен преко БДП по становнику - БДП/ст.). Србија са БДП/ст. од 5.376,30 USD налази се на 12 месту од 31 земље (Фаза 2 - Efficiency-driven economies).

Према *Извештају о глобалној конкурентности Светског економског форума (WEF) за 2017/18. годину*, Србија је рангирана на 78 позицији на листи која обухвата 137 земаља.

Остварена вредност GCI од 4,14 је најбољи резултат од 2010. године. Вредност индекса креће се у интервалу од 1 до 7. У односу на претходну годину вредност индекса GCI за Србију повећана је за 0,17, што је довело до позитивног померања ранга Србије за 12 позиција (са 90 на 78 место на листи).

Табела 17: Резултати глобалне конкурентности 2017-2018.године

Земља	Ранг 2017 (137 земаља)	Ранг 2016 (138 земаља)	Промена
Румунија	68	62.	-6
Словенија	48	56.	+8
Бугарска	49	50.	+1
Словачка	59	65.	+6
Мађарска	60	69.	+9
Македонија		68.	-
Хрватска	74	74.	0
Албанија	75	80.	+5
Црна Гора	77	82.	+5
Србија	78	90.	+12
Грчка	87	86.	-1
БиХ	103	107.	+4

Извор: Аутор, на основу Schwab, К., (2017), The Global Competitiveness Report 2017–2018, WEF, Geneva

Реформски заостатак у појединим областима утиче на конкурентску позицију Републике Србије. Према укупној конкурентности, Србија је у 2017. години, у односу на земље у окружењу, пласирана боље једино од Грчке и Босне и Херцеговине (која заузима 103. место), али се тај јаз полако смањило.

Графикон 35: Кретање GCI и под индекса конкурентности 2008-2017.

Извор: аутор, на основу Schwab, К., (2017), The Global Competitiveness Report 2017–2018, WEF, Geneva

Табела 18: Индикатори конкурентности привреде Србије – GCI

ЗЕМЉА	2017-2018	137 земаља	2016-2017	138 земаља
	Ранг	Вредност	Ранг	Вредност
GCI	78	4,14	90	3,97
Под индекс А: ОСНОВНИ УСЛОВИ	74	4,5	87	4,33
1. стуб: Институције	104	3,4	115	3,31
2. стуб: Инфраструктура	75	4,1	74	3,94
3. стуб: Макроекономска стабилност	72	4,6	103	4,12
4. стуб: Здравство и основно образовање	52	6,0	53	5,97
Под индекс Б: ПОВЕЋАЊЕ ЕФИКАСНОСТИ	82	4,0	90	3,85
5. стуб: Високо образовање и обука	59	4,6	69	4,40
6. стуб: Ефикасност тржишта робе	110	4,0	121	3,78
7. стуб: Ефикасност тржишта радне снаге	92	4,0	106	3,84
8. стуб: Развој финансијског тржишта	101	3,6	110	3,41
9. стуб: Технолошка спремност	72	4,2	70	4,05
10. стуб: Величина тржишта	74	3,7	74	3,63
Под индекс Ц: ИНОВАТИВНИ ФАКТОРИ	104	3,3	120	3,10
11. стуб: Софистицираност пословања	110	3,5	125	3,22
12. стуб: Иновације	95	3,1	108	2,97

Извор: Аутор, на основу Schwab, K., (2017), The Global Competitiveness Report 2017–2018, WEF, Geneva, Schwab, K., (2016), The Global Competitiveness Report 2016–2017, WEF, Geneva

Остале земље из окружења забележиле су повећање индекса - Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Мађарска, Црна Гора и Словенија, док је Румунија забележила пад. Македонија није била укључена због недостатака података.

Србија је остварила прогрес у многим областима у 2017. години. Анализа индекса конкурентности по стубовима показује, да је од 12 стубова конкурентности Србија највише напредовала у осам који су најзначајнији за конкурентност земље. Ранг је погоршан код инфраструктуре (-1 место) и технолошке спремности (-2 места).

Макроекономска стабилност већ другу годину бележи највећи позитиван помак, у односу на прошлу годину (+31 место), захваљујући добрим макроекономским показатељима између осталог: нижем нивоу буџетског дефицита, већем учешћу штедње у БДП и ниској стопи инфлације.

Ефикасност тржишта рада, такође бележи значајан напредак (+14 места), и то захваљујући Закону о раду, који омогућава лакше запошљавање и отпуштање радника.

Поред тога, добро су оцењени Софистицираност пословања за (+15 места), Високо образовање и обуку (+10 места), Институције и Ефикасност тржишта робе (+11 места), Иновације (+13 места). Задовољавајуће резултате остварили су: Здравство и основно

образовање (стуб 4) које је рангирано на 52. месту, Високо образовање и обука (стуб 5) ранг 59 и Инфраструктура (стуб 2) ранг 75. место.

Према рангу 114 показатеља, распоређених у 12 стубова, утврђене су конкурентске предности (ранг од 0-50) и слабости (ранг преко 50) свих држава. У Србији конкурентску предност у 2017. години има само 15 показатеља (13% од укупних).

Табела 19: Показатељи конкурентске предности привреде Србије

РАНГ 0-50	Стуб	Ранг
• Фиксне телефонске линије/100 становника	2	27
• Инфлација, % годишње промене	3	1
• Распрострањеност HIV/% одраслог стан.	4	1
• Утицај HIV/AIDS на пословање	4	15
• Утицај туберкулозе на пословање	4	31
• Смртност одојчади, умрли/1.00 рођених	4	42
• Учесталост туберкулозе, случајева/100.00 ст.	4	48
• Квалитет природних наука и математике	5	29
• Упис на високо образовање, укупно %	5	45
• Увоз, % БДП	6	37
• Трошкови отпремнине	7	17
• Флексибилност утврђивања плата	7	46
• Претплатници мобилне телефоније/100 ст.	9	39
• Извоз, % БДП	10	38
• Међународне патентне пријаве, пријаве/мил. ст.	11	50

Извор: аутор, на основу Schwab, К., (2017), The Global Competitiveness Report 2017–2018, WEF, Geneva

Табела 20: Најкритичније области привреде Србије

РАНГ 120 и већи	Стуб	Ранг
• Тежина владине регулације	1	122
• Право својине	1	124
• Заштита интереса малих акционара	1	132
• Софистицираност купца	6	128
• Трошкови пољопривредне политике	6	130
• Ефекат опорезивања на подстицаје за рад	7	125
• Ослањање на професионално управљање	7	128
• Капацитет државе да привуче таленат	7	132
• Капацитет државе да задржи таленат	7	134
• Природа конкурентске предности	11	133

Извор: Аутор, на основу Schwab, К., (2017), The Global Competitiveness Report 2017–2018, WEF, Geneva

С друге стране, најкритичније области су Институције (стуб 1), Ефикасност тржишта робе (стуб 6), Сложеност пословања (стуб 11) и посебно подиндекс Иновације.

Најпроблематичнији фактори пословања су Висина пореских стопа, Приступ изворима финансирања, Неефикасност државне бирократије и корупција

3.2.2. Квалитет изградње тржишне привреде према Транзиционим показатељима Европске банке за обнову и развој (EBRD)

У почетку, у раним 1990-им, правац промена земаља у транзицији био је широко уједначен, а оне су се суочавале заједничким изазовима - реформом економског система и стварањем институционалних оквира за развој тржишне економије и економску стабилност. Од тада, транзиционе привреде доживеле су значајне промене у погледу њихових институција и тржишта, а те промене су варирале значајно у смислу њиховог темпа и величине. Као резултат тога, привреде EBRD региона транзиционих земаља данас су далеко разноврсније у погледу институционалног развоја и тржишне оријентације. Сада се схвата, да су улоге државе и приватног сектора блиско испреплетане. Да би постојао здрав приватни сектор, држава мора да обезбеди стабилне правне и регулаторне оквире, спречи злоупотребу поверених интереса, осигура једнаке услове и једнаке економске могућности свим деловима друштва.

Табела 21: Вредност EBRD секторских транзиционих индикатора у 2016. години

Држава	Корпоративни сектор				Енергија		Одрживи ресурси			Инфраструктура				Финансијске институције			
	Агробизнис	Индустрија	Некретнине	ИКТ	Природни ресурси	Електрична енергија	Одржива енергија	Ефикасност ресурса	Ефикасност коришћења воде	Водоснабдевање и отпадне воде	Градски саобраћај	Путеви	Железница	Банкарски сектор	Осигурање и др. финансијске услуге	Приватни капитал	Тржиште капитала
Нове чланице ЕУ																	
Бугарска	3,00	3,33	3,33	3,67	3,33	3,00	2,67	2,67	2,67	3,00	3,33	2,67	3,33	3,00	3,33	2,67	2,67
Мађарска	4,00	3,67	3,67	3,67	3,67	3,00	3,00	3,33	3,33	3,33	3,33	3,67	3,33	3,00	3,00	3,00	3,33
Румунија	3,00	3,33	3,33	3,33	3,67	3,33	3,33	2,67	2,67	3,67	3,33	3,00	3,33	3,00	3,33	2,67	2,67
Словачка	3,33	4,33	4,00	4,00	3,67	4,00	3,00	3,33	3,33	3,33	3,33	3,33	3,33	3,67	3,33	2,33	3,00
Словенија	3,67	3,33	4,00	3,33	3,33	3,00	3,33	3,00	3,00	3,33	3,33	3,00	3,00	3,00	3,33	2,67	3,33
Хрватска	3,00	3,33	3,33	4,00	3,67	3,00	2,67	3,00	3,00	3,33	3,33	3,33	2,67	3,33	3,33	2,33	3,33
Кандидати ЕУ																	
Македонија	2,67	3,00	2,67	3,67	2,33	3,00	2,33	2,00	2,00	2,33	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67	1,00	1,67
Црна Гора	2,33	2,33	2,33	3,33	3,33	2,33	2,00	2,33	2,33	2,00	3,00	2,33	2,33	2,67	2,33	1,00	2,00
Србија	2,67	2,67	2,67	3,00	2,00	2,33	2,33	2,33	2,00	2,33	2,67	2,67	3,00	2,67	3,00	2,00	2,00
БиХ	2,67	2,00	1,67	2,33	2,00	2,33	2,00	2,00	2,33	2,00	2,33	3,00	3,33	2,67	2,33	1,67	2,00

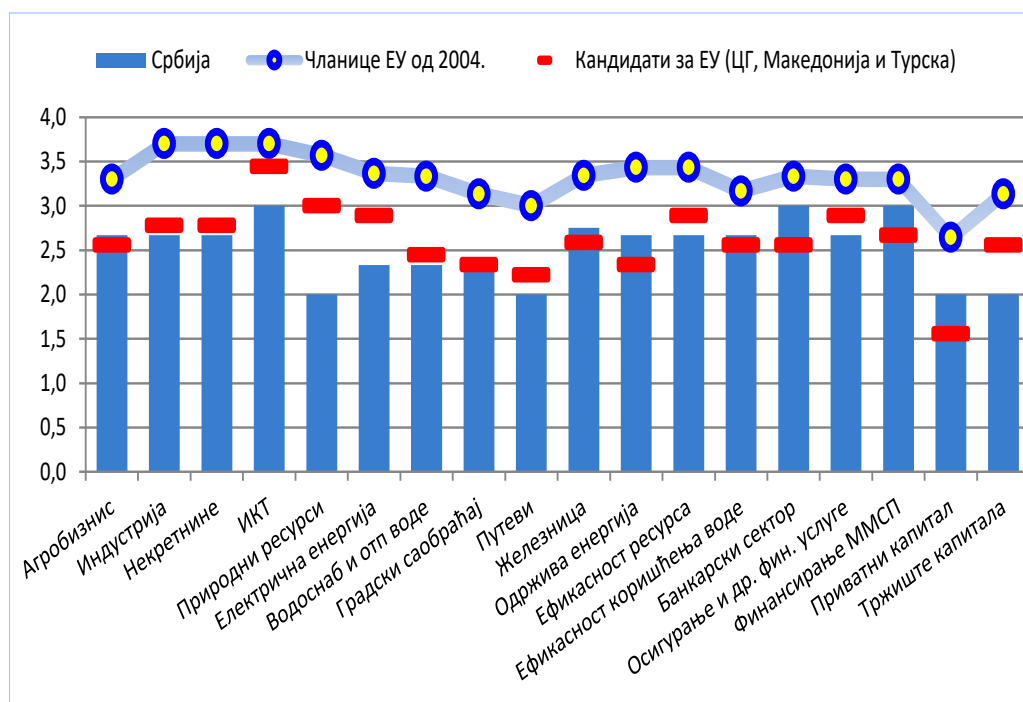
Напомена: Највећа оцена за напредак у транзицији је 4,33 (репрезентује стандарде тржишних привреда), а минимална 1 (представља малу или никакву промену).

Извор: Аутор, на основу података EBRD, (2017), Transition Report 2016-17, United Kingdom, London.

EBRD је од 1994. године процењивала напредак транзиционих земаља и покушавала помоћу транзиционих индикатора да квантификује величину остварених резултата земаља и размеру преосталих изазова у процесу транзиције.

Оригинални сет транзиционих индикатора током година допуњен је ширим низом секторских индикатора, који су засновани на нијансиранијем приступу, узимајући у обзир тржишне структуре и институције које су потребне да успоставе добро функционирајућу тржишну привреду. Временом, нека ограничења тих показатеља постајала су све очигледнија.

Графикон 36: EBRD секторски транзициони индикатори у 2016. години

Извор: Аутор, на основу података EBRD, (2017), Transition Report 2016-17, United Kingdom, London.

Имајући у виду богато искуство EBRD у подршци транзиције земаља из планске у тржишну економију, током претходних 25. година, као и изазове са којима се транзиционе земље тренутно суочавају у покушају да постигну одрживи раст, EBRD је у Извештају о транзицији за 2017/18. ревидирала концепт транзиције који се фокусира на резултате и квалитет одрживог развоја тржишне економије.

У складу са ажурираним концептом транзиције EBRD, нова методологија процене је заснована на *шест кључних особина* одрживе тржишне економије, уместо структуралних или секторских индикатора. Одржива тржишна привреда би требало да буде:

1. Конкурентна,
2. Привреда са добрим управљањем,

3. Еколошки оријентисана-„зелена”,
4. Инклузивна,
5. Отпорна и
6. Интегрисана (и интерно и са суседним тржиштима и са глобалном привредом).

Табела 22: Компоненте које се користе за мерење шест квалитета одрживе тржишне економије

Кључна особина	Компонента
Конкурентност	Тржишне структуре које подржавају конкуренцију и бизнис стандарде
	Способност предузећа да стварају за додатну вредност и иновације
Добро управљање	Национални ниво управљања (оцена квалитета јавне управе, контрола корупције и владавине права)
	Корпоративни ниво управљања
Еколошка оријентисаност	Ублажавање и адаптација на климатске промене
	Прилагођавање климатским променама
	Друге области заштите животне средине (загађење ваздуха, генерисање отпада, биодиверзитет)
Инклузивност	Родна равноправност
	Регионалне разлике
	Могућности за младе
Стабилност и економска отпорност	Финансијска стабилност (банкарски сектор, перформансе берзе)
	Отпорност енергетског сектора (домаће и прекогранична повезивања, законска регулатива у области електричне енергије и гаса)
Интегрисаност	Отвореност за спољну трговину, инвестиције и финансије
	Домаћа и прекогранична инфраструктура

Извор: Аутор, на основу података EBRD, (2017), Transition Report 2016-17, United Kingdom, London.

Нова методологија процене на основу шест кључних особина представља корисно оруђе EBRD у наставку фокуса на тржиште и приватни сектор, као инструмената за развој и раст. Унапређен приступ смањује простор за дискрецију приликом израчунавања резултата, узима у обзир специфичност земље и омогућава нијансиранију процену напретка у процесу транзиције одређене земље или сектора. Резултати су такође представљени другачије. Напредак се сада мери на континуираној скали од 1 до 10, за сваку кључну особину, при чему је оцена 10 најбољи резултат и означава граничну вредност у смислу одрживе тржишне економије. Основна сврха нових резултата је да на високом нивоу обезбеди конзистентан снимак стања земаља за сваки квалитет.

Композитни индикатори на квалитативном нивоу агрегирају широк спектар под-индикатора. Међутим, на овај начин описан развој региона EBRD, коришћењем новог сета показатеља, транзициони резултати постигнути у 2017. години не могу се директно поредити са секторским резултатима из 2016. године и ранијих година.

У региону EBRD у 2017. години, резултати и рангирање појединих земаља варирају у шест кључних особина. Регионални агрегати показују да су земље транзиционог региона EBRD углавном, у просеку, најдаље од граничне вредности у области конкурентности (просечна вредност 4,61) и доброг управљања (4,55). Истовремено, земље EBRD региона су релативно добро интегрисане (5,67).

Узимајући у обзир и удаљеност до граничне вредности и рангирање земаља на нивоу шест кључних особина, регионални резултати указују на то, да су земље са најбољим учинком у *Средњој Европи и Балтичким државама - СЕБ (6,73)*. При томе, Естонија, Летонија и Словенија су константно међу прво ранжираним у EBRD транзиционом региону, док су остале СЕБ земље у горњој трећини.

Табела 23: Транзициони резултати за шест кључних особина одрживе тржишне економије земаља у окружењу

Држава	Конкурентност	Добро управљање	Еколошка оријентисаност	Инклузивност	Стабилност и економска отпорност	Интегрисаност
Нове чланице ЕУ						
Хрватска	5,75	5,14	6,03	6,03	6,61	6,85
Бугарска	5,96	4,69	5,82	5,33	6,54	6,86
Мађарска	6,42	5,31	6,37	6,27	6,65	7,89
Румунија	6,28	4,97	5,86	5,08	6,98	6,88
Словачка Република	6,82	4,98	7,05	5,73	7,64	7,85
Словенија	6,93	5,74	6,67	7,02	7,44	7,61
Кандидати ЕУ						
БЈР Македонија	5,39	5,20	4,91	4,72	5,31	6,04
Црна Гора	4,89	5,12	5,15	5,62	5,93	5,59
Србија	4,94	4,39	5,77	5,16	5,55	6,39
Босна и Херцеговина	4,74	3,66	4,85	4,83	5,35	5,47

Извор: Аутор, на основу података EBRD, (2017), Transition Report 2016-17, United Kingdom, London.

У југоисточној Европи - ЈИЕ (5,52), стање је разнолико. У погледу удаљености од граничне вредности, највећи распон је у области конкурентности (5,57), доброг управљања (4,76), еколошке оријентисаности (5,47) и инклузије (5,30). Детаљније разматрање перформанси земаља ЈИЕ у односу на друге EBRD транзиционе земље показује да су четири чланице ЕУ у овом региону (Бугарска, Кипар, Грчка и Румунија) у целини гледано добре у свим кључним особинама и знатно боље од земаља Западног Балкана, али имају слабије оцене када је реч о добром управљању и инклузији. Поред тога, Албанија, Босна и Херцеговина и Македонија су рангиране у доњој трећини у еколошкој оријентисаности њихових привреда. Привреде Кипра и Грчке су мање економски отпорне од других чланица у ЕУ.

Графикон 37: EBRD резултати за шест кључних особина у 2017. години.

Извор: Аутор, на основу EBRD, (2017), Transition Report 2016-17, United Kingdom, London

У источној Европи и Кавказу - ИЕК (5,07), перформансе земаља су такође, разнолике. Овај регион је слаб када је у питању отпорност, али три земље се истичу због њиховог учинка у другим областима. На пример, Грузија има добру оцену за добро управљање и интегрисаност у односу на друге земље. Јерменија, Белорусија и Украјина се истичу у области инклузије, док се Украјина суочава са великим изазовима у области доброг управљања.

Највећи изазови у погледу транзиције ка одрживој тржишној економији су у централној Азији и у региону јужног и источног Медитерана (ЈИМЕД). Све земље у овим регионима треба да остваре побољшања у области конкурентности.

Табела 24: Транзициони резултати за шест кључних особина одрживе тржишне економије

Регион/држава	Конкурентност	Добро управљање	Еколошка оријентисаност	Инклузивност	Стабилност и економска отпорност	Интегрисаност
Укупно транзиционе земље	4,61	4,55	5,06	5,15	5,40	5,67
Средња Европа и Балтичке државе (СЕБ)	6,56	5,89	6,44	6,56	7,38	7,53
Југоисточна Европа-(ЈИЕ)	5,57	4,76	5,47	5,30	5,82	6,21
Турска	4,89	5,30	5,12	4,21	7,08	5,90
Источна Европа и Кавказ (ИЕК)	4,53	4,54	5,18	5,39	4,88	5,90
Русија	5,20	4,55	4,92	5,94	5,95	5,17
Централна Азија	3,14	4,12	4,50	5,04	4,35	4,78
Јужно и источно Средоземље	3,93	4,46	5,08	4,50	5,47	5,27

Извор: Аутор, на основу података EBRD, (2017), Transition Report 2016-17, United Kingdom, London

У реформским напорима транзиционог региона EBRD у 2017. години, најбољи резултати остварени су у побољшању конкурентности предузећа и сектора и јачању финансијског система. Поред тога, неке земље су спроводиле реформе у циљу побољшања управљања, која представља област у којој нови транзициони резултати EBRD указују да значајан број земаља има простора за унапређење.

У државама СЕБ региона и у Централној Азији, побољшани су показатељи конкурентности у 2017. години појединих привредних друштава или читавих области у односу на 2016. годину.

Реформе управљања у јавном сектору запажене су у СЕБ региону, као и у Бугарској и Румунији. Бугарска је напредовала у правосудним реформама, а Румунија је усвојила стратегију за борбу против корупције 2016-2020. Неколико земаља ЈИМЕД започеле су реформе својих јавних управа и цивилних служби.

У области *еколошке транзиције*, нарочито у погледу развоја обновљивих извора енергије остварен је значајан напредак у целом региону EBRD. У Србији је употреба обновљивих извора енергије и даље ограничена. У Ковачици и Долову изграђене су ветроелектране уз финансирање EBRD и других међународних финансијских институција. Ови пројекти показују одрживост и подршку новим плановима коришћења обновљиве енергије земље. Такође, у транзиционом региону чине се значајни напори са

циљем проширења тржишта за финансирање животне средине и повећавање енергетске ефикасности.

Питање *инклузије* представља велики изазов у многим земљама региона EBRD. Значајне разлике у квалификацијама и високи нивои неактивности младих у региону ЈИМЕД и Западном Балкану, ометају приступ знању и запослењу младих људи. Законске и регулаторне баријере спречавају жене да учествују на тржишту рада у истој мери као и мушкарци, посебно у региону ЈИМЕД, Турској и Централној Азији. Варирање квалитета локалних институција и приступ услугама у појединим земљама погоршава регионалну неједнакост и ограничава конвергенцију у региону ЈИЕ и централној Азији. За многе земље избегличка криза и повећани токови миграција представљају значајне изазове.

У многим деловима Западног Балкана, у току су реформе са циљем побољшања техничког и стручног образовања и вештина, иако је напредак често спор. Црна Гора је усвојила стратешке планове за усклађивање политике стручног образовања и обуке са захтевима тржишта рада, као и нову социјалну стратегију са циљем унапређења стручности и могућности запошљавања припадника мањина Рома и Египћана. Албанија и Србија су усвојиле нове прописе усмерене на унапређење дуалног система образовања. БиХ, Македонија и Србија још увек нису усвојиле нове националне системе квалификација, иако се о овом питању расправља од 2016. године.

Више земаља је предузело важне кораке за јачање *отпорности* својих финансијских сектора у 2017. години. Ово је укључивало бављење наслеђем пред кризног кредитног бума и размерама високих ненаплативих зајмова (НПЛ) широм региона. Овај проблем је посебно озбиљан у региону ЈИЕ - нарочито на Кипру и у Грчкој, где НПЛ још увек представљају скоро половину свих кредита. Обе земље предузеле су важне законске промене са циљем решавања овог проблема, а највеће банке у земљи почеле су да се боре са решавањем проблема НПЛ, са ограниченим успехом. У другим земљама региона ЈИЕ, коефицијенти НПЛ значајно су пали у Албанији, Македонији, Румунији и Србији. Неке земље су предузимале кораке ка постављању својих енергетских сектора на финансијски одрживој основи.

Већина земаља у транзиционом региону EBRD могу се сматрати малим, отвореним економијама, мада су присутне препреке у прекограничној интеграцији. Ове баријере постепено нестају уз значајан напредак у региону Централна Азија и ЈИЕ током 2017. године. Регионална интеграција била је важан циљ земаља ЈИЕ у последњих неколико година, али лош квалитет инфраструктуре често представља препреку прекограничној трговини и инвестицијама. Албанија, Македонија и Црна Гора су у 2017. години оствариле напредак у области изградње путева. Међутим, важни путни пројекти у БиХ су одложени због пропуста власти да измене закон о акцизама на гориво и дозволе повећање цене горива. Напредак је остварен и низом пројеката преко граничне енергетске инфраструктуре, који подржавају регионалну интеграцију.

3.2.2.1 Транзициони резултати Србије у 2017. години

Приватизација и решавање друштвених предузећа у Србији, уз велике напоре, напредовали су полако. Пословно окружење наставља да се опоравља, али је неопходно још доста урадити. Током 2017. године, од око 180 предузећа у портфељу Агенције за приватизацију, 30 је решено, углавном путем стечаја. Једанаест стратешких предузећа (од почетних 17) још увек није решено до краја 2016. године. Велики напори се улажу да се приватизују или пронађу стратешки инвеститор за рудник бакра РТБ Бор, Комерцијалну банку, Хемијски комбинат МСК Кикинда и ХИП Азотара, док је произвођач лекова „Галеника“ у новембру 2017. године продата компанији „Elius“. У марту 2017. године Министарство привреде је позвало заинтересоване инвеститоре да поднесу писма о намерама за продају ХИП Петрохемије. Почетком 2018. године дата је 25-годишња концесија аеродрома „Никола Тесла“ Београд француској компанији „Vinci Airport“.

Реформа јавне управе напредовала је споро. Наплата пореза је побољшана, али реформе на којима се темељи пореска администрација су још недовољно применљиве. Неопходно је да реформе допринесу поједностављивању пореских поступака, да унапреде људски и технолошки потенцијал како би се смањила пореска евазија и обим сиве економије, односно повећала наплата пореза. Настављен је поступак смањивања броја запослених у јавној управи. Међутим, садашњи број запослених у јавној служби и даље не гарантује неутралност јавне администрације, запошљавање, напредовање и отпуштање засновано на заслугама. Према Европској комисији (ЕК), политички утицај игра кључну улогу у избору виших менаџера, а забрињава и флукуација виших државних службеника. Управљање капиталним инвестицијама је и даље слабо, због неефикасности у буџетирању, планирању и надзору над уговорима. Усвојен Правилник о одабиру, припреми, евалуацији, праћењу и извештавању капиталних пројеката би требало да помогне у управљању и ефикасности јавних инвестиција.

Настављена је хармонизација банкарског сектора по стандардима ЕУ. НБС је имплементирала агенду са циљем даљег јачања банкарског сектора, смањења високих ненаплативих зајмова (НПЛ) и прилагођавања регулаторног оквира стандардима ЕУ. Стопа НПЛ је у јуну 2017. године пала на 15,6%, са 22,8% колика је била две године раније.

3.2.3. Конкурентност пословног амбијента Србије према Извештају о условима пословања Светске банке

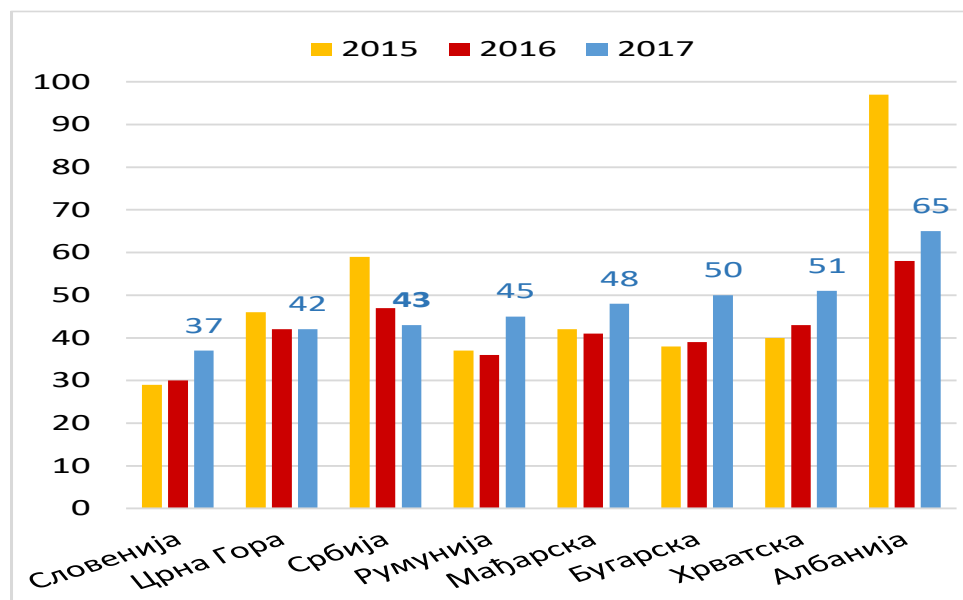
Светска банка у годишњем Извештају о условима пословања (Doing business - DB) од 2003. године прати утицај регулативе и ефикасност администрације на побољшање пословног амбијента у 190 држава. Рангирање земаља према условима (лакоћи) пословања заснива се на оценама које указују колико пракса у некој држави заостаје за најбољом светском праксом - удаљеност од најбољих резултата (distance to frontier - DTF) за 10 области: *оснивање предузећа, издавање грађевинских дозвола, добијање прикључка за*

електричну енергију, укњижавање имовине, добијање кредита, заштита мањинских акционара, плаћање пореза, прекогранична трговина, извршавање уговора и решавање несолвентности и показује колико је свака привреда близу најбољим светским решењима у регулисању пословања. Извештај такође мери и карактеристике регулативе, која се односи на *тржиште рада*, која није укључена у овогодишње рангирање.

Основни налази у Извештају 2018. године

- Мото овогодишњег Извештаја Светске банке је реформисање за стварање нових радних места. Извештај апострофира да су 146 економија у свету побољшале свој регулаторни оквир за развој предузетништва, да су спровеле, у периоду од јуна 2016. до јуна 2017. године, укупно 264 пословних реформи. Углавном се ради о реформама у области плаћања пореза и прекограничне трговине;
- Од десет држава на свету у којима су највише унапређене регулаторне реформе, три су из Подсахарске Африке, две из Источне Азије и Пацифика, две из Европе и Централне Азије, једна из Латинске Америке и Кариба, једна из Блиског истока и Северне Африке и једна из Јужне Азије. Ове државе су укупно спровеле 53 регулаторних реформи које олакшавају пословање.
- Привреде у свим регионима спровode реформе које олакшавају процес пословања, али Европа и Централна Азија и даље представљају регион са највећим уделом економија које имплементирају најмање једну регулаторну реформу (79% економија).

Графикон 38: Услови пословања Србије и земаља у окружењу

Извор: аутор, на основу World Bank, (2018), *Doing Business 2018, Reforming to Create Jobs*, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington.

Светска банка је у годишњем *Извештају о условима пословања 2018. године* за период 2016/2017. позиционирала Србију на 43. место у свету, на листи од 190 земаља, што је побољшање од четири места у односу на извештај из претходне године. Напредак Србије

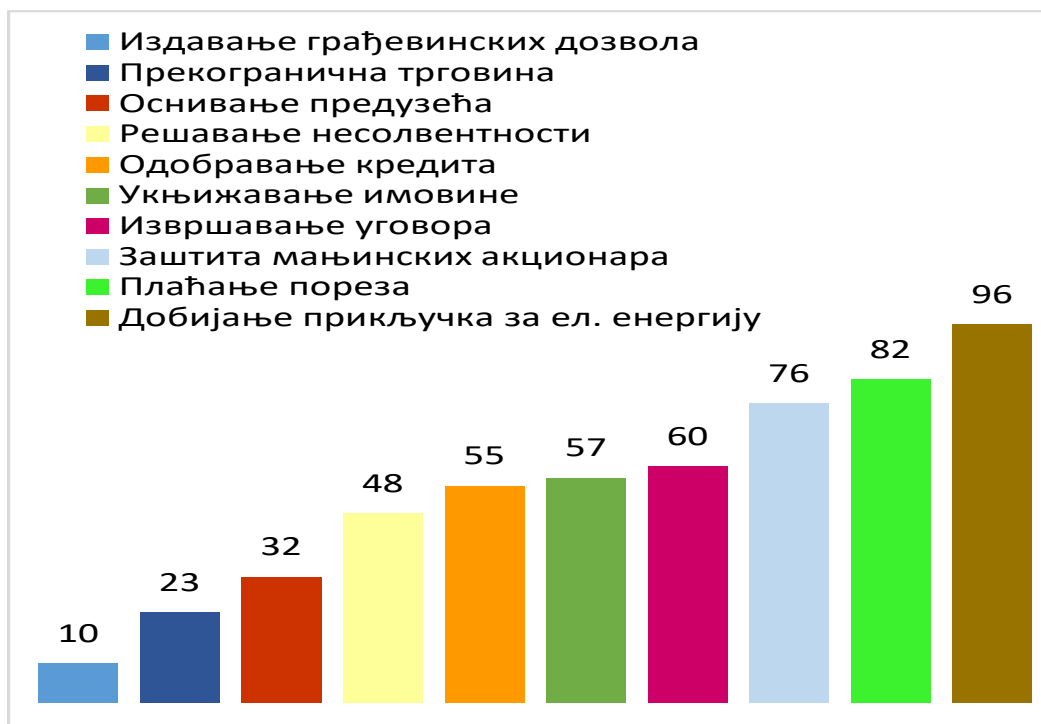
на “*Doing business*“ листи за три године је огроман (+16 позиција), јер се Србија према Извештају Светске банке за 2014/2015. године налазила на 59. позицији у свету.

У односу на земље у окружењу, које су најдиректнији конкуренти Србије за привлачење страних инвестиција, према збирном индексу који мери услове пословања, Србија је у 2017. години са позицијом на 43. местом превазишла Румунију (45. место), Мађарску (48. место), Бугарску (50. место), Хрватску (51. место), и боља је од БиХ (86. место), Албаније (65. место). Од држава региона, боље услове пословања од Србије имају: Македонија (11. место), Словенија (37. место) и Црна Гора (42. место).

Од десет области које одређују услове пословања у привреди, у Извештају *Doing business* листи 2018, Србија је највећи напредак направила у области *Издавање грађевинских дозвола* (10. место, побољшање за 26 места). Томе је допринело смањење броја процедура за добијање одобрења за градњу са 12. на 11. место, а број дана за добијање дозволе смањен је за 46 дана, док је трошак те процедуре скоро преполовљен.

Извештај констатује да је Србија побољшала поузданост система катастра применом географског информационог система и олакшала спровођење уговора усвајањем новог закона о извршењу, који проширује и прецизира одговорности извршитеља и надлежност судова током извршног поступка.

Графикон 39: Ранг Србије у свету према условима пословања 2016/2017 године.

Извор: аутор, на основу World Bank, (2018), *Doing Business 2018, Reforming to Create Jobs*, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington.

У категорији *прекограничне трговине* Србија је заузела 23. позицију на *Doing business* листи. Значајан напредак (побољшање за 15 места) остварен је код показатеља *Оснивање привредних субјеката* (ранг 32. место). Србија је побољшањем регулативе у 2016/17.

години значајно олакшала оснивање привредних субјеката смањењем административне таксе за оверу потписа и повећањем ефикасности регистра. На тај начин је смањено време које је потребно за регистрацију предузећа. За оснивање привредног субјекта у Србији сада је потребно у просеку само пет и по дана у односу на 56 дана пре петнаест година, што је три дана мање од општег просека за привреда OECD. Као последица тога, трошак оснивања привредних субјеката је пао са 6,5% на 2,3% прихода по глави становника.

Уколико се Србија упореди са идеалним пословним окружењем, она је у протеклој години унапредила регулативу и ефикасност администрације чиме је побољшала услове везане за пословање у апсолутном смислу, на шта указује број DTF бодова Србије који је порастао са 72,87 у извештају за 2017. године на 73,13 у 2018. години. То значи да Србија смањује заостајање које је дели од земаља са најбољим пословним окружењем.

Табела 25: Услови пословања у Србији у периоду 2015-2017.

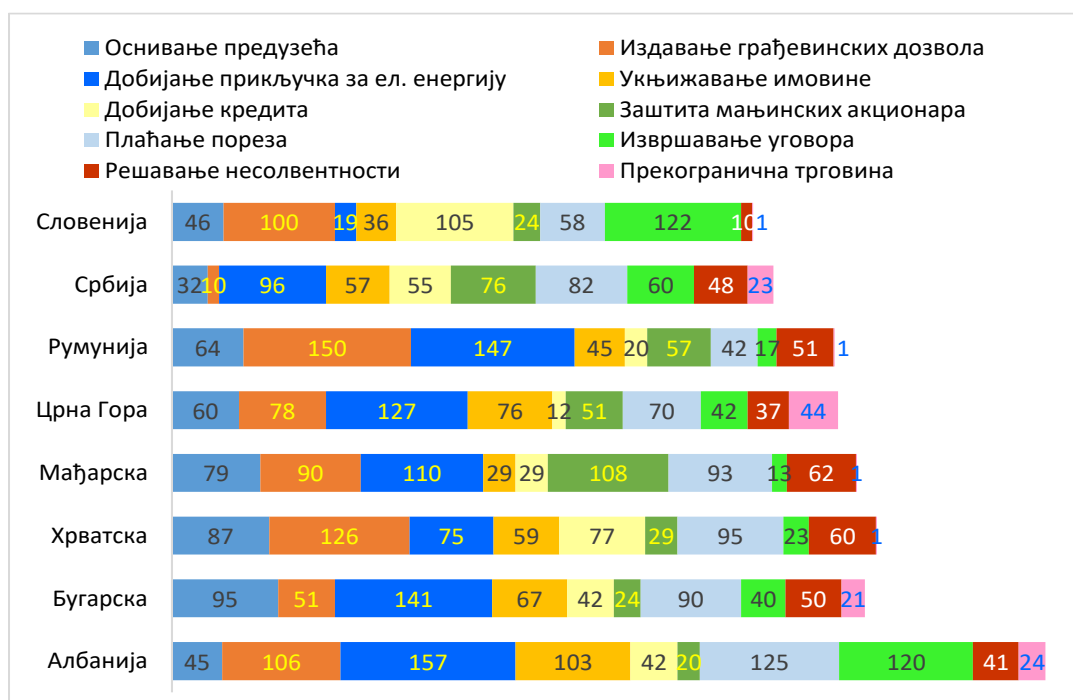
	РАНГ (1-190)				Удаљеност од најбољег (distance to frontier-DTF)			
	2015	2016	2017	Промена	2015	2016	2017	Промена (% поени)
УСЛОВИ ПОСЛОВАЊА	59	47	43	4↑	68,41	72,29	73,13	0,84↑
1.Оснивање привредних субјеката	65	47	32	15↑	88,94	91,67	92,57	0,90↑
2.Издавање грађевинских дозвола	139	36	10	26↑	61,47	76,30	82,38	6,08↑
3.Добијање прикључка за ел. енерг.	63	92	96	-4↓	75,98	69,93	69,97	0,04↑
4.Укњижавање имовине	73	56	57	1↑	66,95	71,31	72,59	1,28↑
5.Добијање кредита	59	44	55	-11↓	60,00	65,00	65,00	0
6.Заштита мањинских акционара	81	70	76	-6↓	55,00	56,67	56,67	0
7.Плаћање пореза	143	78	82	-4↓	61,87	74,36	73,63	0,73↓
8.Прекогранична трговина	23	23	23	0	95,08	96,64	96,64	0
9.Извршавање уговора	73	61	60	1↑	60,26	61,41	61,41	0
10.Решавање несолвентности	50	47	48	-1↓	58,52	59,66	60,49	0,83↑

Извор: аутор , на основу World Bank, (2018), Doing Business 2018, Reforming to Create Jobs, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington

Према показатељу удаљеност од најбољих резултата, према Извештају Светске банке, области у којима Србија највише заостаје су: заштита мањинских акционара (56,67), решавање несолвентности (60,49), извршавање уговора (61,41) и добијање кредита (65).

Најнеповољнији ранг у 2017. години Србија има у области добијање прикључка за електричну енергију, где заузима 96. позицију, чиме је погоршала положај за четири места на ранг листи у односу на претходну годину. За прикључење на електромережу је потребно 125 дана, што је знатно више у односу на општи просек од 79 дана у привредама ОЕСД са високим приходима.

Графикон 40: Десет показатеља услова пословања 2016/2017. године - ранг држава из окружења

Извор: аутор, на основу World Bank, (2018), Doing Business 2018, Reforming to Create Jobs, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington DC.

Процена Светске банке је да Србија има услова за напредовање у више области, које утичу на бољу позиционираност на „*Doing business*“ ранг листи:

- *Оснивање привредних субјеката* - Увести електронску регистрацију у Агенцији за привредне регистре (АПР); поједноставити поступак отварања банковног рачуна; укинути обавезу израде печата.
- *Издавање грађевинских дозвола* - Повезати систем за е-дозволе са нотарима, пореском управом и катастром; усагласити прописе у области заштите животне средине и друге секторске прописе са Законом о планирању и изградњи; учинити ефикаснијим рад јавних предузећа код издавања услова за пројектовање и прикључење и усагласити њихове накнаде са стварним трошковима. Изменама Закона о републичким административним таксама смањити трошкове добијања употребне дозволе.
- *Прикључење на електро мрежу* - Смањити трошкове и скратити рокове прикључења на дистрибутивни систем електричне енергије и укинути преклапајуће процедуре.

- *Укњижавање имовине* - Успостављање е-катастра, који је ажуран у реалном времену, уз веће ослањање на улогу јавних бележника.
- *Добијање кредита* - Приоритет за унапређење је проширење обухвата информација Кредитног бироа (укључивање података према пружаоцима комуналних услуга и мобилним оператерима), као и успостављање јединственог правног оквира у вези залога.
- *Заштита мањинских акционара* - Повећати транспарентност информација у промету хартија од вредности, као и транспарентност и доступност података о органима управљања акционарског друштва правима која власници имају.
- *Плаћање пореза* - Омогућити електронско подношење пријаве за порез на имовину и дефинисати услове за једнократно плаћање пореза, како би се смањио број плаћања и време потребно за извршење плаћања; укидање накнаде за унапређење и заштите животне средине, кроз доношење Закона о накнадама за коришћење јавних добара; интегрисање локалних комуналних такси у других прихода локалних самоуправа.
- *Прекогранична трговина* - Ефикасна примена НЦТС (нови царински транзитни систем) транзитног поступка у увођење система електронског царинења.
- *Извршавање уговора* - Унапредити инфраструктуру правосудне мреже, пратити поштовање прописаних рокова и укинути простор за процесне злоупотребе.
- *Решавање несолвентности* - Давање већих овлашћења повериоцима у одабиру стечајног управника (на почетку стечајног поступка), као и увођење веће транспарентности информација о стечајном поступку међу свим заинтересованим странама.

3.3. Резултати конкурентности

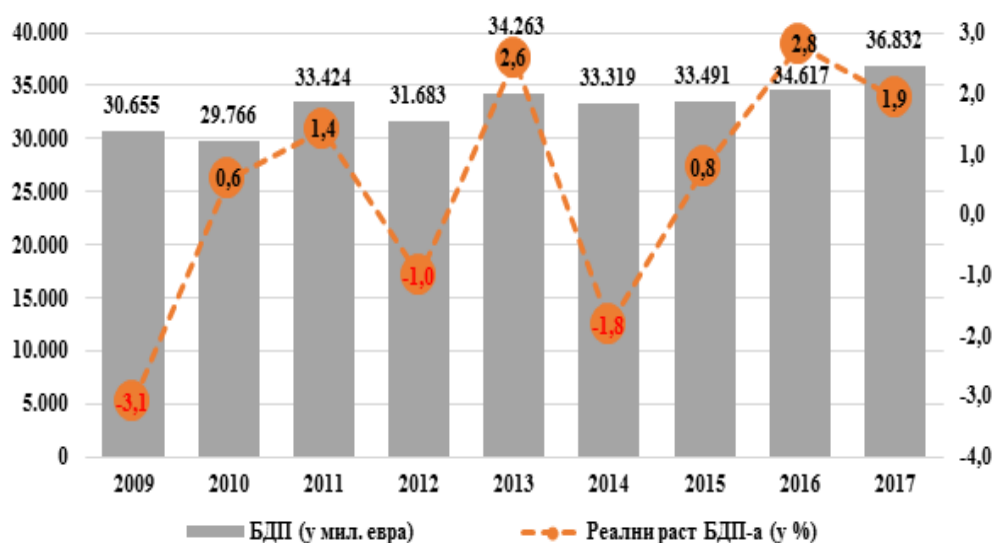
Резултати конкурентности су снажан привредни раст који омогућава повећање запослености и последично унапређење квалитета живота. Зато, крајњи циљ унапређења конкурентности је привредни раст, који се мери преко раста бруто домаћег производа, раста запослености и већег животног стандарда грађана.

3.3.1. Развијеност привреде Србије

У 2017. години бруто домаћи производ (БДП) Србије износио је 36,8 млрд. евра и највећи је у периоду 2009-2017. У односу на 2016. годину, вредност БДП повећана је за 2,2 млрд. евра, односно за 1,9%, што је спорији раст у односу на 2016. годину, када је износио 2,8%. До успоравања привредног раста у односу на очекивани ниво из 2016. године, дошло је, у великој мери, услед неповољних временских услова (оштре зиме и сушног лета), као и недовољних инвестиција у секторе пољопривреде, енергетике и грађевинарства, што је утицало на пад привредних активности у овим секторима.

У периоду од 2009. до 2017. године, највеће стопе привредног раста забележене су 2013. и 2016. године (2,6% и 2,8% респективно), а негативне стопе раста забележене су 2009. године (-3,1%), 2012. године (-1,0%) и 2014. године (-1,8%).

Графикон 41: Привредни раст Србије у периоду 2009-2017.

Извор: обрада аутора, на основу података НБС: Основни макроекономски показатељи и запосленост и зараде, преузето са <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html> 24.02.2018. године

И поред успоравања раста у 2017. години, експерти светске банке прогнозирају да ће у наредним годинама доћи до убрзања раста домаће привреде. За 2018. годину прогнозира се раст привреде Србије од 3,0%, а за 2019. годину раст од 3,5%.⁸⁷

Табела 26: Реални раст БДП у земљама Западног Балкана

	Стопе раста БДП, у %						
	2013	2014	2015	2016	2017п	2018п	2019п
Албанија	1,0	1,8	2,6	3,4	3,8	3,6	3,5
Босна и Херцеговина	2,4	1,1	3,0	3,1	3,0	3,2	3,4
Македонија	2,9	3,6	3,8	2,4	1,5	3,2	3,9
Црна Гора	3,5	1,8	3,4	2,9	4,2	2,8	2,5
Србија	2,6	-1,8	0,8	2,8	2,0	3,0	3,5

Извор: обрада аутора, према World Bank, (2018), Regular Economic Report No 12–Western Balkans, November 2017. године.

У односу на суседне земље Западног Балкана, у 2017. години спорији раст од Србије забележен је само у Македонији (1,5%), док су све остале земље Западног Балкана,

⁸⁷World Bank, (2018), Regular Economic Report No 12–Western Balkans, November 2017.

оствариле динамичан раст привреде. Најбржи раст привреде остварила је Црна Гора (4,2%), а Албанија и БиХ су оствариле раст од 3,8% и 3,0% респективно.

Највеће ограничење бржем расту Србије је незавршен процес структурних реформи, односно неререформисан јавни сектор и јавна предузећа, као и релативно мале инвестиције у протеклим годинама, у односу на капацитет и потребе привреде, као и у поређењу са осталим земљама источне Европе (јаз у нивоу инвестиција износио је од пет до шест процентних поена). Зато је успешан крај ових реформи и већа инвестициона активност предуслов за повећање продуктивности, запослености и конкурентности привреде, односно остваривање бржег привредног раста.

За остваривање динамичног и одрживог раста у Србији, у дугом року, потребан је нови модел развоја, заснован на већој продуктивности и већим домаћим и страним приватним и јавним инвестицијама, већем извозу, расту запослености, јачању економске сарадње у региону и већег учешћа приватног сектора у стварању БДП.

3.3.2. Раст запослености у привреди

На тржишту рада у 2017. години забележена су позитивна кретања, јер је укупан број запослених радника повећан за 3,0%, док је број незапослених смањен за 9,2%, у односу на 2016. годину (разлика између раста запослености и пада незапослености последица је различите методологије мерења кретања на тржишту рада).

Табела 27: Кретања на тржишту рада у 2016. и 2017. години

	2016	2017		стопе раста/пада		
	Ø2016	XI	XII	$\frac{XII\ 16}{XI\ 17}$	$\frac{XII\ 17}{XII\ 16}$	$\frac{I-XII\ 17}{I-XII\ 16}$
Радна снага	2.722.938	2.711.057	2.696.342	-0,5	-3,0	4,7
1. Укупно формално запослени	2.009.785	2.093.681	2.077.515	-0,8	0,7	3,0
Запослени код правних лица	1.597.366	1.662.440	1.644.894	-1,1	0,6	2,6
Приватни предузет. и запосл. код њих	323.313	348.411	350.371	0,6	2,3	6,8
Регистровани индивид. пољопривр.	89.106	82.830	82.250	-0,7	-3,5	-4,8
2. Регистровани незапослени	713.153	617.376	618.827	0,2	-4,9	-9,2
<i>Стопа регистроване незапослености, %</i>	26,2	22,8	23,0	-	-	-

Извор: обрада аутора, на основу података Републичког завода за статистику и Националне службе за запошљавање.

Укупан број формално запослених у децембру 2017. године износио је 2.077.515 лица и смањен је за 0,8% у односу на претходни месец, а повећан је за 0,7% у односу на децембар 2016. године. Раст запослености у односу на децембар 2016. године претежно је резултат раста запослености код привредних друштава – раст само запошљавања од

стране предузетника и запослених у њиховим радњама, као и запослених код правних лица, односно предузећа.

Највећи раст запослености по секторима привреде у децембру 2017. године регистрован је у прерађивачкој индустрији, тј. у сектору који значајно доприноси расту БДП-а. Запосленост прерађивачке индустрије у децембру повећана је за 4,9% (за 20.010 лица) што представља 35,6% укупног повећања запослености у односу на децембар 2016. године.

Табела 28: Запосленост (у радном односу и ван радног односа) по секторима

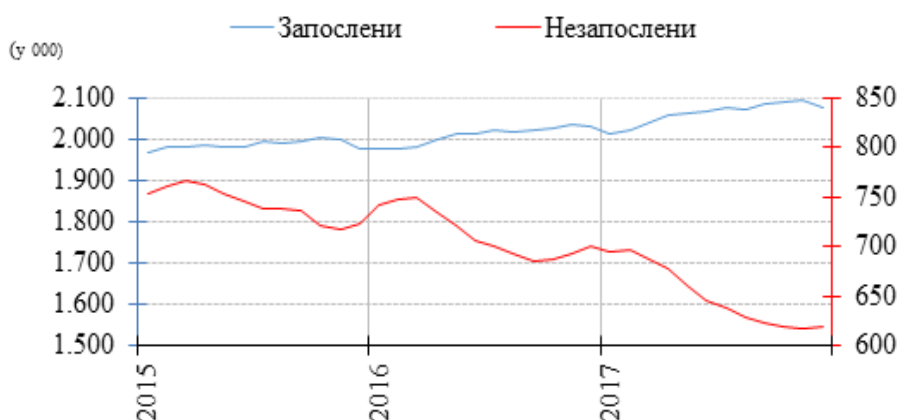
	2016	2017	ХП 17/ ХП 16	
	ХП	ХП	индекс	разлике
УКУПНО	1.939.012	1.995.265	102,9	56.253
Пољопривреда, шумарство и рибарство	32.638	32.162	98,5	-476
Рударство	24.193	24.176	99,9	-17
Прерађивачка индустрија	405.837	425.847	104,9	20.010
Снабдевање електричном енергијом, гасом и паром	28.618	27.063	94,6	-1.555
Снабдевање водом и управљање отпадним водама	34.400	33.507	97,4	-893
Грађевинарство	86.497	89.567	103,5	3.070
Трговина на велико и мало и поправка моторних возила	328.482	333.662	101,6	5.180
Саобраћај и складиштење	112.442	116.404	103,5	3.962
Услуге смештаја и исхране	69.539	74.575	107,2	5.036
Информисање и комуникације	57.224	61.827	108,0	4.603
Финансијске делатности и делатност осигурања	44.317	43.883	99,0	-434
Пословање некретнинама	5.539	5.823	105,1	284
Стручне, научне, иновационе и техничке делатности	92.678	97.807	105,5	5.129
Административне и помоћне услужне делатности	88.152	97.744	110,9	9.592
Државна управа и обавезно социјално осигурање	158.052	156.858	99,2	-1.194
Образовање	139.688	140.465	100,6	777
Здравствена и социјална заштита	158.355	159.528	100,7	1.173
Уметност, забава и рекреација	33.043	34.207	103,5	1.164
Остале услужне делатности	39.318	40.160	102,1	842

Извор: обрада аутора, на основу података Републичког завода за статистику.

Број незапослених лица која активно траже запослење у децембру 2017. године износио је 619 хиљада, и у односу на претходни месец повећан је за 0,2%, а смањен за 4,9% у

односу на децембар 2016. године. Стопа регистроване незапослености је 23% и у односу на претходни месец повећана је за 0,2 %.

Графикон 42: Кретање запослености у периоду 2015-2017.

Извор: обрада аутора, на основу података Републичког завода за статистику и националне службе за запошљавање.

3.3.3. Животни стандард и квалитет живота у Србији

У 2017. години просечна нето зарада износила је 47.893 динара и реално је већа за 0,9%, у односу на 2016. годину. У децембру 2017. године просечна нето зарада реално је мања за 1,3% на међугодишњем нивоу, док је повећана за 14,2% у односу на претходни месец. На раст реалних нето зарада утицао је раст зарада у приватном сектору и пад у јавном сектору, што је довело до смањивања разлика у просечној заради.

Зарада без пореза и доприноса (нето зарада) у прерађивачкој индустрији у 2017. години је износила 45.949. динара и нижа је за 4,1% од просечне нето зараде у Србији.

Табела 29: Просечне зараде у Србији у 2017. години

	2017											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Просечна зарада (брuto) у динарима	65.976	64.847	65.695	68.246	64.860	67.857	66.251	65.094	66.438	64.602	65.609	74.887
Просечна зарада (нето) у динарима	47.893	46.990	47.814	49.635	47.136	49.238	48.101	47.220	48.212	46.879	47.575	54.344
Просечна зарада (нето) у еврима	404,2	379,1	385,7	403,0	384,3	407,4	399,5	394,9	403,9	393,0	398,4	458,7

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику.

Међутим, забележени су већи распони (4:1) у кретању нето зарада унутар области прерађивачке индустрије. Највећа зарада је у области производње кокса и деривата нафте (113.186 динара), производње дуванских производа (112.537 динара), производња основних фармацеутских производа и препарата (86.420 динара), док је најмања у преради дрвета и производа од дрвета, осим намештаја (27.955 динара), производњи одевних предмета (28.825 динара) и производњи коже и предмета од коже (30.225 динара).

Табела 30: Зараде без пореза и доприноса у Србији у 2017. години.

	2017											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Зарада без пореза и доприноса (нето) у дин.–Укупно	47.893	46.990	47.814	49.635	47.136	49.238	48.101	47.220	48.212	46.879	47.575	54.344
Зарада без пореза и доприноса (нето) у дин. - Прерађивачка индустрија	45.949	44.075	44.267	48.480	44.493	48.556	46.952	45.119	45.527	44.959	45.265	53.688
Прерађивачка индустрија/укупно–учешће (%)	95,9	93,8	92,6	97,7	94,4	98,6	97,6	95,6	94,4	95,9	95,1	98,8

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику.

Регионалне разлике у исплаћеним зарадама и даље су веома изражене. У 2017. години највећу просечну нето зараду у односу на просек Републике имали су запослени на подручју Београдског региона (25,6% изнад просека Републике), а најнижу на подручју Региона Шумадије и Западне Србије (16,4% испод просека Републике).

Графикон 43: Просечна нето зарада у периоду 2006-2017.

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику.

Посматрано по областима, највећу просечну нето зараду имали су запослени у Београдској, а најнижу у Топличкој области. Највеће нето зараде на нивоу градова - општина су у Костолцу, Лајковцу, Београдским општинама - Сурчину, Новом Београду, Старом граду, Лазаревцу, Врачару, Палилули, а најниже у Трговишту, Белој Паланци, Гаџином Хану, Жабарима, Малом Црнићу, Сврљигу.

Просечно исплаћена пензија у периоду јануар - новембар 2017. године износила је 23.913 динара и реално је смањена за -1,2% на међугодишњем нивоу. Просечно исплаћена пензија у новембру 2017. године износила је 23.804 динара, и реално је смањена за -0,1% у односу на октобар. Укупан број корисника пензија смањен је у односу на јануар исте године за -0,4% (за 6.871 пензионер). Однос укупног броја запослених и укупног броја пензионера у новембру 2017. године износио је 1,2:1. Истовремено, просечна пензија чини 50% просечне нето зараде.

4. АНАЛИЗА СТРУКТУРЕ И РАЗВИЈЕНОСТИ ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ

4.1. Развијеност привредних друштава дрвне индустрије у Србији

Дрвна индустрија је сложена делатност и обухвата ланац вредности од производње примарних сировина (производња дрвног сортирента и сеча дрвета)⁸⁸, секундарну обраду дрвета (прерада дрвета и производња једноставних производа од дрвета)⁸⁹ и финалну прераду дрвета, односно производњу намештаја.⁹⁰

У оквиру дрвне индустрије⁹¹ у 2016. години пословало је 7.700 привредних друштава (предузећа и предузетника), која су запошљавала 33.849 радника и исплатила бруто зараде у вредности од 23,8 млрд. динара. Овај сектор индустрије остварио је промет у

---

⁸⁸Према НАСЕ, стандардизованој европској класификацији делатности, више видети: Закон о класификацији делатности („Службени гласник РС“, бр. 104/09); Уредба о класификацији делатности („Службени гласник РС“, бр. 54/10); и Уредба о методологији за разврставање јединица разврставања према класификацији делатности („Службени гласник РС“, бр. 54/10), производња дрвног сортирента и сеча дрвета, је област 02 - *Шумарство и сеча дрвећа*, део је сектора А - ПОЉОПРИВРЕДА, ШУМАРСТВО И РИБАРСТВО, и састоји се од три гране: 021 - *Гајење шума и остале шумарске делатности*, 022 - *Сеча дрвећа*, 023 - *Сакупљање шумских плодова* и 024 - *Услугне делатности у вези са шумарством*. Како су расположиви подаци из пословне статистике рашчлањени само до нивоа гране делатности, није могуће посматрати активности на нивоу појединачних грана и/или група делатности, тако да се у раду под производњом дрвног сортирента и сече дрвета подразумевају све активности гране 021 - Гајење шума и остале шумарске делатности.

⁸⁹Прерада дрвета и производња једноставних производа од дрвета према НАСЕ класификацији обухвата област 16 - *Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* која је део сектора С - ПЕРЕРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА и састоји се од две гране: 16.1 - Резање и обрада дрвета и 16.2 - Производња производа од дрвета, плуте, прућа и сламе, односно шест група делатности: 16.10 - Резање и обрада дрвета, 16.21 - Производња фурнира и плоча од дрвета, 16.22 - Производња паркета, 16.23 - Производња остале грађевинске столарије и елемената, 16.24 - Производња дрвне амбалаже, и 16.29 - Производња производа од дрвета, плуте, сламе и прућа.

⁹⁰Финална прерада дрвета према НАСЕ класификацији је област 31 - *Производња намештаја* која је део сектора С-ПЕРЕРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА и састоји се од четири групе делатности: 31.01 - Производња намештаја за пословне просторе, 31.02 - Производња кухињског намештаја, 31.03 - Производња мадраца, и 31.09 - Производња осталог намештаја.

⁹¹Анализа развијености привредних друштава дрвне индустрије урађена је на основу агрегираних података структурне пословне статистике (број привредних друштава, број запослених, укупан промет, бруто додата вредност, профит, профитабилност, извоз, увоз, спољнотрговински биланс) формираних у Републичком заводу за статистику, на основу Eurostat методологије и усаглашена је са подацима и резултатима који су дати у Извештају о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2016. годину. Базе података о броју предузећа, броју запослених, промету, бруто додатој вредности, бруто зарадама, профиту, профитабилности, броју основаних и угашених привредних субјеката успостављене су на основу завршних рачуна правних лица - предузећа и регистра основаних и угашених предузећа (Агенција за привредне регистре), а број предузетника и број запослених код предузетника на основу података Пореске управе. За обједињену базу података спољнотрговинског биланса коришћени су подаци Управе царина. Више видети на сајту Републичког завода за статистику: <http://www.stat.gov.rs/oblasti/strukturne-poslovne-statistike/>.

вредности од 142,0 млрд. динара и створио бруто додатну вредност у износу од 36,0 млрд. динара. МССП и велика предузећа дрвне индустрије Србије остварла су профит у вредности од 12,3 млрд. динара, са профитном стопом од 34,1%. Овај сектор прерађивачке индустрије остварио је извоз производа у вредности од 39,3 млрд. динара, а вредност увоза је 23,7 млрд. динара, остварујући укупни обим спољнотрговинске размене у вредности од 63,0 млрд. динара, односно суфицит у спољнотрговинској размени од 15,6 млрд. динара.

Табела 31: Основни показатељи пословања дрвне индустрије Србије у 2016. години

Показатељ	Шумарство и сеча дрвећа	Прерада дрвета и производи од дрвета	Производња намештаја	Дрвна индустрија
Број привредних друштава	1.064	4.430	2.207	7.700
Број запослених	5.852	13.379	14.617	33.849
Висина зарада (у мил. динара)	4.996	8.714	10.041	23.752
Промет (у мил. динара)	15.628	60.805	65.609	142.042
Бруто додатна вредност (у мил. динара)	8.057	13.693	14.296	36.046
Профит (у мил. динара)	3.061	4.978	4.255	12.294
Профитна стопа (у %)	38,0	36,4	29,8	34,1
Извоз (у мил. динара)	1.236	16.862	21.229	39.326
Увоз (у мил. динара)	335	8.675	14.673	23.684
Спољнотрговинска размена (у мил. динара)	1.571	25.537	35.902	63.010
Суфицит (у мил. динара)	901	8.187	6.555	15.643

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику.

Иако је највећи број привредних друштава у оквиру дрвне индустрије концентрисан у области *прераде дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (57,5%), код већине показатеља пословања дрвне индустрије доминирају привредна друштва из области *производње намештаја* (код броја запослених са 43,2%, висине зарада са 42,3%, промета са 46,2%, БДВ са 39,7%, извоза са 54,0%, увоза са 62,0%, обима спољнотрговинске размене са 57,0%, осим код профита и вредности суфицита где доминирају привредна друштва из области *прераде дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (40,5% и 52,3% респективно), а највећу профитну стопу забележила су привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (38,0%).

4.1.1. Број предузећа дрвне индустрије

У 2016. години у области дрвне индустрије пословало је 7.700 привредних друштава (предузећа и предузетника), што чини 2,26% свих привредних друштава нефинансијског дела привреде⁹².

Највећи број привредних друштава, која послују у области дрвне индустрије концентрисан је у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* (4.430 субјеката, што чини 57,5% свих привредних друштава из дрвне индустрије). *Производњом намештаја* бави се 2.207 друштава - 28,7% свих привредних друштава из дрвне индустрије, а производњом дрвог сортиментa и сечом дрвета, односно *облашћу шумарства и сечом дрвећа* бави се 1.064 друштава, односно 13,8% свих привредних друштава из дрвне индустрије.

Графикон 44: Структура привредних субјеката дрвне индустрије

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

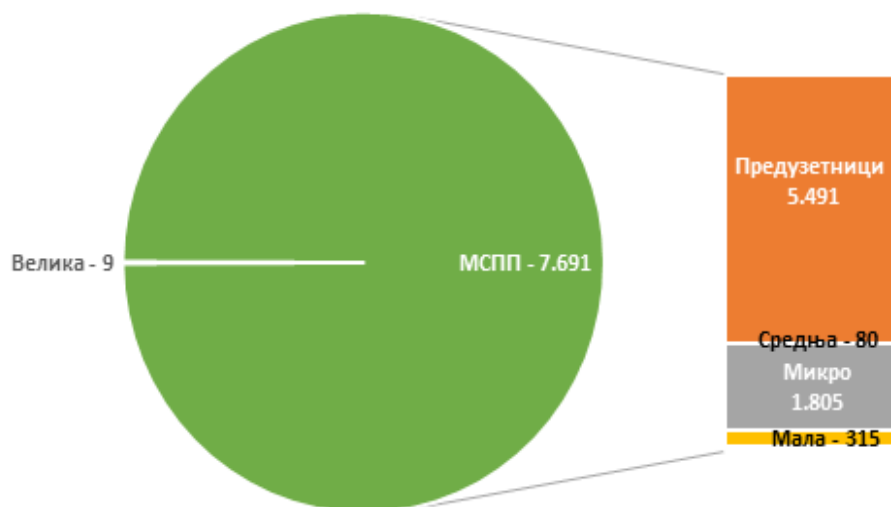
Према величини привредних друштава дрвне индустрије Србије, доминирају привредна друштва из сектора МСПП⁹³ (7.691 субјеката - 99,9% свих привредних друштава који чине дрвну индустрију), а девет великих предузећа чине свега 0,1% свих привредних друштава дрвне индустрије.

⁹² Нефинансијски део привреде (нефинансијски сектор) Србије обухвата привредна друштва (предузећа и предузетници) и друга правна лица која производе и пружају услуге претежно за тржиште, тј. нефинансијска пословна економија. По КД (2010), нефинансијска пословна економија не обухвата секторе К (Финансијске делатности и делатност осигурања) и О (Државна управа и одбрана; обавезно социјално осигурање). Иако по међународним стандардима, нефинансијска пословна економија не обухвата ни секторе А (Пољопривреда, шумарство и рибарство), Р (Образовање), Q (Здравствена и социјална заштита), R (Уметност, забава и рекреација) и S (Остале услужне активности), у овом истраживању обухваћен је тржишни део ових сектора.

⁹³ МСПП сектор обухвата микро, мала и средња предузећа (МСП) и предузетнике. Класификација правних лица према величини у оквиру МСП сектора извршена је према броју запослених на: микро предузећа – број запослених до 9, мала предузећа – број запослених 10-49 и средња предузећа – број запослених 50-249.

Графикон 45: Број привредних друштава дрвне индустрије према величини предузећа

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Значајна концентрација привредних субјеката у сектору малих и средњих предузећа и предузетника и мали број великих и средњих привредних субјеката указује на то, да се ради о веома фрагментираној делатности, где доминирају мањи производни капацитети. На основу тога, они своју конкурентност не могу заснивати на економији великог обима, већ су принуђени да конкурентску стратегију заснивају на стратегији диференцијације производног програма.

Табела 32: Број привредних друштава дрвне индустрије према величини привредних друштава

	Укупно	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Дрвна индустрија	7.700	5.491	1.805	315	80	7.691	9
Шумарство и сеча дрвећа	1.064	930	119	9	4	1.062	2
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	4.430	3.040	1.182	177	30	4.429	1
Производња намештаја	2.207	1.522	504	129	46	2.201	6

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру сектора МСПП (малих и средњих предузећа и предузетника), према броју привредних субјеката доминирају предузетници (5.491 радњи – 87,6%), микро предузећа учествују са 11,2% (1.805 предузећа), мала са 0,8% (315 предузећа), док средња предузећа учествују са 0,4% (80 предузећа).

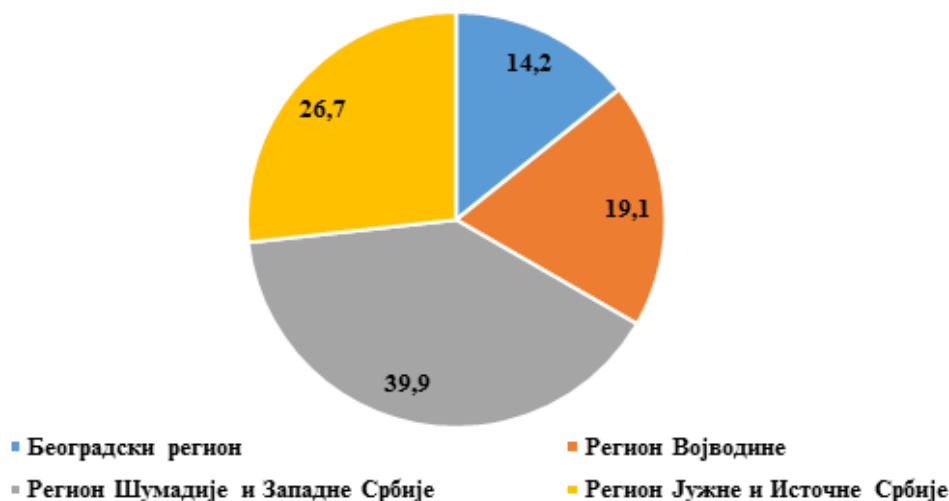
Табела 33: Структура дрвне индустрије према величини привредних друштава

	Укупно	Преду- зетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Дрвна индустрија	100,0	87,6	11,2	0,8	0,4	99,8	0,2
Шумарство и сеча дрвећа	100,0	68,6	26,7	4,0	0,7	99,98	0,02
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	100,0	69,1	22,9	5,9	2,1	99,7	0,3
Производња намештаја	100,0	71,4	23,5	4,1	1,0	99,9	0,1

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Највећи број привредних друштава дрвне индустрије Србије послује у региону Шумадије и Западне Србије (3.073 привредних друштава - 39,9%) и региону Јужне и Источне Србије (2.058 привредних друштава - 26,7%), а најмањи број привредних друштава послује у Београдском региону (1.095 привредних друштава - 14,2%). На територији северне покрајине Војводине послује 1.474 привредних друштава, што је 19,1% свих привредних друштава дрвне индустрије.

Графикон 46: Структура привредних друштава дрвне индустрије према регионалном распореду

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Посматрано према територијалним областима, највећи број привредних друштава из дрвне индустрије послује у Београдској области (1.095 друштва - 14,2% укупног броја), Јужнобачкој области (555 друштва - 7,2%), Златиборској области (518 друштва - 6,7%), Моравичкој области (488 друштва - 6,3%) и Рашкој области (477 друштва - 6,2%), а најмањи број послује на територији Средњобанатске (62 друштва - 0,8%),

Севернобанатске (84 друштва - 1,1%), Пиротске (90 друштва - 1,2%) и Севернобачке области (98 друштва - 1,3%).

Табела 34: Број привредних друштава дрвне индустрије према територијалном распореду

Територијална јединица		Шумарство и сеча дрвећа	Прерада дрвета и производи од дрвета	Производња намештаја	Дрвна индустрија	
Регион	Област					
СРБИЈА – СЕВЕР	<i>Београдски</i>	Београдска	36	524	534	1.095
	<i>Војводине</i>	Западнобачка	22	68	67	157
		Јужнобанатска	27	100	32	159
		Јужнобачка	54	315	186	555
		Севернобанатска	2	69	13	84
		Севернобачка	3	72	23	98
		Средњебанатска	4	39	19	62
		Сремска	23	217	119	358
Укупно СРБИЈА – СЕВЕР		173	1.404	992	2.569	
СРБИЈА – ЈУГ	<i>Шумадије и Западне Србије</i>	Златиборска	86	342	90	518
		Колубарска	9	139	80	228
		Мачванска	47	231	82	360
		Моравичка	77	326	85	488
		Поморавска	59	146	98	303
		Расинска	51	274	98	423
		Рашка	105	277	95	477
		Шумадијска	34	131	111	277
	<i>Јужне и Источне Србије</i>	Борска	66	81	30	177
		Браничевска	66	97	52	215
		Зајечарска	36	68	25	129
		Јабланичка	33	322	50	406
		Нишавска	35	184	124	343
		Пиротска	31	44	15	90
		Подунавска	3	84	43	130
		Пчињска	109	202	107	419
		Топличка	44	77	29	150
Укупно СРБИЈА – ЈУГ		891	3.026	1.214	5.131	
Укупно		1.064	4.430	2.207	7.700	

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

4.1.2. Запосленост и висина зараде у предузећима дрвне индустрије

Привредна друштва (предузећа и предузетници), која послују у оквиру дрвне индустрије, у 2016. години запошљавала су 33.849 радника (2,65% свих запослених у оквиру нефинансијског дела привреде) и исплаћују 23,8 млрд. бруто зараде (1,85% бруто зарада нефинансијског дела привреде).

Графикон 47: Структура запослености и бруто зарада у дрвној индустрији

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Највећа запосленост⁹⁴ у оквиру дрвне индустрије је у области *производње намештаја* (14.617 радника, што чини 43,2% запослености у оквиру дрвне индустрије), где су исплаћене и највеће нето зараде (10,0 млрд. динара - 42,3% бруто зарада исплаћених у дрвној индустрији).

У области *прераде дрвета и производа од дрвета* запослено је 13.379 радника (39,5%), а исплаћене су бруто зараде у вредности од 8,7 млрд. динара (36,7%). Најмањи број радника ангажован је у производњи дрвног сортимента, односно *шумарства и сечом дрвећа* (5.852 радника - 17,3%), а исплаћено им је 5,0 млрд. динара бруто зарада (21% бруто зарада радника дрвне индустрије).

Типично (просечно) привредно друштво из дрвне индустрије запошљава четири радника и исплаћује бруто зараде у вредности од 3,1 мил. динара, што указује да се ради о веома малим привредним субјектима ограничене пословне снаге и уситњених производних капацитета.

⁹⁴Запосленост се посматра на основу броја радника (енгл. number of employees). Код радњи, под бројем радника се подразумевају само радници у ужем смислу, односно лица која су ангажована по уговору о раду (укључујући и неформално запослене раднике), али не и samozапослена лица (нису обухваћени власници, који могу бити радно ангажовани у сопственом предузећу, лица запослена по уговору о делу, ауторски уговори и сл, индивидуални пољопривредни произвођачи и друге категорије самосталног обављања делатности).

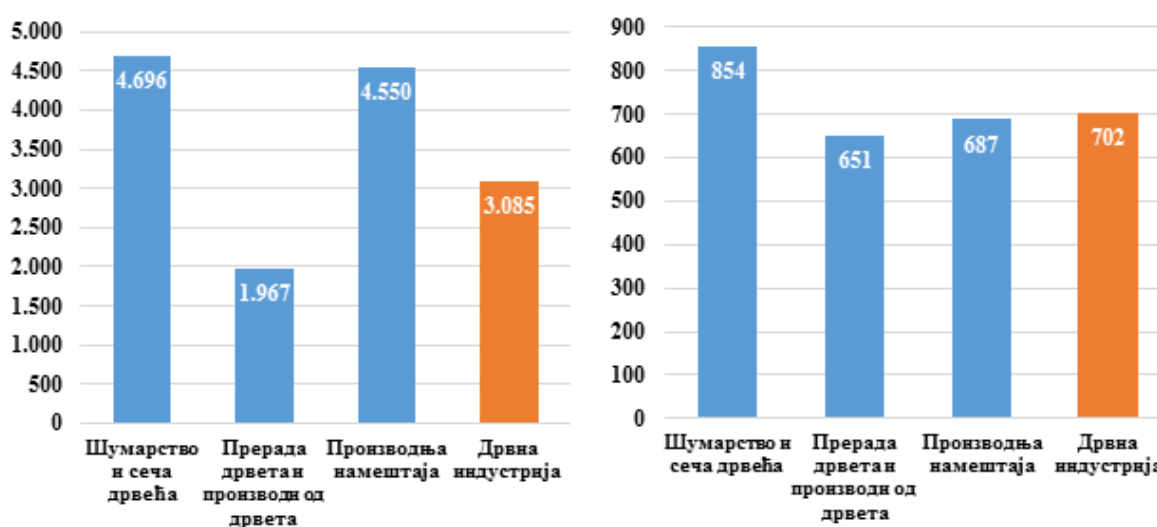
Графикон 48: Просечна величина привредних друштава дрвне индустрије према броју запослених радника

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У просеку, највећи привредни субјекти према броју запослених радника у оквиру дрвне индустрије су из области *производње намештаја* (у просеку запошљавају седам радника и исплаћују 4,6 мил. динара бруто зарада по раднику). Привредна друштва из области *шумарства и сече дрвећа* у просеку запошљавају шест радника и исплаћују 4,7 мил. динара бруто зарада по раднику), а привредна друштва из области *прераде дрвета и производа од дрвета* у просеку запошљавају само три радника и исплаћују бруто зараде у вредности од 2,0 мил. динара.

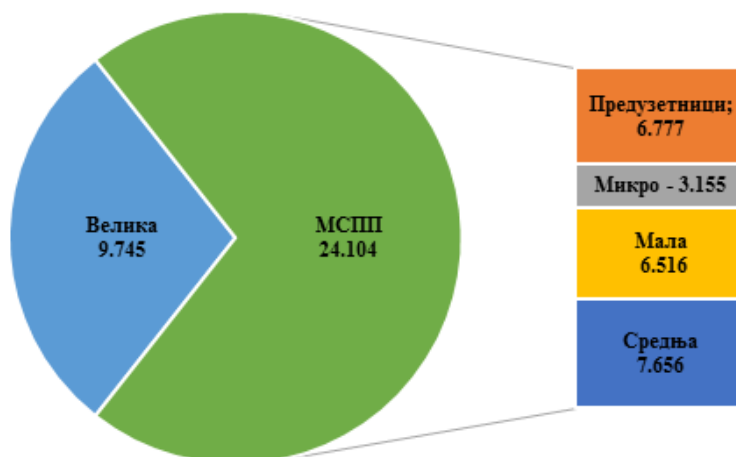
Графикон 49: Вредност бруто зараде по предузећу и ангажованом раднику, у хиљ. динара

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Према величини привредних субјеката, највећи број запослених радника у дрвној индустрији ангажован је у сектору МСПП (24.104 радника - 71,2% запослености у оквиру дрвне индустрије), а 9.745 радника (28,8%) ангажовано је у великим предузећима.

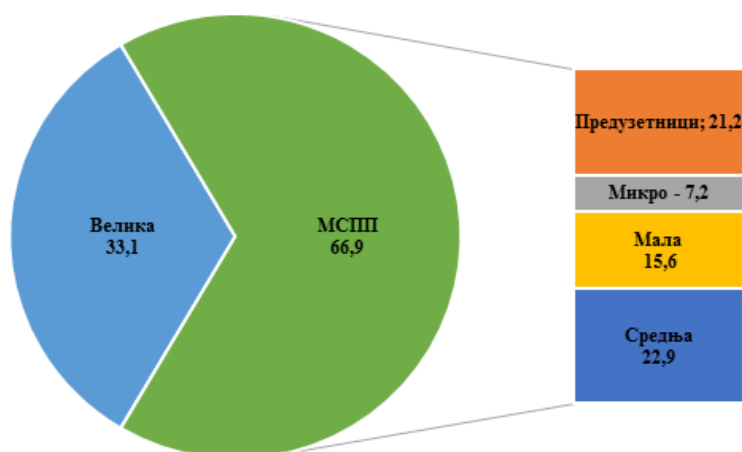
Графикон 50: Запосленост у оквиру дрвне индустрије према величини привредних друштава

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У сектору МСПП исплаћене су бруто зараде у вредности од 15.9 млрд. евра, што је 66,9% свих бруто зарада исплаћених у дрвној индустрији у 2016. години. Запосленима у великим предузећима дрвне индустрије исплаћене су бруто зараде у вредности од 7,9 млрд. динара, што је 33,1% зарада исплаћених у дрвној индустрији.

Графикон 51: Структура бруто зарада у дрвној индустрији према величини привредних друштава

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру сектора МСПП прерађивачке индустрије највећи број радника ангажују средња предузећа (7.656 радника - 31,8% радника сектора МСПП дрвне индустрије) и

предузетници (6.777 радника - 28,1%). У малим предузећима дрвне индустрије ангажовано је (6.516 радника - 27,0%), а микро предузећа запошљавају (3.155 радника - 13,1%).

Табела 35: Запосленост и бруто зараде у дрвној индустрији према величини привредних друштава.

	Укупно	Предуз-етници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Запосленост	33.849	6.777	3.155	6.516	7.656	24.104	9.745
Шумарство и сеча дрвећа	5.852	594	224	160	270	1.248	4.604
Прерада дрвета и производи од дрвета	13.379	4.334	1.943	3.697	2.841	12.815	564
Производња намештаја	14.617	1.848	988	2.659	4.545	10.040	4.577
Бруто зараде (у мил. динара)	23.752	5.045	1.716	3.695	5.444	15.900	7.852
Шумарство и сеча дрвећа	4.996	578	112	70	128	887	4.109
Прерада дрвета и производи од дрвета	8.714	3.023	974	2.108	2.250	8.355	360
Производња намештаја	10.041	1.444	630	1.518	3.066	6.658	3.383

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Навећи износ бруто зарада у оквиру сектора МСПП прерађивачке индустрије исплаћују средња предузећа (5,4 млрд. динара - 22,9% бруто зарада дрвне индустрије) и предузетници (5,0 млрд. динара – 22,2%). Мала предузећа дрвне индустрије исплаћују бруто зараде у износу од 3,7 млрд. динара (15,6%), а микро предузећа у износу од 1,7 млрд. динара (7,2%).

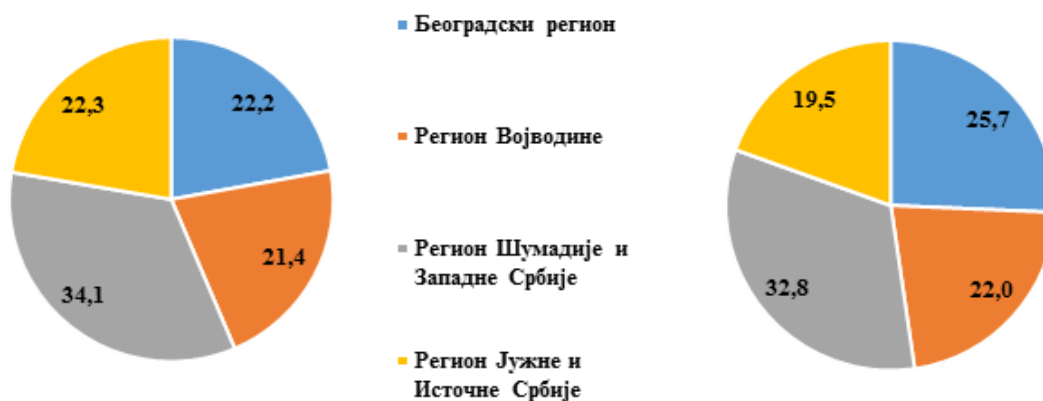
Табела 36: Структура запослености дрвне индустрије према величини привредних друштава

	Укупно	Предуз-етници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Запосленост	100,0	28,1	13,1	27,0	31,8	71,2	28,8
Шумарство и сеча дрвећа	100,0	47,6	17,9	12,8	21,6	21,3	78,67
Прерада дрвета и производи од дрвета	100,0	33,8	15,2	28,8	22,2	95,8	4,2
Производња намештаја	100,0	18,4	9,8	26,5	45,3	68,7	31,3
Бруто зараде	100,0	31,7	10,8	23,2	34,2	66,9	33,1
Шумарство и сеча дрвећа	100,0	65,1	12,7	7,8	14,4	17,8	82,24
Прерада дрвета и производи од дрвета	100,0	36,2	11,7	25,2	26,9	95,9	4,1
Производња намештаја	100,0	21,7	9,5	22,8	46,1	66,3	33,7

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Највећи број радника у оквиру дрвне индустрије ангажован је у региону Шумадије и Западне Србије (11.539 радника - 34,1% запослених радника у дрвној индустрији). У региону Јужне и Источне Србије запослено је 7.553 радника (22,3%), а у Београдском региону запослено је 7.502 радника (22,2%). Најмањи број радника у оквиру дрвне индустрије ангажован је у региону Војводине (7.255 радника - 21,4%).

Графикон 52: Структура запослености и бруто зарада у оквиру дрвне индустрије према регионалном распореду

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Запосленима радницима који раде у привредним друштвима у дрвној индустрији, а која послују на територији Региона Шумадије и Западне Србије исплаћене су зараде у износу од 7,8 млрд. динара, односно 32,8 % укупне вредности бруто зарада исплаћених у дрвној индустрији у 2016. години. У београдском региону исплаћене су бруто зараде у износу од 6,1 млрд. динара (25,7%), а у Војводини су исплаћене бруто зараде у износу од 5,2 млрд. динара (22,0%). Најнижи износ бруто зарада у оквиру дрвне индустрије исплаћен је запосленима који раде на територији Јужне и Источне Србије 4,6 млрд. динара (19,8%).

Највећи број радника у оквиру дрвне индустрије, посматрано према територијалним областима, ангажован је у Београдској (7.502 радника - 22,2% укупног броја), Јужнобачкој (3.603 радника – 10,6%), Пчињској (3.198 радника - 9,4%) и Рашкој области (2.337 - 6,9%), а најмањи број радника ангажован је у на територији Пиротске (120 радника - 0,4%), Средњобанатске (163 радника - 0,5%), Зајечарске (272 радника - 0,8%) и Подунавске области (309 друштва – 0,9%).

Посматрано према територијалним областима, највећи износ бруто зарада исплаћен је у Београдској (6,1 млрд. динара - 25,7% укупне вредности бруто зарада у дрвној индустрији), Јужнобачкој (2,8 млрд. динара – 11,6%), Пчињској (1,9 млрд. динара – 8,0%) и Шумадијској области (1,7 млрд. динара – 7,1%), а најмањи запосленима на територији

Пиротске (71,0 мил. динара - 0,3%), Средњобанатске (95,5 мил. динара – 0,4%) и Подунавске области (180,0 мил. динара – 0,8% бруто зарада дрвне индустрије).

Табела 37: Запосленост у оквиру дрвне индустрије према територијалном распореду

Територијална јединица		Шумарство и сеча дрвећа	Прерада дрвета и производи од дрвета	Производња намештаја	Дрвна индустрија	
Регион	Област					
СРБИЈА – СЕВЕР	<i>Београдски</i>	Београдска	3.105	2.124	2.273	7.502
	<i>Војводине</i>	Западнобачка	221	133	245	599
		Јужнобанатска	30	275	73	378
		Јужнобачка	1.648	941	1.015	3.603
		Севернобанатска	38	270	96	403
		Севернобачка	0	290	186	476
		Средњобанатска	1	122	40	163
		Сремска	15	619	999	1.633
	<i>Укупно СРБИЈА – СЕВЕР</i>		<i>5.057</i>	<i>4.775</i>	<i>4.925</i>	<i>14.757</i>
СРБИЈА – ЈУГ	<i>Шумадије и Западне Србије</i>	Златиборска	79	969	487	1.535
		Колубарска	9	391	468	868
		Мачванска	58	673	207	938
		Моравичка	140	907	956	2.003
		Поморавска	16	311	788	1.115
		Расинска	45	658	110	814
		Рашка	175	975	1.187	2.337
		Шумадијска	9	476	1.444	1.930
	<i>Јужне и Источне Србије</i>	Борска	33	160	207	399
		Браничевска	77	165	128	369
		Зајечарска	13	47	211	272
		Јабланичка	11	1.160	318	1.488
		Нишавска	9	336	196	541
		Пиротска	11	43	66	120
		Подунавска	0	218	91	309
		Пчињска	86	326	2.787	3.198
		Топличка	26	789	42	857
	<i>Укупно СРБИЈА – ЈУГ</i>		<i>796</i>	<i>8.604</i>	<i>9.692</i>	<i>19.092</i>
Укупно		5.852	13.379	14.617	33.849	

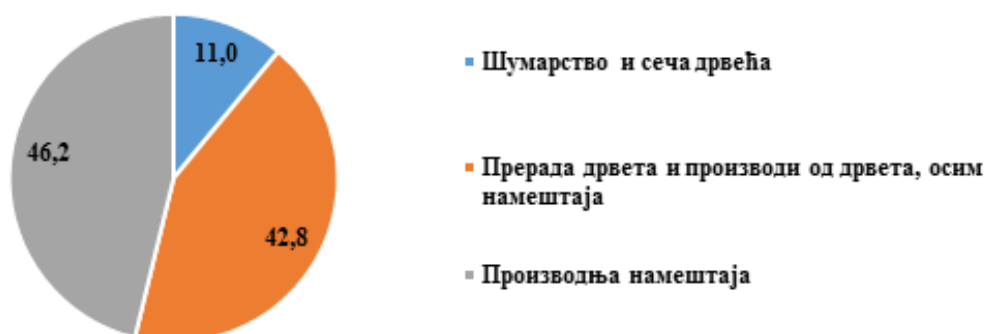
Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

4.1.3. Промет привредних друштава дрвне индустрије

Промет⁹⁵ је значајан показатељ у оквиру пословне статистике, јер је показатељ активности и тржишног раста, а како показује будуће приливе новца на основу пружених услуга и продатих роба, показатељ је и капацитета привредног друштва за будућа улагања створена из сопственог пословања (реинвестиција).

Привредна друштва (предузећа и предузетници), која послују у оквиру дрвне индустрије у 2016. години остварила су промет у вредности од 142,0 млрд. динара, што чини 1,40% промета нефинансијског дела привреде.

Графикон 53: Структура промета дрвне индустрије

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

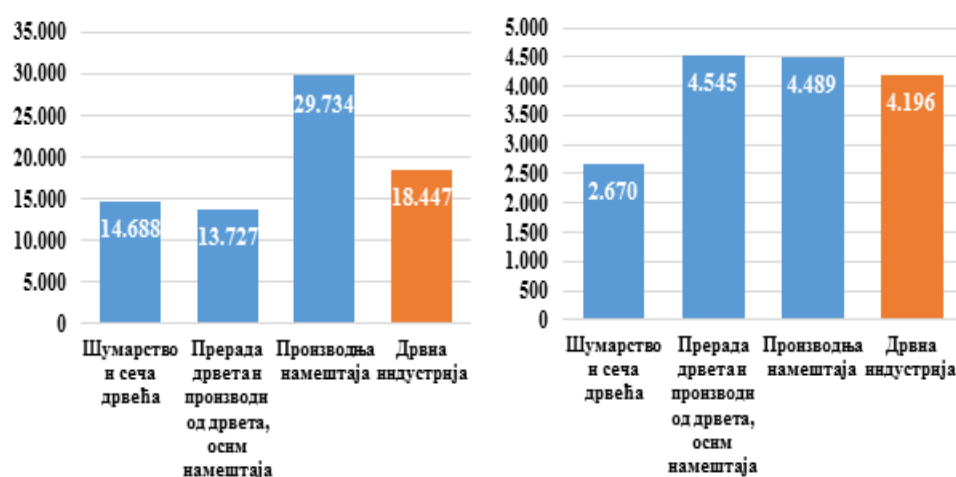
Највећа вредност промета у оквиру дрвне индустрије остварена је у области *производње намештаја* (65,6 млрд. динара, што чини 46,2% промета дрвне индустрије). Привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја*, остварила су промет од 60,8 млрд. динара (42,8% промета дрвне индустрије), а привредна друштва која послују у области производње дрвног сортимента, односно *шумарства и сече дрвећа* остварила су промет у вредности од 15,6 млрд. динара, што чини 11,0% промета дрвне индустрије.

Посматрано у просеку, типично привредно друштво које послује у области дрвне индустрије остварује промет у вредности од 18,4 мил. динара, што указује да се не ради о делатности велике пословне динамике. Међутим, у оквиру дрвне индустрије постоји значајна разлика међу појединим областима, тако да су привредна друштва која се баве *производњом намештаја* (стварају промет од 29,7 мил. динара по друштву) готово дупло пословно активнија и генеришу више новца од привредних друштава, која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (стварају промет од 14,7 мил. динара по друштву) и *прераде дрвета и производа од дрвета (осим намештаја)*, која остварују промет од 13,7 мил. динара по привредном друштву.

⁹⁵ Промет обухвата фактурисану вредност реализованих роба и услуга трећим лицима (изузев пореза на додату вредност, као и пореза и такси који нису у директној вези са производним процесом) посматрано у одређеном временском периоду.

Привредна друштва дрвне индустрије у просеку остваре промет од 4,2 мил. динара по раднику. Највећи промет по раднику остваре привредна друштва, која послују у области *прераде дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (4,54 мил. динара по раднику), што је нешто више од промета по раднику који остваре привредна друштва која послују у области *производње намештаја* (4,50 мил. динара по запосленом). Привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* остварују најмањи промет по раднику, свега 2,67 мил. динара.

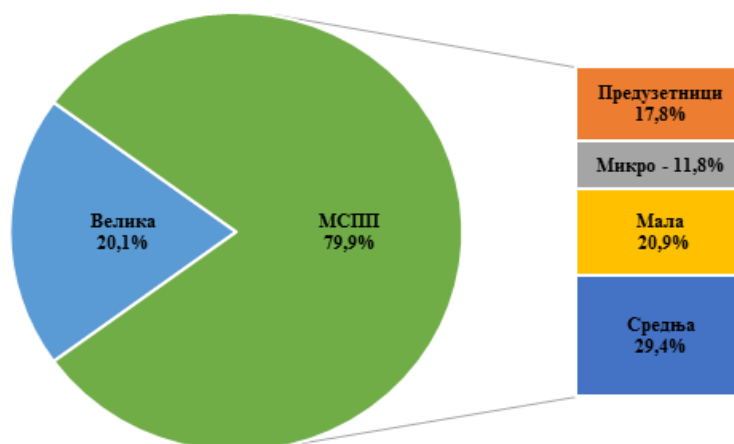
Графикон 54: Промет дрвне индустрије према у односу на број привредних друштава и броју радника

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Према величини привредних субјеката, највиши промет у оквиру дрвне индустрије остваре привредна друштва која послују у сектору МСПП (113,5 млрд. динара – 79,9% промета дрвне индустрије), а велика предузећа остваре промет у вредности од 28,6 млрд. динара (20,1% промета дрвне индустрије).

Графикон 55: Промет дрвне индустрије према величини привредних друштава

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру сектора МСПП дрвне индустрије највећи промет остваре средња (41,8 млрд. динара - 29,4% промета дрвне индустрије) и мала предузећа (29,7 млрд. динара - 20,9%). Предузетници из дрвне индустрије остваре промет у вредности од 25,3 млрд. динара (17,8%), а микро предузећа остваре промет у вредности од 16,7%, што чини 11,8% промета свих привредних друштава дрвне индустрије.

Табела 38: Промет дрвне индустрије према величини предузећа (у мил. динара)

	Укупно	Предуз-етници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Дрвна индустрија	142.042	25.297	16.752	29.672	41.756	113.478	28.564
Шумарство и сеча дрвећа	15.628	2.664	1.560	899	979	6.103	9.526
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	60.805	14.976	9.201	17.709	17.928	59.814	991
Производња намештаја	65.609	7.657	5.992	11.064	22.849	47.562	18.047

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

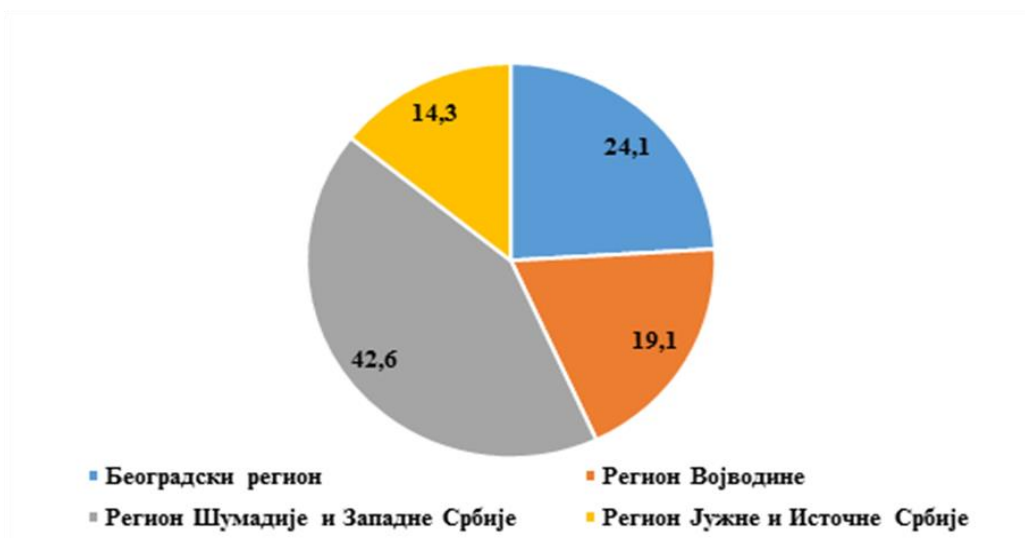
Табела 39: Структура промета дрвне индустрије према величини предузећа (у %)

	Укупно	Предуз-етници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Дрвна индустрија	100,0	22,3	14,8	26,1	36,8	79,9	20,1
Шумарство и сеча дрвећа	100,0	43,7	25,6	14,7	16,0	39,0	60,95
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	100,0	25,0	15,4	29,6	30,0	98,4	1,6
Производња намештаја	100,0	16,1	12,6	23,3	48,0	72,5	27,5

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Регионално посматрано, највећи промет у оквиру дрвне индустрије остваре привредна друштва која послују је у региону Шумадије и Западне Србије (60,4 млрд. динара – 42,6% дрвне индустрије).

Графикон 56: Структура промета дрвне индустрије према регионалном распореду (у %)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Привредна друштва која послују у Београдском региону остваре промет у вредности од 34,2 млрд. динара (24,1%), а привредна друштва из Војводине остваре промет у вредности од 27,1 млрд. динара (19,1%). Најмањи промет у оквиру дрвне индустрије остварују привредна друштва која послују у региону Јужне и Источне Србије (20,3 млрд. динара - 14,3% дрвне индустрије).

Највећи промет у оквиру дрвне индустрије, посматрано према територијалним областима, остварују привредна друштва која послују у Београдској (34,2 млрд. динара - 24,1% промета дрвне индустрије), Шумадијској (16,4 млрд. динара - 11,5%), Јужнобачкој (13,0 млрд. динара - 9,2%) и Моравичкој области (12,9 млрд. динара - 9,1%), а најмањи промет имају привредна друштва која послују у Средњобанатској (377,2 мил. динара - 0,3%), Пиротској (416,0 мил. динара - 0,3%) и Зајечарској области (887,6 мил. динара - 0,6%).

Табела 40: Промет дрвне индустрије према територијалном распореду (у мил. динара)

Регион	Област	Шумарство и сеча дрвећа	Прерада дрвета и производи од дрвета	Производња намештаја	Дрвна индустрија	
СРБИЈА – СЕВЕР	<i>Београдски</i>	Београдска	6.575	11.490	16.133	34.198
	<i>Војводине</i>	Западнобачка	478	608	735	1.822
		Јужнобанатска	81	1.415	345	1.842
		Јужнобачка	3.811	4.988	4.234	13.034
		Севернобанатска	62	2.199	378	2.638
		Севернобачка	3	669	649	1.321
		Средњобанатска	4	257	117	377
		Сремска	90	2.308	3.634	6.033
Укупно СРБИЈА – СЕВЕР		11.106	23.934	26.225	61.265	
СРБИЈА – ЈУГ	<i>Шумадије и Западне Србије</i>	Златиборска	262	4.067	1.547	5.875
		Колубарска	91	1.541	1.783	3.415
		Мачванска	256	2.683	900	3.839
		Моравичка	1.065	4.582	7.257	12.904
		Поморавска	148	1.155	4.010	5.312
		Расинска	770	3.106	674	4.550
		Рашка	344	3.911	3.916	8.171
		Шумадијска	96	6.977	9.308	16.381
	<i>Јужне и Источне Србије</i>	Борска	186	493	754	1.434
		Браничевска	535	573	386	1.493
		Зајечарска	100	180	608	888
		Јабланичка	66	2.787	932	3.785
		Нишавска	81	1.269	1.364	2.714
		Пиротска	61	163	192	416
		Подунавска	3	742	275	1.020
		Пчињска	282	1.157	5.358	6.797
		Топличка	177	1.486	120	1.782
Укупно СРБИЈА – ЈУГ		4.522	36.870	39.384	80.777	
Укупно		15.628	60.805	65.609	142.042	

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

4.1.4. Бруто додата вредност привредних друштава дрвне индустрије

Промет је значајан показатељ пословне активности привредних субјеката, међутим, бруто додата вредност (БДВ)⁹⁶ је основни показатељ ефикасности пословања привредних субјеката, јер мери нову вредност коју привредни субјекти створе својим пословањем.

У 2016. години, привредна друштва која послују у оквиру дрвне индустрије, створила су бруто додату вредност у вредности од 36,0 млрд. динара, што чини 1,66% БДВ нефинансијског дела привреде.

Графикон 57: Структура БДВ дрвне индустрије

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

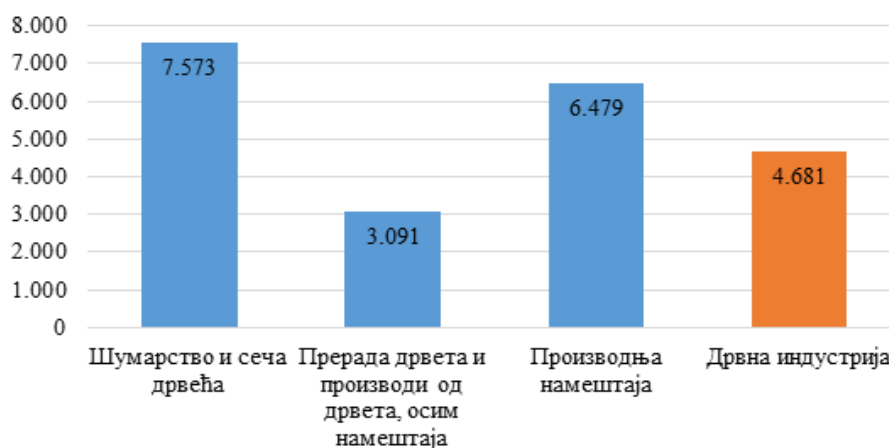
У оквиру дрвне индустрије највише БДВ остваре привредни субјекти који *производе намештај* (14,3 млрд. динара што чини 39,7% БДВ дрвне индустрије). Привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* у 2016. години створила су БДВ од 13,7 млрд. динара (38,0% БДВ дрвне индустрије), што је значајно више од привредних друштава која послују у области производње дрвног сортиментa – *шумарства и сече дрвећа*, која су створила БДВ од 8,1 млрд. динара (22,4% БДВ дрвне индустрије).

Типично (просечно) привредно друштво, које послује у области дрвне индустрије у 2016. години створило је БДВ од 4,7 мил. динара. У оквиру дрвне индустрије највећу БДВ у просеку створила су привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (7,6 мил. динара БДВ по друштву).

Произвођачи намештаја створили су у БДВ у просеку од 6,5 мил. динара, а привредна друштва из области *прераде дрвета и производа од дрвета (осим намештаја)* створила су у просеку БДВ од 3,1 мил. динара.

⁹⁶ Бруто додата вредност се дефинише као разлика између вредности коначних производа у базним ценама (вредност произведених роба и услуга које су настале као резултат процеса производње) и међуфазне потрошње у куповним ценама (вредност свих роба и услуга која је у одређеном обрачунском периоду утрошена у процесу производње).

Графикон 58: БДВ дрвне индустрије према у односу на број привредних друштава

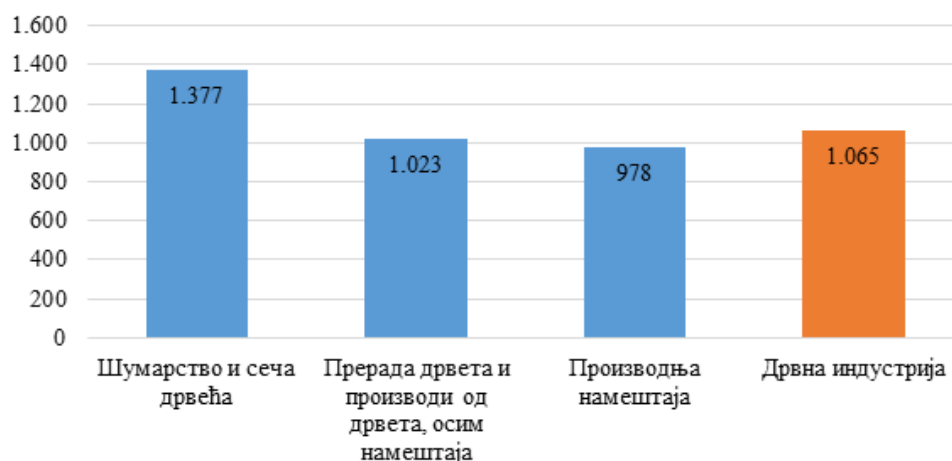

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Када се БДВ подели са бројем радника добије се продуктивност ангажовања радне снаге, што је основни показатељ конкурентности. У оквиру дрвне индустрије један радник у просеку створи БДВ од 1,1 мил. динара.

У оквиру дрвне индустрије најпродуктивнија су привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (створила су БДВ од 1,4 мил. динара по раднику у просеку). Привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производи од дрвета, осим намештаја*, створила су 1,2 мил. динара БДВ по раднику, а привредна друштва која *производе намештај* су најмање продуктивна, јер су створила БДВ свега 978 хиљ. динара по раднику.

Графикон 59: Продуктивност привредних друштава у оквиру дрвне индустрије

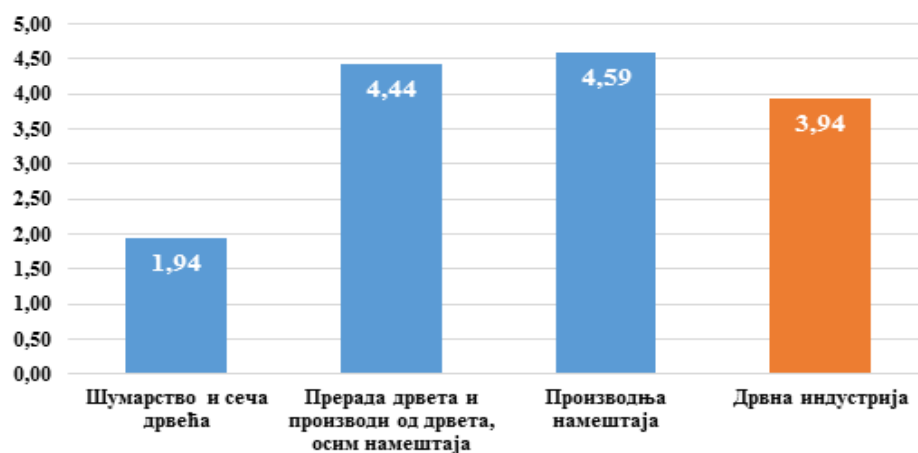

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Стављањем у односу промета и БДВ добија се показатељ производне (тржишне) активности привредних друштава дрвне индустрије. У 2016. години производна активност привредних друштава дрвне индустрије мерена учешћем БДВ у промету је 3,94. У оквиру дрвне индустрије највећу производну активност имају привредна

друштва која се баве производњом намештаја (4,59) и привредна друштва која се баве прерадом дрвета и производњом производа од дрвета (4,44), а најмању производну активност имају привредна друштва која послују у области шумарства и сече дрвета (1,94).

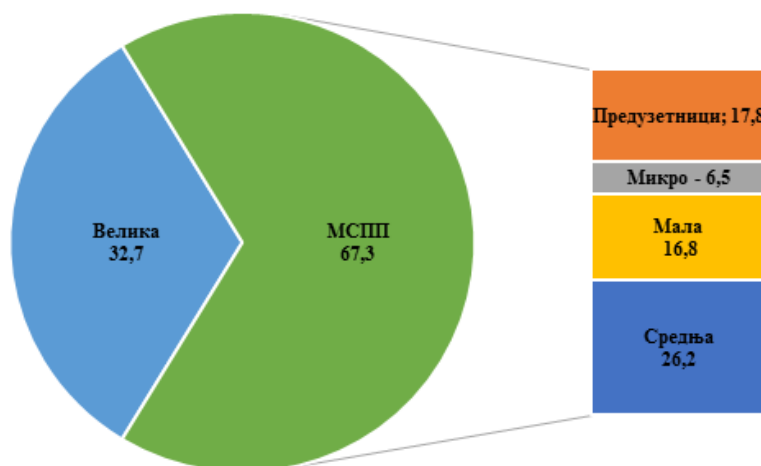
Графикон 60: Производна (тржишна) активност привредних друштава дрвне индустрије

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Према величини привредних субјеката, највећу БДВ у оквиру дрвне индустрије стварају привредна друштва која послују у сектору МСПП (24,3 млрд. динара – 67,3% БДВ дрвне индустрије), а велика предузећа стварају БДВ у вредности од 11,8 млрд. динара (32,7% БДВ дрвне индустрије).

Графикон 61: БДВ дрвне индустрије према величини привредних друштава

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру сектора МСПП дрвне индустрије највећу БДВ стварају средња предузећа (9,5 млрд. динара – 26,2% БДВ дрвне индустрије) и предузетници (6,4 млрд. динара – 17,8%). Мала предузећа из дрвне индустрије у 2016. години створила су БДВ од 6,0 млрд. динара (16,8%), а микро предузећа створила су БДВ од 6,5 млрд. динара, што чини 6,5% БДВ свих привредних друштава дрвне индустрије.

Табела 41: БДВ дрвне индустрије према величини привредних друштава (у мил. динара)

	Укупно	Предуз-етници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Дрвна индустрија	36.046	6.413	2.344	6.050	9.459	24.265	11.780
Шумарство и сеча дрвећа	8.057	774	173	153	190	1.289	6.768
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	13.693	3.790	1.248	3.734	4.582	13.355	338
Производња намештаја	14.296	1.850	923	2.163	4.687	9.622	4.674

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

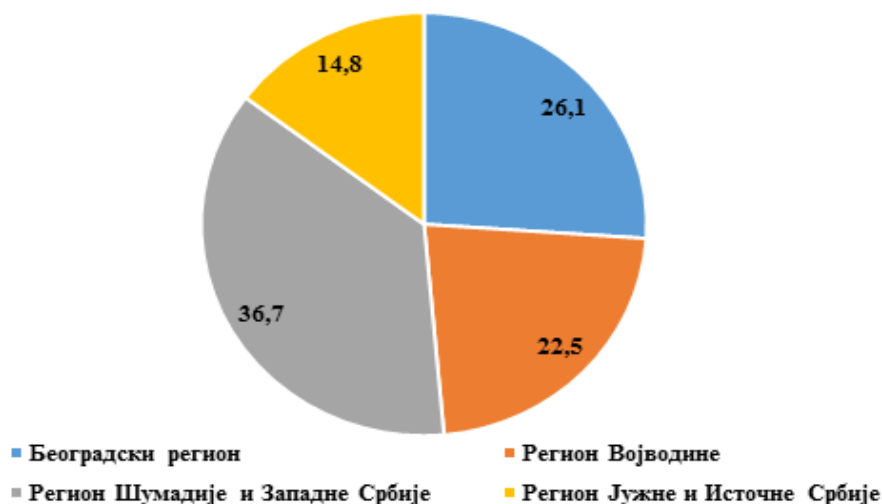
Табела 42: Структура БДВ дрвне индустрије према величини привредних друштава (%)

	Укупно	Предуз-етници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Дрвна индустрија	100,0	26,4	9,7	24,9	39,0	67,3	32,7
Шумарство и сеча дрвећа	100,0	60,0	13,4	11,9	14,7	16,0	84,00
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	100,0	28,4	9,3	28,0	34,3	97,5	2,5
Производња намештаја	100,0	19,2	9,6	22,5	48,7	67,3	32,7

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Регионално посматрано, највећу БДВ у оквиру дрвне индустрије остварују привредна друштва која послују је у региону Шумадије и Западне Србије (13,2 млрд. динара – 36,7% дрвне индустрије). Привредна друштва која послују у Београдском региону створила су БДВ од 9,4 млрд. динара (26,1%), а привредна друштва из Војводине створила су БДВ од 8,1 млрд. динара (22,5%). Најмању БДВ у оквиру дрвне индустрије створила су привредна друштва која послују у региону Јужне и Источне Србије (5,3 млрд. динара - 14,8% дрвне индустрије).

Графикон 62: Структура БДВ дрвне индустрије према регионалном распореду (у %)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Највећу БДВ у оквиру дрвне индустрије, посматрано према територијалним областима, створила су привредна друштва која послују у Београдској (9,4 млрд. динара – 26,1% БДВ дрвне индустрије), Јужнобачкој (5,1 млрд. динара – 14,1%) и Шумадијској области (3,8 млрд. динара – 10,52%), а најмању БДВ имају привредна друштва која послују у Пиротској (97 мил. динара – 0,3%), Средњобанатској (105 мил. динара – 0,3%) и Браничевској области (262 мил. динара – 0,7%).

Табела 43: БДВ дрвне индустрије према територијалном распореду (у мил. динара)

Територијална јединица		Шумарство и сеча дрвећа	Прерада дрвета и производи од дрвета	Производња намештаја	Дрвна индустрија	
Регион	Област					
СРБИЈА – СЕВЕР	<i>Београдски регион</i>	Београдска област	3.802	2.623	2.974	9.400
	<i>Регион Војводине</i>	Западнобачка	131	123	132	387
		Јужнобанатска	36	264	52	352
		Јужнобачка	3.130	963	1.007	5.100
		Севернобанатска	19	341	89	449
		Севернобачка	1	178	124	303
		Средњобанатска	1	73	32	105
		Сремска	19	569	823	1.410
Укупно СРБИЈА – СЕВЕР		7.139	5.134	5.231	17.505	
СРБИЈА – ЈУГ	<i>Регион Шумадије и Западне Србије</i>	Златиборска	81	920	342	1.342
		Колубарска	18	616	469	1.103
		Мачванска	46	561	191	799
		Моравичка	166	704	1.164	2.033
		Поморавска	31	277	811	1.119
		Расинска	94	653	105	851
		Рашка	129	857	1.176	2.163
		Шумадијска	47	1.462	2.291	3.800
	<i>Регион Јужне и Источне Србије</i>	Борска	54	118	197	369
		Браничевска	58	156	48	262
		Зајечарска	23	49	203	275
		Јабланичка	21	819	212	1.051
		Нишавска	16	333	403	753
		Пиротска	16	43	38	97
		Подунавска	1	220	61	281
		Пчињска	80	304	1.325	1.708
		Топличка	35	467	31	533
Укупно СРБИЈА – ЈУГ		918	8.559	9.065	18.541	
Укупно		8.057	13.693	14.296	36.046	

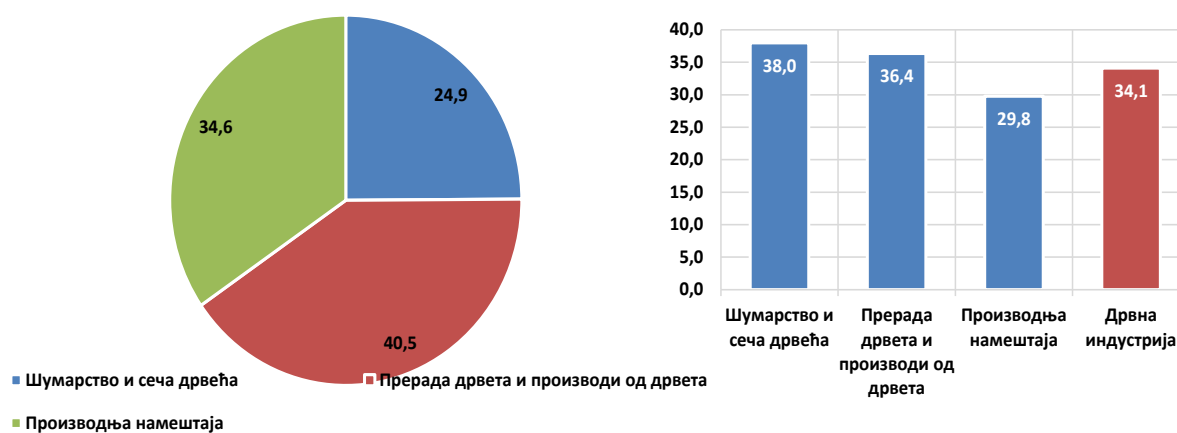
Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

4.1.5. Профит и профитабилност привредних друштава дрвне индустрије

У тржишној привреди најзначајнији показатељ успешности пословања привредног друштва је висина профита,⁹⁷ које оно својим пословањем оствари у неком периоду. Висине оствареног профита одређује инвестициони потенцијал привредног друштва (део или цели износ профита се може реинвестирати у проширивање пословања) и основа је његове вредност на тржишту капитала, а профитабилност⁹⁸ је мера његове ефикасности и конкурентности.

У 2016. години привредна друштва која послују у области дрвне индустрије остварила су профит у вредности од 12,3 млрд. динара (1,36% профита нефинансијског дела привреде). Профитабилност дрвне индустрије (34,1%) је испод просека профитабилности нефинансијског дела привреде (41,4%) и указује да се ради о области мањег профитног потенцијала и ограничене могућности за динамичан раст у будућности.

Графикон 63: Структура профита и профитабилност (профитна стопа) у дрвној индустрији

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Највећи профит у оквиру дрвне индустрије остварила су привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета*, осим *намештаја* (5,0 млрд. динара, што чини 40,5% профита дрвне индустрије), а најпрофитабилнија су привредна друштва из области *шумарстава и сече дрвећа* са стопом профитабилности од 38,0%, која су остварила профит у вредности од 3,1 млрд. динара (24,9% профита дрвне индустрије). Привредна друштва која се баве *производњом намештаја* остварила су профит у износу од 4,3 млрд. динара (34,6% профита дрвне индустрије). Профитабилност ових привредних друштава је свега 29,8% и нижа је од профитабилности привредних

⁹⁷Профит представља разлику између БДВ и трошкова рада.

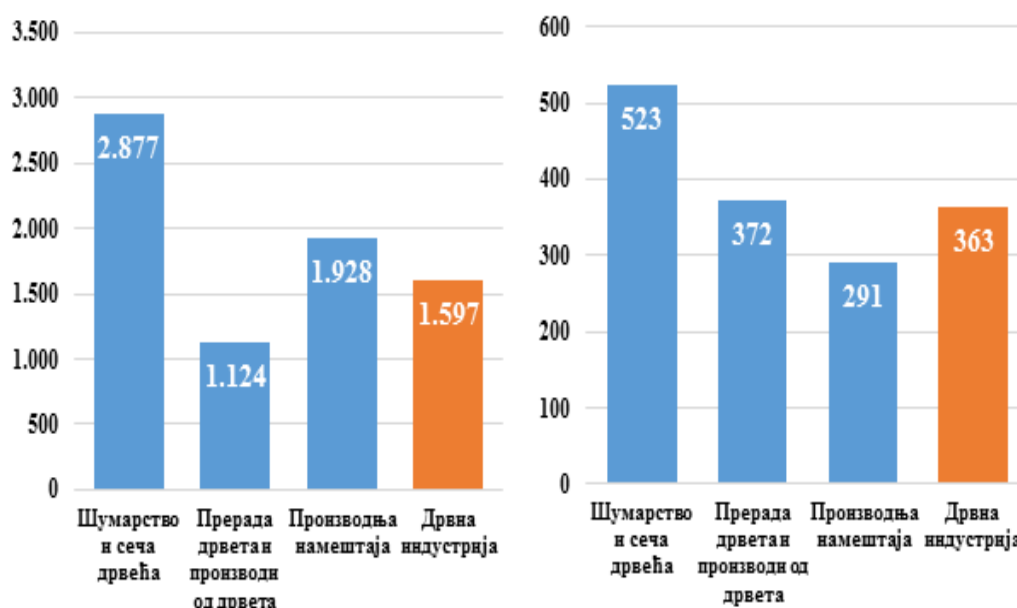
⁹⁸Профитабилност се изражава кроз стопу профитабилности која се добија као однос профита и БДВ-а.

друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја*, где је стопа профитабилности 36,4%.

Типично (просечно) привредно друштво из дрвне индустрије остварује профит у вредности од 1,6 мил. динара по предузећу, односно 363 хиљ. динара по раднику, што указује да се ради о мањим привредним субјектима ограничених инвестиционих могућности и мале тржишне снаге.

У просеку, највећи профит у оквиру дрвне индустрије остварују привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (2,9 мил. динара по привредном друштву и 523 хиљ. динара по раднику). Привредна друштва која *производе намештај* остварују профит од 2,0 милиона по привредном друштву у просеку и 291 хиљ. динара по запосленом. Привредна друштва из области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* остварују профит од 1,1 мил. динара по привредном друштву у просеку, што је мање у односу на привредна друштва из области шумарства и сече дрвећа и производње намештаја. Посматрано према броју запослених радника ова привредна друштва остварују профит од 372 хиљ. динара по запосленом, што је више до привредних друштава из области *производње намештаја*.

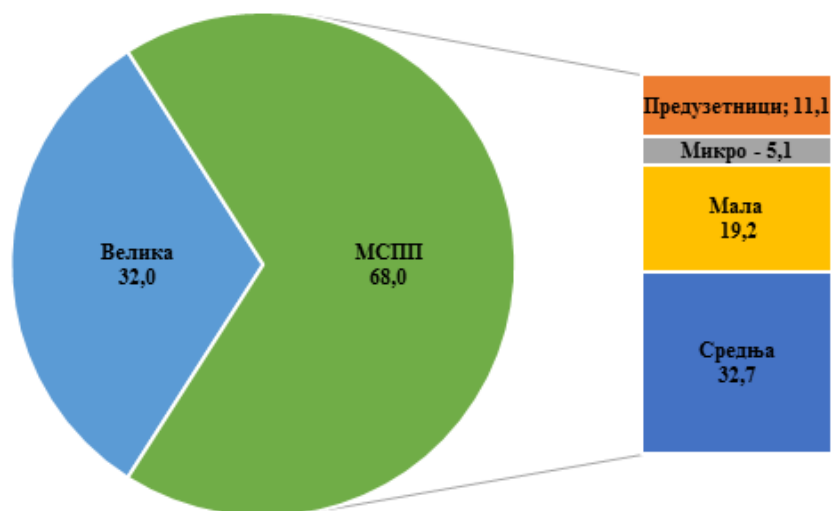
Графикон 64: Просечна вредност профита привредних друштава дрвне индустрије и просечна величина привредних друштава дрвне индустрије према броју запослених радника

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику.

Према величини привредних субјеката, највећи профит у дрвној индустрији остварила су привредна друштва која послују у сектору МСПП (8,3 млрд. динара – 68,0% профита дрвне индустрије), а 3,9 млрд. динара (32,0%) профита остварила су велика предузећа.

Графикон 65: Структура профита оквиру дрвне индустрије према величини привредних друштава

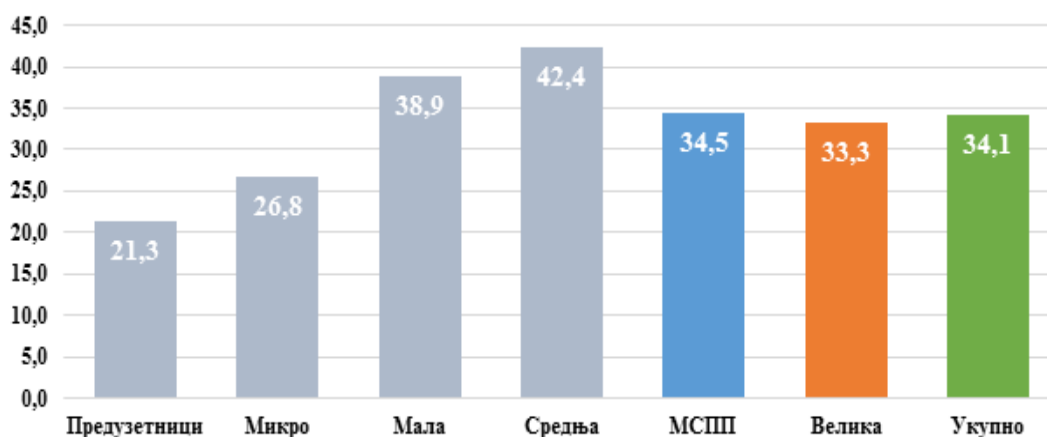

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру сектора МСПП дрвне индустрије највећи профит остварила су средња предузећа (2,4 млрд. динара - 19,2%), предузетници су остварили профит од (1,4 млрд. динара - 11,1%), а најмањи профит у оквиру дрвне индустрије остварен је у микро предузећима (627,7 мил. динара - 5,1% профита дрвне индустрије).

Сектор МСПП, са профитном стопом од 34,5% у 2016. години, профитабилнији је од великих предузећа дрвне индустрије (профитна стопа је 33,3%). У оквиру сектора МСПП дрвне индустрије највећу профитабилност имају средња (42,4%) и мала предузећа (38,9%).

Графикон 66: Профитабилност дрвне индустрије према величини привредних друштава (профитна стопа у %)

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру дрвне индустрије, посматрано према величини привредних субјеката, највећу профитабилност имају мала предузећа из области шумарства и сече дрвећа (профитна стопа је 54,4%) и средња предузећа из области прераде дрвета и производи од дрвета (профитна стопа је 50,9%). Негативну профитабилност (и профит) забележила су једино велика предузећа из области прераде дрвета и производи од дрвета (профитна стопа је -6,4%, а уместо профита ова предузећа су забележила губитак од 21,8 милиона динара).

Табела 44: Профит и профитабилност дрвне индустрије према величини привредних друштава

	Укупно	Предуз-етници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Профит (у мил. динара)							
Дрвна индустрија укупно	12.294	1.368	628	2.355	4.015	8.366	3.929
Шумарство и сеча дрвећа	3.061	196	60	83	62	401	2.660
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	4.978	766	275	1.626	2.332	5.000	-22
Производња намештаја	4.255	406	293	645	1.621	2.964	1.291
Профит (у %)							
Дрвна индустрија укупно	100,0	16,4	7,5	28,1	48,0	68,0	32,0
Шумарство и сеча дрвећа	100,0	48,8	15,0	20,8	15,4	13,1	86,89
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	100,0	15,3	5,5	32,5	46,6	100,4	-0,4
Производња намештаја	100,0	13,7	9,9	21,8	54,7	69,7	30,3
Профитабилност (у %)							
Дрвна индустрија укупно	34,1	21,3	26,8	38,9	42,4	34,5	33,3
Шумарство и сеча дрвећа	38,0	25,3	35,0	54,5	32,5	31,1	39,3
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	36,4	20,2	22,0	43,6	50,9	37,4	-6,4
Производња намештаја	29,8	21,9	31,7	29,8	34,6	30,8	27,6

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Посматрано према територијалним областима, у 2016. години највећи профит у оквиру дрвне индустрије остварила су привредна друштва која послују у Београдској (3,3 млрд. динара - 26,9% профита дрвне индустрије), Јужнобачкој (2,3 млрд. динара - 19,1%), Шумадијској (2,1 млрд. динара - 17,2%) и Моравичкој области (883,6 мил. долара - 7,2%), а губитак су забележила привредна друштва која послују на територији Пчињске (185,0 мил. динара) и Севернобачке области (11,6 мил. динара).

Највећу профитабилност у оквиру дрвне индустрије, посматрано према територијалним областима, остварила су привредна друштва из Шумадијске (профитна стопа од 55,5%), Јужнобачке (профитна стопа од 46,1%) и Моравичке области (профитна стопа од 43,5%), а најмању, негативну профитабилност (губитак) привредна друштва која послују на

територији Пчињске (профитна стопа од -10,1%) и Севернобачке области (профитна стопа од -3,8%).

Табела 45: Профит и профитабилност дрвне индустрије према територијалном распореду

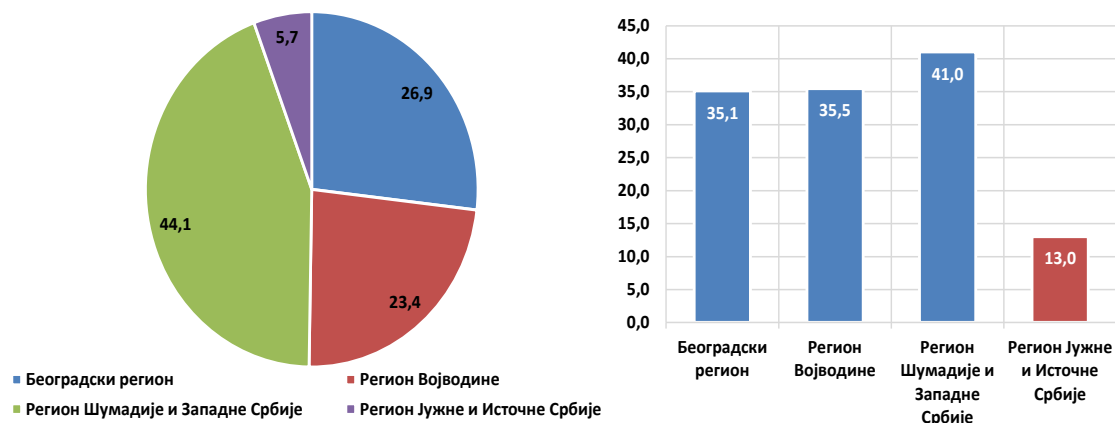
Територијална јединица		Шумарство и сеча дрвећа		Прерада дрвета и производи од дрвета		Производња намештаја		Дрвна индустрија		
Регион	Област	Профит у млрд. динара	Проф. стопа у %	Профит у млрд. динара	Проф. стопа у %	Профит у млрд. динара	Проф. стопа у %	Профит у млрд. динара	Проф. стопа у %	
СРБИЈА – СЕВЕР	<i>Београдски регион</i>	Београдска	1.057,7	27,8	1.019,8	38,9	1.224,7	41,2	3.302,1	35,1
	<i>Регион Војводине</i>	Западнобачка	20,3	15,5	50,9	41,2	-4,4	-3,3	66,8	17,3
		Јужнобанатска	11,0	30,5	86,3	32,7	1,2	2,4	98,5	28,0
		Јужнобачка	1.662,4	53,1	440,6	45,7	246,7	24,5	2.349,7	46,1
		Севернобанатска	1,8	9,2	116,8	34,3	18,9	21,3	137,5	30,6
		Севернобачка	0,3	38,0	-2,1	-1,2	-9,8	-7,9	-11,6	-3,8
		Средњобанатска	-0,3	-42,3	0,8	1,0	9,3	29,3	9,8	9,3
		Сремска	5,8	31,3	189,5	33,3	30,9	3,8	226,2	16,0
Укупно СРБИЈА – СЕВЕР		2.759,0	38,6	1.902,5	37,1	1.517,5	29,0	6.178,9	35,3	
СРБИЈА – ЈУГ	<i>Регион Шумадије и Западне Србије</i>	Златиборска	20,1	24,9	378,1	41,1	53,6	15,7	451,9	33,7
		Колубарска	6,3	34,1	109,4	17,8	186,1	39,7	301,8	27,4
		Мачванска	4,8	10,4	174,5	31,1	42,3	22,2	221,7	27,8
		Моравичка	78,9	47,6	177,1	25,2	627,6	53,9	883,6	43,5
		Поморавска	7,2	23,0	102,7	37,1	295,3	36,4	405,2	36,2
		Расинска	64,5	68,9	218,4	33,4	22,6	21,6	305,5	35,9
		Рашка	16,1	12,4	263,1	30,7	462,0	39,3	741,1	34,3
		Шумадијска	30,5	64,8	1.031,3	70,5	1.047,6	45,7	2.109,4	55,5
	<i>Регион Јужне и Источне Србије</i>	Борска	14,9	27,3	23,2	19,6	65,0	33,0	103,0	27,9
		Браничевска	8,3	14,2	58,9	37,7	-29,2	-61,1	37,9	14,4
		Зајечарска	5,5	24,3	13,9	28,5	26,5	13,0	45,9	16,7
		Јабланичка	6,7	32,0	206,3	25,2	46,7	22,1	259,7	24,7
		Нишавска	5,0	31,1	116,9	35,1	168,4	41,7	290,3	38,6
		Пиротска	4,3	26,2	14,3	33,4	7,5	19,9	26,1	26,9
		Подунавска	0,3	30,7	83,7	38,0	17,6	29,0	101,6	36,1
		Пчињска	17,4	21,8	104,7	34,5	-307,1	-23,2	-185,0	-10,8
		Топличка	11,2	31,6	-0,8	-0,2	5,2	17,1	15,6	2,9
Укупно СРБИЈА – ЈУГ		301,9	32,9	3.075,6	35,9	2.737,7	30,2	6.115,3	33,0	
Укупно		3.061,0	38,0	4.978,1	36,4	4.255,2	29,8	12.294,2	34,1	

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Највећи профит у оквиру дрвне индустрије остварен је у региону Шумадије и Западне Србије (5,4 млрд. динара - 44,1% профита дрвне индустрије). У Београдском региону

остварен је профит у вредности од 3,3 млрд. динара (26,9%), а у региону Војводине остварен је профит у вредности од 2,9 млрд. динара (23,4%). Најмањи профит у оквиру дрвне индустрије остварен је у региону Јужне и Источне Србије (695,1 мил. динара - 5,7% профита дрвне индустрије).

Графикон 67: Структура профита и профитабилност дрвне индустрије према регионалном распореду

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Најпрофитабилнија привредна друштва дрвне индустрије послују у региону Шумадије и Западне Србије (стопа профитабилности је 41,0%). У региону Војводине профитабилност привредних друштава дрвне индустрије је 35,5%, а у Београдском региону профитабилност је 35,1%. Најнижу профитабилност у оквиру дрвне индустрије имају привредна друштва, која послују у региону Јужне и Источне Србије (стопа профитабилности је свега 13,0%).

4.1.6. Извоз привредних друштава дрвне индустрије

У 2016. години, 1.114 привредних друштава која послују у оквиру дрвне индустрије остварила су извоз у вредности од 39,3 млрд. динара, што чини 2,40% извоза нефинансијског дела привреде.

У оквиру дрвне индустрије највећу вредност извоза су остварила привредна друштва који *производе намештај* (21,2 млрд. динара, што чини 54,0% извоза дрвне индустрије). Привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* у 2016. години, извезла су производе у вредности од 19,9 млрд. динара (42,9% извоза дрвне индустрије), што је значајно више од привредних друштава која послују у области производње дрвог сортиментa односно, *шумарства и сече дрвећа* која су остварила извоз у вредности од 1,2 млрд. динара (3,1% извоза дрвне индустрије).

Највећи број извозно оријентисаних привредних друштава је из области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* (678 извозника), из области *производње намештаја* је 395 извозника, а из области *шумарства и сече дрвећа* извозно је оријентисано свега 41 привредно друштво.

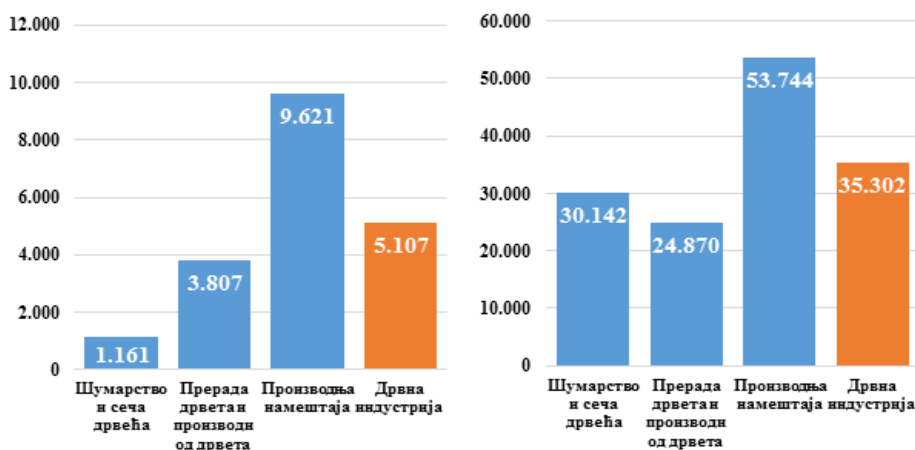
Графикон 68: Број извозника и структура извоза дрвне индустрије у 2016. години.

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Типично (просечно) привредно друштво, које послује у области дрвне индустрије у 2016. години, остварило је извоз у вредности од 5,1 мил. динара. У оквиру дрвне индустрије највећу вредност извоза у просеку остварила су привредна друштва која послују у области *производње намештаја* (9,6 мил. динара). Привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* у просеку остварују извоз у вредности од 3,8 мил. динара, а привредна друштва из области *шумарства и сече дрвећа* остварила су извоз у просеку 1,2 мил. динара.

Графикон 69: Просечан извоз дрвне индустрије у односу на број привредних друштава и број извозника

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Извозно оријентисано привредно друштво дрвне индустрије у просеку извезе производе у вредности од 35,3 мил. динара. У оквиру дрвне индустрије, највећу вредност извоза у просеку остварила су извозно оријентисана привредна друштва из области *производње намештаја* (53,7 мил. динара), а следе их извозно оријентисана привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (30,1 мил. динара), док су извозно оријентисана привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* извезла производе у вредности од 24,9 мил. динара по друштву.

У односу на број ангажованих радника, привредна друштва дрвне индустрије извозе производе у вредности од 1.2 мил. динара по раднику. У оквиру дрвне индустрије, највећу вредност извоза по раднику имају привредна друштва која послују у области *производње намештаја* (1,5 мил. динара по раднику), следе их привредна друштва из области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* (1,3 мил. динара по раднику), а најмање извозе привредна друштва из области *шумарства и сече дрвећа* јер извозе производе у вредности од свега 211 хиљ. динара по раднику.

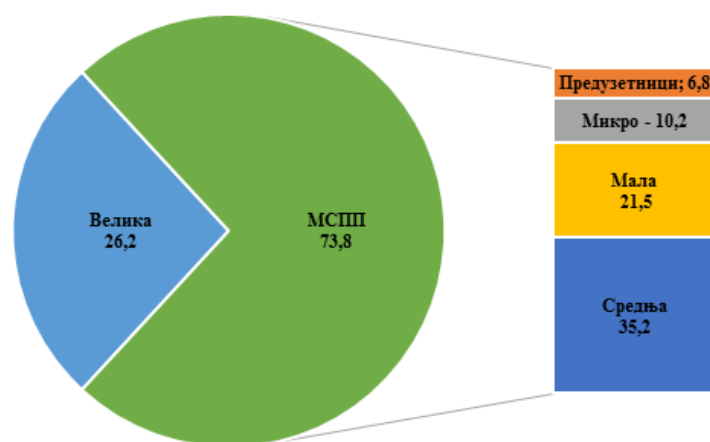
Графикон 70: Вредност извоза привредних друштава дрвне индустрије по запосленом раднику

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Према величини привредних субјеката, највећи извоз у оквиру дрвне индустрије остварила су привредна друштва која послују у сектору МСПИ у износу од 29,0 млрд. динара (73,8% извоза дрвне индустрије), а велика предузећа остварила су извоз у вредности од 10,3 млрд. динара (26,2% извоза дрвне индустрије).

Графикон 71: Извоз дрвне индустрије према величини привредних друштава

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У оквиру сектора МСПП дрвне индустрије највећи извоз остварила су средња (13,9 млрд. динара – 47,8% извоза дрвне индустрије) и мала предузећа (8,4 млрд. динара – 29,1%). Микро предузећа из дрвне индустрије у 2016. години извезла су производе у износу од 4,0 млрд. динара (13,9%), а предузетници су остварили извоз од 2,7 млрд. динара, што чини 9,2% извоза дрвне индустрије.

Табела 46: Извоз дрвне индустрије према величини привредних друштава (у мил. динара)

	Укупно	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Дрвна индустрија	39.326	2.673	4.025	8.443	13.862	29.004	10.323
Шумарство и сеча дрвећа	1.236	132	326	280	344	1.083	153
Прерада дрвета и производи од дрвета	16.862	1.800	2.233	5.383	6.617	16.032	830
Производња намештаја	21.229	742	1.466	2.779	6.902	11.889	9.340

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Табела 47: Структура извоза дрвне индустрије према величини привредних друштава (у %)

	Укупно	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Дрвна индустрија	100,0	9,2	13,9	29,1	47,8	73,8	26,2
Шумарство и сеча дрвећа	100,0	12,2	30,1	25,9	31,7	87,6	12,39
Прерада дрвета и производи од дрвета	100,0	11,2	13,9	33,6	41,3	95,1	4,9
Производња намештаја	100,0	6,2	12,3	23,4	58,1	56,0	44,0

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Привредна друштва која послују у Београдској области остварила су највећи извоз у оквиру дрвне индустрије, посматрано према територијалним областима 6,0 млрд. динара (15,1% дрвне индустрије), у Шумадијској (5,4 млрд. динара - 13,8%), Јужнобачкој (3,3 млрд. динара - 8,4%) и Пчињској области (3,2 млрд. динара - 8,1%), а најмањи извоз имају привредна друштва која послују у Борској (5,2 мил. динара - 0,01%), Пиротској (7,0 мил. динара - 0,02%) и Средњобанатској области (54,5 мил. динара - 0,1% извоза дрвне индустрије).

Табела 48: Извоз дрвне индустрије према територијалном распореду (у мил. динара)

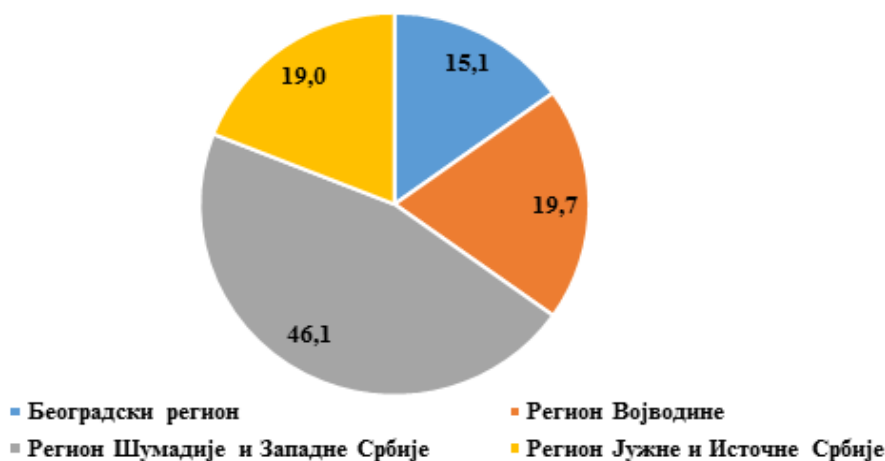
Територијална јединица		Шумарство и сеча дрвећа	Прерада дрвета и производи од дрвета	Производња намештаја	Дрвна индустрија	
Регион	Област					
СРБИЈА – СЕВЕР	<i>Београдски регион</i>	Београдска	41	3.805	2.106	5.953
	<i>Регион Војводине</i>	Западнобачка	130	198	253	581
		Јужнобанатска	0	590	92	682
		Јужнобачка	234	1.060	1.991	3.285
		Севернобанатска	0	455	316	771
		Севернобачка	0	322	182	503
		Средњебанатска	0	54	0	54
		Сремска	3	558	1.324	1.885
Укупно СРБИЈА – СЕВЕР		409	7.041	6.265	13.715	
СРБИЈА – ЈУГ	<i>Регион Шумадије и Западне Србије</i>	Златиборска	9	725	558	1.291
		Колубарска	0	340	795	1.135
		Мачванска	6	669	95	771
		Моравичка	347	1.357	1.357	3.061
		Поморавска	0	278	2.328	2.606
		Расинска	89	904	79	1.073
		Рашка	24	1.048	1.711	2.783
		Шумадијска	5	1.865	3.539	5.409
	<i>Регион Јужне и Источне Србије</i>	Борска	1	4	0	5
		Браничевска	225	144	75	444
		Зајечарска	0	7	460	467
		Јабланичка	1	716	236	953
		Нишавска	33	220	822	1.075
		Пиротска	0	7	0	7
		Подунавска	0	395	65	460
		Пчињска	85	254	2.843	3.182
		Топличка	1	888	0	889
Укупно СРБИЈА – ЈУГ		827	9.821	14.964	25.612	
Укупно		1.236	16.862	21.229	39.326	

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Регионално посматрано, највећи извоз у оквиру дрвне индустрије остварила су привредна друштва која послују у региону Шумадије и Западне Србије (18,1 млрд. динара - 46,1% дрвне индустрије). Привредна друштва која послују у Војводини

остварила су извоз у вредности од 7,8 млрд. динара (19,7%), а привредна друштва из Региона Јужне и Источне Србије створила су извоз у вредности од 7,5 млрд. динара (19,0%). Најмањи извоз у оквиру дрвне индустрије остварила су привредна друштва која послују у Београдском региону (6,0 млрд. динара - 15,1% дрвне индустрије).

Графикон 72: Структура извоза дрвне индустрије према регионалном распореду (у %)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

4.1.7. Увоз привредних друштава дрвне индустрије

У оквиру дрвне индустрије, у 2016. години, 811 привредних друштава остварили су увоз у вредности од 24,7 млрд. динара, што чини 1,13% увоза нефинансијског дела привреде.

Графикон 73: Број увозника и структура увоза дрвне индустрије у 2016. години

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У 2016. години у оквиру дрвне индустрије највећу вредност увоза су остварила привредна друштва који *производе намештај* (14,7 млрд. динара што чини 62,0% увоза дрвне индустрије). Привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја*, увезла су производе у вредности од 8,7 млрд. динара (36,6% увоза дрвне индустрије). Најмањи увоз остварила су привредна друштва

која послују у области *шумарства и сече дрвећа*, јер су увезла дрвену грађу и производе у вредности од 335,3 мил. динара (1,4% извоза дрвне индустрије).

Највећи број увозника у оквиру дрвне индустрије послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* (481 увозник), из области *производње намештаја* је 284 увозника, а из области *шумарства и сече дрвећа* увозно је оријентисано свега 46 привредних друштава.

У 2016. години типично (просечно) привредно друштво, које послује у области дрвне индустрије остварило је увоз у вредности од 3,1 мил. динара. У оквиру дрвне индустрије највећу вредност увоза у просеку остварила су привредна друштва, која послују у области *производње намештаја* (6,7 мил. динара). Привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* у просеку остварила су увоз у вредности од 2,0 мил. динара, а привредна друштва из области *шумарства и сече дрвећа* остварила су извоз у просечној вредности од 315 хиљ. динара.

Увозно оријентисано привредно друштво дрвне индустрије у просеку увезе производе у вредности од 29,3 мил. динара. У оквиру дрвне индустрије, највећу вредност увоза у просеку остварила су извозно оријентисана привредна друштва из области *производње намештаја* (51,7 мил. динара). Увозници који послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја*, остварили су увоз у вредности од 18,0 мил. динара, увозници који послују у области *шумарства и сече дрвећа* увезли су производе у вредности од 7,3 мил. динара по друштву.

Графикон 74: Увоз дрвне индустрије према броју привредних друштава и броју извозника

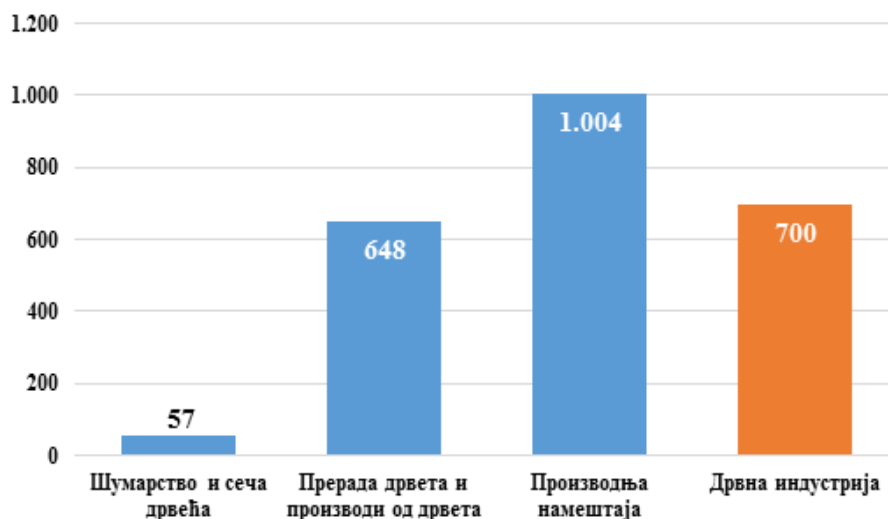

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику .

У односу на број ангажованих радника, привредна друштва дрвне индустрије увозе дрвену грађу и финалне производе у вредности од 700 хиљ. динара по раднику. У оквиру дрвне индустрије, највећи увоз по раднику имају привредна друштва која послују у области *производње намештаја* (1,0 мил. динара по раднику), следе их *прераде дрвета*

и производа од дрвета, осим намештаја од дрвета (648 хиљ. динара по раднику), а најмање увозе привредна друштва из области шумарства и сече дрвећа, јер увозе дрвне сировине и производе у вредности од свега 57 хиљ. динара по раднику.

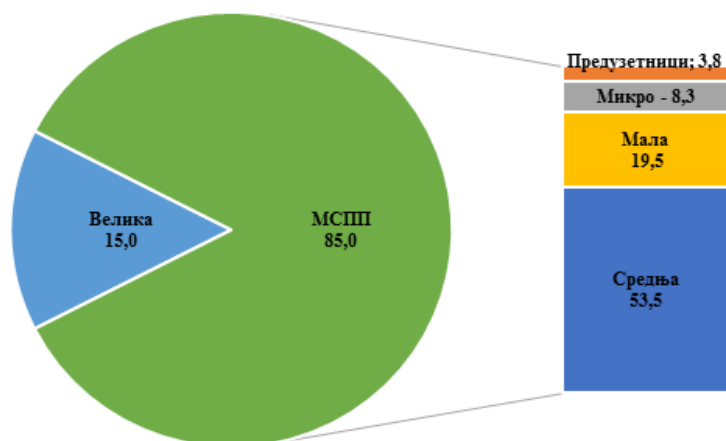
Графикон 75: Вредност увоза предузећа дрвне индустрије по ангажованом раднику

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Према величини привредних субјеката, највећи увоз у оквиру дрвне индустрије остварила су привредна друштва која послују у сектору МСПП (20,1 млрд. динара - 85,0% увоза дрвне индустрије), а велика предузећа остварила су увоз у вредности од 3,6 млрд. динара (15,0% увоза дрвне индустрије).

Графикон 76: Увоз дрвне индустрије према величини привредних друштава

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру сектора МСПП дрвне индустрије највећи увоз остварила су средња (12,7 млрд. динара - 53,5% увоза дрвне индустрије) и мала предузећа (4,6 млрд. динара - 19,5%). Микро предузећа дрвне индустрије остварила су увоз у вредности од 2,0 млрд. динара (8,3%), а предузетници у вредности од 3,6 млрд. динара (3,8% увоза дрвне индустрије).

Табела 49: Увоз дрвне индустрије према величини предузећа (у мил. динара)

	Укупно	Предуз- етници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Дрвна индустрија	23.684	888	1.962	4.609	12.661	20.120	3.564
Шумарство и сеча дрвећа	335	28	55	88	91	262	73
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	8.675	606	1.057	2.485	4.464	8.612	63
Производња намештаја	14.673	254	850	2.036	8.106	11.246	3.428

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

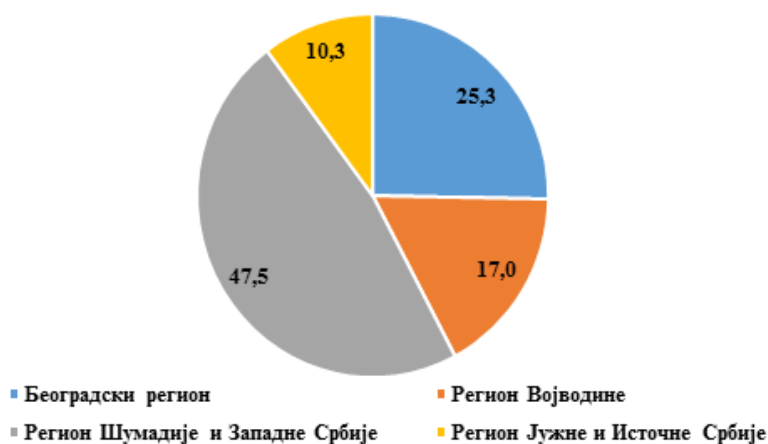
Табела 50: Структура увоза дрвне индустрије према величини предузећа (у %)

	Укупно	Предуз- етници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Дрвна индустрија	100,0	4,4	9,8	22,9	62,9	85,0	15,0
Шумарство и сеча дрвећа	100,0	10,5	21,1	33,5	34,9	78,2	21,83
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	100,0	7,0	12,3	28,9	51,8	99,3	0,7
Производња намештаја	100,0	2,3	7,6	18,1	72,1	76,6	23,4

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Регионално посматрано, највећи увоз у оквиру дрвне индустрије остварила су привредна друштва која послују је у региону Шумадије и Западне Србије (11,2 млрд. динара - 47,5% дрвне индустрије). Привредна друштва која послују у Београдском региону остварила су увоз у вредности од 6,0 млрд. динара (25,3%), а привредна друштва из Региона Војводине остварила су увоз у вредности од 4,0 млрд. динара (17,0%). Најмањи увоз у оквиру дрвне индустрије остварила су привредна друштва која послују у Региону Јужне и Источне Србије (2,4 млрд. динара – 10,3% увоза дрвне индустрије).

Графикон 77: Структура увоза дрвне индустрије према регионалном распореду (у %)

Извор: аутор. на основу података Републичког завода за статистику

Највећи увоз у оквиру дрвне индустрије, посматрано према територијалним областима, остварила су привредна друштва која послују у Београдској (6,0 млрд. динара - 25,3% увоза дрвне индустрије), Шумадијској (4,0 млрд. динара - 16,8%), Моравичкој (2,7 млрд. динара - 11,3%) и Сремској области (12,9 млрд. динара - 7,9%), а најмањи увоз имају привредна друштва која послују у Борској (13,9 мил. динара - 0,1%), Пиротској 35,4 мил. динара - 0,1%) и Средњобанатској области (36,0 мил. динара - 0,2% увоза дрвне индустрије).

Табела 51: Увоз дрвне индустрије према територијалном распореду (у мил. динара)

Територијална јединица		Шумарство и сеча дрвећа	Прерада дрвета и производи од дрвета	Производња намештаја	Дрвна индустрија	
Регион	Област					
СРБИЈА – СЕВЕР	<i>Београдски регион</i>	Београдска	1	2.411	3.576	5.988
	<i>Регион Војводине</i>	Западнобачка	28	54	71	153
		Јужнобанатска	0	90	32	122
		Јужнобачка	86	317	891	1.294
		Севернобанатска	0	230	187	417
		Севернобачка	0	69	43	112
		Средњобанатска	0	32	4	36
		Сремска	4	220	1.657	1.882
Укупно СРБИЈА – СЕВЕР		119	3.423	6.461	10.004	
СРБИЈА – ЈУГ	<i>Регион Шумадије и Западне Србије</i>	Златиборска	1	655	170	826
		Колубарска	9	134	130	273
		Мачванска	5	179	25	209
		Моравичка	112	317	2.243	2.672
		Поморавска	0	201	1.501	1.703
		Расинска	52	251	172	476
		Рашка	2	332	772	1.106
		Шумадијска	0	2.740	1.240	3.980
	<i>Регион Јужне и Источне Србије</i>	Борска	0	8	6	14
		Браничевска	14	3	24	41
		Зајечарска	1	0	150	150
		Јабланичка	0	61	128	189
		Нишавска	12	85	261	358
		Пиротска	1	27	8	35
		Подунавска	0	85	13	98
		Пчињска	6	109	1.369	1.484
		Топличка	1	64	0	65
Укупно СРБИЈА – ЈУГ		216	5.252	8.212	13.680	
Укупно		335	8.675	14.673	23.684	

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику

4.2. Спољнотрговинско пословање дрвне индустрије у Србији

Извоз и увоз су основни и почетни показатељи спољнотрговинске размене неке привреде, односно привредне делатности. Међутим, укупна слика спољнотрговинског пословања добија се тек када се извоз и увоз упореде, односно ставе у однос, било да се гледа укупна спољнотрговинска размена (представља збир извоза и увоза) или спољнотрговински биланс (представља разлику између извоза и увоза, односно нето трговински резултат). Спољнотрговински резултат је значајан, јер је одраз међународне конкурентности. Само гране које имају извозну конкурентност и одговарајуће производне капацитете могу остварити позитиван трговински биланс (суфицит) из трговинске размене са предузећима из других земаља у условима отворене и фер тржишне утакмице.

У 2016. години привредна друштва, која послују у области дрвне индустрије остварила су спољнотрговинску размену у вредности од 63,0 млрд. динара радника (1,69% спољнотрговинске размене нефинансијског дела привреде). Како је вредност извоза (39,3 млрд. динара) премашила вредност увоза (23,7 млрд. динара), дрвна индустрија Србије остварила је суфицит у спољнотрговинској размени у вредности од 15,6 млрд. динара, што је позитивно утицало на укупан спољнотрговински биланс, који је у 2016. години био у дефициту од 456,3 млрд. динара.

Графикон 78: Структура спољнотрговинске размена и трговинског биланса (суфицита) дрвне индустрије

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

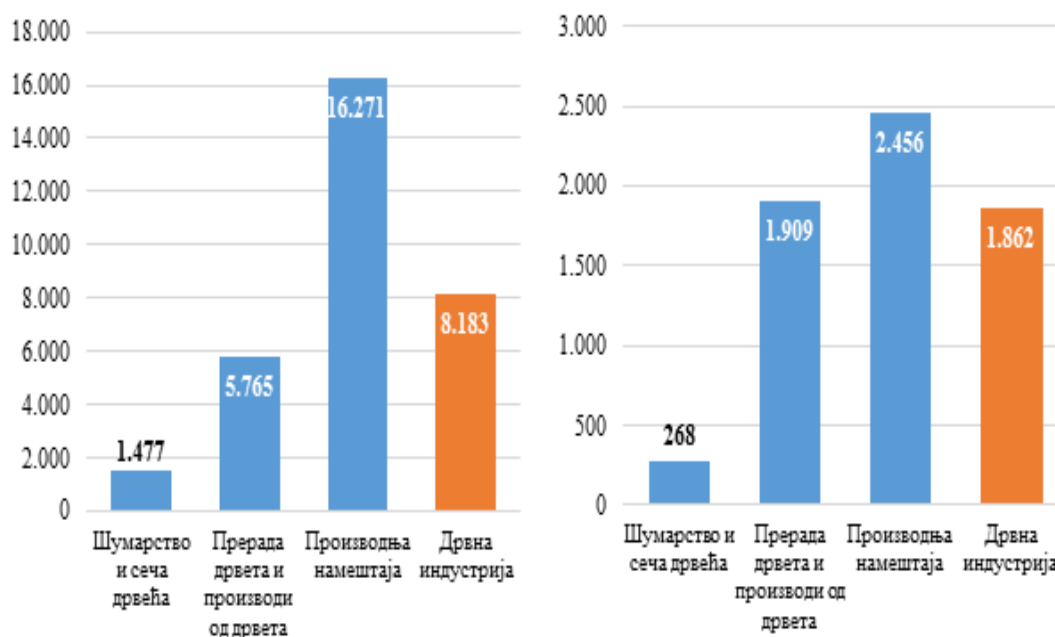
У оквиру дрвне индустрије највећи обим спољнотрговинске размене остварила су привредна друштва, која послују у области *производње намештаја* (35,9 млрд. динара, што чини 57,0% спољнотрговинске размене дрвне индустрије), а највећи суфицит остварила су привредна друштва из области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* (8,2 млрд. динара - 52,3% суфицита дрвне индустрије).

Привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* остварила су обим спољнотрговинске размене у вредности од 25,3 млрд.

динара (40,5% спољнотрговинске размене дрвне индустрије), а привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* остварила су спољнотрговинску размену у вредности од свега 1,6 млрд. динара. Ова привредна друштва остварила су суфицит у вредности од 901 мил. динара, што је значајно мање, не само од суфицита који су остварила привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја*, већ и од привредних друштава, која *производе намештај*, која су у 2016. години остварила суфицит у вредности од 6,6 млрд. динара.

Типично (просечно) привредно друштво дрвне индустрије у Србији остварило је спољнотрговинску размену у 2016. години у вредности од 8,2 мил. динара по друштву, односно 1,9 мил. динара по раднику, што указује да иако се ради о привредним субјектима мањег извозно/увозног капацитета, економске снаге значајно доприносе спољнотрговинском билансу домаће привреде.

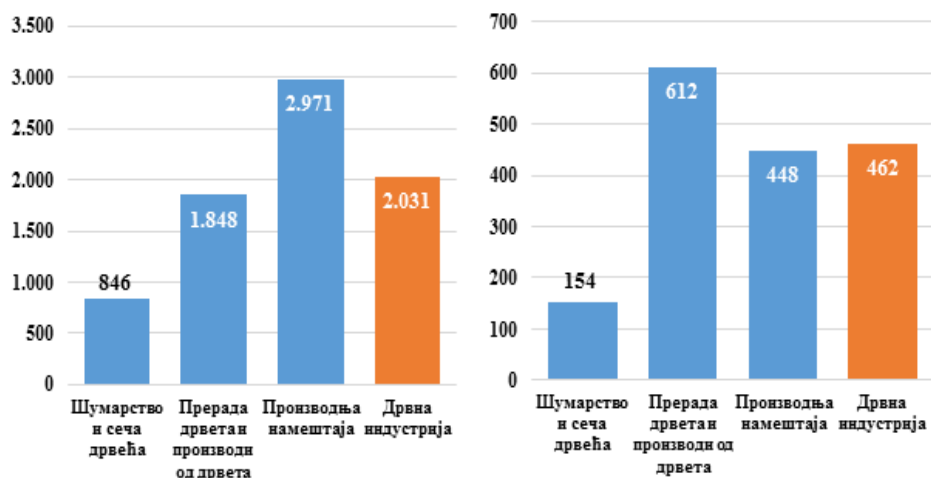
Графикон 79: Просечна вредност спољнотрговинске размене дрвне индустрије према броју привредних друштава и броју запослених радника

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Привредна друштва дрвне индустрије у 2016. години остварила су суфицит у просеку од 2,0 мил. динара по друштву, односно 462 хиљ. динара по раднику, што указује да иако се ради о привредним субјектима мање економске снаге, они значајно доприносе спољнотрговинском билансу домаће привреде.

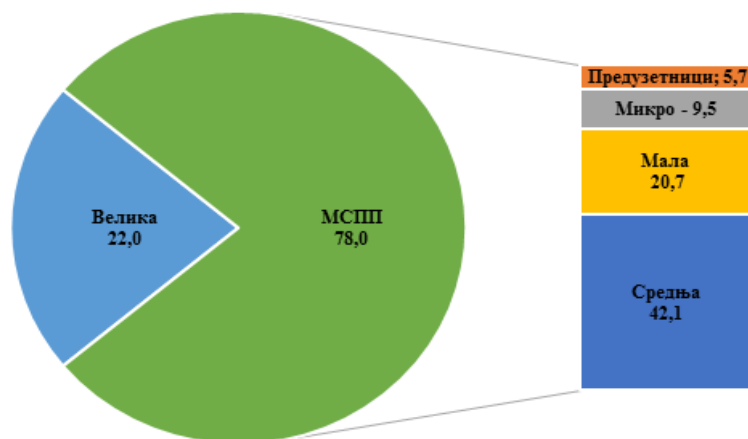
Графикон 80: Просечна вредност суфицита дрвне индустрије према броју привредних друштава и броју запослених радника

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Према величини привредних субјеката, највећи обим спољнотрговинске размене у дрвној индустрији остварила су привредна друштва која послују у сектору МСПП (49,1 млрд. динара – 78,0% спољнотрговинске размене дрвне индустрије), а 13,9 млрд. динара (22,0%) спољнотрговинске размене остварила су велика предузећа.

Графикон 81: Структура спољнотрговинске размене дрвне индустрије према величини привредних друштава

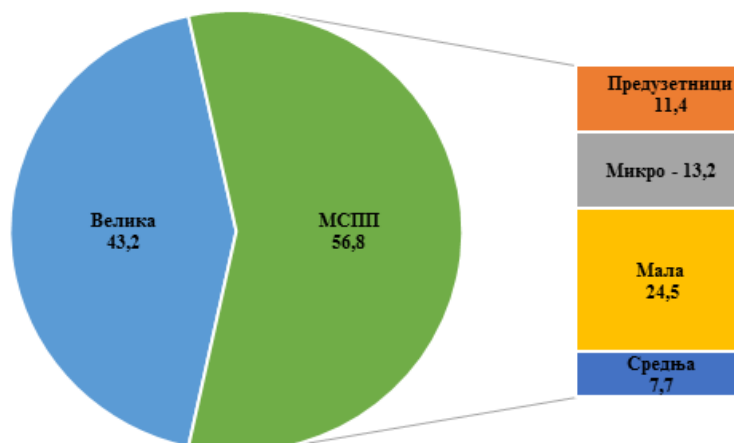

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У оквиру сектора МСПП дрвне индустрије највећи обим спољнотрговинске размене остварила су средња предузећа (26,5 млрд. динара - 42,1%). Мала предузећа остварила су спољнотрговинску размену у вредности од (13,0 млрд. динара - 20,7%), микро предузећа у вредности од 6,0 млрд. динара (9,5%), а најмањи обим спољнотрговинске размене у оквиру дрвне индустрије остварили су предузетници (3,6 млрд. динара - 5,7% спољнотрговинске размене дрвне индустрије).

Највећи суфицит у дрвној индустрији, према величини привредних субјеката, остварила су привредна друштва која послују у сектору МСПП (8,9 млрд. динара - 56,8% суфицита дрвне индустрије), а суфицит у вредности од 6,8 млрд. динара (43,2%) остварила су велика предузећа.

Графикон 82: Структура суфицита дрвне индустрије према величини привредних друштава

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У оквиру сектора МСПП дрвне индустрије највећи суфицит остварила су мала предузећа (3,8 млрд. динара - 24,5% суфицита дрвне индустрије). Микро предузећа остварила суфицит у вредности од 2,1 млрд. динара (13,2%), предузетници у вредности од 1,8 млрд. динара (11,4%), а најмањи суфицит у оквиру дрвне индустрије остварила су средња предузећа (1,2 млрд. динара - 7,7% суфицита дрвне индустрије).

Табела 52: Обим спољнотрговинске размене и вредност суфицита дрвне индустрије према величини привредних друштава (у мил. динара)

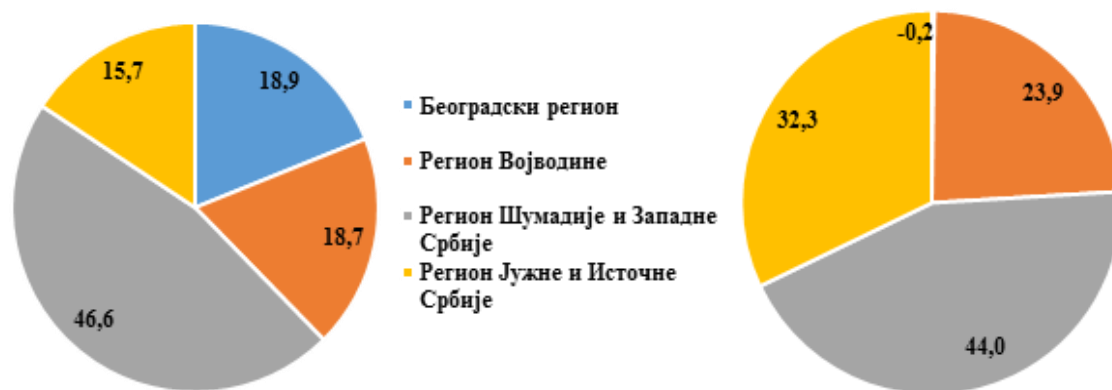
	Укупно	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Обим спољнотрговинске размене							
Дрвна индустрија	63.010	3.562	5.987	13.052	26.523	49.124	13.886
Шумарство и сеча дрвећа	1.571	160	381	368	435	1.345	226
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	25.537	2.406	3.290	7.868	11.081	24.644	892
Производња намештаја	35.902	996	2.316	4.815	15.007	23.134	12.768
Вредност суфицита							
Дрвна индустрија	15.643	1.785	2.063	3.835	1.201	8.884	6.759
Шумарство и сеча дрвећа	901	105	271	193	252	821	80
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	8.187	1.193	1.176	2.898	2.153	7.420	767
Производња намештаја	6.555	487	616	744	-1.204	643	5.913

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Највећи обим спољнотрговинске размене у оквиру дрвне индустрије остварен је у региону Шумадије и Западне Србије (29,4 млрд. динара – 46,6% спољнотрговинске размене дрвне индустрије). У Београдском региону остварен је обим спољнотрговинске размене у вредности од 11,9 млрд. динара (18,9%), а у региону Војводине остварен је обим спољнотрговинске размене у вредности од 11,8 млрд. динара (18,7%).

Највећи суфицит у оквиру дрвне индустрије остварен је у региону Шумадије и Западне Србије (6,9 млрд. динара - 44,0% суфицита дрвне индустрије). У региону Јужне и Источне Србије остварен је суфицит у вредности од 5,0 млрд. динара (32,3%), а у региону Војводине остварен је суфицит у вредности од 3,7 млрд. динара (23,9%). Дефицит у спољнотрговинској размени са иностранством у оквиру дрвне индустрије забележен је само у Београдском региону (34,9 мил. динара).

Графикон 83: Структура спољнотрговинске размене и суфицита дрвне индустрије према регионалном распореду

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Најмањи обим спољнотрговинске размене у оквиру дрвне индустрије забележен је у региону Јужне и Источне Србије (9,9 млрд. динара – 15,7% спољнотрговинске размене дрвне индустрије).

У 2016. години према територијалним областима, највећи обим спољнотрговинске размене у оквиру дрвне индустрије остварила су привредна друштва која послују у Београдској (11,4 млрд. динара - 18,9% спољнотрговинске размене дрвне индустрије), Шумадијској (9,4 млрд. динара - 14,9%), Моравичкој (5,7 млрд. динара - 9,1%) и Пчињској области (4,7 млрд. долара - 7,4%), а најнижи привредна друштва која послују на територији Борске (19,1 мил. динара - 0,03%), Пиротске (42,4 мил. динара - 0,1%) и Средњебанатске области (90,5 мил. динара - 0,1% спољнотрговинске размене дрвне индустрије).

Највећи суфицит у оквиру дрвне индустрије, посматрано према територијалним областима, остварила су привредна друштва из Јужнобачке (2,0 млрд. динара - 12,7% суфицита дрвне индустрије), Пчињске (1,7 млрд. динара - 10,9%) и Рашке области (1,7

млрд. динара - 10,7%), а дефицит су забележила привредна друштва која послују на територији Београдске (-34,9 мил. динара), Пиротске (-28,3 мил. динара) и Борске области (-8,7 мил. динара).

Табела 53: Обим спољнотрговинске размене и суфицит/дефицит дрвне индустрије према територијалном распореду (у мил. динара)

Територијална јединица		Шумарство и сеча дрвећа		Прерада дрвета и производи од дрвета		Производња намештаја		Дрвна индустрија		
Регион	Област	размена	суфицит	размена	суфицит	размена	суфицит	размена	суфицит	
СРБИЈА – СЕВЕР	<i>Београдски регион</i>	Београдска	42	41	6.216	1.394	5.682	-1.470	11.940	-35
	<i>Регион Војводине</i>	Западнобачка	158	103	252	144	324	182	734	429
		Јужнобанатска	0	0	679	500	124	60	803	560
		Јужнобачка	320	148	1.377	743	2.882	1.100	4.579	1.991
		Севернобанатска	0	0	686	225	503	129	1.189	354
		Севернобачка	0	0	391	252	225	139	615	391
		Средњебанатска	0	0	86	22	4	-4	91	18
	Сремска	7	-1	778	338	2.982	-333	3.767	3	
Укупно СРБИЈА – СЕВЕР		528	290	10.464	3.618	12.726	-197	23.718	3.711	
СРБИЈА – ЈУГ	<i>Регион Шумадије и Западне Србије</i>	Златиборска	10	7	1.379	70	728	388	2.117	465
		Колубарска	9	-9	474	206	925	665	1.408	862
		Мачванска	11	2	849	490	120	71	980	562
		Моравичка	459	235	1.674	1.040	3.600	-887	5.733	388
		Поморавска	0	0	479	77	3.830	827	4.309	904
		Расинска	141	37	1.155	653	252	-93	1.548	597
		Рашка	26	23	1.380	715	2.483	939	3.889	1.677
		Шумадијска	5	5	4.604	-875	4.779	2.299	9.389	1.429
	<i>Регион Јужне и Источне Србије</i>	Борска	1	1	13	-4	6	-6	19	-9
		Браничевска	239	211	147	141	98	51	485	403
		Зајечарска	1	-1	7	7	610	310	617	317
		Јабланичка	1	1	777	655	365	108	1.142	763
		Нишавска	45	21	304	135	1.083	561	1.433	717
		Пиротска	1	-1	34	-20	8	-8	42	-28
		Подунавска	0	0	480	310	78	52	558	362
		Пчињска	91	79	364	145	4.212	1.474	4.667	1.698
		Топличка	2	-1	952	824	0	0	954	823
Укупно СРБИЈА – ЈУГ		1.043	610	15.072	4.569	23.176	6.752	39.292	11.932	
Укупно		1.571	901	25.537	8.187	35.902	6.555	63.010	15.643	

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

4.3. Анализа финансијских перформанси изабраних предузећа дрвне индустрије

Конкурентност дрвне индустрије збирни је приказ конкурентности појединих предузећа. Иако се предузећа дрвне индустрије међусобно разликују према величини, делатности, седишту, старости, власништву, успешности и др. у наставку рада се анализира конкурентност 12 изабраних предузећа дрвне индустрије (Зип Универзал доо Ужице, Оли Оги доо Вранићи-Чачак, Три Јеле доо Конарево-Краљево, Милутиновић доо Ивањица, Шпик Иверица доо Ивањица, Јела доо Јагодина, Нови Дрвни Комбинат доо Сремска Митровица, Виса-пром доо Кањижа, Амбалажерка доо Београд, Дива Дивани доо Врањска Бања, Матис доо Ивањица, Форма Идеале доо Крагујевац), на основу њихових финансијских перформанси, како би се добила јаснија слика о конкурентности дрвне индустрије Србије.

Анализа финансијских перформанси 12 изабраних предузећа дрвне индустрије у Србији у 2017. години показује, да највећи број предузећа послује у условима:

- солвентности (несолвентно је само предузеће Дива Дивани доо из Врањске бање),
- финансијске равнотеже (несолвентна су четири предузећа: Милутиновић доо Ивањица, Шпик Иверица доо Ивањица, Амбалажерка доо Београд, Дива Дивани доо Врањска Бања),
- неликвидности (ликвидна су само два предузећа: Три Јеле доо Конарево - Краљево и Форма Идеале доо из Крагујевца),
- високе задужености (ниско задужена су пет предузећа: ЗИП Универзал доо Ужице, Оли Оги доо Вранићи - Чачак, Три Јеле доо Конарево-Краљево, Јела доо Јагодина и Форма Идеале Крагујевац, док су остала седам предузећа високо задужена) и
- рентабилности (са губитком у 2017. години пословала су само два предузећа: Шпик Иверица доо Ивањица и Дива Дивани из Врањске Бање).

Најбоље финансијске перформансе имају предузећа Три јеле доо Конарево-Краљево (мало предузеће из области прераде дрвета) и Форма Идеале доо Крагујевац (велико предузеће - произвођач намештаја), као и ЗИП Универзал доо Ужице, Оли Оги доо Вранићи - Чачак (мало предузеће - произвођачи намештаја) и Јела доо Јагодина (средње предузеће - произвођач намештаја), а најслабије финансијске перформансе имају предузећа Дива Дивани доо из Врањске Бање (велико предузеће - произвођач намештаја) и Шпик Иверица доо Ивањица (средње предузеће које се бави прерадом дрвета).

Збирно посматрано, највећи проблем са којим се суочавају изабрана предузећа дрвне индустрије су ниска ликвидност (неспособност предузећа да у року измирују обавезе), што је шири проблем са којим се суочава већина предузећа, која послују на домаћем тржишту и који је највећим делом пренет и на предузећа дрвне индустрије. Следећи проблем са којим се суочава већина посматраних предузећа дрвне индустрије је висока задуженост, што је такође, у великој мери карактеристика за већину предузећа у привреди и одраз је нивоа развијености и услова пословања у домаћој привреди.

Проблем ликвидности и високе задужености код многих предузећа доводи и до нарушене финансијске равнотеже, која се огледа у немогућности да се дугорочним изворима покрива целокупна стална имовина и део вредности обртне имовине, тако да се код значајног броја предузећа преостала стална имовина и укупна вредност обртне имовине финансира из краткорочних извора, што је за ова предузећа економски мање исплативо и врши значајан притисак на њихову рентабилност и представља опасност за њихов дугорочни опстанак.

Табела 54: Финансијске перформансе изабраних предузећа дрвне индустрије у 2017. години.

Назив предузећа	Величина предузећа	Делатност	Финансијске перформансе				
			Солвентност	Финансијска равнотежа	Ликвидност	Задуженост*	Рентабилност
Зип Универзал Ужице	мало	Производња намештаја	+	+	-	+	+
Оли Оги Вранићи-Чачак	мало	Производња намештаја	+	+	-	+	+
Три јеле Краљево	мало	Прерада дрвета	+	+	+	+	+
Милутиновић Ивањица	мало	Прерада дрвета	+	-	-	-	+
Шпик иверица Ивањица	средње	Прерада дрвета	+	-	-	-	-
Јела Јагодина	средње	Производња намештаја	+	+	-	+	+
Нови дрвни комбинат Сремска Митровица	средње	Прерада дрвета	+	+	-	-	+
Виса-пром Кањижа	средње	Прерада дрвета	+	+	-	-	+
Амбалажерка Београд	велико	Прерада дрвета	+	-	-	-	+
Дива дивани Врањска Бања	велико	Производња намештаја	-	-	-	-	-
Матис Ивањица	велико	Производња намештаја	+	+	-	-	+
Форма идеале Крагујевац	велико	Производња намештаја	+	+	+	+	+

Напомена: *знак + означава ниску задуженост, а знак - високу задуженост.

Извор: обрачун аутора, на основу финансијских извештаја појединачних предузећа.

Поред проблема и конкурентских слабости са којима се сусрећу изабрана предузећа дрвне индустрије, резултати претходне анализе показује да већина ових предузећа послује солвентно и рентабилно. Рентабилно пословање предузећа је значајно, јер указује да постоји тржиште за њихове производе и да су она довољно конкурентна да на

адекватан начин задовоље тражњу у условима глобалне конкуренције предузећа из других земаља.

У наставку се анализирају финансијске перформансе 12 изабраних предузећа дрвне индустрије, како би се дао појединачни приказ њихове конкурентности. Табела са подацима финансијског пословања наведених предузећа налази се у прилогу број 2. овог рада.

ЗИП УНИВЕРЗАЛ ДОО УЖИЦЕ

Финансијска анализа предузећа ЗИП УНИВЕРЗАЛ ДОО из Ужица, у 2017. години указује на солвентност, дугорочну финансијску равнотежу, неликвидност, ниску задуженост и рентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 28,7%, а обртна са 71,3%. У оквиру обртне имовине, залихе учествују са 65,8%, а краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 34,2%.

У структури извора средстава капитал учествује са 49,2%, а позајмљена средства са 50,8%. Дугорочне обавезе у структури позајмљених средстава учествују са 22,5%, а краткорочне обавезе учествују са 77,5%. Обавезе из пословања учествују са 76,0 %, а краткорочне финансијске обавеза учествују са 24,0% у краткорочним обавезама.

Предузеће послује у условима финансијске равнотеже. Дугорочна финансијска стабилност предузећа у 2017. години је повољна, а дугорочним изворима покривена су целокупна основна средства и део вредности обртне имовине.

Неликвидност - Укупне обавезе чине 71,4% вредности обртне имовине и превазилазе вредност капитала. Дугорочне обавезе чине 21,8% позајмљених извора и у потпуности се састоје од дугорочних кредита. Краткорочне обавезе су за 63,5% веће од краткорочних потраживања и пласмана, док су обавезе према добављачима за 39,4% веће од потраживања од купаца. Новчаним средствима покривено је 3,2% краткорочних обавеза. Општи рацио ликвидности је 1,79, а редуцирани рацио ликвидности је 0,61 и показује да предузеће не може да измири 39% краткорочних обавеза.

Рентабилно пословање - Предузеће је у 2017. години пословало позитивно и остварило нето добит од 1,0 мил. динара (29,5 хиљ. динара по раднику). Остварена нето добит чини 1,0% укупног прихода и 1,6% капитала. Добит је остварена у свим подбилансима прихода и расхода, осим у подбилансу финансијски приходи и расходи, где је остварен губитак од 764,0 хиљ. динара. У подбилансу пословни приходи и расходи, остварена је добит од 1,7 мил. динара, а у подбилансу остали приходи и расходи у износу од 121 хиљ. динара. Пословање предузећа није оптерећено кумулираним губитком из претходног периода.

ОЛИ ОГИ ХХИ ДОО ВРАНИЋИ - ЧАЧАК

Финансијска анализа предузећа Оли Оги ХХИ доо из Вранића - Чачка, у 2017. години указује на солвентност, дугорочну финансијску равнотежу, великвидност, ниску задуженост и рентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 54,4%, а обртна са 45,6%. У оквиру обртне имовине краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 53,9%, а залихе са 46,1%.

У структури извора средстава капитал учествује са 73,8%, а позајмљена средства са 26,2%. Позајмљени извори се у потпуности састоје од краткорочних обавеза (100,0%), које се састоје из обавеза из пословања (39,5%), краткорочних финансијских обавеза (44,4%) и осталих краткорочних обавеза (8,3%).

Предузеће послује у условима финансијске равнотеже. Дугорочна финансијска стабилност предузећа у 2017. години је повољна, а дугорочним изворима покривена су целокупна основна средства и део вредности обртне имовине.

Неликвидност. Укупне обавезе чине 35,5% вредности капитала, односно 57,4% вредности обртне имовине. Краткорочне обавезе су за 14,0% веће од краткорочних потраживања и пласмана, док обавезе према добављачима чине 47,9% потраживања од купаца. Новчаним средствима покривено је 5,1% краткорочних обавеза. Општи ратио ликвидности је 1,74, а редуцирани ратио ликвидности је 0,94 и показује да предузеће не може да измири 6% краткорочних обавеза.

Рентабилно пословање. Предузеће је у 2017. години пословало позитивно и остварило нето добит од 23,4 мил. динара (508,6 хиљ. динара по раднику). Остварена нето добит чини 12,4% укупног прихода и 20,9% капитала. Добит је остварена у свим подбилансима прихода и расхода, осим у подбилансу финансијски приходи и расходи где је остварен губитак од 534,0 хиљ. динара. У подбилансу пословни приходи и расходи остварена је добит од 26,6 мил. динара, а у подбилансу остали приходи и расходи у износу од 1,3 мил. динара. Пословање предузећа није оптерећено кумулираним губитком из претходног периода.

ТРИ ЈЕЛЕ ДОО КОНАРВО - КРАЉЕВО

Финансијска анализа предузећа Три Јеле доо из Конарева - Краљева у 2017. години указује на солвентност, дугорочну финансијску равнотежу, ликвидност, ниску задуженост и рентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 50,9%, а обртна са 49,1%. У оквиру обртне имовине краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 50,9%, а залихе са 49,1%.

У структури извора средстава капитал учествује са 73,6%, а позајмљена средства са 26,4%. Дугорочне обавезе у структури позајмљених средстава учествују са 47,6%, а

краткорочне обавезе учествују са 52,4%. Обавезе из пословања учествују са 62,2%, а краткорочне финансијске обавеза учествују са 33,7% у краткорочним обавезама.

Предузеће послује у условима финансијске равнотеже. Дугорочна финансијска стабилност предузећа у 2017. години је повољна, а дугорочним изворима покривена су целокупна основна средства и део вредности обртне имовине.

Ликвидност - Укупне обавезе чине 35,9% вредности капитала, односно 52,7% вредности обртне имовине. Дугорочне обавезе чине 47,7% позајмљених извора и у потпуности се састоје од дугорочних кредита. Краткорочне обавезе чине 52,3% краткорочних потраживања и пласмана, док обавезе према добављачима чине 46,2% потраживања од купаца. Новчаним средствима покривено је 7,4% краткорочних обавеза. Општи рацио ликвидности је 3,62, а редуцирани рацио ликвидности је 1,84 и показује да предузеће може у потпуности да измири краткорочне обавезе.

Рентабилност - Предузеће је у 2017. години пословало позитивно и остварило нето добит од 33,5 мил. динара (929,5 хиљ. динара по раднику). Остварена нето добит чини 9,5% укупног прихода и 8,2% капитала. Добит је остварена у свим подбилансима прихода и расхода. У подбилансу пословни приходи и расходи остварена је добит од 34,7 мил. динара, у подбилансу финансијски приходи и расходи остварена је добит од 883,0 хиљ. динара, а у подбилансу остали приходи и расходи у износу од 2,9 мил. динара. Пословање предузећа није оптерећено кумулираним губитком из претходног периода.

МИЛУТИНОВИЋ ДОО ИВАЊИЦА

Финансијска анализа предузећа Милутиновић доо из Ивањице у 2017. години указује на солвентност, одсуство дугорочне финансијске равнотеже, неликвидност, задуженост и рентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална и обртна имовина учествују равномерно са по 50,0%. У оквиру обртне имовине залихе учествују са 58,6%, а краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 41,4%.

У структури извора средстава капитал учествује са 30,8%, а позајмљена средства са 69,2%. Позајмљена средстава се у потпуности састоје из краткорочних обавеза (100,0%), највећим делом се састоје из обавеза из пословања (93,8%), док краткорочне финансијске обавеза учествују са 3,1%.

Предузеће Милутиновић доо у 2017. години послује у условима финансијске неравнотеже, тако да је дугорочна финансијска стабилност предузећа неповољна. Дугорочни извори покривају само део вредности сталне имовине тако да се преостала стална имовина и укупна вредност обртне имовине финансира из краткорочних извора.

Неликвидност - Укупне обавезе 2,3 пута превазилазе вредност капитала, односно 1,4 пута вредност обртне имовине. Краткорочне обавезе су за 3,4 пута веће од краткорочних потраживања и пласмана, док обавезе према добављачима 5,4 пута превазилазе потраживања од купаца. Новчаним средствима покривено је 11,8% краткорочних

обавеза. Општи рацио ликвидности је 0,72, а редуцирани рацио ликвидности је 0,30 и показује да предузеће не може да измири 71% краткорочних обавеза.

Рентабилност - Предузеће је у 2017. години пословало позитивно и остварило **нето** добит од 631 хиљ. динара (157,8 хиљ. динара по раднику). Остварена нето добит чини 2,0% укупног прихода и 22,4% капитала. Добит је остварена у свим подбилансима прихода и расхода, осим у подбилансу остали приходи и расходи где је остварен губитак од 490,0 хиљ. динара. У подбилансу пословни приходи и расходи остварена је добит од 1,2 мил. динара, а у подбилансу финансијски приходи и расходи у износу од 3,0 хиљ. динара. Пословање предузећа није оптерећено кумулираним губитком из претходног периода.

ШПИК ИВЕРИЦА ДОО ИВАЊИЦА

Финансијска анализа предузећа Шпик Иверица доо из Ивањице у 2017. години указује на солвентност, одсуство дугорочне финансијске равнотеже, неликвидност, високу задуженост и нерентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 81,6%, а обртна са 18,4%. У оквиру обртне имовине краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 52,8%, а залихе са 47,2%.

У структури извора средстава капитал учествује са 8,9%, а позајмљена средства са 91,1%. Дугорочне обавезе у структури позајмљених средстава учествују са 76,0%, а краткорочне обавезе учествују са 23,7%. Обавезе из пословања учествују са 91,4%, а краткорочне финансијске обавеза учествују са 2,6% у краткорочним обавезама.

Предузеће у 2017. години послује у условима финансијске неравнотеже, тако да је дугорочна финансијска стабилност предузећа неповољна. Дугорочни извори покривају само део вредности сталне имовине тако да се преостала стална имовина и укупна вредност обртне имовине финансира из краткорочних извора.

Неликвидност - Укупне обавезе 10,0 пута превазилазе вредност капитала, односно 5,0 пута вредност обртне имовине. Дугорочне обавезе чине 76,0% позајмљених извора и у потпуности се састоје од обавеза према матичним и зависним правним лицима. Краткорочне обавезе су за 2,2 пута веће од краткорочних потраживања и пласмана, док су обавезе према добављачима 3,0 пута превазилазе потраживања од купаца. Новчана средства су недовољна за покривање краткорочних обавеза. Општи рацио ликвидности је 0,85, а редуцирани рацио ликвидности је 0,45 и показује да предузеће не може да измири 55% краткорочних обавеза.

Нерентабилно пословање - Предузеће је у 2017. години пословало негативно и забележило губитак од 148,0 мил. динара (1,4 мил. динара по раднику). Забележени текући губитак чини 16,1% укупног прихода и 70,4% капитала. Губитак је забележен у свим подбилансима прихода и расхода, осим у подбилансу финансијски приходи и расходи где је остварен добитак од 57,5 мил. динара. У подбилансу пословни приходи и расходи забележен је губитак од 115,0 мил. динара, а у подбилансу остали приходи и

расходи у износу од 90,2 мил. динара. Пословање предузећа је оптерећено и кумулираним губитком из претходног периода од 1,6 млрд. динара (15,0 мил. динара по раднику).

ЈЕЛА ЈАГОДИНА ДОО ЈАГОДИНА

Финансијска анализа предузећа Јела Јагодина доо из Јагодине у 2017. години указује на солвентност, дугорочну финансијску равнотежу, великвидност, ниску задуженост и рентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 58,2%, а обртна са 41,1%. У оквиру обртне имовине залихе учествују са 66,4%, краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 33,6%.

У структури извора средстава капитал учествује са 68,1%, а позајмљена средства са 33,9%. Дугорочне обавезе у структури позајмљених средстава учествују са 51,2%, а краткорочне обавезе учествују са 47,4%. Обавезе из пословања учествују са 70,0%, а краткорочне финансијске обавеза учествују са 20,2% у краткорочним обавезама.

Предузеће послује у условима финансијске равнотеже. Дугорочна финансијска стабилност предузећа у 2017. години је повољна, а дугорочним изворима покривена су целокупна основна средства и део вредности обртне имовине.

Великвидност - Укупне обавезе чине 46,8% вредности капитала, односно 77,6% вредности обртне имовине. Дугорочне обавезе чине 51,2% позајмљених извора и у потпуности се састоје од дугорочних кредита. Краткорочне обавезе су за 22,9% веће од краткорочних потраживања и пласмана, док су обавезе према добављачима за 59,7% веће од потраживања од купаца. Новчаним средствима покривено је 44,2% краткорочних обавеза. Општи рацио ликвидности је 2,72, а редуцирани рацио ликвидности је 0,91 и показује да предузеће не може да измири 9% краткорочних обавеза.

Рентабилност - Предузеће је у 2017. години пословало позитивно и остварило нето добит од 135,3 мил. динара (708,3 хиљ. динара по раднику). Остварена нето добит чини 12,3% укупног прихода и 16,5% капитала. Добит је остварена у свим подбилансима прихода и расхода, осим у подбилансу остали приходи и расходи где је остварен губитак од 12,5 мил. динара. У подбилансу пословни приходи и расходи остварена је добит од 166,0 мил. динара, а у подбилансу финансијски приходи и расходи у износу од 6,2 мил. динара. Пословање предузећа није оптерећено кумулираним губитком из претходног периода.

НОВИ ДРВНИ КОМБИНАТ ДОО СРЕМСКА МИТРОВИЦА

Финансијска анализа предузећа Нови дрвни комбинат доо из Сремске Митровице, у 2017. години указује на солвентност, дугорочну финансијску равнотежу, великвидност, задуженост и рентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 77,3%, а обртна са 22,7%. У оквиру обртне имовине залихе учествују са 72,6%, а краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 27,4%.

У структури извора средстава капитал учествује са 58,2%, позајмљена средства са 35,6%, а одложене пореске обавезе са 6,2%. Дугорочне обавезе у структури позајмљених средстава учествују са 61,2%, а краткорочне обавезе учествују са 35,1%. Обавезе из пословања учествују са 20,4%, а краткорочне финансијске обавеза учествују са 58,5% у краткорочним обавезама.

Предузеће послује у условима финансијске равнотеже. Дугорочна финансијска стабилност предузећа у 2017. години је повољна, а дугорочним изворима покривена су целокупна основна средства и део вредности обртне имовине.

Неликвидност - Укупне обавезе чине 61,1% вредности капитала и 1,6 пута превазилазе вредност обртне имовине. Дугорочне обавезе чине 61,2% позајмљених извора и у потпуности се састоје од обавеза према матичним и зависним правним лицима. Краткорочне обавезе су за 2,0 пута веће од краткорочних потраживања и пласмана, док су обавезе према добављачима за 11,1% веће од потраживања од купаца. Новчаним средствима покривено је 2,3% краткорочних обавеза. Општи рацио ликвидности је 1,80, а редуцирани рацио ликвидности је 0,49 и показује да предузеће не може да измири 50% краткорочних обавеза.

Рентабилност - Предузеће је у 2017. години пословало позитивно и остварило нето добит од 3,9 мил. динара (28,6 хиљ. динара по раднику). Остварена нето добит чини 0,9% укупног прихода и 0,7% капитала. Добит је остварена у свим подбилансима прихода и расхода, осим у подбилансу пословни приходи и расходи где је остварен губитак од 1,7 мил. динара. У подбилансу финансијски приходи и расходи остварена је добит од 3,2 мил. динара, а у подбилансу остали приходи и расходи у износу од 3,3 мил. динара. Пословање предузећа је оптерећено кумулираним губитком из претходног периода од 520,8 мил. динара (3,9 мил. динара по раднику).

ВИСА-ПРОМ ДОО КАЊИЖА

Финансијска анализа предузећа Виса - Пром доо из Кањиже у 2017. години указује на солвентност, дугорочну финансијску равнотежу, неликвидност, задуженост и рентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 49,9%, а обртна са 50,1%. У оквиру обртне имовине залихе учествују са 62,1%, а краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 37,9%.

У структури извора средстава капитал учествује са 26,8%, а позајмљена средства са 73,1%. Дугорочне обавезе у структури позајмљених средстава учествују са 45,9%, а краткорочне обавезе учествују са 54,1%. Обавезе из пословања учествују са 41,6%, а краткорочне финансијске обавеза учествују са 54,0% у краткорочним обавезама.

Предузеће послује у условима финансијске равнотеже. Дугорочна финансијска стабилност предузећа у 2017. години је повољна, а дугорочним изворима покривена су целокупна основна средства и део вредности обртне имовине.

Неликвидност - Укупне обавезе 2,7 пута превазилазе вредност капитала, односно 1,5 пута вредност обртне имовине. Дугорочне обавезе чине 45,9%, позајмљених извора и готово у потпуности се састоје од дугорочних кредита (98,9%). Краткорочне обавезе су за 2,1 пута веће од краткорочних потраживања и пласмана, док су обавезе према добављачима готово идентична потраживањима од купаца. Новчаним средствима покривено је 0,4% краткорочних обавеза. Општи рацио ликвидности је 1,27, а редуцирани рацио ликвидности је 0,48 и показује да предузеће не може да измири 52% краткорочних обавеза.

Рентабилност - Предузеће је у 2017. години пословало позитивно и остварило нето добит од 30,1 мил. динара (206,3 хиљ. динара по раднику). Остварена нето добит чини 2,0% укупног прихода и 10,8% капитала. Добит је остварена у подбилансу пословни приходи и расходи у износу од 82,1 мил. динара. У подбилансу финансијски приходи и расходи забележен је губитак од 12,3 мил. динара, а у подбилансу остали приходи и расходи губитак у износу од 29,1 мил. динара. Пословање предузећа није оптерећено кумулираним губитком из претходног периода.

АМБАЛАЖЕРКА ДОО БЕОГРАД

Финансијска анализа предузећа Амбалажерка доо из Београда у 2017. години указује на солвентност, одсуство дугорочне финансијске равнотеже, неликвидност, високу задуженост и рентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 69,7%, а обртна са 30,3%. У оквиру обртне имовине краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 66,3%, а залихе са 33,7%.

У структури извора средстава капитал учествује са 43,1%, а позајмљена средства са 56,9%. Дугорочне обавезе у структури позајмљених средстава учествују са 32,1%, а краткорочне обавезе учествују са 67,9%. Обавезе из пословања учествују са 34,4%, а краткорочне финансијске обавеза учествују са 51,1% у краткорочним обавезама.

Предузеће у 2017. години послује у условима финансијске неравнотеже, тако да је дугорочна финансијска стабилност предузећа неповољна. Дугорочни извори покривају само део вредности сталне имовине тако да се преостала стална имовина и укупна вредност обртне имовине финансира из краткорочних извора.

Неликвидност - Укупне обавезе 1,3 пута превазилазе вредност капитала, односно 1,9 пута вредност обртне имовине. Дугорочне обавезе чине 32,1 % позајмљених извора и највећим делом се састоје од дугорочних кредита (81,9%). Краткорочне обавезе су за 91,6% веће од краткорочних потраживања и пласмана, док су обавезе према добављачима за 6,9% веће од потраживања од купаца. Новчаним средствима покривено је 8,2% краткорочних обавеза. Општи рацио ликвидности је 0,78, а редуцирани рацио

ликвидности је 0,52 и показује да предузеће не може да измири 48% краткорочних обавеза.

Рентабилност - Предузеће је у 2017. години пословало позитивно и остварило нето добит од 33,4 мил. динара (133,5 хиљ. динара по раднику). Остварена нето добит чини 5,0% укупног прихода и 16,4% капитала. Добит је остварена у свим подбилансима прихода и расхода, осим у подбилансу финансијски приходи и расходи где је остварен губитак од 2,0 мил. динара. У подбилансу пословни приходи и расходи остварена је добит од 41,2 мил. динара, а у подбилансу остали приходи и расходи у износу од 865,0 хиљ. динара. Пословање предузећа није оптерећено кумулираним губитком из претходног периода.

ДИВА ДИВАНИ ДОО ВРАЊСКА БАЊА

Финансијска анализа предузећа Дива Дивани доо из Врањске Бање у 2017. години указује на несолвентност, одсуство дугорочне финансијске равнотеже, великвидност, високу задуженост и нерентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 1,7%, а обртна са 96,6%. У оквиру обртне имовине залихе учествују са 64,3%, а краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 35,7%.

Предузеће послује са краткорочним позајмљеним средствима, при чему обавезе из пословања чине чак 93,2% ових обавеза.

Предузеће у 2017. години послује у условима финансијске неравнотеже, тако да је дугорочна финансијска стабилност предузећа неповољна. Дугорочни извори покривају само део вредности сталне имовине тако да се преостала стална имовина и укупна вредност обртне имовине финансира из краткорочних извора.

Неликвидност - Укупне обавезе 1,9 пута превазилазе вредност обртне имовине. Краткорочне обавезе су за 5,1 пута веће од краткорочних потраживања и пласмана, док обавезе према добављачима 7,5 пута превазилазе потраживања од купаца. Новчаним средствима покривено је 0,2% краткорочних обавеза. Општи рацио ликвидности је 0,54, а редуцирани рацио ликвидности је 0,19 и показује да предузеће не може да измири 81% краткорочних обавеза.

Нерентабилно пословање - Предузеће је у 2017. години пословало негативно и забележило губитак од 56,4 мил. динара (163,4 хиљ. динара по раднику). Забележени текући губитак чини 3,4% укупног прихода. Губитак у износу од 59,3 мил. динара је забележен у подбилансу пословни приходи и расходи, а добитак у подбилансима финансијски приходи и расходи (11,8 мил. динара) и остали приходи и расходи (8,4 мил. динара). Пословање предузећа је оптерећено и кумулираним губитком из претходног периода од 674,4 мил. динара (1,9 мил. динара по раднику).

МАТИС ДОО ИВАЊИЦА

Финансијска анализа предузећа Матис доо из Ивањице у 2017. години указује на солвентност, дугорочну финансијску равнотежу, великвидност, задуженост и рентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 41,6%, а обртна са 57,7%. У оквиру обртне имовине залихе учествују са 54,6%, а краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 45,4%.

У структури извора средстава капитал учествује са 41,3%, а позајмљена средства са 58,7%. Дугорочне обавезе у структури позајмљених средстава учествују са 51,0%, а краткорочне обавезе учествују са 48,9%. Обавезе из пословања учествују са 24,5%, а краткорочне финансијске обавеза учествују са 58,6% у краткорочним обавезама.

Предузеће послује у условима финансијске равнотеже. Дугорочна финансијска стабилност предузећа у 2017. години је повољна, а дугорочним изворима покривена су целокупна основна средства и део вредности обртне имовине.

Неликвидност - Укупне обавезе 1,4 пута превазилазе вредност капитала и приближно су једнаке вредности обртне имовине. Дугорочне обавезе чине 51,0% позајмљених извора и готово у потпуности се састоје од дугорочних кредита. Краткорочне обавезе су за 12,7% веће од краткорочних потраживања и пласмана, док обавезе према добављачима чине 54,1% потраживања од купаца. Новчаним средствима покривено је 40,3% краткорочних обавеза. Општи рацио ликвидности је 2,02, а редуцирани рацио ликвидности је 0,91 и показује да предузеће не може да измири 11% краткорочних обавеза.

Рентабилност - Предузеће је у 2017. години пословало позитивно и остварило нето добит од 272,8мил. динара (503,3 хиљ. динара по раднику). Остварена нето добит чини 8,0% укупног прихода и 25,4% капитала. Добит је остварена у свим подбилансима прихода и расхода. У подбилансу пословни приходи и расходи остварена је добит од 228,0 мил. динара, у подбилансу финансијски приходи и расходи у износу од 2,9 мил. динара, а у подбилансу остали приходи и расходи у износу од 65,2 мил. динара. Пословање предузећа није оптерећено кумулираним губитком из претходног периода.

ФОРМА ИДЕАЛЕ ДОО КРАГУЈЕВАЦ

Финансијска анализа предузећа Форма Идеале доо из Крагујевца у 2017. години указује на солвентност, дугорочну финансијску равнотежу, ликвидност, ниску задуженост и рентабилно пословање.

У структури пословне имовине стална имовина учествују са 46,0%, а обртна са 54,0%. У оквиру обртне имовине краткорочна потраживања, пласмани и готовина учествују са 62,5%, а залихе са 37,5%.

У структури извора средстава капитал учествује са 50,6%, а позајмљена средства са 49,0%. Дугорочне обавезе у структури позајмљених средстава учествују са 61,9%, а

краткорочне обавезе учествују са 38,1%. Обавезе из пословања учествују са 52,2%, а краткорочне финансијске обавеза учествују са 30,0% у краткорочним обавезама.

Предузеће послује у условима финансијске равнотеже. Дугорочна финансијска стабилност предузећа у 2017. години је повољна, а дугорочним изворима покривена су целокупна основна средства и део вредности обртне имовине.

Ликвидност - Укупне обавезе чине 96,9% вредности капитала, односно 91,4% вредности обртне имовине. Дугорочне обавезе чине 61,9%, позајмљених извора и у потпуности се састоје од дугорочних кредита. Краткорочне обавезе чине 57,3% краткорочних потраживања и пласмана, док су обавезе према добављачима за 36,6% веће од потраживања од купаца. Новчаним средствима покривено је 67,4% краткорочних обавеза. Општи ратио ликвидности је 2,92, а редуцирани ратио ликвидности је 1,83 и показује да предузеће у потпуности може да измири своје краткорочне обавезе.

Рентабилност - Предузеће је у 2017. години пословало позитивно и остварило нето добит од 668,1 мил. динара (490,9 хиљ. динара по раднику). Остварена нето добит чини 6,9% укупног прихода и 17,6% капитала. Добит је остварена у свим подбилансима прихода и расхода, осим у подбилансу остали приходи и расходи где је остварен губитак од 86,5 мил. динара. У подбилансу пословни приходи и расходи остварена је добит од 800,4 мил. динара, а у подбилансу финансијски приходи и расходи у износу од 40,5 мил. динара. Пословање предузећа није оптерећено кумулираним губитком из претходног периода.

4.4. Утицај економске кризе на пословне перформансе привредних друштава дрвне индустрије у Србији

Глобална економска криза која је смањила раст глобалне привреде и/или успорила раст у готово свим националним привредама, настала је 2008. године и различитим интензитетом и дужином трајала широм света. Међутим, интензитет, јачина, као и период настанка и трајања кризе не само да се значајно разликује између појединих земаља, већ се разликује и међу појединим секторима у оквиру националних привреда. Нису сви сектори на исти начин били погођени кризом, нити је дужина и испољавање кризе била идентична.

Иако су се ефекти светске економске кризе у већини земаља света значајно осетили већ 2008. године, криза у Србији се испољила 2009. године, а кретања већине показатеља пословања указују на то да су се ефекти кризе у дрвној индустрији манифестовали тек у 2010. години. За разлику од земаља и грана делатности где су ефекти кризе брзо постали јасни, а њене последице изражене, криза у дрвној индустрији Србије се испољила постепено, али је дужина њеног трајања продужена и трајала је пуних пет година, све до 2015. године, а у неким аспектима перформансе дрвне индустрије Србије су и у 2016. години неповољнији, у односу на предкризну 2009. годину.

Последице које је проузроковала економска криза су значајне. Број привредних субјеката, који у 2016. години послују у оквиру дрвне индустрије Србије мањи је у

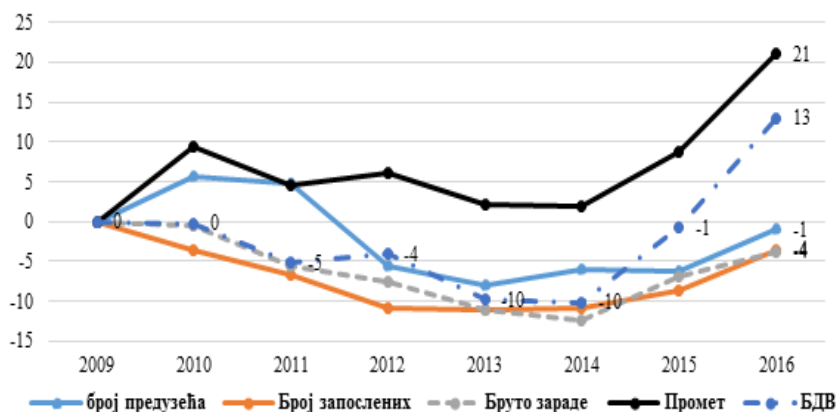
односу на 2009. годину (за 79 привредних субјеката, односно број привредних субјеката је смањен за 1,0%). Такође, смањена је и запосленост (број запослених је смањен за 1.247 радника, односно за 3,6%), бруто зараде (вредност бруто зарада је смањена 922 мил. динара, односно за 3,7%), као и увоз, чија је вредност у периоду од 2009. до 2016. године смањена за 802 мил. динара (3,3%).

Табела 55: Показатељи пословања дрвне индустрије Србије у периоду 2009-2016.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016.	
									Апсол. промена	Стопа раста у %
Број предузећа	7.779	8.216	8.147	7.348	7.148	7.306	7.285	7.700	-79	-1,0
Број запослених	35.095	33.801	32.719	31.259	31.222	31.306	32.086	33.849	-1.247	-3,6
Бруто зараде	24.674	24.532	23.273	22.790	21.963	21.607	22.978	23.752	-922	-3,7
Промет	117.328	128.407	122.761	124.424	119.713	119.463	127.487	142.042	24.714	21,1
БДВ	31.904	31.823	30.235	30.590	28.789	28.665	31.662	36.046	4.141	13,0
Профит	7.230	7.291	6.962	7.799	6.826	7.058	8.684	12.294	5.064	70,0
Профитна стопа	22,7	22,9	23,0	25,5	23,7	24,6	27,4	34,1	11,4	-
Извоз	19.185	25.201	26.419	30.111	32.437	31.746	34.021	39.326	20.141	105,0
Увоз	24.485	21.027	17.854	19.066	18.882	18.665	21.416	23.684	-802	-3,3
Спољнот. размена	43.671	46.227	44.273	49.177	51.319	50.411	55.438	63.010	19.339	44,3
Суфицит	-5.300	4.174	8.565	11.044	13.556	13.080	12.605	15.643	20.943	274,8

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Графикон 84: Кретање основних показатеља пословања дрвне индустрије Србије у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

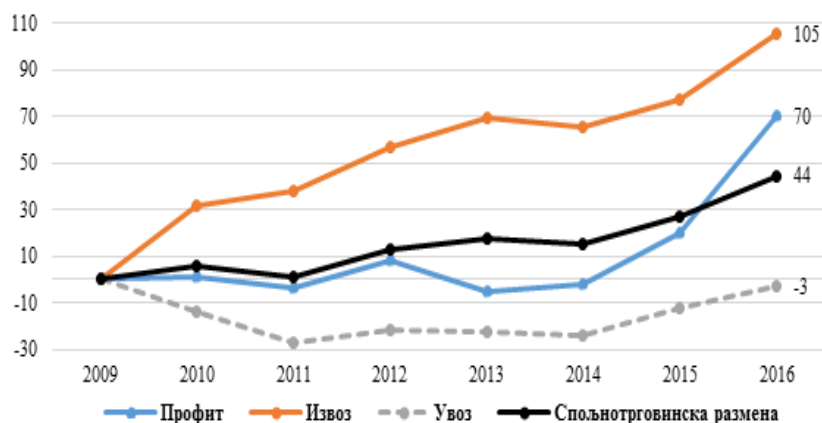

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

За разлику од производње, запослености, бруто зарада и извоза, остали показатељи пословања и извозне активности дрвне индустрије су побољшани у 2016. години у односу на предкризну 2009. годину.

Промет у оквиру дрвне индустрије у 2016. години у односу на 2009. годину повећан је за 24,7 млрд. динара (21,1%), бруто додата вредност повећана је за 4,1 млрд. динара (13,0%), профит је повећан за 5,1 млрд. динара (70,0%), профитабилност за 11,4 структурних поена.

Графикон 85: Ефикасност и спољнотрговинско пословање дрвне индустрије Србије у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Осим показатеља који мере ефикасност и успешност пословања, у 2016. години у односу на 2009. годину, побољшани су и показатељи извозне активности и то: извоз је повећан за 20,1 млрд. динара (105,0%), обим спољнотрговинске размене је повећан за 19,3 млрд. динара (44,3%), а суфицит је повећан за 20,9 млрд. динара (уместо дефицита од 5,3 млрд. динара који је забележен 2009. године). У 2016. години је остварен суфицит у спољнотрговинској размени дрвне индустрије у вредности од 15,6 млрд. динара, што је раст суфицита од 274,8% у односу на 2010. годину.

Подаци који се односе на основне показатеље пословања (број привредних субјеката, запосленост и бруто зараде) потврђују снажан и дуготрајан утицај кризе на пословање дрвне индустрије, раст промета, бруто додате вредности, профита и профитабилности, као и извоза. Укупне спољнотрговинске размене и суфицит указују на то да је криза довела до значајног производно-пословног реструктурирања унутар дрвне индустрије, у правцу унапређења продуктивности и ефикасности пословања, односно секторске и извозне конкурентности.

У 2016. години у дрвној индустрији пословало је 7.700 привредних друштава, што је за 79 друштава (1,0%) мање у односу на 2009. годину, када је пословало 7.779 друштава.

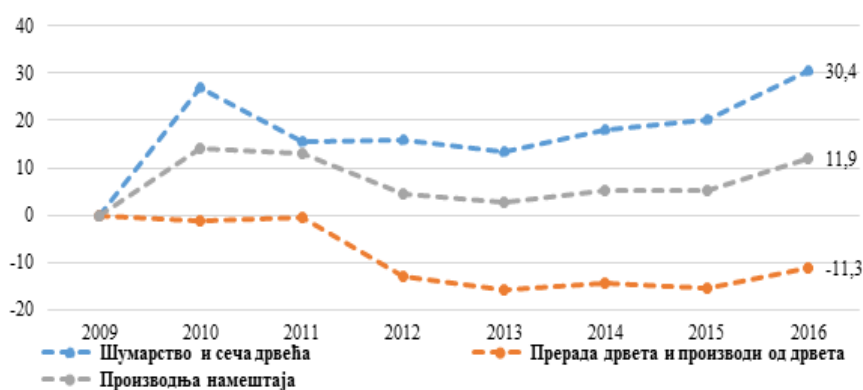
Табела 56: Кретање броја привредних друштава дрвне индустрије у периоду 2009-2016.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016.	
									број	%
Шумарство и сеча дрвећа	816	1.036	944	945	924	963	981	1.064	248	30,4
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	4.991	4.931	4.974	4.346	4.195	4.267	4.227	4.430	-562	-11,3
Производња намештаја	1.972	2.249	2.229	2.058	2.028	2.076	2.076	2.207	235	11,9
Дрвна индустрија	7.779	8.216	8.147	7.348	7.148	7.306	7.285	7.700	-79	-1,0

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У оквиру дрвне индустрије број привредних друштава је смањен само у области *прерада дрвета и производа од дрвета, осим намештаја* (за 562 друштва – са 4.991 друштва из 2009. године, на 4.430 друштва у 2016. години, односно за 11,3%), док је број привредних друштва повећан у области *шумарства и сече дрвећа* (за 248 друштава – са 816 на 1.064 друштава, односно за 30,4% у истом периоду) и *производње намештаја* (за 235 друштава – са 1.972 из 2009. године на 2.207 друштава у 2016. години, односно за 11,9%).

Графикон 86: Број привредних друштава дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Дрвна индустрија у 2016. години запошљавала је 33.849 радника што је за 1.247 радника (3,6%) мање у односу на 2009. годину, када је у оквиру дрвне индустрије било ангажовано 35.095 радника.

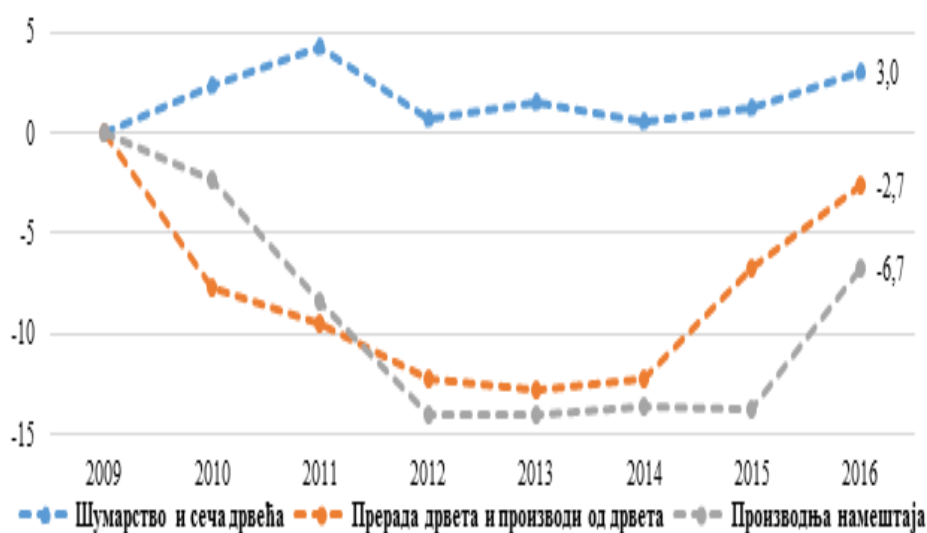
Табела 57: Кретање запослености у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. године

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016.	
									број	%
Шумарство и сеча дрвећа	5.680	5.810	5.918	5.717	5.767	5.714	5.751	5.852	172	3,0
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	13.744	12.683	12.433	12.068	11.992	12.059	12.812	13.379	-365	-2,7
Производња намештаја	15.672	15.309	14.367	13.474	13.464	13.533	13.522	14.617	-1.054	-6,7
Дрвна индустрија	35.095	33.801	32.719	31.259	31.222	31.306	32.086	33.849	-1.247	-3,6

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У оквиру дрвне индустрије број запослених радника је смањен у *производњи намештаја* (за 1.054 радника - са 15.672 радника из 2009. на 14.617 радника 2016. године, односно за 6,7%) и области *прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (за 365 радника - са 13.744 на 13.379 радника, односно за 2,7%), а запосленост је повећана једино у области *шумарства и сече дрвећа* (за 172 радника - са 5.680 на 5.852 радника, односно за 3,0%).

Графикон 87: Запосленост у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У 2016. години у оквиру дрвне индустрије исплаћене су бруто зараде у износу од 23,7 млрд. динара, што је за 922 мил. динара (3,7%) мање у односу на 2009. годину, када су у оквиру дрвне индустрије исплаћене зараде у вредности од 247,7 млрд. динара.

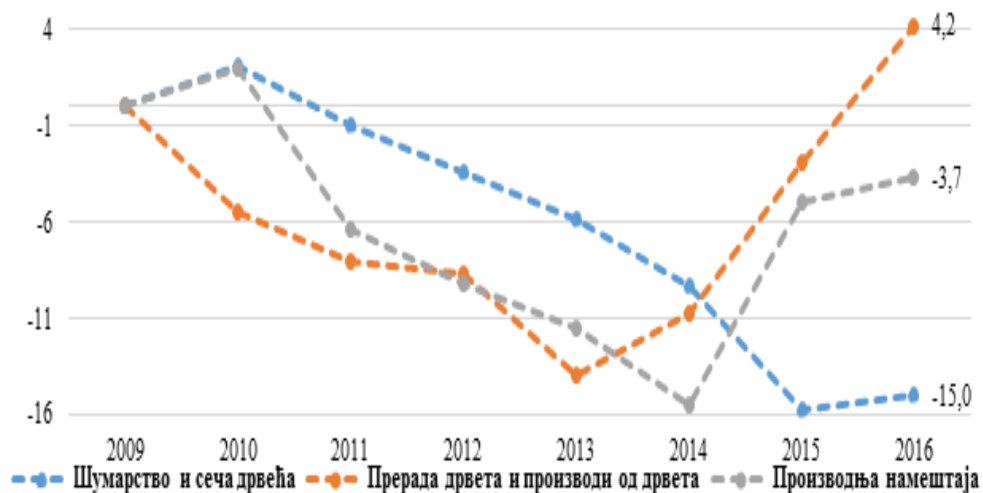
Табела 58: Кретање бруто зарада у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. (у мил. динара)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016.	
									број	%
Шумарство и сеча дрвећа	5.879	5.999	5.819	5.681	5.536	5.326	4.953	4.996	-883	-15,0
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	8.364	7.904	7.686	7.637	7.194	7.467	8.116	8.714	350	4,2
Производња намештаја	10.431	10.629	9.768	9.472	9.233	8.813	9.909	10.041	-390	-3,7
Дрвна индустрија	24.674	24.532	23.273	22.790	21.963	21.607	22.978	23.752	-922	-3,7

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У оквиру дрвне индустрије бруто зараде су смањене у области *шумарства и сече дрвећа* (за 883 мил. динара - са 5,9 млрд. динара из 2009. на 5,0 млрд. динара у 2016. години, односно за 15,0%) и *производњи намештаја* (за 390 мил. динара - са 10,4 млрд. динара на 10,0 млрд. динара, односно за 3,7%), а бруто зараде су повећане само у области *прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (за 350 мил. динара - са 8,4 млрд. динара на 8,7 млрд. динара, односно за 4,2%).

Графикон 88: Бруто зараде у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

Привредна друштва дрвне индустрије у 2016. години остварила су промет у вредности од 142,0 млрд. динара, што је за 24,7 млрд. динара (21,1%) више у односу на 2009.

годину, када је у оквиру дрвне индустрије остварен промет у вредности од 117,3 млрд. динара.

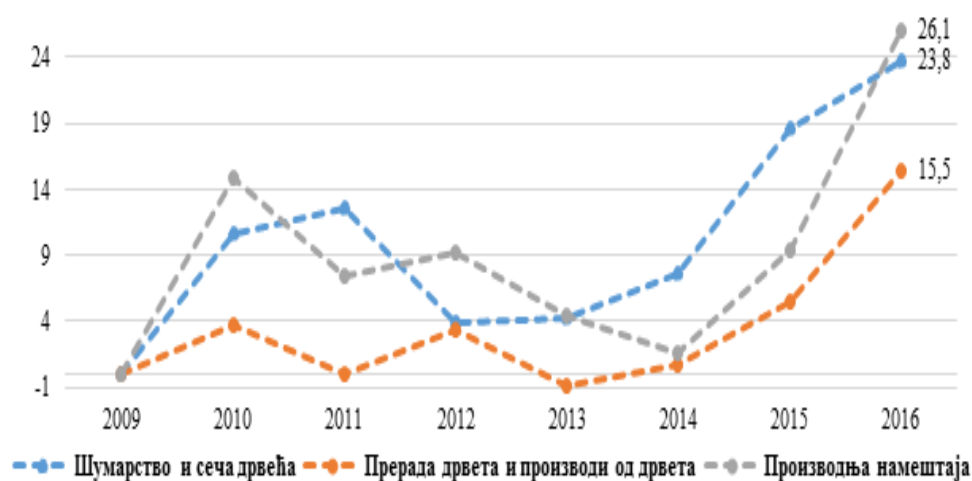
Табела 59: Кретање промета у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. (у мил. динара)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016.	
									број	%
Шумарство и сеча дрвећа	12.623	13.975	14.217	13.109	13.151	13.584	14.980	15.628	3.006	23,8
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	52.664	54.657	52.642	54.464	52.209	53.044	55.569	60.805	8.140	15,5
Производња намештаја	52.041	59.775	55.902	56.851	54.352	52.835	56.938	65.609	13.568	26,1
Дрвна индустрија	117.328	128.407	122.761	124.424	119.713	119.463	127.487	142.042	24.714	21,1

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У оквиру дрвне индустрије највећи реални раст промета је остварен код привредних друштава, која послују у области *производње намештаја* (раст од 13,6 млрд. динара - са 52,0 млрд. динара из 2009. на 65,6 млрд. динара у 2016. години, односно за 26,1%). Раст промета остварила су и привредна друштва, која послују у области *прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (раст 8,1 млрд. динара - са 52,7 млрд. динара на 60,8 млрд. динара, односно за 15,5%), као и привредна друштва, која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (раст 3,0 млрд. динара - са 12,6 млрд. динара на 15,6 млрд. динара, односно за 23,8%).

Графикон 89: Промет у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У 2016. години привредна друштва дрвне индустрије створила су БДВ од 36,0 млрд. динара, што је за 4,1 млрд. динара (13,0%) више у односу на 2009. годину, када је у оквиру дрвне индустрије створена БДВ од 31,9 млрд. динара.

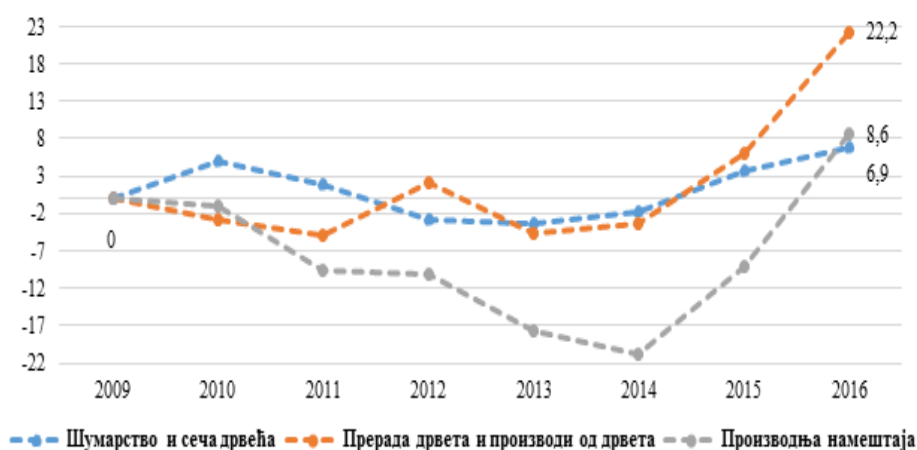
Табела 60: Кретање БДВ у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. (у мил. динара)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016.	
									број	%
Шумарство и сеча дрвећа	7.536	7.908	7.686	7.316	7.274	7.409	7.820	8.057	522	6,9
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	11.201	10.890	10.662	11.436	10.689	10.839	11.869	13.693	2.492	22,2
Производња намештаја	13.168	13.025	11.887	11.837	10.826	10.417	11.972	14.296	1.128	8,6
Дрвна индустрија	31.904	31.823	30.235	30.590	28.789	28.665	31.662	36.046	4.141	13,0

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру дрвне индустрије највећи реални раст БДВ је остварен код привредних друштава, која послују у области *прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (раст од 2,5 млрд. динара - са 11,2 млрд. динара из 2009. године на 13,7 млрд. динара у 2016. години, односно за 22,2%). Раст промета остварила су и привредна друштва, која послују у области *производње намештаја* (раст од 1,1 млрд. динара - са 13,2 млрд. динара на 14,3 млрд. динара, односно за 8,6%), као и привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (раст од 522 мил. динара - са 7,5 млрд. динара на 8,1 млрд. динара, односно за 6,9%).

Графикон 90: БДВ у дрвној индустрији у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Привредна друштва дрвне индустрије у 2016. години остварила су профит у вредности од 12,3 млрд. динара, што је за 5,1 млрд. динара (70,0%) више у односу на 2009. годину, када је у оквиру дрвне индустрије остварен профит у вредности од 7,2 млрд. динара.

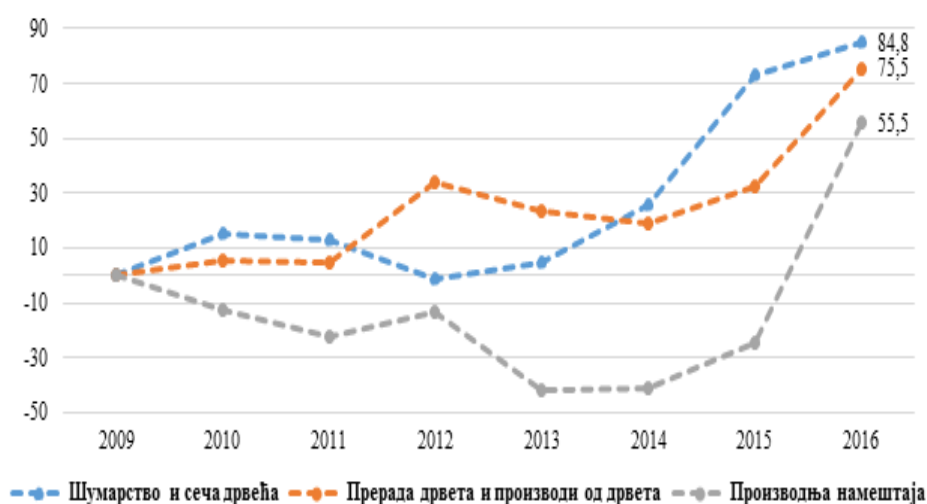
Табела 61: Кретање профита дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (у мил. динара)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016.	
									број	%
Шумарство и сеча дрвећа	1.657	1.909	1.867	1.635	1.738	2.082	2.867	3.061	1.404	84,8
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	2.837	2.986	2.976	3.799	3.495	3.372	3.754	4.978	2.142	75,5
Производња намештаја	2.737	2.396	2.119	2.365	1.593	1.604	2.063	4.255	1.518	55,5
Дрвна индустрија	7.230	7.291	6.962	7.799	6.826	7.058	8.684	12.294	5.064	70,0

Извор: аутор, на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру дрвне индустрије највећи реални раст профита остварила су привредна друштва која послују у области *прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (раст од 2,1 млрд. динара - са 2,8 млрд. динара из 2009. године на 5,0 млрд. динара у 2016. години, односно за 75,5%). Раст профита остварила су и привредна друштва која послују у области *производње намештаја* (раст од 1,5 млрд. динара - са 2,7 млрд. динара на 4,3 млрд. динара, односно за 55,5%), као и привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (раст од 1,4 млрд. динара - са 1,7 млрд. динара на 3,1 млрд. динара, односно за 84,8%).

Графикон 91: Профит дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У 2016. години привредна друштва дрвне индустрије извезла су производе у вредности од 39,3 млрд. динара, што је за 20,1 млрд. динара (105,0%) више у односу на 2009. годину, када је извоз дрвне индустрије износио 19,2 млрд. динара.

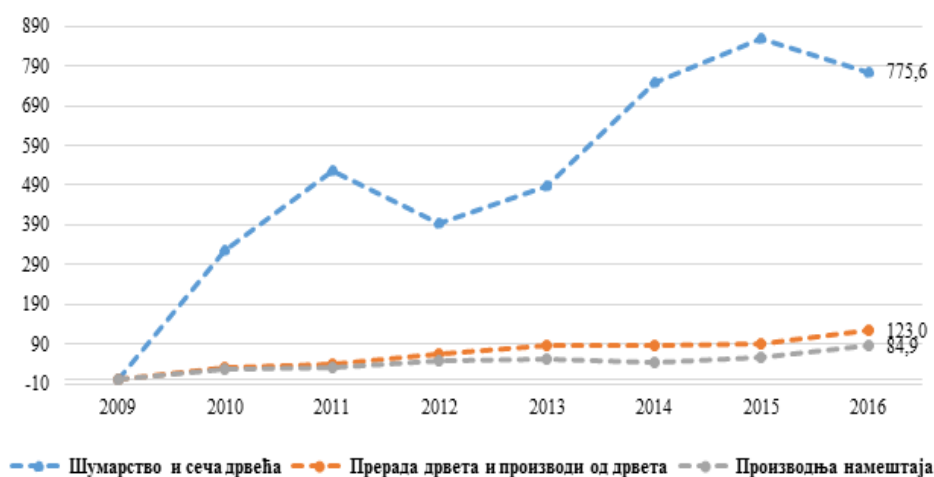
Табела 62: Кретање извоза дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (у мил. динара)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016.	
									број	%
Шумарство и сеча дрвећа	141	597	882	697	829	1.197	1.354	1.236	1.095	775,6
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	7.561	9.973	10.605	12.524	14.213	14.186	14.558	16.862	9.301	123,0
Производња намештаја	11.483	14.630	14.932	16.890	17.395	16.362	18.110	21.229	9.746	84,9
Дрвна индустрија	19.185	25.201	26.419	30.111	32.437	31.746	34.021	39.326	20.141	105,0

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру дрвне индустрије највећи реални раст извоза остварила су привредна друштва која послују у области *производње намештаја* (раст од 9,7 млрд. динара - са 11,5 млрд. динара из 2009. на 21,2 млрд. динара у 2016. години, односно за 84,9%). Раст извоза остварила су и привредна друштва која послују у области *прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (раст од 9,3 млрд. динара - са 7,6 млрд. динара на 16,9 млрд. динара, односно за 123,0%), као и привредна друштва која послују у области Шумарства и сече дрвећа (раст од 1,1 млрд. динара - са 141 мил. динара на 1,2 млрд. динара, односно за 775,6%).

Графикон 92: Извоз дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Привредна друштва која послују у оквиру дрвне индустрије увезла су у 2016. години производе у вредности од 23,7 млрд. динара, што је за 802 мил. динара (3,3%) мање у односу на 2009. годину када је увоз износио 24,5 млрд. динара.

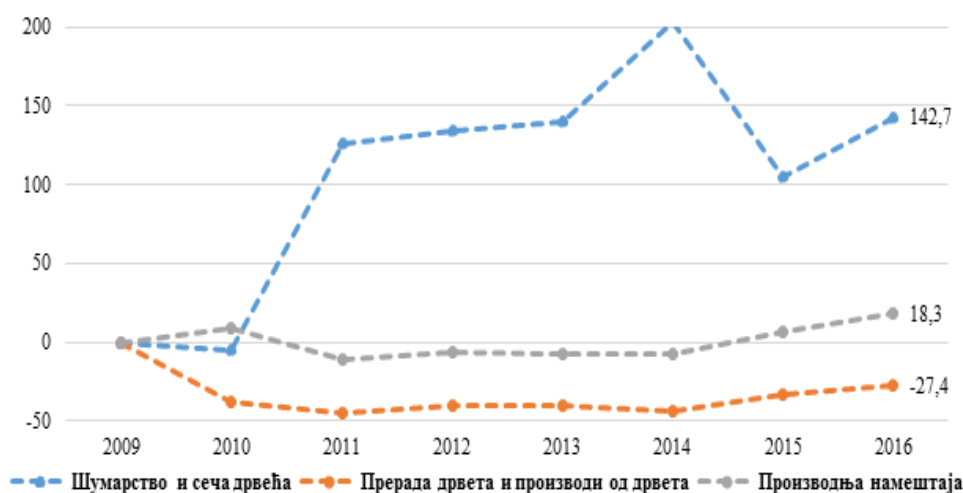
Табела 63: Кретање увоза дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (у мил. динара)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016.	
									број	%
Шумарство и сеча дрвећа	138	132	312	324	332	419	283	335	197	142,7
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	11.941	7.412	6.518	7.154	7.093	6.717	7.939	8.675	-3.266	-27,4
Производња намештаја	12.406	13.483	11.024	11.589	11.456	11.530	13.194	14.673	2.267	18,3
Дрвна индустрија	24.485	21.027	17.854	19.066	18.882	18.665	21.416	23.684	-802	-3,3

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У оквиру дрвне индустрије реални раст увоза остварила су привредна друштва која послују у области *производње намештаја* (раст од 2,3 млрд. динара – са 12,4 млрд. динара из 2009. године на 14,7 млрд. динара у 2016. години, односно за 18,3%). Раст увоза остварила су и привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (раст од 197 мил. динара – са 138 мил. динара на 335 мил. динара, односно за 142,7%). Привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производи од дрвета, осим намештаја*, забележила су пад увоза (пад од 3,3 млрд. динара – са 11,4 млрд. динара на 8,7 млрд. динара, односно за 27,4%).

Графикон 93: Увоз дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

У 2016. години привредна друштва дрвне индустрија остварила су спољнотрговинску размену у вредности од 63,0 млрд. динара, што је за 19,3 млрд. динара (44,3%) више у односу на 2009. годину, када је дрвна индустрија остварила размену са иностранством од 43,7 млрд. динара.

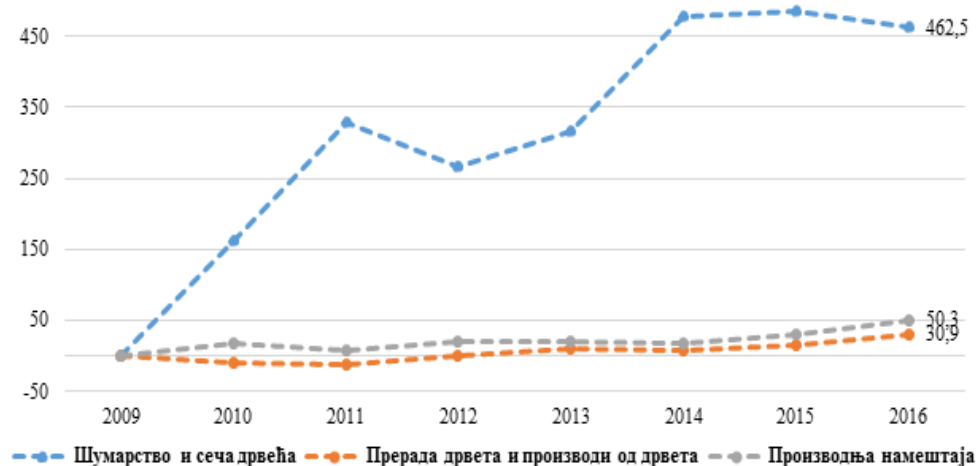
Табела 64: Кретање спољнотрговинске размене дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (у мил. динара)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016.	
									број	%
Шумарство и сеча дрвећа	279	729	1.194	1.020	1.161	1.616	1.637	1.571	1.292	462,5
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	19.502	17.385	17.123	19.678	21.307	20.903	22.497	25.537	6.035	30,9
Производња намештаја	23.889	28.113	25.956	28.478	28.851	27.892	31.304	35.902	12.013	50,3
Дрвна индустрија	43.671	46.227	44.273	49.177	51.319	50.411	55.438	63.010	19.339	44,3

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У оквиру дрвне индустрије највећи реални раст спољнотрговинске размене остварила су привредна друштва која послују у области *производње намештаја* (раст од 12,0 млрд. динара - са 23,9 млрд. динара из 2009. на 35,9 млрд. динара у 2016. години, односно за 50,3%). Раст извоза остварила су и привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (раст од 6,0 млрд. динара – са 19,5 млрд. динара на 25,5 млрд. динара, односно за 30,9%), као и привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (раст од 1,3 млрд. динара – са 279 мил. динара на 1,6 млрд. динара, односно за 462,5%).

Графикон 94: Обим спољнотрговинске размене дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (базни индекс 2009=100)

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику.

Привредна друштва дрвне индустрије у 2016. години остварила су суфицит у трговинској размени са иностранством у вредности од 15.643 млрд. динара, што је за 20,9 млрд. динара више у односу на 2009. годину. Тада је дрвна индустрија забележила дефицит у размени са другим земљама од 5,3 млрд. динара, односно за 11,5 млрд. више

у односу на 2010. годину (за 274,8%), од када дрвна индустрија Србије константно бележи суфицит у размени са иностранством.

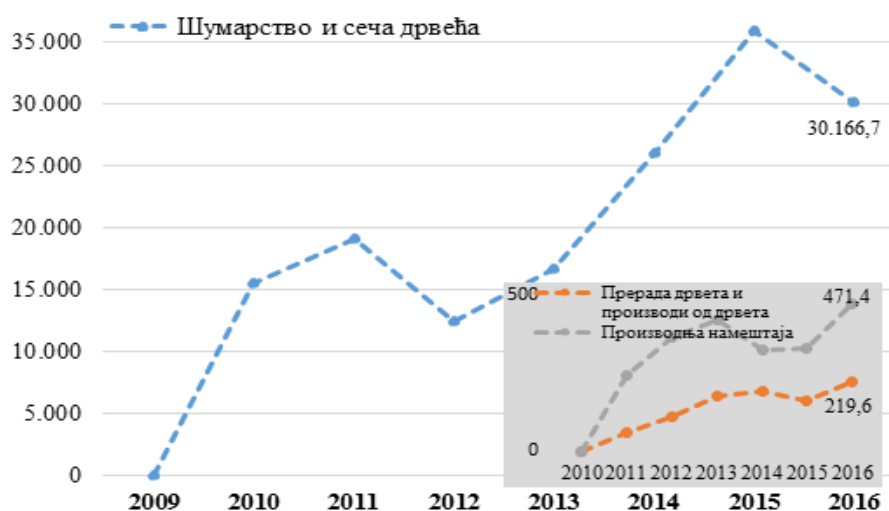
Табела 65: Кретање спољнотрговинске размене дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (у мил. динара)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Промена 2009-2016. у мил. динара
	Шумарство и сеча дрвећа	3	465	570	373	497	778	1.070	901
Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	-4.380	2.561	4.088	5.370	7.120	7.470	6.619	8.187	12.566
Производња намештаја	-924	1.147	3.908	5.301	5.938	4.832	4.916	6.555	7.479
Дрвна индустрија	-5.300	4.174	8.565	11.044	13.556	13.080	12.605	15.643	20.943

Извор: аутор на основу података Републичког завода за статистику

У оквиру дрвне индустрије највећи реални раст дефицита у спољнотрговинској размени остварила су привредна друштва која послују у области *прераде дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (раст од 12,6 млрд. динара - са -4,4 млрд. динара из 2009. на +8,2 млрд. динара у 2016. години). Раст суфицита остварила су и привредна друштва која послују у области *производње намештаја* раст од 7,5 млрд. динара (са -924 мил. динара на +6,6 млрд. динара), као и привредна друштва која послују у области *шумарства и сече дрвећа* (раст од 898 мил. динара - са 3 мил. динара на 901 мил. динара).

Графикон 95: Обим спољнотрговинске размене дрвне индустрије у периоду 2009-2016. (базни индекси: 2009=100 и 2010=100)

Извор: аутор на основу података републичког завода за статистику

5. ВРЕДНОВАЊЕ КОНКУРЕНТНОСТИ ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ

5.1. Теоријска основа и показатељи вредновања конкурентности предузећа дрвне индустрије

Дрвна индустрија је ресурсно-интензивна делатност и као таква нема високу додату вредност (нпр. у односу на ИКТ, фармацеутску индустрију, итд.), али је важна за привреду (има значајно учешће у запошљавању, извозу и руралном развоју).⁹⁹ Међутим, услед процеса глобализације и развоја нових технологија и нових модела, техника и организација управљања, дрвна индустрија једним делом почиње да заостаје у развоју, технолошки застарева и постаје програмски и маркетиншки незаокружена делатност.¹⁰⁰

Глобализација и промене које настају на светском тржишту (нови конкуренти из југоисточне Азије, јефтине производње у новим чланицама Европске уније), климатске промене, ограниченост ресурса, растући значај иновација и ИКТ технологија и остало, доводе до интернационализације дрвне индустрије,¹⁰¹ а све у циљу побољшања или барем задржавања положаја дрвне индустрије у привреди, односно на тржишту у целини.¹⁰²

Трендови у глобалној дрвној индустрији указују на то да су развијене привреде суочене са губитком конкурентности у односу на земље у развоју које постепено заузимају водеће место. Промена у моћи на светском тржишту доводи до смањења запослености у ЕУ и САД, док Кина и земље југоисточне Азије полако стварају доминантну позицију. Кина је највећи извозник намештаја у свету, а Кинеска дрвна индустрија је постала важан део економског развоја Кине.¹⁰³ Међутим, постоје и аутори који упозоравају на одрживост конкурентности азијске дрвне индустрије због стагнирајуће продуктивности и раста извоза производа ниске вредности.¹⁰⁴

Европска дрвна индустрија је у процесу структурне трансформације услед технолошких иновација, проширења, интернационализације и пресељења производње,

---

⁹⁹Pirc, A.; Motik, D.; Moro, M.; Posavec, S.; Kopljar, A., (2010). Analiza pokazatelja stanja na tržištu drvnih proizvoda Republike Hrvatske. *Drvna industrija*, 61(4):229-238.

¹⁰⁰Motik, D.; Paluš, H.; Šegotić, K., (2002). Stanje konkurentnog okruženja u području proizvodnje namještaja u Hrvatskoj. *Drvna industrija*, 53(3): 159-164.

¹⁰¹Rametsteiner, E., Weiss, G., (2006). Innovation and innovation policy in forestry: Linking innovation process with systems models. *Forest Policy and Economics* 8: 691-703.

¹⁰²Oblak, L., Glavonjić, B., (2014). A Model for the Evaluation of Radio Advertisements for the sale of Timber Products. *Drvna industrija*, 65 (4): 303-308

¹⁰³Yang, H., Ji, C., Nie, N., Hong, Y., (2012). China's wood furniture manufacturing industry: industrial cluster and export competitiveness. MPRA Paper No. 44282.

¹⁰⁴Ratnasingham, J.; Ioras, F., (2003). The sustainability of the Asian wooden furniture industry. *Holz als Roh- und Werkstoff*, 61(3): 233–237.

пре свега у нове државе чланице и суседне земље. Производња намештаја је значајно порасла у земљама источне Европе, док су западне земље изгубиле свој положај.¹⁰⁵

Глобализација предузећа и тржишта довела је до ширења националних кластера из области дрвне индустрије и интензивирања конкуренције међу европским земљама и владама у области будућих инвестиција и локације производње. Такође, глобализација је створила и значајне проблеме у области дрвне индустрије и отворила нека битна питања, као што су: пад запослености у шумарству и дрвној индустрији, што негативно утиче на развој сеоских подручја; ниска атрактивност шумарства и дрвне индустрије за инвеститоре, смањен значај дрвне индустрије у националним привредама; наставак либерализације, претње климатских промена, питања енергетске безбедности, сељење дрвне индустрије, глобализација снабдевањем природним ресурсима и др.¹⁰⁶ Такође, ови аутори указују да је фрагментација власништва над шумама, више специјализованих малих управљачких јединица, које не могу да остваре економију обима, главна препрека за економску одрживост и конкурентност дрвне индустрије у ЕУ. Значај регионалних специфичности у производњи и преради дрвета у ЕУ значи да не постоји јединствени образац или решење.¹⁰⁷ Применом сличног приступа, Осет и др. су утврдили да регионални трендови ланца вредности у оквиру европске дрвне индустрије (примарне и секундарне обраде дрвета и производње намештаја) су супротни од укупних привредних кретања.¹⁰⁸

Када се посматра дрвна индустрија на нивоу Европске уније, онда се може правити разлика између земаља са развијеном и високо конкурентом дрвном индустријом, као и земаља где конкурентност значајно заостаје у односу, не само на водеће европске, већ и у односу на друге земље у свету. Витамо и Билас упозоравају на промене у европској дрвној индустрији након проширења ЕУ на исток и развоја холистичког приступа који доводи до различитих облика индустријске конкурентности у појединим новим чланицама и земљама кандидатима.¹⁰⁹

Добар пример успешног развоја дрвне индустрије је Финска. Дрвна индустрија у Финској је веома конкурентна и одликује је примена високе технологије.¹¹⁰ Финска има велики удео дрвне индустрије у глобалним оквирима и извозно је оријентисана, тако да

---

¹⁰⁵Clutier, D., Schef er, M., Ghemar, K., Llaudes, M.J., Montiel, E., (2007). Study on the competitiveness, economic situation and location of production in the textiles and clothing, footwear, leather and furniture industries. Final report Vol. 1 and 2. Institut Français de la Mode, Paris.

¹⁰⁶Rametsteiner, E., Weiss, G., (2006). Innovation and innovation policy in forestry: Linking innovation process with systems models. *Forest Policy and Economics* 8: 691-703.

¹⁰⁷Ibid.

¹⁰⁸Osses, T.; Kies, U.; Schulte, A., (2013). Regional shifts of employment growth in the European wood-based panel and furniture industries. *International Forestry Review*, 15(1): 82-97.

¹⁰⁹Viitamo, E., Bilas, O., (2002). Competitiveness of the Forest Sector in the EU Candidate Countries Cluster Analysis. International Institute for Applied Systems Analysis, Interim Report IR-02-012.

¹¹⁰Salo, A., Gustafsson, T., Mild, P., (2004). Prospective evaluation of a cluster program for Finnish forestry and forest industries. *International Transactions in Operational research*, 11(2):139-154.

је интернационализација главна карактеристика финске дрвне индустрије. Финска дрвна индустрија превазилази остатак света по свим показатељима индекса релативне компаративне предности и извоза по становнику. Витамо је истражујући финску дрвну индустрију дошао до закључка да ова индустрија највећи раст остварује када је процес производње праћен растом услуга заснованим на знању. Овај аутор, указује на растућу улогу нових технологија у повећању конкурентности финске дрвне индустрије на међународном тржишту. Такође, указује да је интернационализација финске дрвне индустрије кроз извоз достигла своје границе, тако да главну стратегију раста финска дрвна индустрија остварује помоћу аквизиција и спајања са другим предузећима изван Финске.¹¹¹

Поред Финске, добар пример успешног развоја и растуће конкурентности дрвне индустрије у Европској унији је Немачка. Истраживање које су спровели Киес и др. открива најзначајније утицаје дрвне индустрије на регионално запошљавање нарочито у сеоским подручјима Немачке. Регионални индустријски кластери и примарна обрада (резање) дрвета, производња дрвне грађе и панела, конструкција од дрвета и намештаја препознати су у географском простору. Просторна варијабилност у оквиру немачког дрвног сектора је повезан са регионалним факторима, на који утичу географска локација, величина и регионално удруживање у индустријске кластере.¹¹²

Дрвна индустрија има различит значај међу земљама централне и југоисточне Европе. Највећи значај дрвна индустрија има у Летонији и Естонији (једна четвртина прерађивачке индустрије), затим Словенији, Пољској, Литванији и Словачкој (учешће од 11% до 15%), где се учешће константно смањује.¹¹³ Истовремено, земље централне и југоисточне Европе се суочавају са великим структурним променама запослености у дрвној индустрији, а промене су много динамичнији у односу на промене у земљама западне Европе.¹¹⁴

Земље источне и југоисточне Европе могу се представити као: "... региони у којима доминирају питања реституције, неразвијеност, прекинута традиција приватног шумарства, примарне и финалне обраде дрвета, слабо развијена инфраструктура и неконкурентност домаће дрвне индустрије."¹¹⁵ На примеру Пољске, Гориније и др. су дошли до закључка, да се предузећа која су повезана у оквиру кластера плаше да уђу у

---

¹¹¹Viitamo, E., (2003). Knowledge-intensive services and competitiveness of the forest cluster: Case Finland, ETLA Discussion Papers, The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), No. 845.

¹¹²Kies, U., Mrosek, T., Schulte, A., (2007). Spatial analysis of regional industrial clusters in the German forest sector. *International Forestry Review*, 11(1):38-51.

¹¹³Viitamo, E., Bilas, O., (2002). Competitiveness of the Forest Sector in the EU Candidate Countries Cluster Analysis. International Institute for Applied Systems Analysis, Interim Report IR-02-012.

¹¹⁴Osses, T.; Kies, U.; Schulte, A., (2013). Regional shifts of employment growth in the European wood-based panel and furniture industries. *International Forestry Review*, 15(1): 82-97.

¹¹⁵Kersan-Škabić, I., (2014). Croatian wood industry – clusters, competitiveness and perspectives of development in the framework of european union membership, *Poslovna izvrsnost Zagreb*, viii, 2.

кооперативне односе, посебно са конкуренцијом. Они не виде ни користи од сарадње са ривалима или везе са локално расположивим ресурсима за своју конкурентску позицију.¹¹⁶

Витамо и Билас указују на потребу за промовисањем уравнотеженог раста дрвне индустрије, која је од посебног значаја за испуњавање захтева из Кјото протокола; омогућавање технологије дифузије и преливање са Запада на Исток и спровођење одговарајућих политика у привлачењу СДИ и специфичних програма реструктурирања националних привреда; стварање научно орјентисаног истраживачког оквира, усмереног на јачање конкурентности европске дрвне индустрије.¹¹⁷ До сличних закључака је дошао и Витамо, који даје предлог области које треба побољшати: промена структуре управљања и повећање организационе флексибилности (отклањање препрека за спољну набавку услуга и реорганизације јавно произведених услуга); промена корпоративних стратегија предузећа дрвне индустрије за стварање више иновативних и креативних активности на тржиштима услуга; у области технолошке конкурентности Владе треба да буду активније у обезбеђивању дугорочних средстава за истраживање и иновирање и развоја квалификованости запослених.¹¹⁸

Питањима развоја и јачања конкурентности дрвне индустрије у Европи бавио се и Бергинц. Он указују на потребу за развој и примену нових технологија, нових производа, нових начина пословања, бољег образовања и знања, али и боље међусобне повезаности истраживачких институција и предузећа унутар дрвне индустрије.¹¹⁹ Занимљиво је и гледиште Шкабићеве, која очекује да ће дрвна индустрија региона југоисточне Европе остваривати значајан раст због повећања продуктивности и нижих трошкова производње у будућности.¹²⁰

Резултати претходних теоријских и емпиријских истраживања, недвосмислено показују да је опстанак и развој предузећа дрвне индустрије широм света условљен унапређењем њихове конкурентности. Тако да, иако постоји дефицит научних и стручних радова из области унапређења конкурентности дрвне индустрије у Србији, претходна теоријска гледишта и резултати спроведених истраживања пружају солидну основу за сагледавање достигнутог нивоа, и истраживања могућности за унапређење конкурентности

---

¹¹⁶Gorynia, M., Jankowska, B., Owczarzak, R., (2007). Clusters – an attempt to respond to the globalisation challenge? The case of furniture cluster in Wielkopolska. *The Poznań University of Economics Review*, 7(2): 5-28.

¹¹⁷Viitamo, E., Bilas, O., (2002). Competitiveness of the Forest Sector in the EU Candidate Countries Cluster Analysis. International Institute for Applied Systems Analysis, Interim Report IR-02-012.

¹¹⁸Viitamo, E., (2003). Knowledge-intensive services and competitiveness of the forest cluster: Case Finland, ETLA Discussion Papers, The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), No. 845.

¹¹⁹Berginc, J., Hrovatin, J., Feltrin, M., Machtig, S., Zupančić, A.; Oblak, L., (2011). Analysis of cooperation between furniture industry and designers in product development process. *Drvna industrija*, 62(2):129-136.

¹²⁰Kersan-Škabić, I., (2014). Croatian wood industry – clusters, competitiveness and perspectives of development in the framework of european union membership, *Poslovna izvrsnost Zagreb*, viii, 2.

предузећа дрвне индустрије Србије, како би се створили потребни услови за остваривање динамичног раста и повећање запослености предузећа дрвне индустрије.

Истраживање конкурентности и могућности за његово унапређење је захтеван задатак, јер ни сама конкурентност нема јединствено значење, и не постоји један свеобухватан показатељ конкурентности, који би измерио достигнути ниво конкурентности предузећа дрвне индустрије Србије и био основа за дефинисање мера и активности за њено унапређење.

И поред сложености, све показатеље конкурентности могуће је сврстати у две основне групе: индикаторе усмерене на резултате и индикаторе усмерене на детерминанте конкурентности.¹²¹ Код анализе конкурентности предузећа дрвне индустрије у Србије користиће се индикатори конкурентности усмерени на резултате, који омогућавају откривање ex-post конкурентске позиције и одређивање конкурентности на нивоу сектора и на међународном тржишту. Својим значајем се истичу следећи показатељи конкурентности земље и појединих индустријских грана:

- 1) Показатељ откривене конкурентске предности – RCA,
- 2) Индекс раста конкурентности - RCA1,
- 3) Индекс нето пословних перформанси - RCA2,
- 4) RCA индекс међусекторске специјализације,
- 5) Индекс доприноса трговинском билансу – СТВ,
- 6) Michaely индекс – MI,
- 7) Грубер-Лојд индекс – GLI.
- 8) Коефицијент корелације – r

5.1.1. Показатељ откривене конкурентске предности – **RCA**

Показатељ откривене конкурентске предности (Revealed comparative advantage - RCA) је најчешће коришћени показатељ конкурентности. Мери компаративну предност неке земље у међународној размени одређеног производа (или производње у одређеној индустрији)¹²². Постоји у неколико облика.

Формулу за израчунавање показатеља компаративних предности развио је Bella Balassa, презентујући 1965. године тзв. „Balassa indeks“ или “Revealed comparative advantage” (RCA), који је у каснијим годинама прилагођаван и модификован.¹²³ Овај индекс и данас представља најчешће употребљавани метод за мерење компаративних предности

---

¹²¹ Dieter, M. & Englert, H., (2007), Competitiveness in the Global Forest Industry Sector: an Empirical Study with Special Emphasis on Germany. *European Journal of Forest Research*, 126 (3).

¹²² Rybakovas, E. (2009), Competitiveness of Lithuanian manufacturing industry, *Economics and management*, p. 14.

¹²³ Hinloopen, J., and C. van Marrewijk (2001), On the empirical distribution of the Balassa index, *Weltwirtschaftliches Archiv / Review of World Economics* 137 (1): 1-35.

привреда појединих земаља у међународној робној размени, иако није потпуно теоријски заснован и нема могућност потпуног емпиријског обухвата.¹²⁴

Показатељ откривене конкурентске предности (RCA), представља компаративну предност или недостатак извоза и његове конкурентске способности. RCA индикатор мери конкурентност на националном нивоу, а добија се као логаритам количника извоза и увоза робне групе у укупном извозу и увозу посматране земље. Овај индикатор се може прилагодити да открије конкурентност робних група у привреди, односно да одреди међусекторску конкурентност. У складу са тим, може се рачунати на два нивоа, националном (N-RCA) и секторском (S-RCA):

$$\text{N-RCA} = \ln[(x_{ij}/m_{ij})/(X_j/M_j)]$$

$$\text{S-RCA} = \ln[(x_{ij}/m_{ij})/(X_{ij}/M_{ij})]$$

при чему је:

x_{ij} - извоз робне групе „i“ у сектору „i“ и земље „j“,

m_{ij} - вредност увоза робне групе „i“ у сектору „i“ и земље „j“,

X_{ij} - извоз сектора „i“ и земље „j“,

M_{ij} - увоз сектора „i“ и земље „j“.

Када је $RCA < 0$ указује на компаративне недостатке производа;

Када је $RCA > 0$ указује на постојање одређене компаративне предности код извоза производа или гране којој производ припада;

Када је $RCA > 1$ указује да је производ и грана међународно конкурентна.¹²⁵

5.1.2. Индекс раста конкурентности - RCA1

Значајнија модификација Balassine RCA формуле урађена је од стране Austrian Institute for Economic Research - WIFO Vienna, како би се омогућило изражавање конкурентности на националном нивоу.¹²⁶ На основу WIFO методологије, добијен је Индекс раста конкурентности (Competitiveness growth index - RCA1), који омогућава мерење конкурентности привреде на регионалним и глобалном тржишту.

Индекс раста конкурентности (RCA1), добија се поређењем извоза одређене робне групе у укупном извозу посматране земље у односу на вредност глобалног извоза посматране робне групе и укупне глобалне вредности извоза, и израчунава се према формули:

$$\text{RCA1} = (x_{ij}/X_j)/(X_i/X).$$

¹²⁴ Amighini, A., M. Leone and R. Rabellotti (2011), "Persistence versus Change in the International Specialization Pattern of Italy: how much does the 'Direct Effect' Matter", in *Regional Studies* 45, pp. 381-401.

¹²⁵ Klodt, H. (1993), 'Europäische Industriepolitik nach Maastricht', *Weltwirtschaftliches Archiv*. 263. ff.

¹²⁶ Aiginger, K.; Landesmann, M., (2002), Competitive Economic Performance: The European View, WIFO Working Papers 179/2002, Vienna: Austrian Institute of Economic Research.

X_j - вредност укупног извоза земље j ,

X_i – светски извоз сектора i ,

X - светски извоз или извоз.

Када је $RCA1 > 1$ постоји откривена компаративна предност грана на глобалном тржишту, а када је $RCA1 < 1$ група производа нема конкурентну способност на релевантном тржишту.

5.1.3. Индекс нето пословних перформанси - RCA2

Индекс нето пословних перформанси (Index of net business performance - RCA2) квантифицира допринос одређеног сектора у формирању активног трговинског биланса, односно компаративну предност извоза гране или производа и његову конкурентску способност.¹²⁷

RCA2 мери компаративну предност извоза гране или производа и његову конкурентску способност. Добија се као процентуална разлика између извоза и увоза сектора и збира извоза и увоза тих сектора, а рачуна се на основу формуле:

$$RCA2 = (x_{ij} - m_{ij}) / (x_{ij} + m_{ij})$$

Када је $RCA2 = -1$, значи да извоз не постоји ($x_{ij} = 0$),

када је $-1 < RCA2 < 0$, то указује на компаративне недостатке,

када је $RCA2 = 0$, извоз = увоз,

када је $0 < RCA2 < 1$, то указује на постојање откривене компаративне предности и

када је $RCA2 = 1$ то значи да увоз не постоји ($m_{ij} = 0$).

5.1.4. RCA индекс међусекторске специјализације

RCA индекс међусекторске специјализације (у складу са методологијом ИТС - Међународни трговински центар UNCTAD-а и WTO обрада анализе у области развоја трговине) анализира разлику између нето извоза, постојеће специјализације, трговинског дефицита и теоријског нето извоза.

RCA индекс међусекторске специјализације, не упушта се у анализу разлога који доводе до компаративних предности неке земље у међународној размени, већ на основу података о извозним резултатима појединих група производа у светском извозу, које детектују присутне компаративне предности. Упоређивањем различитих периода утврђује да ли је остварена промена у структури извоза, и да ли је дошло до помака

¹²⁷ Balassa, B. (1965). Trade liberalisation and “revealed” comparative advantage. *The manchester school*, 33 (2), 99-123.

компаративних предности према групама производа са више или мање додате вредности.

5.1.5. Индекс доприноса трговинском билансу – СТВ

Индекс доприноса трговинском билансу (Index of contribution to the trade balance – СТВ) мери допринос појединих сектора у националном трговинском билансу. Добија се као разлика између стварног и очекиваног биланса привреде.¹²⁸

Индекс доприноса трговинском билансу (СТВ) је прилагођен како би се утврдила конкурентност делова дрвне индустрије и рачуна се на основу формула:

$$N - \text{СТВ} = \frac{x_{ij} - m_{ij}}{X_j + M_j} - \frac{X_j - M_j}{X_j + M_j} \times \frac{x_{ij} + m_{ij}}{X_j + M_j} \times 100$$

$$S - \text{СТВ} = \frac{x_{ij} - m_{ij}}{X_{ij} + M_{ij}} - \frac{X_{ij} - M_{ij}}{X_{ij} + M_{ij}} \times \frac{x_{ij} + m_{ij}}{X_{ij} + M_{ij}} \times 100$$

Леви део једначине представља стварни трговински биланс гране, који је пондерисан њеним учешћем у укупној спољнотрговинској размени земље, која је међусекторска трговина. Десни део једначина мери очекивани трговински биланс сектора (робне групе), под условом да свака роба доприноси укупном трговинском билансу према њиховом учешћу у укупној трговини. Разлика између стварног и очекиваног трговинског биланса мери специфичан допринос укупном трговинском билансу.

За СТВ важи:

када је СТВ > 0, то значи да је стварни вишак већи него што се очекивало и релативни трговински дефицит је мањи него што се очекивало, тако да сектор има позитиван допринос укупном трговинском билансу,

када је СТВ < 0, то значи да сектор има негативан допринос укупном трговинском билансу, а да су стварни резултати у поређењу са очекиваном негативни или недовољни.

5.1.6. Michaely индекс – MI

Michaely индекс (Michaely index – MI) показује степен специјализације или недостатка специјализације земље у робној групи или грани.¹²⁹ Мери учешће робне групе у укупном националном извозу и учешћем у робне групе укупном националном увозу. Израчунавање индекса се спроводи на два нивоа, секторском (S-MI) и националном (N-MI) према формули:

¹²⁸ Melišek, I. (2012). Meranie a hodnotenie makroekonomických výsledkov zahraničného obchodu. *Ekonomické rozhlady*, 41(4), 439-451.

¹²⁹ Michaely, M. (1962). Multilateral balancing in international trade. *The American Economic Review*, 52(4), 685-702.

$$MI = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^n X_j} - \frac{m_{ij}}{\sum_{i=1}^n M_j}$$

Вредност Michaely индекса креће се у распону, односно када је $0 < MI < 1$ указује на одређени степен специјализације земље у робној групи, а када је $-1 < MI < 0$ указује на недовољну специјализацију земље у робној групи.

5.1.7. Грубел - Лојд индекс – GLI

Грубел-Лојд индекс (Grubel-Lloydov indeks - GLI) се најчешће примењује за квантификацију интраиндустријске трговине, односно, капацитета земаља у искоришћавању економија обима. GLI мери извозну способност на макроекономском нивоу, односно анализира степен заступљености робе са међусекторским карактером у спољној трговини, при чему виши ниво заступљености указује на виши ниво националне конкурентности.¹³⁰

За процену на нивоу гране, индекс је модификован и његово израчунавање показује степен заступљености робе у међусекторској спољнотрговинској размени земље.

Формула за израчунавања GLI индекса је:

$$GLI = 1 - \frac{\frac{x_{ij}}{X_j} - \frac{m_{ij}}{M_j}}{\frac{x_{ij}}{X_j} + \frac{m_{ij}}{M_j}}$$

Вредност GLI креће се у интервалу од 0 до 1 ($0 < GLI < 1$). Што је ближи један указује на приближно исту структуру производње и извоза, односно већу комплементарност два тржишта и обратно. Упоредбујућа вредност треба да буде средња вредност GLI за све секторе у земљи или глобална вредност датог сектора (робне групе).

5.1.8. Коефицијент корелације - r

Коефицијент корелације - r је статистичка метода корелационе анализе којом се мери степен међусобне зависности две повезане варијабле и израчунава се на основу формуле:

$$Correl(X, Y) = r = \frac{\sum(x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum(x - \bar{x})^2 \sum(y - \bar{y})^2}}$$

где је x зависна, а y независна варијабла.

Јачина повезаности између варијабли изражава се нумеричким вредностима коефицијента корелације, које се крећу у распону од + 1,0 до -1,0, тако да, што су коефицијенти ближи 1 (+1,0 и -1,0), већа је повезаност између варијабли.

¹³⁰ Grubel, Herbert G. and Peter J. Lloyd, (1971), The Empirical Measurement of Intra- Industry Trade, *Economic Record* 47 (120), 494-517.

5.2. Положај дрвне индустрије Србије на глобалном тржишту

Положај српске дрвне индустрије на глобалном тржишту може се сагледати путем показатеља, који говоре о учешћу дрвне индустрије у укупној спољнотрговинској размени, а успешност дрвне индустрије на страним тржиштима се може пратити на основу праћења извозних перформанси сектора.

У периоду 1995-2015. највећи извоз дрвна индустрија Србије остварила је у 2014. и 2015. години, а значајнији раст је забележен и у 1997. години. Од 2006. године, дрвна индустрија Србије бележи раст извоза који је прекинут 2009. године, да би се 2010. године оправио, а већ од 2011. године достигао до тада највећу вредност. Увоз је у великој мери пратио динамику кретања извоза све до 2009. године, када увоз након значајнијег пада у односу на 2008. годину стагнира, а извоз се опоравља и константно се повећава у наредним годинама. Највећи обим спољнотрговинске размене, дрвна индустрија Републике Србије остварила је 2008. године и то након константног раста, који је уз мање успоравање у 2005. години започео још од 2001. године. Раст спољнотрговинске размене дрвне индустрије је био значајно убрзан у временском интервалу од 2006. до 2008. године. Након оштрог пада у 2009. години, спољнотрговинска активност дрвне индустрије наставља циклични раст и 2014. године се приближава највећој вредности из 2008. године.

Најповољнији спољнотрговински биланс, дрвна индустрија Србија забележила је у периоду 2010-2015., а суфицит је остварен и у периоду 1995-2001. У интервалу од 2002. године до 2009. године, спољнотрговински биланс дрвне индустрије је негативан, а дефицит је посебно изражен 2008. године, када је увоз за 1,3 пута надмашио извоз.

Табела 66: Извозне карактеристике дрвне индустрије Републике Србије у периоду 1995-2015.

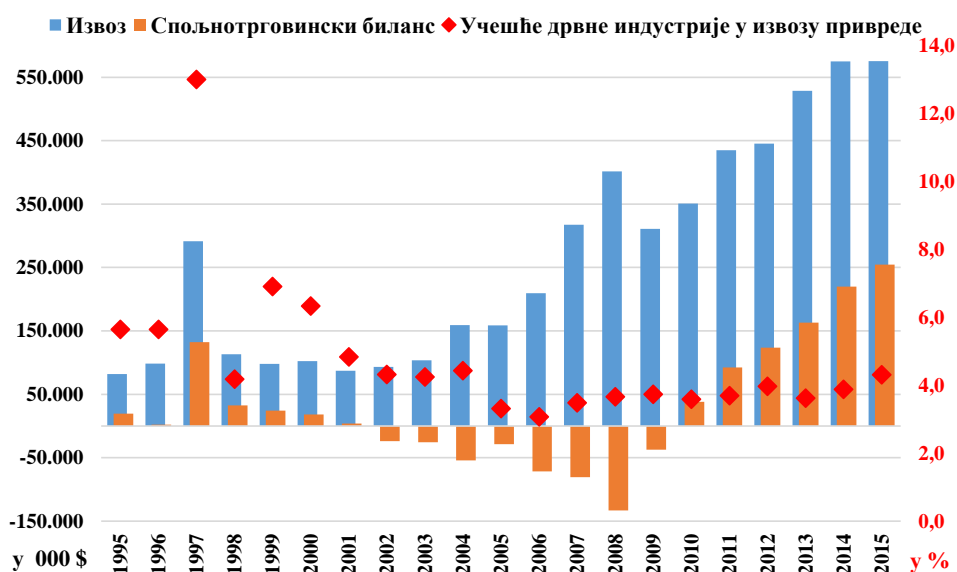
	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Извоз*	81.728	102.475	158.697	350.890	434.762	445.520	528.504	575.064	575.590
Увоз*	62.481	84.524	187.284	312.846	342.619	321.964	365.415	355.172	321.247
Спољнотрговинска размена*	144.209	186.999	345.982	663.736	777.381	767.484	893.919	930.237	896.837
Трговински биланс*	19.248	17.951	-28.587	38.043	92.143	123.556	163.088	219.892	254.343
Покривеност увоза извозом	131	121	85	112	127	138	145	162	179
Учешће у извозу привреде**	5,6	6,3	3,3	3,6	3,7	4,0	3,6	3,9	4,3
Учешће у увозу привреде**	2,7	2,6	2,1	1,9	1,7	1,7	1,8	1,7	1,8

Напомена: * у хиљадама УСД, ** у %.

Извор: израчунавање аутора, на основу података преузетих из UNCTADstat базе података

Учешће дрвне индустрије у извозу укупне привреде има циклични тренд и у просеку је износило 4,8%. Највеће учешће извоза дрвне индустрије у укупном извозу је било 1997. године (13,0%), а најниже 2006. године (3,6%). Након минималне вредности, која је забележена у 2006. години, учешће дрвне индустрије у укупном извозу привреде у наредном десетогодишњем периоду кретало се у распону од 3,5% до 4,5%, а учешће од 4,3% које је забележено 2015. године, једнако је учешћу дрвне индустрије из 2002. године (видети графикон 96).

Графикон 96: Положај дрвне индустрије у спољнотрговинској размени Републике Србије у периоду 1995-2015.

Извор: израчунавање аутора, на основу података преузетих из UNCTADstat базе података.

У увозу, дрвна индустрија је у периоду 1995-2015. у просеку учествовала са 2,2%. Највеће учешће у увозу дрвна индустрија је забележила 1997. године (3,9%), а најниже 2011, 2012. и 2014. године (1,7%). У 2015. години учешће дрвне индустрије у увозу привреде износило је 1,8% и незнатно је ниже од учешће забележеног 1998. године (1,9%).

Дрвна индустрија Републике Србије, у посматраном двадесетогодишњем периоду, извезла је производе у вредности која превазилази вредност увезених производа из истог сектора (суфицит), тако да покривеност увоза извозом у просеку износи 115%, односно извоз за 15% превазилази вредност увоза. Највећа покривеност увоза извозом у оквиру дрвне индустрије је била 2015. године (179%), а најнижа је 2004, 2006. и 2008. године када је извоз дрвне индустрије покривао свега 75% увоза.

5.3. Анализа конкурентности дрвне индустрије Србије у периоду 1995-2015.

Предмет истраживања у овом делу дисертације је конкурентност дрвне индустрије Србије у периоду 1995-2015. Производи дрвне индустрије су значајним делом предмет

међународне трговине, због чега су у отвореној привреди њихове технолошке карактеристике, квалитет и цене предмет сталног тестирања и на домаћем и на страном тржишту.

Будући да не постоји опште прихваћени синтетички показатељ достигнутог нивоа конкурентности индустријске гране, циљ је да се путем најважнијих парцијалних показатеља дође до што адекватнијег одговора на питање о достигнутом нивоу конкурентности дрвне индустрије Републике Србије, у сагледаваном временском интервалу.

Конкурентност дрвне индустрије Србије анализира се помоћу најзначајнијих парцијалних показатеља индустријске конкурентности на нивоу делатности, односно гране. Израчунавање појединачних индикатора, уважава чињеницу да се у оквиру дрвне индустрије врши обрада сировог дрвета и његова даља прерада у различитим фазама финализације. У складу са тим, на основу УНИДО Стандардне међународне трговинске класификације (UNCTADstat - Standard International Trade Classification - SITC Revision 3), дрвна индустрија [Wood industry - 24+63+821] се може рашчланити на три следећа одељка:

- Примарна обрада дрвета (плута и дрво) - [24 - Cork and wood],
- Секундарна прерада дрвета (осим намештаја) - [63 - Cork and wood manufactures, excluding furniture],
- Производња намештаја - [821 - Furniture & parts].

Улазни подаци за процену конкурентности дрвне индустрије Србије, за период 1995-2015. преузети су из UNCTADstat базе података (UNCTADstat <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=24738>). Изабрана база података омогућава да се анализира извозна и секторска конкурентност дрвне индустрије Србије на домаћем и глобалном тржишту, према SITC Revision 3 међународној трговинској класификацији производа.

Израчунавање статистичких варијабли за мерење конкурентности дрвне индустрије извршено је кроз, за ову прилику, креиране апликације у MS Excel. Применом одговарајућих статистичких метода анализирана је конкурентност дрвне индустрије Србије. Зависност између изабраних података анализирана је статистичким методама корелационе анализе. Јачина и смер међусобне зависности између изабраних променљивих анализирана је израчунавањем коефицијента корелације (r).

Мерење конкурентности дрвне индустрије полази од способности домаћих предузећа да у условима фер конкурентске борбе, са предузећима из других земаља која послују у сектору дрвне индустрије, успешно продају производе на домаћем и међународном тржишту, ефикасније користећи производне факторе и успешније се прилагођавајући факторима у окружењу, односно боље препознајући и успешније задовољавајући потребе домаћих и страних потрошача.

Избор показатеља конкурентности на нивоу дрвне индустрије одређен је настојањем да се дође до одговора на питање: да ли је дрвна индустрија Србије конкурентна на домаћем и међународном тржишту? Доказ конкурентности је већа количина домаћих производа који се пласирају на страним тржиштима, од обима иностраних производа који се у истим секторима дрвне индустрије пласирају на домаћем тржишту. Информације о овим чињеницама могу се добити израчунавањем коефицијента RCA, RCA1 и RCA2, као и коефицијента CTB, GLI и MI. Временска анализа кретања вредности индикатора конкурентности, показује промену конкурентности дрвне индустрије Србије у смислу њеног повећања или смањења у сагледаваном временском интервалу од двадесет година.

Табела 67: Индикатори конкурентности дрвне индустрије Србије у периоду 1995-2015.

Индикатор	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Просек периода
RCA	0,7268	0,870	0,463	0,650	0,761	0,847	0,710	0,810	0,891	0,722
RCA1	2,3124	3,064	1,724	2,304	2,512	2,643	2,293	2,324	2,419	2,119
RCA2	0,1335	0,096	-0,083	0,057	0,119	0,161	0,182	0,236	0,284	0,047
MI	0,0291	0,037	0,012	0,017	0,020	0,023	0,018	0,022	0,025	0,025
CTB	0,8730	1,273	0,762	0,656	0,630	0,654	0,434	0,433	0,442	0,936
GLI	0,6518	0,590	0,772	0,686	0,637	0,600	0,659	0,616	0,582	0,657

Извор: израчунавање аутора, на основу података преузетих из UNCTADstat базе података

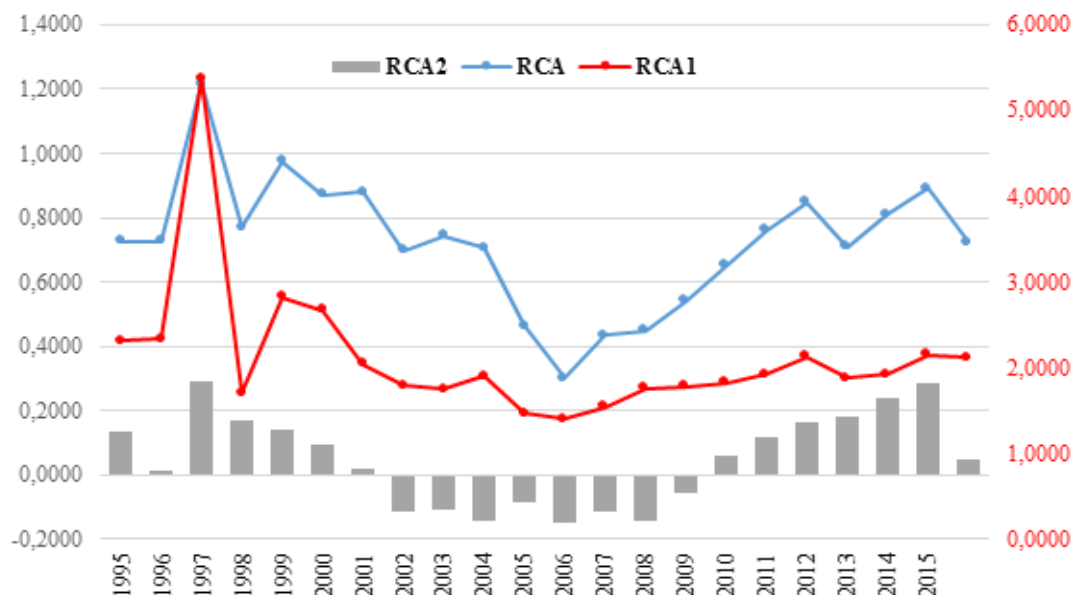
Просечна вредност RCA индекса у периоду 1995-2015. је **RCA=0,722**. У свим годинама су вредности RCA индекса биле позитивне, што указују на компаративну предност дрвне индустрије на домаћем тржишту.

Индекс раста конкурентности (RCA1) има већу вредност од један, просечна вредност је **RCA1=2,1189**. То указује на високу конкурентност српске дрвне индустрије на међународном тржишту, а растуће вредности индикатора након 2006. године указују, да се отворена конкурентска предност у последњих десет година повећава након значајног пада у периоду 1998-2006.

Позитивне вредности индикатора нето трговинске размене (RCA2) у периоду 1995-2015. (просечна вредност **RCA2=0,0473**) показују позитиван допринос дрвне индустрије у спољнотрговинском билансу привреде.

Индикатор нето трговинске размене (RCA2) је повезан са индексом доприноса трговинском билансу (СТВ) који указује на допринос сектора у формирању активног националног трговинског биланса и економском расту привреде.

Графикон 97: Кретање вредности показатеља RCA, RC1 и RC2 за дрвну индустрију Србије у периоду 1995-2015.

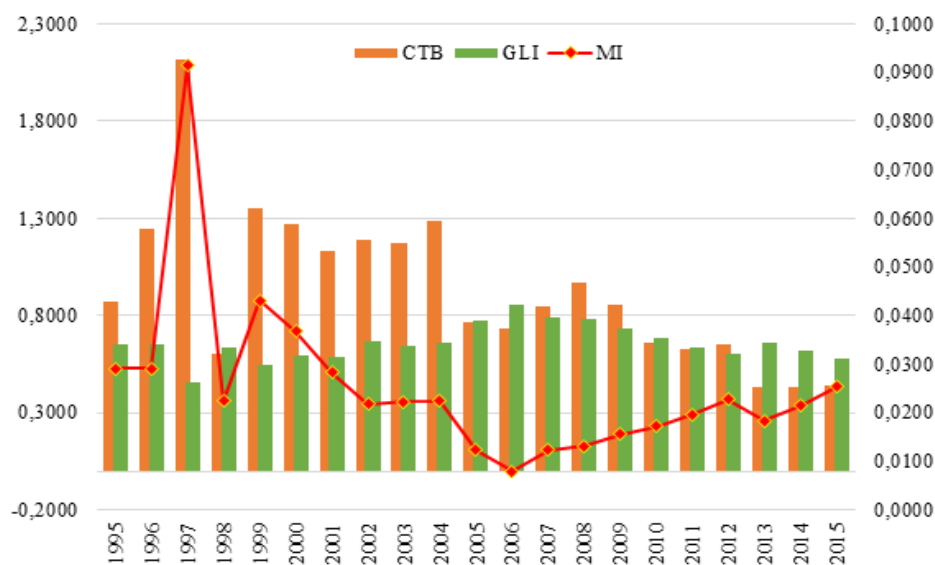
Извор: израчунавање аутора, на основу података преузетих из UNCTADstat базе података.

Просечна вредност СТВ индекса дрвне индустрије (**СТВ=0,9362**) и позитивне годишње вредности СТВ дрвне индустрије показују, да је допринос сектора у укупном трговинском билансу позитиван и да постоји стварни вишак који је премашао очекивани, као и да је релативни дефицит мањи од очекиваног, што је посебно приметно у периоду 1996-2004.

Вредности GLI показују најпре висок, а затим опадајући степен заступљености производа дрвне индустрије у међусекторској спољној размени. То указује на губитак способности сектора да створи вишак националног трговинског биланса (просечна вредност GLI индекса дрвне индустрије Србије је **GLI=0,657**).

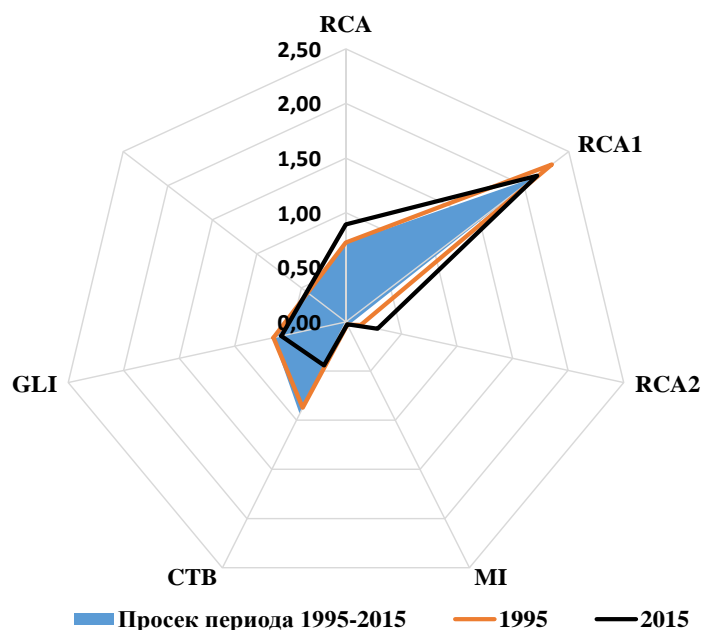
Просечна вредност **MI=0,0254** и позитивне годишње вредности Michaely индекса потврдиле су конкурентност домаће дрвне индустрије, али и њену ниску специјализацију у целини, посебно након 2004. године.

Графикон 98: Кретање вредности показатеља , СТВ GLI и MI за дрвну индустрију Србије у периоду 1995-2015.

Извор: израчунавање аутора, на основу података преузетих из UNCTADstat базе података.

Графикон 99: Индикатори конкурентности дрвне индустрије Србије у периоду 1995-2015.

Извор: израчунавање аутора, на основу података преузетих из UNCTADstat базе података

У циљу откривања фактора који утичу на компаративне предности дрвне индустрије Србије, методом статистичке корелационе анализе, израчунати су корелациони коефицијенти чија вредност показују степен зависности између одабраних индикатора конкурентности дрвне индустрије Србије (видети табелу број 67).

Табела 68: Коефицијенти корелације

Correlation x	y				
	RCA	RCA1	RCA2	CTB	MI
MI	0,8228	0,9869	0,5473	0,7647	
GLI	-0,9985	-0,7415	-0,7554	-0,4281	-0,7946
Export WPI	0,7450	0,9830	0,4615	0,8149	0,9897
RCA		0,7726	0,7556	0,4551	0,8228

Извор: Прорачун аутора

Иако позитивне, опадајуће вредности RCA индекса у периоду 1996-2006. указују на смањење компаративне конкурентности домаће дрвне индустрије, а растуће вредности RCA индекса након 2006. године указују да се компаративна предност домаће дрвне индустрије постепено повећава и на међународном тржишту, што је праћено и константним растом извоза након пада у 2008. години.

Претходне резултате потврђује и просечна вредност и кретање вредности RCA1 индекса. Добијене вредности овог индикатора указују на релативно високу и растућу конкурентност српске дрвне индустрије на међународном тржишту након 2006. године. Позитивним кретањима у последњих десет година, претходио је значајан пад међународне конкурентности домаће дрвне индустрије у периоду 1998-2006.

Позитивна просечна вредност индикатора нето трговинске размене (RCA2) у периоду 1995-2015. показују позитиван допринос дрвне индустрије спољнотрговинском билансу привреде. Посматрано по годинама, позитиван допринос дрвне индустрије спољнотрговинском билансу привреде забележен је у периоду 1995-2001. и 2010-2015., а негативан у периоду 2002-2009., јер је дефицит дрвне индустрије, који је забележен у том периоду негативно утицао на укупан спољнотрговински биланс домаће привреде.

Индекс трговинског биланса (CTB) показује, да је допринос сектора дрвне индустрије у укупном трговинском билансу позитиван, и да постоји стварни вишак који је премашио очекивани, као и да је релативни дефицит мањи од очекиваног, што је посебно приметно у периоду 1996-2004., а након 2008. године се константно смањује.

Од 2005. до 2015. године присутан је константан пад GLI, конкретно од **0,772** на **0,582**. То указује на неопходност измене структуре дрвне индустрије Србије и заокрет одређеног њеног дела у правцу веће специјализације, у оквиру одређених група производа са већом додатом вредношћу, као би дошло до повећања GLI. Земље са вишим Грубел-Лојдовим индексом имају већу производну диференцијацију и виши раст продуктивности, услед економије обима. Значајни пораст учешћа интраиндустријске трговине у укупној трговини значио би одрживи индустријски развој и смањење технолошког јаза у односу на развијеније земље.

Кретање вредности MI показује постепено повећање специјализације производње дрвне индустрије Србије након 2006. године. Међутим, остварена специјализација производње

у 2015. години је још увек испод нивоа специјализације остварене у периоду пре 2001. године.

Резултати анализе зависности између изабраних показатеља методом статистичке корелације, показује да је конкурентност сектора дрвне индустрије под јаким утицајем следећих фактора:

- нивоа специјализације земље за производима сектора,
- високог степен међусекторске спољнотрговинске размене земље,
- извозних перформанси сектора на националном нивоу,
- учешће сектора у извозу у земље, који има углавном позитиван допринос сектора активном спољнотрговинском билансу земље.

Истраживања конкурентности у области дрвне индустрије, недовољно су фокусирани на начине како предузећа у овом сектору да унапреде активности које стварају већу додатну вредност и на тим основама повећају своју конкурентност. Развој тих активности у оквиру ланца вредности и даље остаје основа за унапређење укупне конкурентности предузећа дрвне индустрије, како у Србији тако и у свету.

Имајући у виду чињеницу, да је дрвна индустрија скуп комплементарних, али међусобно технолошки различитих делатности (од производње сировина на основу интензивног коришћења природних ресурса до производње сложенијих производа веће додате вредности) са различитим улогама у ланцу вредности, произилази да различите активности имају и различите носиоце конкурентности. Зато се изградња дугорочне конкурентности у области дрвне индустрије, не може заснивати само на експлоатацији природних ресурса, већ се све више мора темељити на производњи и тржишној реализацији технолошки сложених производа и услуга са већом додатом вредношћу, који се само у основи наслањају на интензивној експлоатацији природних ресурса (различитих врста дрвног сортимента).

Резултати квантитативне анализе развијености и положаја, односно конкурентности дрвне индустрије Србије у периоду 1995-2015. показују да овај сегмент производње има одређену компаративну предност како на домаћем, тако и на глобалном међународном тржишту и да се она, након деценије назадовања, у последњих десетак година константно повећава. Конкурентност дрвне индустрије Србије произилази из њене способности да генерише суфицит у размени са другим земљама у свету.

Истраживање је, такође, потврдило конкурентну способности и указало на развојни потенцијал дрвне индустрије Србије, конкурентски потенцијал произвођача производа од дрвета (посебно намештаја) на домаћем и међународном тржишту. Такође, потврдило је и његову способност да повећа обим и квалитет понуде и тиме још више и значајније допринесе одрживом расту националне привреде и уравнотеженом спољнотрговинском билансу.

Резултати истраживања показују да се конкурентност дрвне индустрије повећава са растом вредности нето извоза, као и да специјализација земље у спољнотрговинској размени позитивно утиче на стварање позитивног салда кроз производњу производа са већом додатом вредношћу.

Анализа конкурентности је показала, да је структура робне размене дрвне индустрије у Србији позитивна, јер највећи део извоза чине производи са већом додатом вредношћу (намештај). Позитивни су и трендови, јер указују на даље јачање извозних перформанси код производа више додате вредности. Ипак, још увек недовољна специјализација Србије у производњи и извозу дрвне индустрије, релативно скромне могућности да активно допринесу побољшању трговинског биланса са иностранством, указује на велику потребу и могућности за даљим јачањем постојећих и изградњом нових компаративних предности дрвне индустрије на домаћем и међународним тржиштима и све већег фокуса на јачање конкурентности кроз производњу производа виших фаза финализације и веће додате вредности.

На крају, полазећи од приказа садашњег стања, брзине и смера промена, потребно је постојеће истраживање проширити и спровести нова научна истраживања, која ће бити усмерена на оптимизацију производне и извозне структуре дрвне индустрије у циљу даљег повећања конкурентности дрвне индустрије Србије.

5.4. Компаративна анализа конкурентности дрвне индустрије на примеру пет земаља Југоисточне Европе у периоду 2000-2015.

Велики број анализа посвећен је истраживању конкурентности дрвне индустрије појединих земаља. Примера ради, Карваљо и др. користећи RCA индикаторе и податке о релативном тржишном учешћу у глобалним релацијама дошли су до закључка, да постоји висока конкурентност бразилске дрвне индустрије на међународном тржишту.¹³¹ Дитер и Енглерт су истражујући конкурентност појединих делова дрвопрерађивачке индустрије у глобалним релацијама са акцентом на дрвопрерађивачку индустрију Немачке, путем индекса откривене компаративне позиције и индекса сталног тржишног учешћа закључили, да је најизраженију конкурентност испољила Русија за необрађено дрво, Финска за секундарно обрађено дрво, а Пољска код финалне производње од дрвета.¹³²

Макел је проучавајући конкурентност дрвопрерађивачке индустрије Русије, дошао до закључка, да је она конкурентна на међународном тржишту само у производњи производа ниске додате вредности.¹³³ У раду „*Evaluating the Competitiveness of Wood*

---

¹³¹Carvalho, K., Silva, M. & Soares, N. (2009). Competitiveness of Brazilian Wood Pulp in the International Market, *CERNE*, 15 (4) 383-390.

¹³²Dieter, M. & Englert, H., (2007). Competitiveness in the Global Forest Industry Sector: an Empirical Study with Special Emphasis on Germany. *European Journal of Forest Research*, 126 (3) 401-412.

¹³³Mäkelä, T. (2009) The Russian Forest Industry: A Case Of Competitiveness And Export Taxes epub.lib.aalto.fi /fi /ethesis/pdf/12057/hse_ethesis_12057.pdf (7.7.2017).

Processing Industry“, Сујова и др. истражују конкурентност дрвне индустрије Чешке и Словачке у односу на дрвну индустрију ЕУ узете као целине у периоду 2003-2012.¹³⁴ Ауторке су дошле до закључка, да је конкурентност дрвне индустрије Чешке на ниском нивоу у поређењу са дрвном индустријом ЕУ, док је дрвна индустрија Словачке на путу да изгуби конкурентност у периоду који долази. Идентични резултати су добијени и за прераду дрвета и производњу намештаја. Ауторке закључују, да успех дрвне индустрије лежи у активном налажењу нових компаративних предности, јер очигледно да конкурентске предности на основу цена и трошкова нестају.

Палуш и др. су анализирали конкурентност дрвопрерађивачке индустрије Мађарске, Пољске, Словачке и Чешке помоћу показатеља који се односе на специјализацију трговине, ратио извоза и увоза, стандардног Грубел-Лојдовога индекса, индекса откривене компаративне позиције и промене конкурентности у периоду од 2003-2012.¹³⁵ Њихов закључак је, да је унутар групе анализираних земаља, Словачка испољила компаративну предност код већине производа, посебно у трговини примарно обрађеног дрвета, плоча на бази дрвета, целулозе, папира и производа од картона. Резултати анализе такође су показали, да специјализација унутар индустрије повећава ниво додате вредности.

На основу претходно поменутих истраживања, која се баве теоријском и емпиријском анализом конкурентности сектора и земаља и обради спољнотрговинске статистике дрвне индустрије, у наставку је спроведена компаративна анализа конкурентности дрвне индустрије.

У анализи се истражује конкурентност дрвне индустрије пет земаља Југоисточне Европе (Србија, Хрватска, Румунија, Бугарска и Босна и Херцеговина) и њених подсектора (примарна обрада дрвета, секундарна обрада дрвета, осим намештаја и производња намештаја) у периоду 2000-2015. Дрвна индустрија је један од сектора у којима привреде поменутих земаља могу утицати на тржиште Југоисточне Европе, а у мањој мери и на европско тржиште значајним коришћењем сопствених ресурса.

Производња на бази дрвета у свих пет у раду обухваћених земаља има дугу традицију, постоји довољна количина квалитетне дрвне сировине, која је природно обновљива и блиско је повезана са многим секторима националне привреде. Доприноси економском, еколошком и социјалном развоју земаља и појединих региона коришћењем дрвета као обновљивог извора. Производи на бази дрвета су биоразградиви и могу се користити као замена за материјале из необновљивих извора.

Потреба да се изучава област дрвне индустрије, делом је резултат чињенице да ЕУ ставља акценат на економски развој на бази обновљивих извора. Дрвна индустрија

---

¹³⁴Sujová, A., Hlaváčková, P. & Marcinekova, K. (2015) Evaluating the Competitiveness of Wood Processing Industry, *Drvna industrija*, 66 (4) 281-288.

¹³⁵Paluš, H., Parobek, J., Liker, B. (2015) Trade Performance and Competitiveness of the Slovak Wood Processing Industry within the Visegrad Group Countries, *Drvna industrija* 66 (3) 195-203.

свакако припада перспективним секторима чији се развој подстиче, јер је у интересу ЕУ да она буде високо конкурентна делатност на светском тржишту. Три, анализом обухваћене земље у раду су пуноправне чланице ЕУ (Хрватска, Румунија и Бугарска), Србија се налази у фази приступања, док је Босна и Херцеговина потписница Споразума о придруживању ЕУ. Истраживање се односи за период од 2000. до 2015. године.

У истраживању се у циљу доказивања главних хипотеза, полази од следећих претпоставки:

1. дрвна индустрија селектованих земаља у целини и по појединим њеним деловима је конкурентна на домаћем и страном тржишту,
2. постоји значајна разлика у достигнутом нивоу извозне конкурентности дрвне индустрије ових земаља и
3. ниво извозне конкурентности дрвне индустрије ових земаља функција је степена финализације производње.

Конкурентност дрвне индустрије у овој дисертацији се посматра као способност домаћих предузећа, да у конкурентској борби са предузећима из других привреда у истим областима, ефикасним коришћењем производних фактора, продају производе на домаћем и међународном тржишту. У овом истраживању, у циљу доказивања наведених претпоставки користићемо већ наведене индикаторе конкурентности и то : Откривена компаративна предност - RCA, Индекс раста конкурентности - RCA1, Индекс нето пословних перформанси RCA 2, Michaely index - MI, Индекс доприноса трговинском билансу - СТВ и Грубел-Лојд индекс - GLI.

Израчунавање статистичких варијабли за мерење конкурентности дрвне индустрије извршено је помоћу за ову прилику креиране апликације у MS Excel. За анализу података примењена је мултивариоациона анализа варијансе рађена у програму SPSS 20.0 (Statistical Package for Social Sciences). Применом одговарајућих статистичких метода анализирана је конкурентност дрвне индустрије и њених делова пет радом обухваћених земаља. Добијени резултати су међусобно компарирани.

Израчунавање појединачних индикатора је примењено у дрвној индустрији и њеним појединим деловима. Оно што одликује дрвну индустрију је обрада сировог дрвета и његова даља прерада у различитим фазама финализације. У складу са тим, на основу већ наведене УНИДО Стандардне међународне трговинске класификације (UNCTADstat - Standard International Trade Classification - SITC Revision 3), дрвна индустрија [Wood industry - 24+63+821] се може рашчланити на следеће делове:

- Примарна обрада дрвета (плута и дрво) - [24 - Cork and wood],
- Секундарна прерада дрвета (осим намештаја) - [63 - Cork and wood manufactures, excluding furniture],
- Производња намештаја - [821 - Furniture & parts].

Улазни подаци за процену конкурентности дрвне индустрије и њених делова преузети су из релевантне базе података, за период од 2000. до 2015. године, за Србију, Хрватску,

Румунију, Бугарску и Босну и Херцеговину.¹³⁶ Изабрана база података омогућава, да се на основу података о вредности извоза и увоза дрвне индустрије и њених делова анализира извозна и секторска конкурентност дрвне индустрије селектованих земаља Југоисточне Европе.

Табела 69: Просечна вредност индикатора извозне конкурентности селектованих земаља Југоисточне Европе у периоду 2000-2015.

Земља \ Индикатор	RCA	RCA1	RCA2	MI	CTB	GLI
Дрвна индустрија Србије	0,6719	2,2525	0,0154	0,0198	0,8419	0,6783
Примарна обрада дрвета	0,5170	0,5786	-0,0608	0,0046	0,2550	0,7496
Секундарна прерада дрвета	0,2817	0,6116	-0,1675	0,0026	0,2764	0,8630
Производња намештаја	1,0389	1,0322	0,1943	0,0117	0,3109	0,5246
Дрвна индустрија Хрватске	0,9606	4,2556	0,1510	0,0463	1,4070	0,5566
Примарна обрада дрвета	2,0435	1,9332	0,5880	0,0295	0,4590	0,2361
Секундарна прерада дрвета	0,4786	0,7346	-0,0840	0,0049	0,3095	0,7663
Производња намештаја	0,5505	1,5879	-0,0489	0,0118	0,6385	0,7325
Дрвна индустрија Румуније	1,6083	4,1456	0,5685	0,0597	0,5975	0,3395
Примарна обрада дрвета	2,9008	1,158	0,8314	0,0199	0,1425	0,1316
Секундарна прерада дрвета	0,8635	0,914	0,2707	0,0092	0,1613	0,5993
Производња намештаја	1,7187	2,074	0,6055	0,0306	0,2937	0,3098
Дрвна индустрија Бугарске	0,9692	1,6542	0,3118	0,0182	0,3007	0,5575
Примарна обрада дрвета	2,0425	0,3481	0,6841	0,0055	0,0498	0,2396
Секундарна прерада дрвета	0,5162	0,4641	0,1017	0,0033	0,1033	0,7538
Производња намештаја	1,0039	0,8420	0,3278	0,0094	0,1477	0,5422
Дрвна индустрија БиХ	1,7875	8,6044	0,4218	0,1302	2,6207	0,2884
Примарна обрада дрвета	3,3771	4,3490	0,8384	0,0779	1,0435	0,0769
Секундарна прерада дрвета	0,5296	0,9373	-0,1693	0,0069	0,4748	0,7420
Производња намештаја	1,5112	3,3182	0,2889	0,0454	1,1024	0,3697

Извор: Израчунавање аутора, на основу података преузетих из UNCTADstat базе података.

Избор показатеља конкурентности инспирисан је настојањем да се утврди да ли је дрвна индустрија у посматраним земљама, као и њени поједини делови, конкурентна на домаћем и на међународном тржишту. Доказ конкурентности је већа количина домаћих

¹³⁶ Подаци су преузети из UNCTADstat базе података: Merchandise trade matrix – detailed products, exports in thousands of dollars, annual, 1995-2015, расположиво на: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=24738>, бази приступљено: 03.11.2017. године.

производа који се пласирају на страним тржиштима од обима иностраних производа који се у истим секторима дрвне индустрије пласирају на домаћем тржишту, као и утицај дрвне индустрије на трговински биланс сваке посматране земље. У ту сврху, у раду се извозна конкурентност дрвне индустрије и њених делова, анализира на основу различитих модификација коефицијента RCA, коефицијената СТВ, GLI и MI. Добијени резултати појединачних индикатора дати су у табели 69.

Позитивна просечна вредност RCA индекса указује да дрвна индустрија сагледаваних земаља у целини, као и њених појединих делова (*примарна обрада дрвета, секундарна обрада дрвета и производња намештаја*) има компаративну предност на националном тржишту. Дрвна индустрија Румуније и Босне и Херцеговине си изградиле значајнију конкурентност и на међународном нивоу. Дрвна индустрија Хрватске и Бугарске постају међународно конкурентне, док дрвна индустрија Србије није довољно конкурентна на међународном тржишту.

У оквиру дрвне индустрије, највећу вредност RCA индекса, у области примарне обраде дрвета имају предузећа из Босне и Херцеговине, која бележе значајан ниво међународне конкурентности, а у већој мери и предузећа из Румуније, Хрватске и Бугарске. Код секундарне прераде дрвета (осим намештаја), ситуација је значајно другачија, јер предузећа ни једне од пет посматраних земаља нису успела да остваре конкурентност на међународном нивоу, већ само одређени ниво конкурентности у оквиру националне привреде. Највећу конкурентност имају предузећа из Румуније, следе их предузећа из Босне и Херцеговине и Бугарске, а најмању конкурентност имају дрвопрерађивачка предузећа из Хрватске и Србије. Када је реч о производњи намештаја, ситуација је значајно повољнија код већине посматраних земаља. Најконкурентији произвођачи намештаја су из Румуније и Босне и Херцеговине, који су успели да достигну одређени ниво међународне конкурентности, док су произвођачи намештаја из Србије и Бугарске на добром путу да достигну међународну конкурентност. Најнеповољнија ситуација је код произвођача намештаја из Хрватске, јер су конкурентни само у оквиру домаћег тржишта.

Просечна вредност RCA1 индекса показује, да код свих посматраних земаља постоји откривена компаративна предност дрвне индустрије на глобалном тржишту, при чему највећу компаративну предност има дрвна индустрија Босне и Херцеговине, следе је дрвна индустрија Хрватске и Румуније, а најмању компаративну предност има дрвна индустрија Србије и Бугарске. Анализа појединачних делова дрвне индустрије показује да предузећа из области примарне обраде дрвета из Бугарске и Србије, као и предузећа из секундарне прераде дрвета (осим намештаја) из Бугарске, Србије, Хрватске, Румуније и Босне и Херцеговине, и произвођачи намештаја из Бугарске немају конкурентску предност на релевантном тржишту.

Добијени резултати показују да предузећа из области примарне обраде дрвета из Бугарске и Србије, а такође и предузећа из области секундарне прераде дрвета (осим намештаја) из Бугарске, Србије и Хрватске, Румуније и Босне и Херцеговине као и

произвођачи намештаја из Бугарске немају конкурентску предност на међународном тржишту. На основу тога, произилази да је потврђена прва претпоставка у делу конкурентности дрвне индустрије посматраних земаља на домаћем тржишту, али супротно, резултати не потврђују други део прве претпоставке, који се односи на извозну конкурентност свих делова дрвне индустрије ових земаља.

Анализа просечне вредности RCA2 индекса показује постојање позитивног доприноса дрвне индустрије у формирању активног трговинског биланса у свим посматраним земљама. Највећи суфицит дрвна индустрија бележи у Румунији, Босни и Херцеговини и Бугарској, а у мањој мери и у Хрватској, док је тај допринос најмањи у Србији. Велики позитиван допринос спољнотрговинској размени имају и појединачни делови дрвне индустрије, а посебно предузећа из области примарне обраде дрвета из Босне и Херцеговине, Румуније, Бугарске и Хрватске, као и произвођачи намештаја из Хрватске, У мањој мери је тај допринос изражен и код предузећа из секундарне прераде дрвета (осим намештаја) из Румуније и Бугарске, као и код произвођачи намештаја из Бугарске, Босне и Херцеговине и Србије. За разлику од ових предузећа, предузећа из области примарне обраде дрвета из Србије, као и предузећа из области секундарне прераде дрвета (осим намештаја) из Србије, Хрватске и Босне и Херцеговине, и произвођачи намештаја из Хрватске, услед компаративних недостатака бележе дефицит у спољнотрговинском пословању чиме негативно утичу на кретање спољнотрговинског биланса.

Просечне вредности MI показују да су све посматране земље оствариле одређен степен специјализације дрвне индустрије. Највећи степен специјализације дрвне индустрије остварен је у Босни и Херцеговини и Румунији, а најмањи у Бугарској и Србији. У односу на поједине делове дрвне индустрије, најмању специјализацију у свим посматраним земљама имају предузећа из области секундарне прераде дрвета (осим намештаја). У Србији, Румунији и Бугарској већу специјализацију имају произвођачи намештаја у односу на предузећа из области примарне обраде дрвета, за разлику од Босне и Херцеговине и Хрватске где је већа специјализација у области примарне обраде дрвета у односу на производњу намештаја.

Добијене вредности СТВ индекса показују да у свим посматраним земљама дрвна индустрија ствара већи вишак од очекиваног и да је стварни трговински биланс бољи него што се очекује, тако да сектор дрвне индустрије даје позитиван допринос укупном трговинском билансу. Тај допринос је посебно велики код Босне и Херцеговине и Хрватске, а најмање је изражен код Бугарске и Румуније, док је код Србије на нивоу просека посматраних земаља. Идентична ситуација је и када се анализа спусти на ниво предузећа из области примарне обраде дрвета и области секундарне прераде дрвета (осим намештаја), као и код производње намештаја.

Добијене вредности GLI показују да капацитет за коришћење економије обима у области дрвне индустрије највише користе предузећа из Србије, затим Бугарске и Хрватске, а најмање предузећа из Босне и Херцеговине и Румуније. Готово идентична ситуација је

и код предузећа која послују у области примарне обраде дрвета. Нешто другачија ситуација је код предузећа из области секундарне прераде дрвета (осим намештаја), јер могућности економије обима поред Србије, у великој мери користе и предузећа из Хрватске и Бугарске, а у знатно мањој мери предузећа из Румуније и Босне и Херцеговине. Код произвођача намештаја, економију обима највише користе предузећа из Хрватске, Бугарске и Србије, а најмање предузећа из Румуније и Босне и Херцеговине.

Табела 70: Мултиваријантни тестови

Effect		Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	Pillai's Trace	1,000	43003,352 ^b	6,000	95,000	,000	1,000
	Wilks' Lambda	,000	43003,352 ^b	6,000	95,000	,000	1,000
	Hotelling's Trace	2716,001	43003,352 ^b	6,000	95,000	,000	1,000
	Roy's Largest Root	2716,001	43003,352 ^b	6,000	95,000	,000	1,000
Zemlja	Pillai's Trace	1,851	14,071	24,000	392,000	,000	,463
	Wilks' Lambda	,020	28,904	24,000	332,625	,000	,626
	Hotelling's Trace	14,473	56,384	24,000	374,000	,000	,783
	Roy's Largest Root	12,320	201,234 ^c	6,000	98,000	,000	,925

Извор: израчунавање аутора, на основу UNCTADstat базе података

Са правом се намеће питање: да ли постоји статистички значајна разлика у погледу достигнутог нивоа конкурентности дрвне индустрије између сагледаваних земаља? На основу података из Табеле 70, долази се до позитивног одговора на тако постављено питање. Комбинујући вредности шест показатеља конкурентности, добијена вредност WL је мања 0,05 што сведочи о постојању статистички значајне разлика између достигнутог нивоа конкурентности анализираних земаља Југоисточне Европе, и тиме је потврђена друга претпоставка, односно потврђено је да постоји значајна разлика у достигнутом нивоу извозне конкурентности дрвне индустрије ових земаља.

У Табели 71, дати су детаљнији подаци о томе, код којих индикатора конкурентности постоји разлика. На основу ових података могуће је закључити, да се вредности свих посматраних индикатора статистички разликују, у зависности од појединих земаља. Такође, из посматране табеле (колоне Partial Eta Squared), произилази да је највећи варијабилитет у степену конкурентности, настао као последица земље која је узета у анализу присутан код RCA1, док је најмањи код RCA2 (пореде се апсолутне вредности у овој колони), те се може закључити да највеће варијације постоје код индикатора RCA и RCA1.

Информација о томе, које се земље статистички разликују по појединим димензијама квалитета налази се у колони *Bonferroni*, табела 71. Тако нпр. постоји статистички значајна разлика између Србије (1) и свих осталих земаља у погледу вредности индикатора RCA, али не постоји статистички значајна разлика између Хрватске (2) и Бугарске (4) у погледу вредности индикатора RCA, као што нема разлика између Румуније (3) и БиХ (5).

Табела 71: Мултиваријациона анализа варијансе

Инди- катор	ДРЖАВА					F	p- value	Par. Eta Squa.	Bonferroni
	СРБ	ХР	РОМ	БУГ	БиХ				
RCA	0,722	0,998	1,773	1,047	1,837	69,407	,000	,735	1-2,1-3,1-4,1-5, 2-3,2-5, 3-4,4-5
RCA1	2,482	4,111	4,219	1,562	9,377	189,771	,000	,884	1-2,1-3,1-4,1-5, 2-4,2-5,3-4, 3-5,4-5
RCA2	0,047	0,175	0,615	0,364	0,364	43,866	,000	,637	1-3,1-4,1-5,2-3, 2-4,2-5,3-4,3-5
MI	0,025	0,048	0,066	0,019	0,151	92,870	,000	,788	1-2,1-3,1-5,2-,2- 5,3-4,3-5,4-5
СТВ	0,936	1,388	0,625	0,257	3,199	51,032	,000	,671	1-4,1-5,2-3,2-4, 2-5,3-5,4-5
ГЛИ	0,657	0,542	0,302	0,528	0,28	68,671	,000	,733	1-2,1-3,1-4,1-5, 2-3,2-5, 3-4,4-5

Извор: Прорачун аутора

Када се посматра индикатор RCA1, у табели 71, једино између Хрватске и Румуније (2-3) не постоји значајна разлика. Код индикатора RCA2 разлика није значајна између Србије и Хрватске (1-2), као и Бугарске и Босне и Херцеговине (4-5). Према индикатору MI не постоји значајна разлика између Србије и Бугарске (1-4), као ни између Хрватске и Румуније (2-3). Просечна вредност индикатора СТВ у Србији се не разликује значајно од вредности овог индикатора у Хрватској и Румунији (1-2 и 1-3). Поред тога, према овом индикатору значајна разлика не постоји ни између Румуније и Бугарске (3-4). Према индикатору GLI не разликују се значајно Хрватска и Бугарска (2-4), као ни Румунија и Босна и Херцеговина (3-5).

Подаци о вредностима ових индикатора, налазе се у колони Држава (са одговарајућим подколонијама у којима су дате земље), па је даље могуће поредити која од датих земаља има највећу вредност овог индикатора конкурентности, а која најмањи. У посматраном периоду Босна и Херцеговина има највеће вредности индикатора RCA, RCA1, RCA2 (заједно са Бугарском), MI и СТВ, док се највећа вредност индикатора GLI везује за Србију.

У циљу доказивања треће претпоставке, ниво извозне конкурентности дрвне индустрије ових земаља функција је степена финализације производње, посматране су

вредности индикатора конкурентности по степенима финализације, при чему су све земље узете као целина (Табела 72).

Табела 72: Конкурентност земаља у зависности од степена финализације

		Mean (prosek)	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean	
					Lower Bound	Upper Bound
RCA	Примарна обрада дрвета	2.17640	1.090346	.487618	.82256	3.53024
	Секундарна прерада дрвета	.53420	.209624	.093747	.27392	.79448
	Производња намештаја	1.16480	.459735	.205600	.59396	1.73564
	Укупно	1.29180	.950174	.245334	.76561	1.81799
RCA1	Примарна обрада дрвета	1.67340	1.616034	.722712	-.33317	3.67997
	Секундарна прерада дрвета	.73240	.200861	.089828	.48300	.98180
	Производња намештаја	1.77080	.990917	.443152	.54041	3.00119
	Укупно	1.39220	1.128338	.291336	.76735	2.01705
RCA2	Примарна обрада дрвета	.57600	.371230	.166019	.11506	1.03694
	Секундарна прерада дрвета	-.00940	.191644	.085706	-.24736	.22856
	Производња намештаја	.27360	.236692	.105852	-.02029	.56749
	Укупно	.28007	.356500	.092048	.08264	.47749
MI	Примарна обрада дрвета	.02756	.029967	.013402	-.00965	.06477
	Секундарна прерада дрвета	.00546	.002602	.001164	.00223	.00869
	Производња намештаја	.02184	.015686	.007015	.00236	.04132
	Укупно	.01829	.020562	.005309	.00690	.02967
CTB	Примарна обрада дрвета	.39020	.396015	.177103	-.10152	.88192
	Секундарна прерада дрвета	.26480	.144237	.064505	.08571	.44389
	Производња намештаја	.49860	.381936	.170807	.02436	.97284
	Укупно	.38453	.319701	.082546	.20749	.56158
GLI	Примарна обрада дрвета	.28700	.268004	.119855	-.04577	.61977
	Секундарна прерада дрвета	.74480	.094566	.042291	.62738	.86222
	Производња намештаја	.49600	.165528	.074026	.29047	.70153
	Укупно	.50927	.261581	.067540	.36441	.65413

Извор: Прорачун аутора

Према резултатима табеле 72, највећа просечна вредност индикатора RCA, RCA2 и MI постоји на најнижем степену финализације - примарна обрада дрвета. Највећа просечна вредност индикатора GLI везује се за виши степен финализације, тј. за секундарну прераду дрвета (без намештаја), док је највећа просечна вредност индикатора RCA1 и

СТВ у посматраним земљама остварена код највиших степена финализације у производњи намештаја.

Табела 73: ANOVA

		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
RCA	Between Groups	6.863	2	3.432	7.128	.009
	Within Groups	5.777	12	.481		
	Total	12.640	14			
RCA1	Between Groups	3.289	2	1.644	1.358	.294
	Within Groups	14.535	12	1.211		
	Total	17.824	14			
RCA2	Between Groups	.857	2	.429	5.576	.019
	Within Groups	.922	12	.077		
	Total	1.779	14			
MI	Between Groups	.001	2	.001	1.715	.221
	Within Groups	.005	12	.000		
	Total	.006	14			
СТВ	Between Groups	.137	2	.068	.635	.547
	Within Groups	1.294	12	.108		
	Total	1.431	14			
GLI	Between Groups	.525	2	.263	7.284	.008
	Within Groups	.433	12	.036		
	Total	.958	14			

Извор: Прорачун аутора

У Табели 73. дати су резултати тестирања значајности разлике у просечним вредностима индикатора између различитих степена финализације. Степени финализације су посматрани као фактор варијабилитета. На основу резултата могуће је закључити, да је разлика у просечној вредности индикатора између степена финализације значајна код индикатора RCA, RCA2 и GLI (Sig. је мање од 0,05), док код осталих индикатора конкурентности не постоји значајна разлика у просечним вредностима између различитих степена финализације.

На основу резултата приказаних у Табелама 72. и 73., може се закључити да, уколико се само посматрају индикатори RCA1 и СТВ степен обраде дрвета има позитиван утицај на извозну конкурентност, али тај утицај ипак није статистички значајан. Према осталим индикаторима, степен финализације нема позитиван утицај на извозну конкурентност, тј. трећу претпоставку, односно да ниво извозне конкурентности дрвне индустрије ових земаља је функција степена финализације производње, није могуће потврдити.

Комбинујући вредности шест показатеља конкурентности, добијена вредност WL је мања 0,05, што сведочи о постојању статистички значајне разлике између достигнутог нивоа конкурентности Хрватске, Србије, Румуније и Босне и Херцеговине у периоду 2000- 2015.

Посматрајући индикаторе RCA1 и СТВ може се закључити да степен обраде дрвета има позитиван утицај на извозну конкурентност, али тај утицај ипак није статистички значајан. Према осталим индикаторима, степен обраде дрвета нема позитивног утицаја на извозну конкурентност.

На основу резултата претходне анализе, може се закључити да дрвна индустрија има велики извозни потенцијал привреде и да значајно учествује у производњи прерађивачке индустрије селектованих земаља Југоисточне Европе. Ово је важно будући да се ради о делатности која не зависи од увозних сировина, с обзиром да у овим земљама постоји довољан дрвни сортимент у оквиру националне привреде.

Добијени резултати показују да предузећа из области дрвне индустрије, у целини селектованих земаља, остварују конкурентну позицију на националном тржишту, међутим, то се не може рећи и за међународну конкурентност ових земаља. Прецизније, произвођачи из области примарне обраде дрвета из Бугарске и Србије, а такође и предузећа из области секундарне прераде дрвета (осим намештаја) из Бугарске, Србије и Хрватске, као и произвођачи намештаја из Бугарске немају конкурентску предност на међународном тржишту.

Претходно добијени резултати у оквиру вредновања конкурентности дрвне индустрије потпуно су сагласни са резултатима добијеним у претходном поглављу, где је анализирана структура и развијеност привредних друштава дрвне индустрије Србије. На основу тога, резултати омогућавају да се са великом сигурношћу може прихватити прва полазна хипотеза (H1), односно, да је конкурентски потенцијал предузећа дрвне индустрије Србије недовољно искоришћен. Такође, ови резултати истраживања олакшавају тестирање осталих дефинисаних хипотеза, јер показују да степен обраде дрвета нема позитивног утицаја на извозну конкурентност, већ да је конкурентност доминантно условљена другим факторима, односно факторима чији се утицај оцењује у наставку докторске дисертације кроз тестирање осталих хипотеза.

6. ПОВЕЗИВАЊЕ У ЛАНАЦ ВРЕДНОСТИ КАО ФАКТОР ЗА УБРЗАНИ РАЗВОЈ ПРЕДУЗЕЋА ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ

6.1. Значај маркетинга за стварање конкурентске предности дрвне индустрије у савременим условима пословања

Референтна истраживања показују, да се током последњих тридесетак година разлике између индустријализованих и брзо растућих земаља у процесу индустријализације постепено смањују и да водеће земље у процесу индустријализације сустижу већ индустријализоване земље према степену економске развијености.¹³⁷ Управо, суочена са опадањем конкурентности свог индустријског сектора, ЕУ је предузела читав низ мера у циљу заустављања таквих тенденција. У табели 73, представљен је преглед неких мера и активности за унапређење конкурентности индустрије земаља различитог нивоа економског развоја.

Табела 74: Стратегије за постизање конкурентности према степену економског развоја

Нивои економског развоја земље	Фактори	Земље у развоју	Транзицијске земље	Развијене земље
	Факторски услови базирани на:	Ресурсима	Производњи	Знању
Основни фактори	Пословни:	Протекционизам	Ефикасност	Конкурентност
	Сродне и пратеће индустрије	Основна инфраструктура (путеви, луке др.)	Индустријски кластери	Регионална интеграција
	Услови тражње	Количина	Квалитет	Софистицираност
Људски фактор	Радници	Јефтини	Мотивисани	Обучени
	Политичари	Поједностављивање	Подршка и регулација	Саветодавна улога
	Предузетници	Излагање ризику	Раста ефикасности	Стварање вредности
	Стручњаци	Оперативни	Управљачки	Стратешки

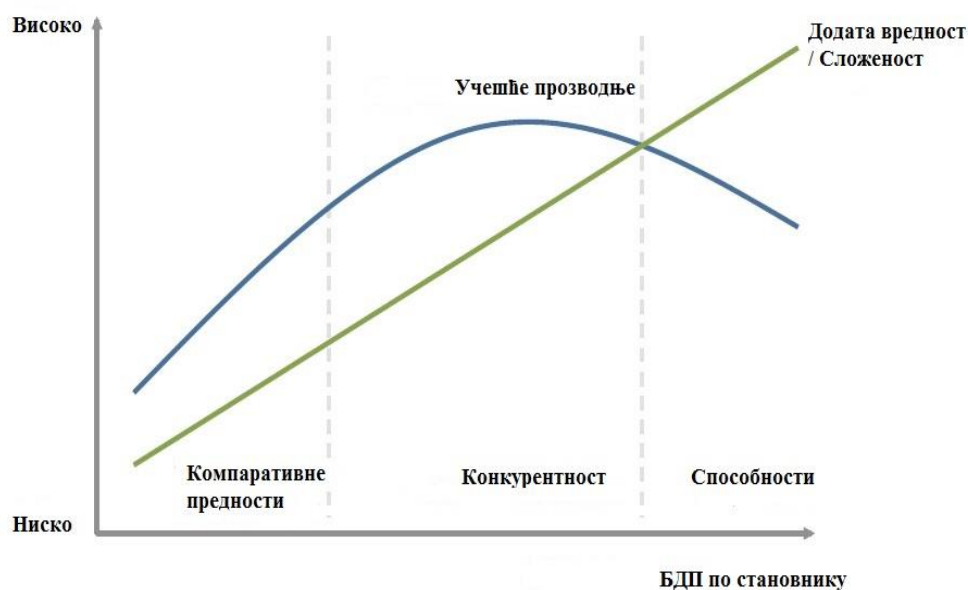
Извор: Аутор, прилагођено према, Покрајац, С., Николић, М., Филиповић, М., Јосиповић, С., (2016). Industrial competitiveness as a basis of Serbian reindustrialization. *Journal of Applied Engineering Science*, 14 (2), 248-259.

Производне и технолошке могућности земаља које се налазе на различитим нивоима економске развијености су различите. У раним фазама привредне развијености, акценат у развоју индустрије је био на компаративним предностима, чији су извори стални (нпр. природни ресурси) или привремени (јефтина радна снага). Растом бруто домаћег производа по становнику (БДП по становнику), долази до промене релативног удела

¹³⁷Cvetanović, D. (2017). Inovacije kao faktor razvoja industrije, doktorska disertacija, Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Niš.

сектора индустрије у његовом стварању. Прецизније, на нижим фазама економске развијености, најпре долази до релативног раста индустрије у стварању БДП-а, а потом до смањења тог учешћа. У овој фази привредне развијености, тежиште је на расту ефикасности индустријске производње. У наредној фази привредне развијености земље, тежиште у развоју индустрије је на унапређењу њене конкурентности стварањем способности (слика 5).

Слика 5: Прелаз на производне способности

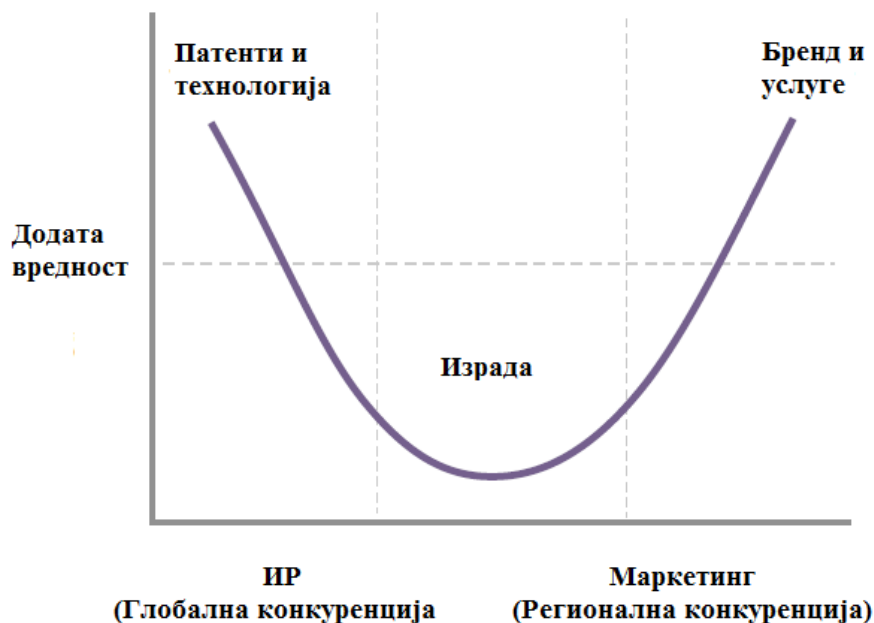
Извор: Аутор, прилагођено према, *The Future of Manufacturing: Driving Capabilities, Enabling Investments*, Global Agenda Council on the Future of Manufacturing, World Economic Forum, 2014. p. 8.

Стратегија унапређења конкурентности индустрије у данашњим условима привређивања подразумева промену значаја појединих активности у глобалном ланцу вредности. На значају добијају активности, које претходе непосредном стварању производа (истраживање и развој, патентна заштита), а такође и активности које следе тај процес (маркетинг, брендирање производа). Укратко, способности су у функцији стварања кључних конкурентских предности. У овим активностима ланца вредности су сконцентрисани релативно високи нивои додате вредности у сектору индустрије привредно водећих земаља у свету (слика б).

Појављују се нови облици конкуренције, који као различити сегменти ланца вредности захтевају различите способности. У овој фази привредног развоја појединих земаља, долази до премештања доброг дела индустријске производње из економски најразвијенијих земаља у земље у развоју, посебно у велике азијске привреде у успону. Међутим, треба имати у виду да управо ове фазе глобалног ланца вредности постају релативно стандардизоване и да се оне одликују релативно ниским стопама приноса у поређењу са стопама приноса активности које претходе непосредној производњи (нпр.

активности ИР, дизајн, иновативност) и следи процес непосредне производње (нпр. маркетинг и логистика).

Слика 6: „U“ крива у ланцу вредности

Извор: Аутор, прилагођено према The Future of Manufacturing: Driving Capabilities, Enabling Investments, Global Agenda Council on the Future of Manufacturing, World Economic Forum, 2014. p. 9.

У савременим условима посебно расте значај и учешће маркетиншких активности у оквиру ланца вредности дрвне индустрије. То је и разумљиво, ако се има у виду да је маркетинг примарни фактор успеха предузећа. Само она предузећа, која правилно разумеју шта потрошачи желе и које су њихове стварне потребе могу бити успешна у условима све веће конкуренције, која постаје глобална. Предузећа из дрвне индустрије, која добро разумеју тржишта и имплементирају добро осмишљен маркетинг програм, који је заснован на реалним потребама потрошача и могућностима и потребама самог предузећа моћи ће да остваре конкурентску предност у XXI веку.

Маркетинг је постао један од основних стубова на којима се заснива свака успешна стратегија развоја дрвне индустрије. Према теорији конкурентске предности, стварање конкурентске предности је функције маркетинга и идентификује улогу брендирања у стварању способности предузећа да демонстрира своје супериорне способности.¹³⁸

Без обзира на величину предузећа, правилна примена маркетинга може побољшати профитабилност пословања. Маркетинг је еволуциони процес, који повезује предузећа

¹³⁸ Srivastava, R. K., Fahey, L., Christensen, H. K. (2001). The resource-based view and marketing: The role of market-based assets in gaining competitive advantage. *Journal of Management*, 27(6), 777–802.

са купцима, тако што подстиче размену производа за новац на начин који је профитабилан за предузеће, уз задовољавање потребе купаца. Може се рећи, да је маркетинг начин на који се предузећа баве купцима и комуницирају са њима. Без обзира на то, колико је добар производ, без стицања задовољних купаца, предузећа из дрвне индустрије неће моћи да постигну оптималан ниво профитабилности, а маркетинг је управо механизам кроз који се оптималан ниво профитабилности може постићи.

Постоје многе дефиниције маркетинга. Једна група аутора маркетинг посматра као начин промовисања и продаје производа. За другу групу аутора, маркетинг значи продају, оглашавање, паковање и дистрибуцију производа. Све ове идеје су важне за маркетинг, али оне не дефинишу маркетинг правилно. Маркетинг се може посматрати као укупан систем пословних активности, дизајниран да открије потребе и жеље купаца, затим планирање и развој производа и услуга за задовољавање тих потреба и жеља, као и најбољи начин за одређивање цена, промоцију и дистрибуцију производа и услуга.

Због потешкоћа у дефинисању, маркетинг се често сматра концептом. Маркетинг као концепт заснован је на два једноставна циља. Први циљ је усмерен на задовољавање потрошача, а други на стварање профита. Ово је прилично једноставан концепт који је од виталног значаја за успех предузећа. Нажалост, маркетинг није увек једноставно имплементирати у пракси.

Економисти посматрају маркетинг из перспективе развоја производа и процеса, а истраживачи маркетинга, концептуализују маркетинг са становишта комерцијализације производа,¹³⁹ при чему су и једна и друга група аутора сагласни да импровизација, модификација, повећање или трансформација постојећих канала трговине путем нове технологије може смањити трансакционе трошкове.¹⁴⁰

Слејтер и Нарвер указују, да предузећа најчешће унапређују своје маркетиншке иницијативе кроз развој нових услуга или преобликовањем постојећих, стварањем нових дистрибутивних канала и откривање нових метода управљања.¹⁴¹ Ове врсте маркетиншких иновација, представљају начине на које предузећа могу развити нове облике маркетинга према потенцијалним или постојећим купцима. Са друге стране, Лин, Чен и Чију, маркетинг посматрају кроз истраживање тржишта, стратегије одређивања цена, сегментацију тржишта, промоције, оглашавања, канале продаје и маркетинг информационих система.¹⁴²

---

¹³⁹ Sood, A., Tellis, G. J. (2005). Technological evolution and radical innovation. *Journal of Marketing*, 69(3), 152–168.

¹⁴⁰ Rodríguez-Pose, A., Crescenzi, R. (2008). Mountains in a flat world: Why proximity still matters for the location of economic activity. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 1 (3), 371–388.

¹⁴¹ Slater, S. F., Narver, J. C. (1995). Market orientation and the learning organization. *Journal of Marketing*, 63–74.

¹⁴² Lin, R. J., Chen, R. H., Chiu, K. K. S. (2010). Customer relationship management and innovation capability: An empirical study. *Industrial Management & Data Systems*, 110(1), 111–133.

Разумевање и правилно тумачење концепта „**4P**“, за предузећа дрвне индустрије је од великог значаја. Циљ је да се на адекватан и најделотворнији начин искористе све могућности маркетинга у постпроизводној фази ланца вредности, у циљу стварања веће додате вредности производа или услуга.

Прво „**P**“ означава производ (енгл. **Product**) и представља физичку идентификацију производа, додатну опрему, паковање и услуге неопходне за коришћење производа. У маркетингу, гаранције, услуге, упутства, инсталације, доступност компатибилних или додатних производа су део производа. Квалитетан производ је основа сваког доброг маркетинга.

Друго „**P**“ означава цену (енгл. **Price**) и представља вредност, коју купац додељује производу, односно вредност коју је купац спреман да плати за производ. Осим у случајевима када се продају специјални производи или нови производи на тржишту, који нису доступни на другим местима, цена мора бити конкурентна истим или сличним производима конкурентата.

Треће „**P**“ означава промоцију (енгл. **Promotion**) и представља информисање потрошача на тржишту о производу и како производ задовољава потребе тржишта. Промоција продаје, лична продаја, оглашавање и публицитет су четири елемента који се користе за информисање циљног тржишта о производу или услугама. Предузећа морају промовисати добре стране производа, јер у супротном потрошачи никада неће чути о томе и купити производ.

Четврто „**P**“ означава место (енгл. **Place**) и значи да производ мора бити физички доступан купцима, када и где то желе. Канали дистрибуције омогућавају многе могућности у маркетиншким производима. Неће сви купци бити заинтересовани за производ, зато је важно да предузећа одлуче ко су потенцијални купци (циљано тржиште) и успоставе дистрибутивну мрежу којом ће производе доставити заинтересованим купцима.

Маркетинг стратегија се обично дефинише полазећи од циљних тржишта. Ова циљна тржишта су сегменти тржишта ка којима предузећа фокусирају своје производе или услуге. Тржишта се могу сегментирати на основу различитих карактеристика, које могу да варирају од демографских, затим производних до карактеристика географских распореда.

Постоје три алтернативне методе које се користе за дефинисање циљних тржишта. То су масовни маркетинг, маркетинг нише и сегментација тржишта. Свака од ове три технике може бити ефикасна када се правилно користи, у право време и за прави производ. Тако на пример, масовни маркетинг подразумева јединствени маркетиншки програм, који има за циљ снабдевање великог броја купаца са суштински истим производом, промоцијом итд. Он претпоставља да сви купци имају сличне потребе у односу на одређени производ. Међутим, у пракси се све ређе може применити масовни маркетинг у дрвној индустрији.

Супротно масовном маркетингу је маркетинг нише. Овом маркетинг техником се пажња усмерава само на одређену групу купаца. Ово може бити врло ефикасан метод за мања предузећа са ограниченим финансијским средствима. Стварање тржишне нише се може постићи не само са производом, већ и са специјализованим карактеристикама производа и пратећим услугама. Ова тржишта углавном доносе ценовну премију (еколошки производи, односно производи који се могу рециклирати и сл.).

Негде између масовног тржишта и тржишне нише је тржишна сегментација. Она у суштини подразумева преузимање целокупне групе купаца и њихово разврставање у сличне мање групе. Производи и маркетиншке активности су углавном фокусиране на две или више добро дефинисане групе купаца. Добар пример ове врсте стратегије, која се користи у дрвној индустрији је производња дрвне грађе и њено разврставање у различитим разредима.

Различите врсте дрвне грађе пласирају се према различитим тржишним сегментима. Углавном, виши степен квалитета грађе се усмерава произвођачима намештаја, а грађу слабијег квалитета користе произвођачи у фази секундарне прераде дрвета и производњи једноставних и мање захтевних финалних производа (подова, паркета, дрвне амбалаже, грађевинске столарије...). У пракси, постоје бројне маркетинг стратегије, а стратегија сегментације је само једна од њих. Друга стратегија, назива се стратегија оријентисана ка конкуренцији. У овој маркетинг стратегији, траже се слабе тачке конкурената, покрећу се тржишни напади или развијају стратегије да се искористе слабости конкурента.

Пословни успех зависи од два главна фактора. Свака маркетинг стратегија мора да оствари оперативну ефикасност и да омогући позиционирање на тржишту. Оперативна ефикасност подразумева повећање ефикасности производног процеса, смањивање производних трошкова, остваривање економије обима, коришћење криве учења, вертикалну интеграцију и стабилне производне процесе. Конкурентско позиционирање подразумева: стратешки маркетинг, одговарајућу селекцију тржишта, развој нових производа, диференцирање производа, употребу алтернативних канала дистрибуције и одређивање структуре цена.

Конкурентска предност се може постићи усмеравањем на тржишне сегменте или тржишне нише, диференцирањем производа, избором алтернативних канала дистрибуционих и/или производних процеса и одређивањем структуре цена. Да би предност била стварна она мора бити опипљива, мерљива и одржива у одређеном временском периоду. То важи за сва предузећа у привреди, па тако и за предузећа из дрвне индустрије.

6.2. Ланац вредности дрвне индустрије Србије

6.2.1. Статистички обухват сектора дрвне индустрије

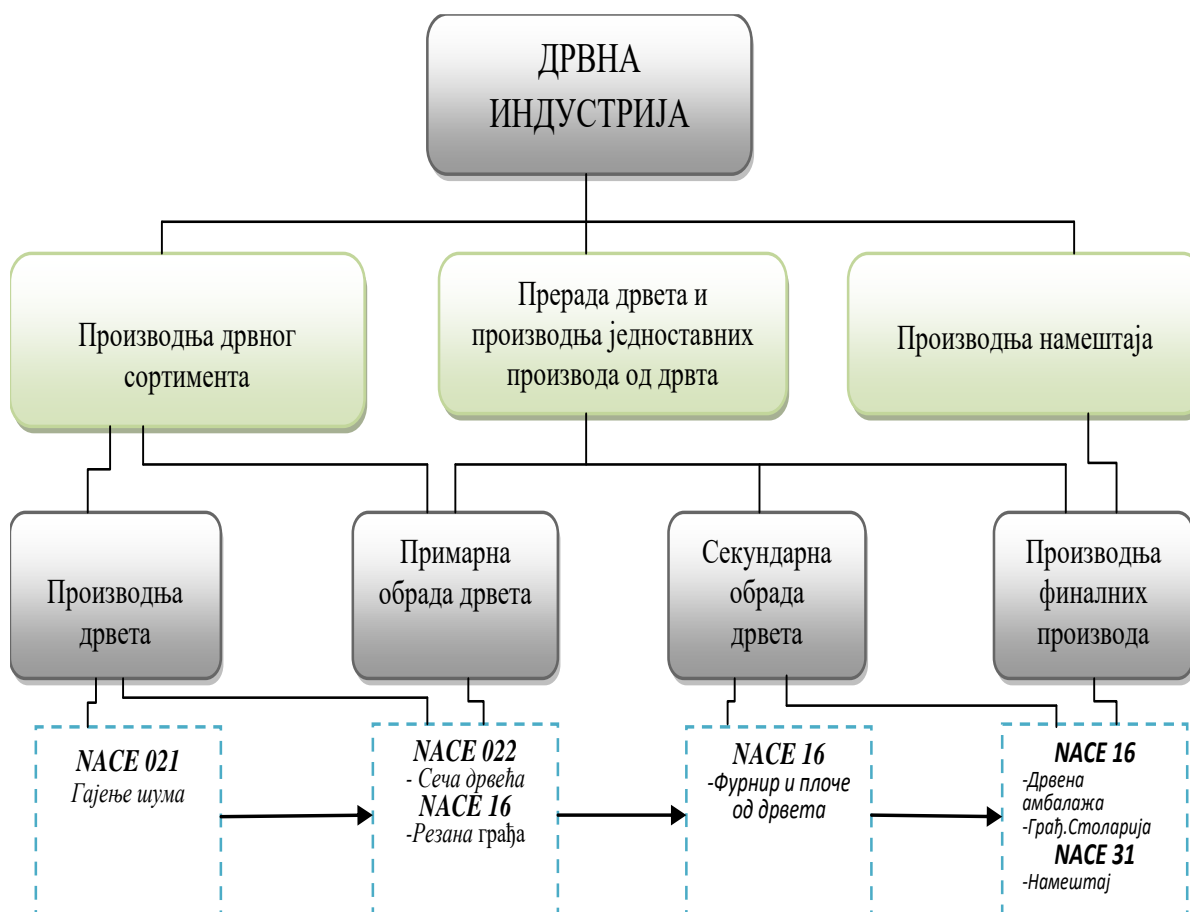
Сектор дрвне индустрије обухвата заокружену производно-технолошку целину, која према стандардизованој европској класификацији делатности (НАСЕ)¹⁴³ обухвата:

- производњу дрвног сортимента и сечу дрвета - област 02, која обухвата - *шумарство и сеча дрвећа*, која је део је сектора **A – Пољопривреда, шумарство и рибарство**.

- прераду дрвета и производњу једноставних производа од дрвета - област 16, ова област обухвата - *прераду дрвета и производи од дрвета, осим намештаја*, која је део сектора **C – Прерађивачка индустрија** и

- финалну прераду дрвета - према НАСЕ класификацији чини област **31 - Производња намештаја**, осим намештаја, која је део сектора C – Прерађивачка индустрија

Слика 7: Шема сектора дрвне индустрије

Извор: аутор, на основу стандардизоване европске класификације делатности (НАСЕ)

¹⁴³ Више видети: Закон о класификацији делатности („Службени гласник РС“, бр. 104/09); Уредба о класификацији делатности („Службени гласник РС“, бр. 54/10); и Уредба о методологији за разврставање јединица разврставања према класификацији делатности („Службени гласник РС“, бр. 54/10).

6.2.2 Ланац вредности сектора дрвне индустрије

Дрвна индустрија је велики и динамичан глобални сектор. Обезбеђује већи број техничких система у производњи и заједно уз све разноврсније производе, омогућава конкурентну производњу како у привредама са високим, тако и у привредама са средњим и ниским дохотком (развијеним и земљама у развоју). Другим речима, постоји могућност за унапређење ланца вредности током времена у свим деловима света.

Увођење нове технологије омогућава проширену међусобну поделу рада произвођача у оквиру дрвне индустрије, који се могу специјализовати за бројне везе у ланцу вредности. Дрвна индустрија је ресурсно интензивна делатност и омогућава земљама које су богате шумама, да на бази сировинског потенцијала граде основу за конкретност на глобалном тржишту.

Дрво, као полазни и основни елемент ланца вредности дрвне индустрије је захвална сировинска основа, јер се у великом проценту искористи у процесима прераде. Високу употребну вредност дрвету, као сировине, обезбеђује његова многострука употреба у различитим деловима ланца вредности. Тако на пример, у нижим деловима ланца вредности дрвна сировина се најчешће прерађује у резану грађу, чиме постаје инпут за даљу производњу, а у вишим деловима ланца вредности ти инпути се користе за израду намештаја и других производа са високом додатом вредношћу, чија је додата вредност неколико пута већа од вредности полазне сировине.¹⁴⁴

Упркос доступности адекватних снабдевања сировинама и неким традиционалним вештинама обраде дрвета, дрвна индустрија се у многим земљама у развоју није вертикално померала у глобалном ланцу вредности. Главни фокус индустрије био је на шумарству и производњи сировине, односно производњи производа ниже додате вредности. Ипак, анализа ланца вредности доказује, да се вредност највише ствара секундарном прерадом резане грађе, односно у производњи намештаја и других технолошко и производно сложенијих производа на бази дрвета.

Нивои додавања вредности у оквиру дрвне индустрије (слика 8.), приказује однос између индустријске обраде и додавања вредности. Логична последица би била, да примарне индустрије обављају делатност снабдевања и услуга у домаћој и извозно оријентисаној секундарној индустрији. Велики фокус на радно интензивну секундарну обраду може довести до отварања радних места и додатних прихода. То би директно довело до веће домаће потрошње и на тај начин позитивно утицало на локалну привреду.

Анализа ланца вредности може бити важан део развојних пројеката, у чијој је основи развој секундарне обраде дрвне сировине и производња сложених производа дрвне индустрије.

---

¹⁴⁴ Министарство привреде (2017), Преглед актуелног стања са SWOT анализом за дрвну и индустрију намештаја у Србији, Влада Републике Србије, пројекат „Конкурентност и радна места”, стр. 58.

Слика 8: Нивои додавања вредности у оквиру дрвне индустрије

Извор: аутор, прилагођено према УНИДО, www.unido.org.

Сировине, као што су сирови трупци, припадају сектору шумарства. Трупци се обрађују у пиланама, у резане производе и полупроизводе, који настављају пут кроз остале делове ланца вредности до произвођача намештаја, који заузврат, добијају инпут од машинске и текстилне индустрије, индустрије пластике, лепкова и индустрије боја. Саставни део дрвне индустрије су и активности дизајна и брендирања, које су саставни део и сектора услуга.

У зависности од тога на којем тржишту се продају, производи дрвне индустрије пролазе кроз различите фазе трговине док не дођу до крајњег купца. Трговина намештајем, укључује трговце на велико, трговце на мало и независне купце. И на крају, финални купци рециклирају или одлажу намештај и друге производе дрвне индустрије.

Модел ланца вредности омогућава вишеструку анализу дрвне индустрије и то у три правца, напред, уназад и бочне везе фактора конкурентности, као што су:

- Политика, тј. колико су законска решења из области дрвне индустрије усклађена са кровном развојном политиком и осталим парцијалним политикама и да ли законска решења омогућавају одређене олакшице за трговину производима дрвне индустрије и приступу тржишту.
- Технологија, тј. квалитет финалних производа дрвне индустрије не зависи само од квалитета опреме и машина, које се користе у секундарном процесу обраде и процесу израде финалних производа, већ зависи и од примене технолошких поступака у фази примарне обраде (резање и сушење), као и од начина управљања шумама, укључујући и технике сече дрвета.

- Образовање, односно одговарајуће институције за оспособљавање и унапређење знања и вештина запослених у дрвној индустрији у свим фазама ланца вредности.

6.2.3 Ланац вредности у дрвној индустрији Србије

Сектор дрвне индустрије је значајан за привреду Србије, јер се ради о економски и еколошки одрживој привредној делатности, која упошљава значајан број радника, генерише значајну додатну вредност, остварује суфицит у спољнотрговинској размени и значајно доприноси равномерном регионалном развоју.

У Србији, сектор дрвне индустрије је сложена привредна делатност са заокруженим ланцем вредности, од сировине до крајњег потрошача и састоји се из четири главна сегмента: снабдевање сировинама и репроматеријалима, прерада сировина и репроматеријала у полупроизоде, израда намештаја и производа од дрвета и продаје производа финалним купцима.

Први елемент у ланцу вредности дрвне индустрије је из домена шумарства. Шумарство се односи на обезбеђивање основе за примарну сировину у виду шумских стабала. Обезбеђивање одговарајућег дрвног сортимента у виду одговарајућег броја и квалитета шумских стабала је основа за примарну прераду дрвета. Чињеница да Србија спада у земље богате шумом (површина под шумама је 2,25 милиона хектара), даје солидну основу за изградњу конкурентног и технолошко-ресурсно одрживог развоја дрвне индустрије.

Сечом шума добијају се трупаца, као примарна дрвна сировина, чиме започиње примарна обрада дрвета. Из трупаца настаје резана грађа, која је основна сировина за све касније фазе у ланцу вредности дрвне индустрије Србије. Релативно велике шумске површине у Србији омогућавају производњу преко 2,6 милиона кубних метара трупаца.

Највећи део произведених трупаца се користи у Србији као сировина за примарну обраду дрвета. Мањи део произведених трупаца се извози као сировина, док је Србија истовремено и увозник трупаца, највише из земаља из окружења (нпр. Босне и Херцеговине, Македоније..).

Примарном обрадом дрвета се од трупаца добија резана грађа, као основна сировина у дрвној индустрији, али и дрво за огрев (огревно дрво је економски посматрано, најповољнији енергент за загревања домаћинства током зиме), чиме део дрвне сировине иде у финалну потрошњу, већ у доста сировом облику.

Секундарном обрадом дрвета, резана грађа се претвара у сложеније индустријске производе, попут фурнира и разних плоча од дрвета (плоче од иверице, слојевите плоче, влакнасте плоче, пелет и др.). Иако се ради о производима који су већ део индустријске обраде, и даље се ради о полупроизводима.

Последња, финална фаза у оквиру производног дела ланца вредности је производња финалних производа различите сложености, додатне вредности и употребе. Најзначајнији производ дрвне индустрије је намештај, који употребу налази у домаћинствима и

пословним просторима. Иако постоје различите врсте намештаја, по саставу, врсти, сложености, вредности и др. основна сировина, у његовој производњи је и даље дрво у различитим облицима (намештај од пуног дрвета, иверице, медијапана и др.).

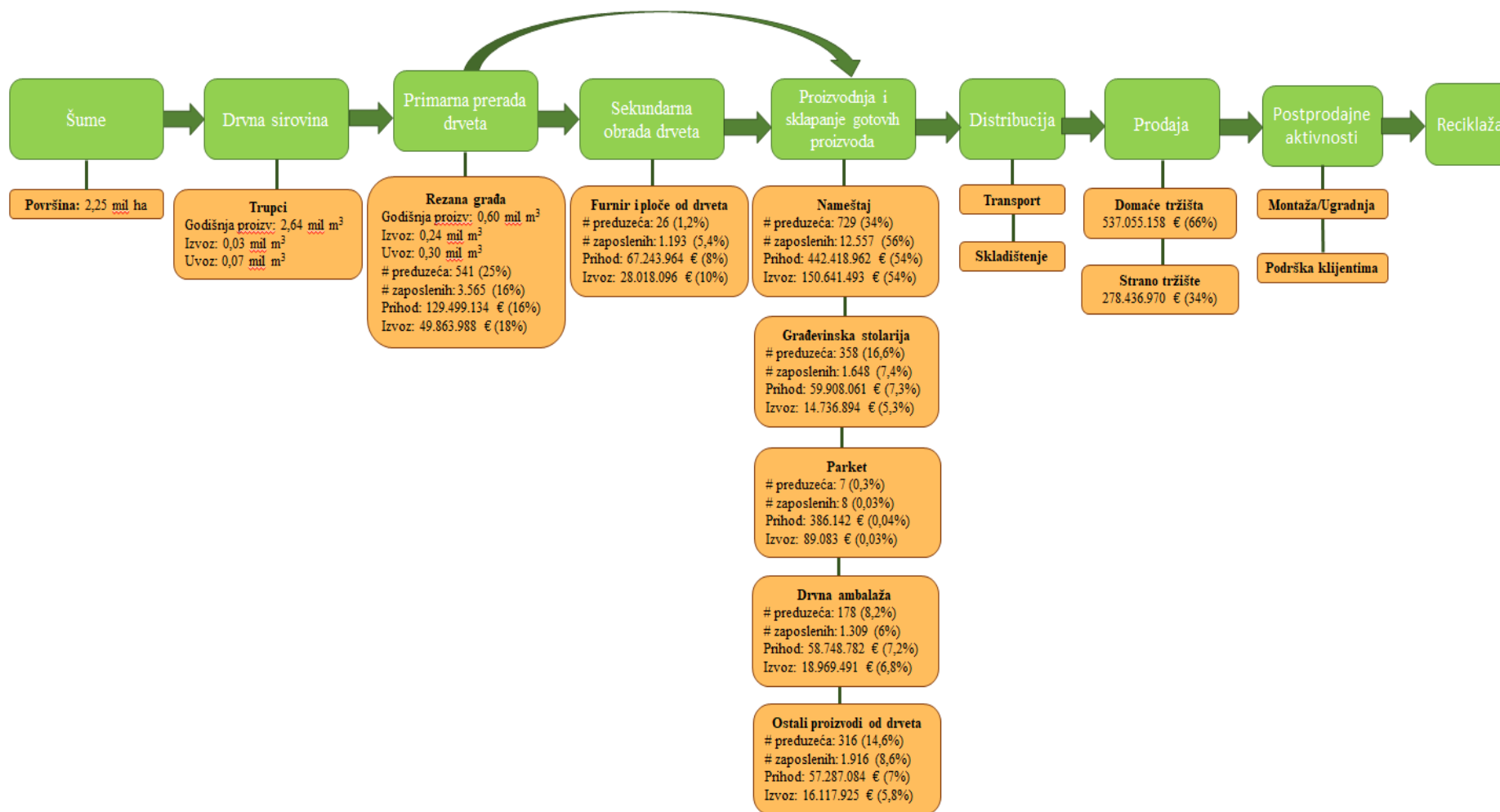
Поред намештаја, значајан део финалних производа дрвне индустрије односи се на грађевинску столарију и паркет у грађевинарству, као и амбалажу од дрвета, која се најчешће користи за паковање производа у прехранбеној индустрији. Поред ових, основних финалних производа, постоје и други производи који допуњују палету понуде дрвне индустрије.

Иако је производња производа основна фаза у ланцу вредности дрвне индустрије у Србији, ланац вредности се ту не завршава, већ обухвата и дистрибуцију у виду складиштења и транспорта, чиме се омогућава следећа фаза у ланцу вредности, а то је продаја производа дрвне индустрије. Иако се већина производа дрвне индустрије продаје на домаћем тржишту, значајан део се и извози, што доприноси уравнотежењу платног биланса и обезбеђењу значајаног прилива девиза.

Продаја је критична фаза у ланцу вредности дрвне индустрије, јер подразумева маркетиншке активности на промоцији и презентацији производа. Ланац вредности дрвне индустрије Србије се завршава постпродајним активностима, у виду постпродајних услуга, које се обезбеђују купцима финалних производа, пре свега намештаја.

Битна одлика ланца вредности у дрвној индустрији је могућност кретања у појединим случајевима у оба смера. Ради се о ситуацији када рециклажна технологија омогућава поновну употребу дрвне сировине. Најчешће се ради о ситуацији, када се нуспроизводи из виших степена прераде поново користе у нижим деловима ланца вредности. На тај начин, максимално се искоришћава дрвна сировине, повећава еколошка одрживост и потенцијал за стварање додате вредности у оквиру домаће дрвне индустрије.

Слика 9: Ланац вредности сектора дрвне индустрије Србије

Извор: Аутор, преузето из: ПКС и ЦЕВЕС (2017), Анализа перформанси и ланца вредности сектора дрвета и намештаја са фокусом на намештај од дрвета, Привредна Комора Србије, Центар за високе економске студије, Београд, стр. 20.

6.2.4. Ланац вредности индустрије намештаја у Србији¹⁴⁵

Претходно описан ланац вредности у дрвној индустрији Србије је у великој мери универзалан по својој структури. Међутим, ланац вредности се може посматрати и за поједине делове дрвне индустрије, нпр. за индустрију намештаја, као најсложенијег и технолошки најзахтевнијег дела дрвне индустрије. Производња намештаја има одређене специфичности у односу на производњу других финалних производа дрвне индустрије.

Ланац вредности индустрије намештаја у Србији карактерише технолошка заокруженост процеса производње код великог броја произвођача, посебно код великих производних системима, попут Симпа из Врања, ГИР Краљево и сл. Велики произвођачи намештаја у свом саставу имају читав низ организационо-пословних јединица за реализацију производно-техничких процеса и поступака. У овим производним јединицама врши се сложен технолошки процес прерада дрвне сировине, од резања грађе у одговарајуће профиле, преко парења и сушења, до производње намештаја на основу претходно припремљених и обрађених сировина.

За успешност сваког ланца вредности, па и ланца вредности у производњи намештаја, потребно је да се успостави стабилност у погледу снабдевања сировинама потребним за производњу. То практично значи, обезбеђивање услова за прераду трупаца у грађу, односно у елементе, који су по структури, димензијама и квалитету погодни за производњу готових производа у облику намештаја.

Најзначајније предности претходно описаног ланца вредности у производњи намештаја огледају се у:

- релативно високој стабилности и поузданости снабдевања производње намештаја са потребним елементима по захтеваној структури, димензијама и квалитету;
- високом проценат искоришћења полазне дрвне сировине с обзиром на чињеницу да таква привредна друштва поседују сопствене енергане или линије за коришћење дрвног остатка за производњу дрвних горива (пелети, брикети);
- флексибилност и брза прилагодљивост у случају наглих или честих промена захтева крајњих купаца намештаја.¹⁴⁶

Значај претходно описаног модела ланца вредности индустрије намештаја, огледа се у чињеници да омогућава велико искоришћење полазне дрвне сировине (трупаца). Тако на пример, код производње трпезаријских столова од пуног храстовог дрвета, почетна вредност трупаца се повећава финализацијом за осам до девет пута. Овај коефицијент за

---

¹⁴⁵ Анализа ланца вредности индустрије намештаја у Србији, дата је према резултатима објављеним у Националном акционом плану подршке извозу производа са виском додатом вредношћу дрвне индустрије Србије, USAID, UNOPS и европски прогрес, Београд, 2016.

¹⁴⁶ Министарство привреде (2017), Преглед актуелног стања са SWOT анализом за дрвну и индустрију намештаја у Србији, Влада Републике Србије, пројекат „Конкурентност и радна места”, стр. 58.

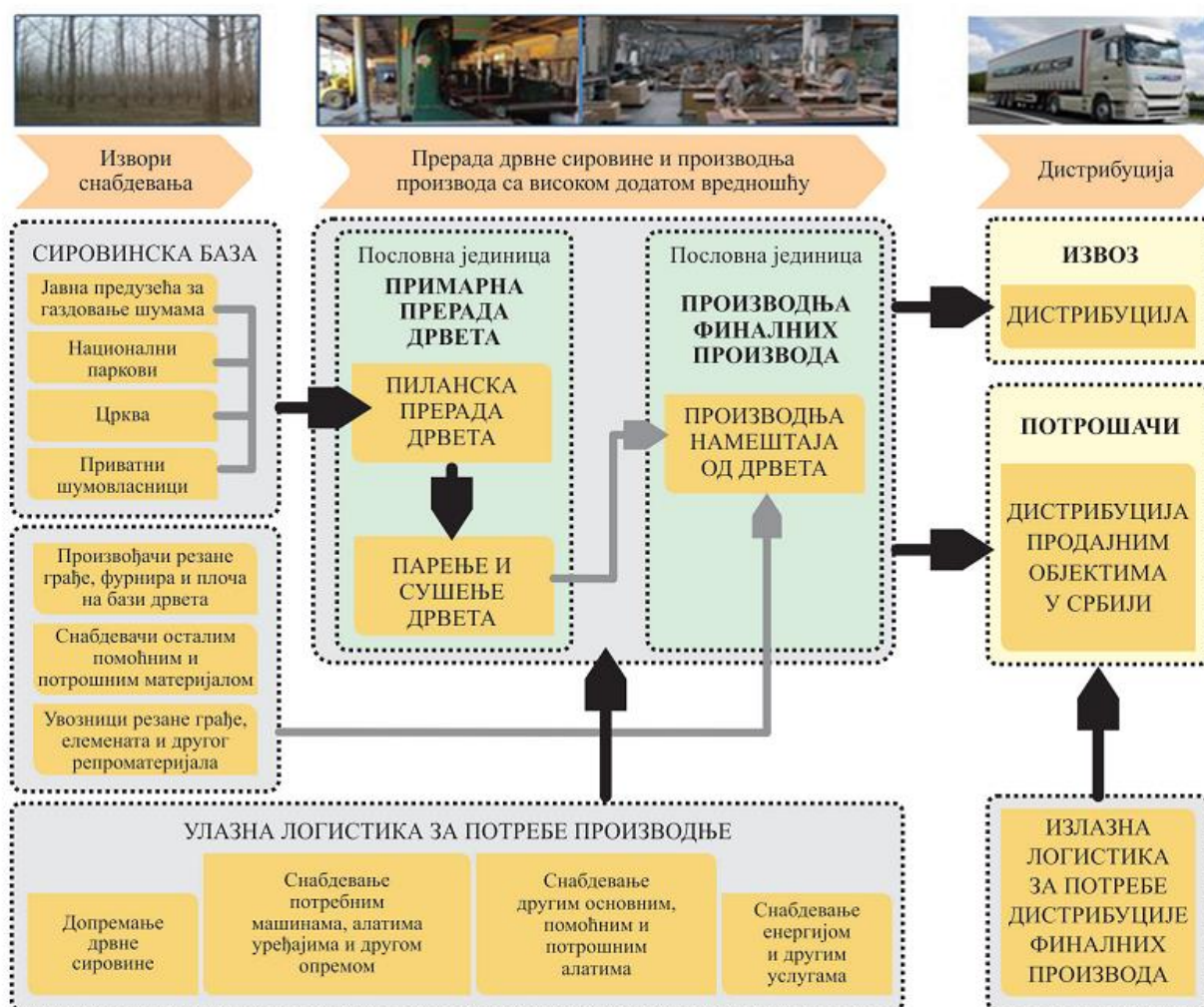

дрвене столице је нешто нижи и креће се у распону од шест до осам пута, док се код трупаца од букве овај коефицијент креће у распону од четири до шест пута.

Коефицијент искоришћења значајно се повећава додавањем нових елемената, који генеришу виши степен додате вредности у ланац вредности. Тако на пример, коефицијент искоришћења полазне сировине (трупаца) се значајно повећава код производње луксузног намештаја који се ради по мери, у зависности од карактеристика ентеријера који се сређује у складу са специфичним захтевима крајњих корисника.

Намештај по мери, који се ради по појединачним наруџбинама, уграђује се претежно у луксузне објекте (породичне виле, хотели, јахте, канцеларије, станове, резиденцијалне објекте и сл.) и омогућава изузетно висок степен валоризације полазне дрвене сировине, која се може кретати чак до двадесет пута у односу на почетну вредност сировинске основе (трупаца).

Слика 10: Ланац вредности у индустрији намештаја у Србији

Извор: Аутор, преузето из Министарства привреде (2017), Преглед актуелног стања са SWOT анализом за дрвну и индустрију намештаја у Србији, Влада Републике Србије, пројекат „Конкурентност и радна места”, стр. 59.

Претходно описан модел ланца вредности у индустрији намештаја односи се на велике привредне системе, који у свом окриљу имају технолошки заокружену производњу са свим потребним сировинама (трупцима, односно резаном грађом и пратећим елементима). Међутим, само пар највећих предузећа у Србији у свом саставу имају све производно-технолошке организационе целине и потпуно испуњавају целокупан ланац вредности. Остала предузећа дрвне индустрије немају технолошки заокружену производњу, већ испуњавају само одређени део ланца вредности.

То значи да постоје специјализована предузећа за производњу сировинске основе и полупроизвода, затим предузећа која купују сировине и полупроизводе и даље их прерађују, па све до предузећа која производе финални намештај, који се испоручује финалним купцима. Међутим, ланац вредности у индустрији намештаја се овде не завршава, јер постоје предузећа која су специјализована за дистрибуцију и продају крајњим потрошачима, као и предузећа која се баве одржавањем и сервисом (поправке, замена, доградња и др.).

6.2.5. Глобализација и интеграције у оквиру ланца вредности дрвне индустрије

Глобализација омогућава предузећима дрвне индустрије да учествују на глобалном тржишту. Без обзира да ли долазе из земаља са високим или ниским приходима, све већи број предузећа дрвне индустрије је извозно орјентисан како би остварили економију обима, као и даљи технолошки развој. Глобализација је неминовно повећала и конкуренцију на домаћем тржишту (услед увоза). Зато, за предузећа из домаће дрвне индустрије глобализација истовремено омогућава прилике, али представља и претњу.

Да би искористили могућности, које представља глобализација, као и да се минимизирају опасности од конкуренције, предузећа морају да иновирају. Притисци конкуренције постали су толико интензивни да само најиновативнија и најефикаснија предузећа имају шансу за опстанак. Када постигну одрживи раст прихода, предузећа морају да иновирају брже од конкурената и да се суочавају са покретном границом "најбоље праксе".

Ланац вредности дрвне индустрије постаје све више глобалан. Посматрано из угла снабдевања, постоје четири различите категорије глобализације. Прва, укључује предузећа која имају мало или никакво учешће у производњи или у организацији и координацији глобалних производних мрежа. Они купују производе дрвне индустрије или директно од произвођача или од специјализованих продаваца на велико. То су независне продавнице намештаја, од којих су многе мале или средње и задовољавају тражњу на локалним тржиштима.

Друга категорија су много већа национална или међународна предузећа, која купују директно од добављача и често пружају помоћ у надоградњи и обезбеђивању инпута за производњу. Ова предузећа у великој мери користе активности маркетинга и брендирања.

Трећа група су производна предузећа у земљама увозницама, које купују полупроизоде. Ово је познато као "дељење производње" и важан је елемент у растућој трговини производима дрвне индустрије у свету.

Последња група су производна предузећа у државама увозницама, које имају подружнице у привредама са ниским дохотком (Србија, БиХ, Македонија, Албанија, Румунија, Бугарска, Пољску, Украјина и др.).

Основа растуће глобалне поделе рада је серија промена у технологији и организацији пословања. Овај напредак је настао услед преноса добрих решења из других делатности и укључују следеће:

- Машине за обраду дрвета са нумеричком контролом (CNC) - побољшавају продуктивност, смањују отпад, побољшавају време производње и олакшавају модуларну производњу нестандардизованих артикала.
- Пројектовање и производња помоћу рачунара (CAD и CAM) - омогућавају дизајнерима да раде за предузећа широм света, дајући значајна побољшања у квалитету и продуктивности.
- Увођење намештаја са равним паковањем или РТА (readitoassemble) намештаја - довело је до значајне промене у начину производње намештаја. РТА дизајниран намештај, са стандардним облицима, величинама и великом тражњом, омогућио је овим произвођачима да стекну предност у односу на традиционалне произвођаче намештаја. Производња стандардизованих производа драматично је смањила трошкове испоруке производа, који се производе у великим серијама.
- Развој намештаја од панела је критично зависио од напредовања у материјалној технологији, као што је MDF (влакнасте табле са вишеструком густином), која, поред коришћења отпада, омогућава оптималну употребу шумских производа.
- Флексибилни производни системи и целуларни распоред биљака убрзавају производни процес, повећавају флексибилност и квалитет, смањују инвентар и трошкове.
- Прављење по наруџбини и производња без залиха сировина и завршних производа.¹⁴⁷

Ове технолошке и организационе иновације подстакле су све већу глобализацију дрвне индустрије. То је омогућило произвођачима који исплаћују високе зараде запосленима, да значајно смањују своје трошкове.

---

¹⁴⁷Kaplinsky, R., Readman, J., Memedovic, O., (2008). Upgrading strategies in global furniture value chains, Research and Statistics Branch Working Paper 09/2008, UNIDO, Vien, p. 5.

Други фактор који олакшава глобализацију је раст концентрисане куповне моћи на финалним тржиштима. Ово је део много већег феномена, који обухвата многе области финалне потрошње.¹⁴⁸

Анализа глобалног ланца вредности дрвне индустрије показује да се конкурентност обезбеђује, не само дејством појединих предузећа, већ и активностима добављача и трговаца, који испоручују производ крајњем купцу. Њен значај је велики, јер пружа преглед за унапређење активности које укључују не само напоре многих повезаних предузећа, већ и њихове функционалне позиције у ланцу вредности. И друго, идентификује кључну системску улогу коју водећа предузећа имају у унапређењу конкурентности унутар ланца вредности.

Могуће је идентификовати четири начина која предузећа могу усвојити приликом унапређења конкурентности, а то су: унапређење процеса, унапређење производа, функционална надоградња и надоградња ланца вредности. Прва два унапређења су лако разумљива и детаљно анализирана кроз истраживања кључних компетенција и динамичких способности у бројним студијама и анализама. Оно што нуди перспектива ланца вредности је увид у трећем и четвртном начину унапређења.

Функционална надоградња укључује предузећа које се баве различитим активностима, како унутар њихове индивидуалне везе (или функције), тако и преласком на друге везе у ланцу вредности. У неким случајевима, баријере за улазак у одређени ланац вредности могу бити толико ниске да има мало изгледа за унапређење. У овом случају, унапређење конкурентности може подразумевати могућност преласка на нови ланац вредности.

Све већа конкуренција у области дрвне индустрије, како на домаћем тржишту, тако и на традиционалним извозним тржиштима, приморава домаћа предузећа из дрвне индустрије на јаче и дубље хоризонтално и вертикално повезивање у ланцу вредности.

Хоризонтално повезивања подразумева повезивање учесника који се налазе на истом нивоу ланца вредности и има посебну важност за мања предузећа, јер кроз повезивање проширују тржиште.

Међутим, повезивање са великим предузећима, било да се ради о произвођачима или о продавцима, захтева од предузећа да остваре производњу производа у довољним количинама и по конкурентним ценама, које диктирају велика предузећа кроз производњу на основама економије обима. Да би остварила потребну конкурентност, предузећа су принуђена да се удружују и смањују трошкове производње по том основу.

Поред хоризонталног повезивања, све оштрија конкуренција на тржишту и све изборљивији купци приморавају предузећа из дрвне индустрије да се све више вертикално интегришу у оквиру ланца вредности. Вертикална интеграција подразумева

---

¹⁴⁸ Feenstra, R. C. and G. G. Hamilton, (2005). *Emergent Economies, Divergent Paths: Economic Organization and International Trade in South Korea and Taiwan*. New York, Cambridge University Press.

додавање услужних делатности (дизајн, маркетинг и брендирање) у ланац вредности, интегрисање произвођача сировина са произвођачима финалних производа, али и јака институционална повезаност сектора дрвне индустрије са сектором шумарства и трговине.

6.3. Основни извори и најзначајнији фактори конкурентности предузећа дрвне индустрије Србије

Дрвна индустрија у Србији има дугу традицију и повољне факторе за успешан развој. Постоји довољна база дрвног сортимента као улазне сировине, поседује значајне компаративне предности (квалификовани кадрови, развијени капацитети, дугогодишње искуство и др.). Овај сектор чини значајан део прерађивачке индустрије и једна је од делатности у којима Србија може да оствари конкурентску предност на домаћем, регионалном и глобалном нивоу, као и да оствари позитиван трговински биланс и допринесе динамизирању привредног раста и новог запошљавања. Међутим, предузећа дрвне индустрије се суочавају са значајним ограничењима и препрекама, који смањују њихову конкурентност и потенцијал за бржи раст.

Полазећи од основног предмета овог рада, спроведено је свеобухватно анкетно истраживање под називом „Конкурентност дрвне индустрије Србије“, са циљем да се оцени садашњи ниво и могућности за унапређење конкурентности дрвне индустрије Србије, како би се створили услови за динамичан раст и повећање запослености и извоза. Добијени резултати су основа за давање предлога за унапређење индустријске политике и политике унапређења конкурентности у области дрвне индустрије Србије.

Анкетно истраживање „Конкурентност дрвне индустрије Србије“ спроведено је у периоду од 25. августа до 25. октобра 2017. године путем анкетног упитника, који садржи 48 питања, која су подељена је у 6 области:

1. Активности истраживања и развоја, примена иновација и увођење нових технологија,
2. Конкурентност и стратегија предузећа дрвне индустрије,
3. Финансирање и повезивање,
4. Запосленост, људски ресурси, глобализација и проширење ЕУ,
5. SWOT анализа - анализа предности, слабости, прилике, претње предузећа дрвне индустрије Србије и
6. Стратешка и питања практичне политике релевантна за сектор дрвне индустрије Србије.

Истраживање је спроведено на основном скупу (ниво целе популације) предузећа дрвне индустрије. Стратификација популације је урађена према величини предузећа (мала до 49 запослених, средња 50-249 запослених и велика 250 и више запослених) и за дате групе делатности (две група из области прерађивачке индустрије, према НАСЕ класификацији: 16 - *прераду дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* и 31 - *производња намештаја*).

Оквир за узорак представљају сва економски активна привредна друштва која припадају прерађивачкој дрвној индустрији (16¹⁴⁹ и 31¹⁵⁰ КД), а која су предала годишњи финансијски извештај за 2016. годину. Из оквира су искључена предузећа која нису имала промет, или нису имала запослене у посматраној години, тако да је оквир скупа 358 предузећа (277 малих, 74 средњих и 7 великих предузећа, односно 198 из области прераде дрвета и 160 произвођача намештаја).

Резултати анкете одражавају мишљење, став и сугестије анкетираних представника предузећа дрвне индустрије у погледу конкурентности сектора дрвне индустрије у Србији.

Предузећа су контактирана путем електронске поште (имејла), телефоном, као и непосредним сусретом са представницима предузећа. Добијено је 72 правилно попуњених одговора на анкетни упитник, што значи да је стопа одазива износила 18%. Највећи број упитника попуњен је путем директних интервјуа (лицем у лице) и телефона. Узорак обухвата мала, средња и велика предузећа, домаћа и страна (међународна), предузећа орјентисана на домаће и/или међународно тржиште. У узоркованим предузећима запослено је 6.077 радника. Узорак је такође репрезентативан у географском и подсекторском смислу.

Главне структурне карактеристике интервјуисаног узорка од предузећа су следеће:

- Према власничком статусу доминирају предузећа (66 предузећа - 96%) у већинском домаћем власништву, а по три предузећа су у мешовитом и већинском страном власништву (по 2% респективно).
- Према начину организације, доминирају друштва са ограниченом одговорношћу (ДОО), а само једно је акционарско друштво (АД).
- Према доминантној тржишној орјентацији доминирају извозно орјентисана предузећа (46 предузећа - 72%), а 20 предузећа (28%) је доминантно орјентисано на домаће тржиште.

---

¹⁴⁹Област *Прерада дрвета и производи од дрвета, плуте, сламе и прућа, осим намештаја (16 КД)* обухвата производњу производа од дрвета (нпр. дасака, плоча, фурнира, сандука, паркета, облога, монтажних кућа од дрвета итд). Производни процес обухвата тестерисање, рендисање, резање, профилисање, ламинирање и састављање дрвених производа, почевши од обловине која се тестерише, или тесане дрвне грађе која може да се реже даље да би се добиле даске, летве и други облици. Тесана дрвна грађа или друго профилисано дрво може касније да се струже или глача и да се састави у готове производе. Произвођачи су разврстани у гране: *Резање и обрада дрвета (16.1)* и *Производња производа од дрвета* и групе према врсти производа: *Производња фурнира и плоча од дрвета (16.21)*, *Производња паркета (16.22)*, *Производња остале грађевинске столарије и елемената (16.23)*, *Производња дрвне амбалаже (16.24)* и *Производња осталих производа од дрвета, плуте, сламе и прућа (16.29)*.

¹⁵⁰ Област *Производња намештаја (31 КД)* обухвата производњу намештаја и сродних производа од дрвета и свих сродних материјала, осим од камена, бетона и керамике.

- Према броју запослених радника, доминирају предузећа (36 предузећа - 50%) која запошљавају од 10 до 49 радника, 24 предузећа запошљава од 50 до 249 радника, 7 предузећа запошљава мање од 10 радника, а само пет предузећа запошљава више од 250 радника.
- Према претежној делатности, доминирају предузећа из области *прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја* (49 предузећа - 68%), а у области *производња намештаја* послује 23 предузећа (32%).

Табела 75: Главне карактеристике анкетираних предузећа

Расподела анкетираних предузећа	Број	Процент
Према власничкој структури		
Домаће	66	92
Мешовито	3	4
Страно	3	4
Према претежној тржишној оријентисаности		
домаће	20	28
страно	46	72
Према броју запослених радника		
до 9	7	10
од 9 до 49	36	50
од 50 до 249	24	34
више од 250	5	6
Према претежној делатности		
Производња намештаја (31 КД)	23	32
Прерада дрвета и производи, осим намештаја (16 КД)	49	68

Извор: аутор, на основу резултата анкете.

6.3.1. Активности ИР, примена иновација и увођење нових технологија

Прва група питања односи се на активности ИР, примену иновација и увођење нових технологија, као кључних фактора који подстичу одрживи раст и конкурентност предузећа дрвне индустрије. Предузећима су постављена питања да оцене постојеће услове и инфраструктуру за ИР и иновативне активности, улогу потрошача, добављача и државе у пружању подршке иновацијама, улагања предузећа у ИР, сарадњу између

предузећа, научно-истраживачких институција и државе, усвајања и преноса иновација и нових технологија.

Табела 76: Активности ИР, примена иновација и увођење нових технологија, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6).

(1 = неповољни, 6 = повољни)	1	2	3	4	5	6
1. Услови (окружење) за спровођење активности ИР и иновације у Србији	10	22	40	22	4	2
2. Да ли законски оквир (нпр. заштита права интелектуалне својине, стандардизација, сертификација итд.) подржава иновативне активности и технолошки развој:	18	36	32	8	6	0
3. Да ли је инфраструктура за ИР и иновативне активности (бизнис инкубатори, технолошки центри и паркови, центри за трансфер технологије, бизнис анђели, фондови ризичног капитала, итд.) у довољној мери развијена:	22	46	22	6	4	0
4. Да ли постоје специјализовани научни и истраживачки капацитети за вршење ИР активности (научне лабораторије, универзитети, истраживачке установе):	16	24	24	20	10	6
5. Да ли су Ваше истраживачке активности вођене могућностима тржишта (захтевима коопераната и финалних потрошача):	12	12	24	14	28	10
6. Да ли Ваши добављачи и други пословни партнери могу да испрате и подрже Вашу иновативну активност:	28	24	22	16	4	6
7. Да ли Ваше предузеће спроводи одговарајуће ИР и иновативне активности:	16	12	32	36	0	4
8. Да ли Ваше предузеће располаже одговарајућим бројем и структуром истраживача за спровођење ИР и иновативне активности:	28	10	36	16	10	0
9. Да ли Ваше предузеће сарађује са одговарајућим универзитетима и научним/истраживачким институтима у ИР и иновативним активностима:	44	20	18	8	10	0
10. Да ли држава својим мерама (порези, субвенције, програми мобилности истраживача) охрабрује и подстиче Ваша улагања у ИР и иновативне активности:	46	18	16	8	8	4
11. Да ли је Ваше предузеће усвојило нове напредне технологије у последње три године:	10	10	20	16	34	8

Извор: аутор, на основу резултата анкете

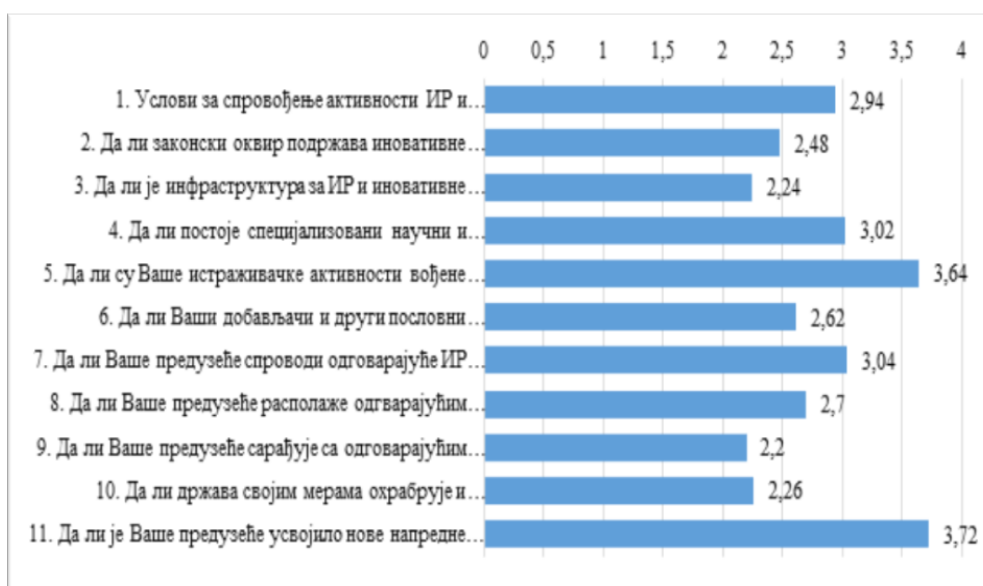
Просечна оцена од 2,81 поена на скали од 1 = неповољни до 6 = повољни, показује да домаћа предузећа дрвне индустрије немају превише оптимизма када је у питању ниво њихових истраживачко-развојних и иновативних активности. Најоптимистичније оцене односе се на усвајање нове напредне технологије у последње три године (просечна оцена је 3,72 поена). Просечне оцене анкетираних предузећа показују да су ИР активности у великој мери вођене могућностима тржишта - захтевима коопераната и финалних потрошача (просечна оцена је 3,64 поена), а да домаћа предузећа дрвне индустрије спроводе одређене ИР и иновативне активности и да постоје специјализовани научни и истраживачки капацитети за вршење ИР активности -

научне лабораторије, универзитети, истраживачке установе (просечне оцене су 3,04 и 3,02 поена респективно).

Оцене анкетираних предузећа из дрвне индустрије, указује на то да су услови (окружење) за спровођење активности ИР и иновације у Србији и даље неповољни (просечна оцена је 2,94 поена), да не располажу одговарајућим бројем и структуром истраживача за спровођење ИР и иновативних активности (просечна оцена је 2,70 поена), као и да добављачи и други пословни партнери не могу у довољној мери да испрате и подрже њихову иновативну активност (2,62 поена).

Графикон 100: Активности истраживања и развоја, примена иновација и увођење нових технологија, просечна оцена.

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Ситуација је још мање повољна (просечна оцена је 2,48 поена) код сагледавања да ли законски оквир (нпр. заштита права интелектуалне својине, стандардизација, сертификација итд.) подржава иновативне активности и технолошки развој. Код мера (порези, субвенције, програми мобилности истраживача) којим држава охрабрује и подстиче улагања у ИР и иновативне активности (просечна оцена је 2,26 поена), а највеће слабости су идентификоване код развијености инфраструктуре за ИР и иновативне активности - бизнис инкубатори, технолошки центри и паркови, центри за трансфер технологије, бизнис анђели, фондови ризичног капитала, (просечна оцена је 2,24 поена). Велике мањкавости постоје и код сарадње предузећа дрвне индустрије са одговарајућим универзитетима и научним/истраживачким институтима у ИР и иновативним активностима (просечна оцена је 2,20 поена).

6.3.2. Маркетинг, остали фактори конкурентности и стратегије предузећа дрвне индустрије

Друга група питања односи се на факторе на којима се заснива конкурентност предузећа дрвне индустрије (ценовној и/или трошковној предности, вештинама маркетинга и промоције, прилагођавању потребама тржишта - потрошачима, изграђеној репутацији - снази брэнда, дизајну производа, квалитету производа, специјализованој стручности или производу, диверсификацији производа - ширини производног програма, модерној технологији и познавању страних тржишта). Такође, предузећа дрвне индустрије одговорила су и на стратешка питања, која се односе на: ниво конкуренције на главним тржиштима, број конкурената у делатности, опасност од замене сличним производом или услугом, смер и динамику кретања тражње за производима у области дрвне индустрије, могућности преговарања са главним клијентима, начине и вештине управљања у односу на међународну праксу, могућности промене добављача, снагу главних конкурената и избор главних тржишта).

Према интервјуисаним предузећима дрвне индустрије, најважнији фактори њихове конкурентности су квалитет производа, на скали од 1 до 6 (1 = неповољни до 6 = повољни), просечна вредност је 5,60 поена, специјализована стручност или производ (5,38 поена), прилагођавање потребама тржишту (5,04 поена), изграђена репутација - снага брэнда (5,00 поена) и диверсификација производа, односно ширини производног програма (4,84 поена).

Табела 77: Фактори конкурентности предузећа дрвне индустрије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)

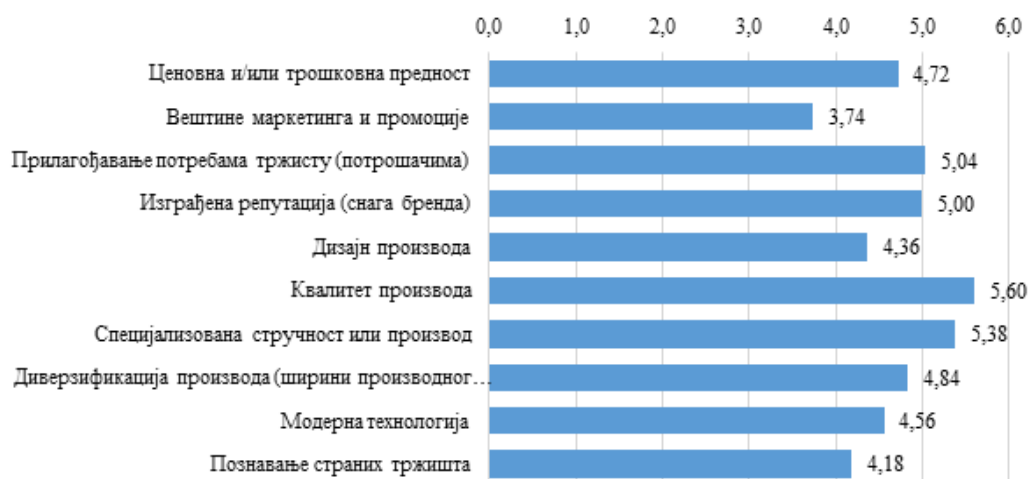
(1 = не слажем се, 6 = слажем се)	1	2	3	4	5	6
Ценовна и/или трошковна предност	0	0	4	12	28	6
Вештине маркетинга и промоције	4	2	14	15	13	2
Прилагођавање потребама тржишту (потрошачима)	1	0	4	5	21	19
Изграђена репутација (снага брэнда)	1	0	6	5	17	21
Дизајн производа	0	5	13	4	15	13
Квалитет производа	0	0	1	1	15	33
Специјализована стручност или производ	0	1	3	0	18	28
Диверсификација производа (ширини производног програма)	0	2	6	6	20	16
Модерна технологија	1	0	7	13	20	9
Познавање страних тржишта	2	4	11	9	14	10

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Мање од претходних, али још увек значајни фактори конкурентности за анкетирана предузећа дрвне индустрије су ценовна и/или трошковна предност (просечна вредност 4,72 поена) и примена модерне технологије (4,56 поена), као и дизајн производа (4,36

поена), а најмање значајни фактори конкурентности за домаћа предузећа из дрвне индустрије су познавање страних тржишта (4,18 поена) и вештине маркетинга и промоције (3,74 поена), што све указује на још увек велику оријентисаност предузећа на домаће тржиште, где су позиције већ успостављене.

Графикон 101: Фактори конкурентности предузећа дрвне индустрије, просечна оцена

Извор: аутор, на основу резултата анкете

На конкурентност предузећа дрвне индустрије, поред претходно анализираних фактора, утичу и други фактори попут: нивоа конкуренције на главним тржиштима, број конкурената у делатности, опасност од замене (супституције) сличним производом или услугом, тражња за производима у области дрвне индустрије, преговарачка моћ у односу на главне купце, начини и вештине управљања (менаџмента) и трошкови купаца код промене добављача.

Табела 77: Стратешка питања предузећа дрвне индустрије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)

(1 = низак, 6 = висок)	1	2	3	4	5	6
Ниво конкуренције на главним тржиштима	0	2	12	16	52	18
Број конкурената у делатности	0	2	10	26	44	18
Опасност од замене (супституције) сличним производом или услугом	4	6	46	24	14	6
Тражња за производима у области дрвне индустрије	4	0	12	36	30	18
Преговарачка моћ у односу на главне купце	2	0	8	18	46	26
Начин и вештине управљања (менаџмента)	2	2	32	22	34	8
Трошкови купаца код промене добављача	0	0	14	24	50	10

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Од осталих фактора конкурентности, предузећа дрвне индустрије издвајају следеће факторе: преговарачка моћ у односу на купце (просечна вредност 4,84 поена), што значи, да домаћа предузећа прерађивачке индустрије верују да је њихова могућност преговарања са највећим купцима прилично висока, затим ниво конкуренције на свом тржишту (просечна вредност 4,72 поена) и број конкурената у својој делатности (4,66 поена). Као још увек значајне факторе конкретности домаћа предузећа дрвне индустрије сматрају и факторе попут: трошкови купаца код промене добављача (просечна вредност 4,48 поена), тј. да је за њихове купце врло скупо да их замене као испоручиоце, затим обим тражње за производима у области дрвне индустрије (4,42 поена), тј. да је тражња за производима у њиховом сектору у принципу већа од капацитета производње. Фактор начин и вештине управљања - менаџмента, оцењен је као најмање значајан фактор конкретности (4,08 поена), односно упоредивост њихове менаџерске праксе и знања са међународним конкурентима и на крају опасност од замене (супституције) сличним производом или услугом (3,56 поена).

Графикон 102: Стратешка питања предузећа дрвне индустрије, просечна оцена

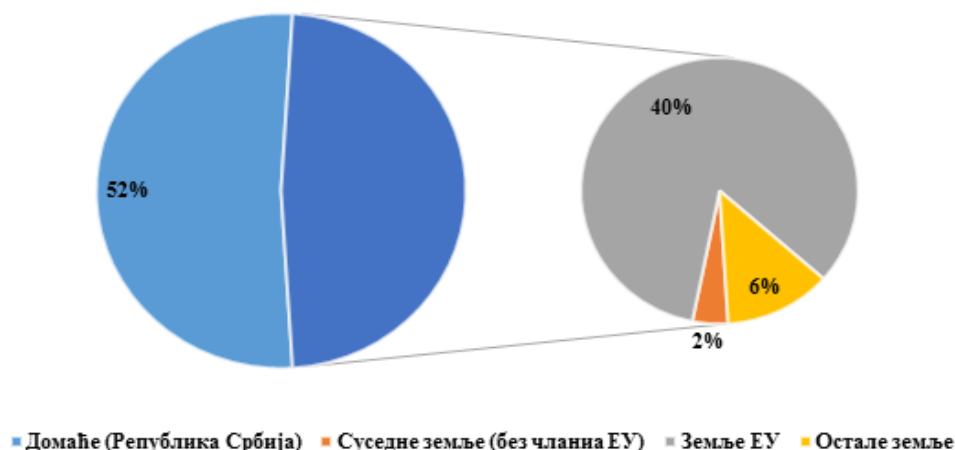
Извор: аутор, на основу резултата анкете

Највећи број анкетираних предузећа дрвне индустрије изјавило је да су њихови главни конкуренти мала предузећа (у 38% одговора), 58% предузећа је изјавило да су највећи њихови конкуренти средња предузећа, а само 4% предузећа сматра велика предузећа најопаснијом конкуренцијом.

Предузећа дрвне индустрије Србије су претежно оријентисана на домаће тржиште (52% анкетираних предузећа у 2016. години су више од 50% свог пословања реализовала на домаћем тржишту). За домаћа предузећа, осим домаћег тржишта веома значајно тржиште су и земље Европске уније, јер на овом тржишту 40% анкетираних предузећа су реализовала више од 50% својих производа и услуга. Домаћа предузећа дрвне индустрије извозе производе и у земљама у окружењу (без земаља чланица ЕУ), али је значај тих тржишта значајно мањи (свега 6% анкетираних предузећа су реализовала више од 50% својих производа и услуга у овим земљама), а слична ситуација је и када

су у питању остале земље где свега 2% домаћих предузећа дрвне индустрије извозе више од 50% својих производа и услуга.

Графикон 103: Главна тржишта предузећа дрвне индустрије у 2016. години, према доминантом учешћу

Извор: аутор, на основу резултата анкете

6.3.3. Финансирање и развој предузетничке инфраструктуре и повезивање предузећа дрвне индустрије

Могућност да предузећа дрвне индустрије искажу свој предузетнички потенцијал у великој мери зависи од фактора који обликују предузетнички амбијент у Србији. За основ и развој, као и достизање потребног нивоа конкурентности није довољна само предузетничка идеја, иницијатива и спремност да се преузме ризик, већ је потребно и одговарајуће повољно предузетничко окружење и то: приступ банкарским кредитима, почетном и ризичном капиталу, сервисима е-управе, е-банкарства, е-трговине и пословним локацијама које прати развој пословања.

Табела 79: Приступ предузећа дрвне индустрије изворима финансирања и е-сервисима и предузетничкој инфраструктури, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)

(1 = мало, 6 = у великој мери)	1	2	3	4	5	6
банкарским кредитима	4	2	14	4	12	64
почетном капиталу (старт уп средствима)	16	10	10	6	10	48
ризичном (инвестиционом) капиталу	28	12	6	6	4	44
сервисима е-управе, е-банкарства, е-трговине	8	2	8	8	20	54
пословним локацијама које подржавају пословање (пословне /индустријске зоне, бизнис инкубатори, технолошки паркови)	50	28	16	6	4	10

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Од ових пет фактора који доминантно обликују предузетничко окружење, анкетирана предузећа дрвне индустрије су изјавила да имају највећи приступ банкарским кредитима, на скали од 1 до 6 (1 = неповољни до 6 = повољни), просечна оцена (5,10), затим сервисима е-управе, е-банкарства, е-трговине (просечна оцена 4,92), као и почетном капиталу - старт уп средствима (просечна оцена 4,28). Мање повољна је оцена расположивости финансијских извора, који подржавају пословање и развој предузећа, тј. приступ ризичном (инвестиционом) капиталу (просечна оцена 3,78), а најнеповољнија је ситуација изражена је у доступности предузетничке инфраструктуре, која подразумева пословне локације које подржавају пословање (пословне и/или индустријске зоне, бизнис инкубатори, технолошки паркови - просечна оцена 2,58).

Графикон 104: Стратешка питања предузећа дрвне индустрије, просечна оцена

Извор: аутор, на основу резултата анкете

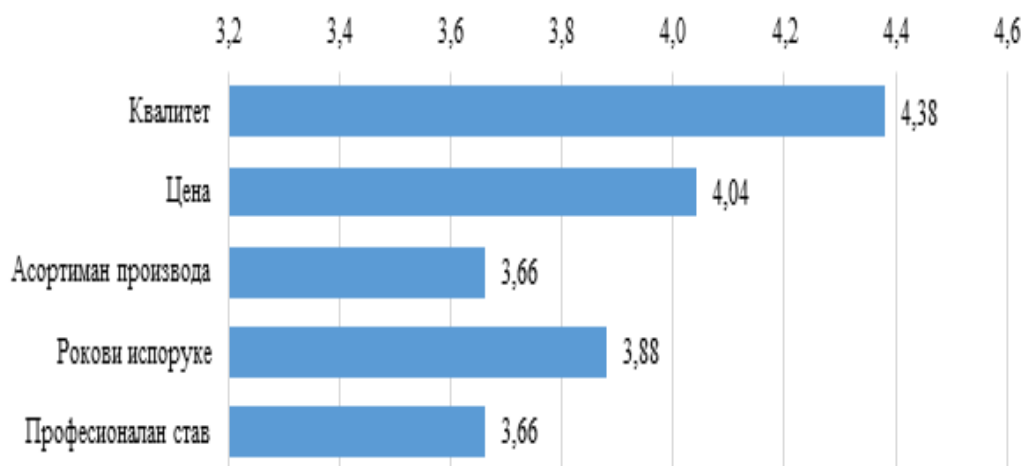
Анкетирана предузећа дрвне индустрије, као главне предности домаћих добављача истичу квалитет (просечна оцена 4,38) на скали од 1 до 6 (1 = неповољни до 6 = повољни), повољну цену (просечна оцена 4,04) и рокове испоруке (просечна оцена 3,88), а у мањој мери и ширину асортимана производа (просечна оцена 3,66) и професионалност у пословању (просечна оцена 3,66).

Табела 80: Главне предности домаћих добављача, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)

(1 = не слажем се, 6 = слажем се)	1	2	3	4	5	6
Квалитет	0	4	20	30	26	20
Цена	0	0	30	44	18	8
Асортиман производа	4	18	24	24	22	8
Рокови испоруке	8	12	16	24	28	12
Професионалан став	14	12	20	20	16	18

Извор: аутор, на основу резултата анкете

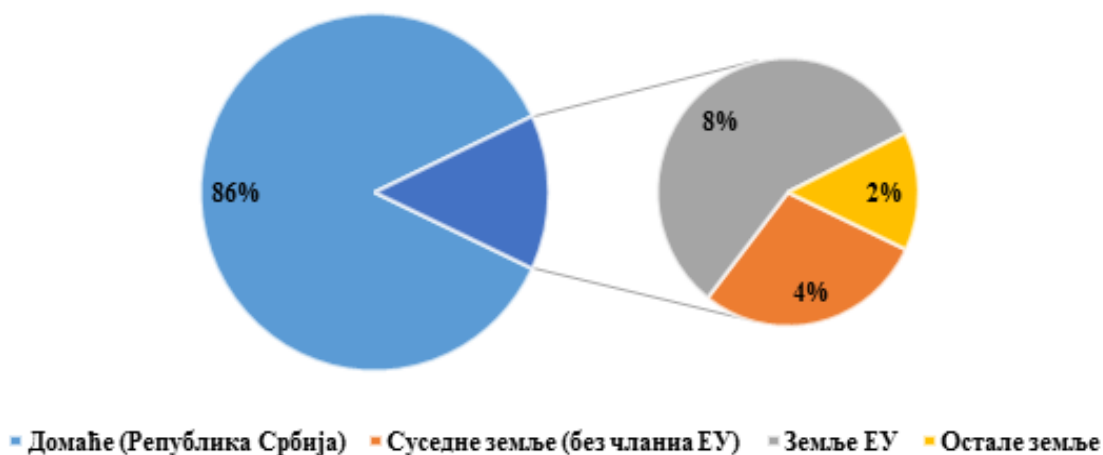
Графикон 105: Главне предности домаћих добављача, просечна оцена

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Предузећа дрвне индустрије Србије су готово у потпуности оријентисана на домаће добављаче (86% анкетираних предузећа у 2016. години су набављали преко 50% материјала и осталих сировина од домаћих добављача). Од добављача из земаља ЕУ доминантно је зависно 8% домаћих предузећа дрвне индустрије, од добављача из суседних земаља 4%, а од добављача из осталих земаља само 2% домаћих предузећа дрвне индустрије

Графикон 106: Најзначајнији добављачи предузећа дрвне индустрије у 2016. године, према доминантом учешћу

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Предузећа дрвне индустрије оценила су да је њихова преговарачка моћ у односу на добављаче велика (просечна оцена 4,54 на скали од 1 до 6), иако би трошкови промене добављача били, такође, велики (просечна оцена 4,52).

Табела 81: Трошкови промене и преговарачка моћ добављача, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)

(1 = низак, 6 = висок)	1	2	3	4	5	6
Трошкови промене добављача материјала, производа и полупроизвода	0	0	10	36	46	8
Преговарачка моћ у односу на добављача	2	0	20	18	40	20

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Графикон 107: Трошкови промене и преговарачка моћ добављача, просечна оцена

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Интензитет разних облика сарадње (размена информација, техничко знање, обука, заједнички развој производа и услуга, заједничка набавка инпута - сировина и репроматеријала, заједнички наступ на тржиштима, односно заједнички маркетинг) са добављачима, конкурентима и потрошачима су веома значајна питања конкурентности и одраз су развијености предузетничког система, гране у којој предузећа послују и домаћа привреда у целини.

Предузећа дрвне индустрије највише сарађују са потрошачима, просечна оцена 3,87 на скали од 1 до 6 (1 = неповољни, до 6 = повољни) и добављачима (просечна оцена 3,54), а много мање са конкурентима (просечна оцена 2,50), што је и очекивано.

Рангирање важности појединачних врста сарадње готово је идентично за добављаче, потрошаче и конкуренте. Доминира сарадња у погледу размене информација и техничког знања, док је сарадња у погледу обуке, заједничке набавке инпута (сиrovина и репроматеријала) и заједнички наступ на тржиштима мање затупљена, а предузећа дрвне индустрије најмање сарађују у погледу развоја заједничког производа/услуга, било да се ради о сарадњи са добављачима, конкурентима или потрошачима.

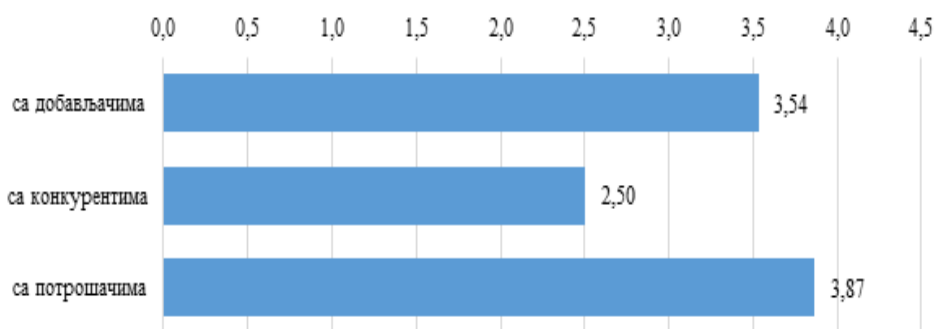

Табела 82: Умрежавање (повезивање) - интензитет сарадње са добављачима, конкурентима и потрошачима, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)

(1 = низак, 6 = висок)	1	2	3	4	5	6
Сарадња са добављачима						
Размена информација	0	10	10	20	40	18
Стручно знање	0	6	22	26	28	16
Обука	10	22	24	20	8	14
Заједнички развој производа/услуга	48	24	12	2	6	6
Сарадња са конкурентима						
Размена информација	14	6	22	26	18	14
Стручно знање	14	10	18	28	20	10
Заједничке набавке инпута (сировина и репроматеријала)	56	18	12	8	2	4
Заједнички наступ на тржиштима	60	10	24	2	4	0
Заједнички развој нових производа/услуга	68	20	10	0	2	0
Сарадња са потрошачима						
Размена информација	0	2	6	22	42	28
Стручно знање	2	6	12	24	34	22
Обука	6	14	22	28	24	6
Заједнички развој производа/услуга	42	10	24	14	8	2

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Графикон 108: Умрежавање/повезивање – интензитет сарадње са добављачима, конкурентима и потрошачима, просечна оцена

Извор: аутор, на основу резултата анкете

6.3.4. Запосленост, људски ресурси, глобализација и проширење ЕУ

У оквиру овог дела истраживања обухваћене су четири групе питања. Прва група питања се односи на одређене аспекте управљања запосленима, односно на привлачење,

запошљавање и задржавање талената, међународно искуство виших менаџера и обуку запослених.

Друга група питања се односи на разне аспекте квалитета образовног система, односно на задовољство квалитетом свршених ђака и студената.

Трећа група питања се односи на конкурентност предузећа дрвне индустрије на међународном/регионалном тржишту, односно повећање њихове конкурентности током протеклих година и очекивања за наредних пет година, и да ли предузећа дрвне индустрије поседују одговарајућу стручност/вештине да буду конкурентна на међународном/регионалном тржишту.

Табела 83: Запосленост, људски ресурси, глобализација и проширење ЕУ, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6)

(1 = мало, 6 = много)	1	2	3	4	5	6
Да ли је привлачење, запошљавање и задржавање талената приоритет за предузеће	4	0	10	26	30	30
Међународно искуство виших менаџера је	16	18	32	10	10	14
Обука запослених у предузећу је високо на листи приоритета	0	4	6	30	34	26
Да ли предузеће обезбеђује стипендије	74	6	12	6	0	2
Задовољство квалитетом дипломираних ђака/студената	8	8	38	42	4	0
Да ли је предузеће унапредило своју конкурентност на међународном/регионалном тржишту протеклих година	14	0	18	18	46	4
Да ли предузеће поседује одговарајућу стручност/вештине да буде конкурентно на међународном/регионалном тржишту	8	4	14	24	44	6
Да ли очекујете да ће предузеће да повећа своју конкурентност на међународном/регионалном тржишту у наредних пет година	8	4	6	10	36	36
Да ли је предузеће повећало сарадњу са предузећима из ЕУ током процеса приближавања Србије ЕУ	28	34	20	12	6	0
Да ли СДИ у Србији представљају важан извор конкурентности дрвне индустрије	26	28	24	10	6	6
Да ли СДИ у Србији представљају важан извор технолошког напретка дрвне индустрије	24	22	16	16	12	10
Да ли очекујете да ће се СДИ у области дрвне индустрије повећати у наредних пет година	26	22	26	16	10	0
Да ли очекујете да долазак нових дистрибутера може да побољша пласман робе на тржишту	60	14	14	8	2	2

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Четврта група питања се односи на то, да ли су предузећа дрвне индустрије повећала сарадњу са предузећима из ЕУ током процеса приближавања Србије ЕУ, као и на разне аспекте прилива страних директних инвестиција (СДИ), односно да ли приливи СДИ у Србији представљају важан извор конкурентности и технолошког напретка дрвне индустрије, да ли се очекује раст СДИ у области дрвне индустрије у наредних пет година, као и да ли се очекује да долазак нових дистрибутера може да побољша пласман производа дрвне индустрије на тржишту.

Анкетирана предузећа дрвне индустрије веома велики значај придају обуци запослених (просечна оцена 4,72 на скали од 1 до 6) и привлачењу, запошљавању и задржавању

талената (просечна оцена 4,68), а нешто мањи значај придају међународном искуству виших менаџера (просечна оцена 3,22). Са друге стране, предузећа дрвне индустрије релативно ретко обезбеђују стипендије, како би привукла талентоване ђаке/студенте (просечна оцена 1,58), иако су само делимично задовољна квалитетом дипломираних ђака/студената (просечна оцена 3,26).

У просеку, анкетирана предузећа дрвне индустрије сматрају да поседују одговарајуће стручности/вештине да буду конкурентна на међународном/регионалном тржишту (просечна оцена 4,70), да се њихова конкурентност на међународном/регионалном тржишту повећала током претходних пет година (просечна оцена 4,10) и оптимистичнији су у погледу будућности, јер већина (просечна оцена 4,70) очекује да ће се њихова конкурентност на међународном/регионалном тржишту у наредних пет година повећати. Значајно неповољнија ситуација је у погледу сарадње са предузећима из Европске уније током процеса приближавања Србије ЕУ (просечна оцена је 2,34), јер је много већи проценат предузећа која нису повећала обим сарадње са предузећима из ЕУ, од предузећа која су сарадњу подигла на виши ниво.

Графикон 109: Запосленост, људски ресурси, глобализација и проширење ЕУ, просечна оцена

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Већина анкетираних предузећа дрвне индустрије сматра да ће долазак нових дистрибутера отежати пласман производа дрвне индустрије на тржишту на скали од 1 до 6 (1 = неповољни до 6 = повољни) просечна оцена је 1,84. Истовремено, готово половина предузећа сматра да стране директне инвестиције представљају важан извор технолошког напретка дрвне индустрије (проучена оцена 3,00). Међутим, предузећа дрвне индустрије немају баш велика очекивања у погледу динамике прилива страних директних инвестиција у област дрвне индустрије у наредних пет година (просечна оцена 2,62), а и нису мишљења да стране директне инвестиције представљају важан извор конкурентности дрвне индустрије (просечна оцена 2,60).

6.4. SWOT анализа конкурентности предузећа дрвне индустрије Србије

Анализа конкурентности дрвне индустрије Србије заснива се на резултатима анкетног истраживања предузећа дрвне индустрије. У анализи се разматрају снаге и слабости предузећа дрвне индустрије у њиховом настојању да унапреде конкурентност на домаћем и глобалном тржишту, као и шансе и опасности које позитивно или негативно утичу на остварење тог циља.

Табела 83: SWOT анализа конкурентности дрвне индустрије Србије

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
Производ Пословни углед Технолошка опремљеност (машине, опрема, технологије) Карактеристике предузећа Тржиште-потрошачи Људски ресурси Ниске цене Тржиште - добављачи Пословно окружење (институционална инфраструктура, пословна клима и сл.) Процеси/процедуре	Производ Пословни углед Карактеристике предузећа Технолошка опремљеност (машине, опрема, технологије) Људски ресурси Ниске цене Тржиште-потрошачи Тржиште- добављачи Пословно окружење (институционална инфраструктура, пословна клима и сл.) Процеси/процедуре
ШАНСЕ	ОПАСНОСТИ
Процеси/процедуре Пословно окружење (институционална инфраструктура, пословна клима и сл.) Тржиште - добављачи Ниске цене Тржиште-потрошачи Људски ресурси Карактеристике предузећа Технолошка опремљеност (машине, опрема, технологије) Пословни углед Производ	Производ Пословни углед Карактеристике предузећа Технолошка опремљеност (машине, опрема, технологије) Људски ресурси Ниске цене Тржиште-потрошачи Пословно окружење (институционална инфраструктура, пословна клима и сл.) Тржиште- добављачи Процеси/процедуре

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Анкетираним предузећима дрвне индустрије постављена су питања затвореног типа о томе како оцењују снаге, слабости, шансе и опасности (SWOT) у дрвној индустрији Србије. Испитаници су упитани да на скали од 1 до 10 (1 = најбитније, 10 = најмање битно), према значају рангирају кључне снаге, слабости, шансе и опасности сектора дрвне индустрије у Србији.

Код дефинисања питања, односно фактора који доминантно утичу на унапређење конкурентности, уважена је чињеница да исти фактори могу имати интерни карактер (предузећа на њих могу да утичу) или да долазе из спољашњег окружења и на њих анкетирана предузећа не могу да утичу, већ само да им се прилагођавају. У том смислу, од анкетираних предузећа се тражило да исте факторе сагледавају из различитих углова, а према њиховом утиску о њиховом позитивном и/или негативном утицају на унапређење конкурентности дрвне индустрије Србије.

На овај начин није само мерена фреквентност одређених одговора, већ и да се да релативан значај одређеним одабраним категоријама које су понуђене. С тим што је одређена карактеристика ниже котирана у оквиру групе питања, то се она сматра значајнијом за анкетирано предузеће дрвне индустрије.

6.4.1. Предности дрвне индустрије Србије у унапређењу конкурентности

Од анкетираних предузећа дрвне индустрије је тражено да на скали од 1 до 10 вреднују кључне предности предузећа, односно сектора дрвне индустрије.

Већина анкетираних предузећа дрвне индустрије оцењује да су главне предности (снаге) домаће дрвне индустрије: производ (просечна оцена 3,00 на скали од 1 до 10 – што је оцена ближа 1 значај је већи, а што је ближе 10 значај је мањи), пословни углед (просечна оцена 3,82) и технолошка опремљеност (машине, опрема, технологије - просечна оцена 4,72).

Табела 85: Кључне предности (снаге) дрвне индустрије Србије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 10)

Скала од 1 до 10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Производ	54	14	6	2	4	0	2	6	10	2
Пословни углед	10	42	14	10	2	0	2	2	14	4
Људски ресурси	10	0	6	18	22	12	12	8	6	6
Технолошка опремљеност (машине, опрема, технологије)	0	8	30	18	18	8	4	4	4	6
Тржиште-потрошачи	0	0	0	6	16	48	12	14	2	2
Карактеристике предузећа	6	4	18	16	24	10	10	2	6	4
Ниске цене	0	4	2	4	12	16	44	16	2	0
Тржиште - добављачи	2	0	2	2	6	4	16	38	4	26
Процеси/процедуре	0	0	0	2	4	4	4	10	52	24
Пословно окружење (институционална инфраструктура, пословна клима и сл.)	0	8	2	0	4	2	2	26	24	32

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Високу оцену код избора главних предности дрвне индустрије у Србији добили су и фактори: карактеристике предузећа (просечна оцена 4,92), људски ресурси (просечна оцена 5,44) и тржиште-потрошачи (просечна оцена 6,26).

Анкетирана предузећа дрвне индустрије сматрају да фактори попут: ниске цене (просечна оцена 6,40), тржиште - добављачи (просечна оцена 7,82) су фактори који иако битни не представљају предност домаће дрвне индустрије, што посебно важи за факторе (пословно окружење - институционална инфраструктура, пословна клима и сл. - просечна оцена 8,12) и процеси/процедуре (просечна оцена 8,68), који иако значајни нису фактори на основу којих домаћа дрвна индустрије може да оствари конкурентску предност.

Графикон 110: Кључне предности (снаге) дрвне индустрије Србије, процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 10)

Извор: аутор, на основу резултата анкете

6.4.2. Слабости дрвне индустрије Србије у унапређењу конкурентности

Према оцени анкетираних предузећа дрвне индустрије као кључне слабости дрвне индустрије Србије рангирани су процеси/процедуре са просечном оценом 3,18 (на скали од 1 до 10 - што је оцена ближа 1 значај је већи, а што је ближе 10 значај је мањи), пословно окружење - институционална инфраструктура, пословна клима и сл. (просечна оцена 3,40) и тржиште - добављачи (просечна оцена 3,52).

Табела 86: Кључне слабости дрвне индустрије Србије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 10).

Скала од 1 до 10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Пословно окружење (институционална инфраструктура, пословна клима и сл.)	22	28	28	0	4	0	2	4	8	4
Процеси/процедуре	14	42	20	0	8	6	4	2	0	4
Тржиште- добављачи	36	4	14	6	22	10	0	4	0	4
Ниске цене	0	4	4	42	28	6	6	8	0	2
Тржиште-потрошачи	8	0	10	16	38	24	2	2	0	0
Технолошка опремљеност	4	4	8	12	6	26	40	0	0	0
Људски ресурси	6	4	18	14	4	18	22	6	6	2
Карактеристике предузећа	6	4	16	2	2	0	2	62	0	6
Производ	8	6	12	0	2	0	6	0	18	48
Пословни углед	14	6	8	0	2	0	0	4	50	16

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Међу слабостима дрвне индустрије анкетирани предузећа су указала и на: тржиште-потрошачи (просечна оцена 4,66), ниске цене (просечна оцена 4,90) и људски ресурси (просечна оцена 5,28).

Графикон 111: Кључне слабости дрвне индустрије Србије, процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 10)

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Анкетирани предузећа дрвне индустрије сматрају, да се најмања слабост домаће дрвне индустрије огледа у: производу (просечна оцена 7,50), пословном угледу (просечна

оцена 7,02), карактеристикама предузећа (просечна оцена 6,50) и технолошкој опремљености - машине, опрема, технологије (просечна оцена 5,50).

6.4.3. Шансе дрвне индустрије Србије за унапређење конкурентности

Већина анкетираних предузећа дрвне индустрије верује да се главне шансе (могућности) домаће дрвне индустрије за унапређење конкурентности налазе у унапређењу: производа (просечна оцена 3,58 на скали од 1 до 10 - што је оцена ближа 1 значај је већи, а што је ближе 10 значај је мањи), пословног угледа (просечна оцена 4,36) и технолошке опремљености - машине, опрема, технологије (просечна оцена 4,40).

Табела 86: Кључне шансе (могућности) дрвне индустрије Србије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 10).

Скала од 1 до 10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Производ	50	8	6	8	2	0	2	6	10	8
Пословни углед	4	38	16	6	8	2	0	8	12	6
Људски ресурси	2	6	4	18	26	14	10	12	2	6
Технолошка опремљеност (машине, опрема, технологије)	14	8	16	18	18	8	2	10	2	4
Тржиште-потрошачи	0	2	12	2	8	40	18	12	2	4
Карактеристике предузећа	2	12	16	18	14	12	10	10	2	4
Ниске цене	2	2	0	2	8	22	50	14	0	0
Тржиште - добављачи	2	0	2	2	8	10	6	46	2	22
Процеси/процедуре	2	2	0	2	6	6	0	10	50	22
Пословно окружење (институционална инфраструктура, пословна клима и сл.)	6	4	0	0	6	4	2	20	24	34

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Релативно високу оцену код избора главних шанси (могућности) предузећа дрвне индустрије у Србији, добили су и фактори: ниске цене (просечна оцена 6,48), тржиште-потрошачи (просечна оцена 6,08) и људски ресурси (просечна оцена 5,56).

Анкетирана предузећа дрвне индустрије сматрају да фактори попут: карактеристике предузећа (просечна оцена 4,96), људски ресурси (просечна оцена 5,56), су фактори који пружају мање шанси, односно могућности за унапређење конкурентности дрвне индустрије, а то још више важи за факторе као што су: тржиште-потрошачи (просечна оцена 6,08) и ниске цене (просечна оцена 6,48). Остали фактори, су фактори на основу којих домаћа дрвна индустрије према оцени анкетираних предузећа не може да оствари конкурентску предност.

Графикон 112: Кључне шансе (могућности) дрвне индустрије Србије, процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 10)

Извор: аутор, на основу резултата анкете

6.4.4. Опасности дрвне индустрије Србије код унапређења конкурентности

Анкетирана предузећа дрвне индустрије оценила су да се кључне опасности (претње) за унапређење конкурентности дрвне индустрије Србије налазе у: процесима/процедурама (просечна оцена 3,28 на скали од 1 до 10- што је оцена ближа 1 значај је већи, а што је ближе 10 значај је мањи), тржишту - добављачи (просечна оцена 3,58) и пословном окружењу - институционална инфраструктура, пословна клима и сл. (просечна оцена 3,64).

Као значајне опасности (претње) за унапређење конкурентности дрвне индустрије Србије, анкетирана предузећа су истакла: тржиште-потрошаче (просечна оцена 4,60), ниске цене (просечна оцена 4,84) и људске ресурсе (просечна оцена 5,88).

Табела 88: Кључне опасности (претње) за унапређење конкурентности дрвне индустрије Србије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 10)

Скала од 1 до 10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Пословно окружење (институционална инфраструктура, пословна клима и сл.)	16	16	36	8	6	0	2	14	0	2
Процеси/процедуре	14	36	14	8	18	2	2	4	0	2
Тржиште- добављачи	32	10	12	4	18	10	10	2	2	0
Ниске цене	10	4	8	34	18	6	2	4	6	8
Тржиште-потрошачи	6	6	4	20	42	14	8	0	0	0
Технолошка опремљеност (машине, опрема, технологије)	0	4	12	0	4	42	0	34	4	0
Људски ресурси	6	6	8	8	10	6	34	14	2	6
Карактеристике предузећа	4	2	12	4	6	4	4	54	4	6
Производ	8	4	10	2	2	0	6	0	32	36
Пословни углед	12	6	6	0	4	0	0	10	34	28

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Истовремено, анкетирана предузећа дрвне индустрије сматрају, да се најмање опасности (претње) за унапређење конкурентности дрвне индустрије Србије огледају у: производу (просечна оцена 7,54), пословном угледу (просечна оцена 7,28), карактеристикама предузећа (просечна оцена 6,70) и технолошкој опремљености - машине, опрема, технологије (просечна оцена 6,24).

Графикон 113: Кључне опасности (претње) за унапређење конкурентности дрвне индустрије Србије, процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 10)

Извор: аутор, на основу резултата анкете

6.5. Политика развоја конкурентности предузећа дрвне индустрије

Значајна карактеристика дрвне индустрије огледа се у томе, што омогућава производњу и извоз за привреде различитог нивоа развијености (привреда са високим, са средњим, као и ниским дохотком). С једне стране, постоје привреде са дугом историјом и традицијом, као што су привреде Италије и Данске, где дрвна индустрија генерише релативно високе приходе. Са друге стране, постоје нови динамични учесници на глобалном тржишту као што су Кина и Пољска, који су се брзо наметнули као значајни учесници, али чија конкурентност се и даље заснива на нижим трошковима производње, пре свега у погледу јефтине радне снаге.

Ово показује да је могуће, да различити типови произвођача коегзистирају, често у симбиози која дели производњу, или кроз блиске везе између тзв. северних купаца и јужних произвођача. Међутим, услед брзог интензивирања глобалне конкуренције, дрвна индустрија не може да настави да напредује без константних иновација. У неким случајевима, може постојати изражена динамика ка кластеризацији, што значи да се унапређење конкурентности дрвне индустрије одвија независно од подршке држава. Али чешће се унапређење конкурентности у великој мери ослања на државну подршку

(разни органи власти) и разних домаћих и/или јавних или приватних агенција у националном и регионалном систему иновација.

У пракси се могу идентификовати три нивоа политике развоја конкурентности. Инструменти ових политика могу се имплементирати од стране националних влада, агенција за подршку и организација приватно-јавног партнерства. Први ниво је низ функционалних политика за побољшање тржишних перформанси. На пример, могу се увести политике које су дизајниране да побољшају ниво конкуренције. Ово укључује политику такмичења за промоцију домаће конкуренције, као и трговинску политику која подстиче конкуренцију од спољних извора. Политика слободне конкуренције, такође, укључује реформу финансијског сектора, како би финансијско посредовање било јефтиније, транспарентније и једнако доступно свим деловима привреде. Друга врста функционалне политике је она која има за циљ промовисање стабилног економског окружења, попут стабилног девизног курса и ниске инфлације. Политике које утичу на девизни курс такође треба да обезбеде конкурентно укључивање домаћих предузећа у глобалну привреду.

Други ниво су хоризонталне политике. Оне раде у различитим секторима, а циљане су на генеричке пропусте на тржишту (тржишне аномалије или неефикасности). Хоризонталне политике, су политике дизајниране да промовишу веће истраживање и развој, подстичу обуку и обезбеде ефикасну инфраструктуру.

Трећи и крајњи ниво су селективне политике, које су дизајниране да промовишу напредак појединих сектора (на пример, преференцијални приступ капиталним или субвенцијама специфичним за сектор) или одређена предузећа (на пример, промоција "националних шампиона").

Важно је да све три политике предузму свеобухватни приступ, како би се међусобно подржале. Тако на пример, селективна политика промовисања сектора намештаја од дрвета би захтевала стабилно макроекономско окружење, конкурентни девизни курс и ефикасан финансијски сектор. Хоризонталне политике које постоје у привреди, треба да омогуће постојање радне снаге са адекватним општим вештинама, подрже улагање у развој производа и процеса, локалних кластера и иновација, кроз промоцију регионалне политике. Такође, могуће је увести одређени низ специфичних механизма подршке сектору дрвне индустрије, како би се развиле специфичне вештине потребне за производњу сложенијих производа од дрвета, пре свега ексклузивног намештаја. То у пракси може да подразумева промоцију центара за дизајн намештаја и подршку извозницима намештаја, који посећују међународне сајмове и изложбе

Такође је важно, да степен усвојене политике развоја конкурентности одражава надлежности и интегритет владе. Врло нијансирана секторска политика у коруптивном друштву вероватније ће промовисати понашање које фаворизује трагање за рентом, него пружити подршку стварно оним корисницима којима је помоћ намењена и где би корист од те помоћи била и највећа. Овде је важна улога независних развојно

орјентисаних организација, не само у пружању подршке владама код израде интегрисаних и само довољних делова индустријских политика, већ и код пружања помоћи владама како би се проценио степен извештавања, који одговара њиховим административним способностима.

Важан део политике развоја конкурентности је и директна сарадња са појединачним домаћим предузећима из дрвне индустрије. Иако многи домаћи произвођачи намештаја продају на глобалном тржишту директно, они ипак имају ограничен потенцијал да сами јачају извозну конкурентност. Зато држава, уз помоћ специјализованих агенција (нпр. Развојне агенције Србије, Агенције за осигурање извоза и сл.), може помоћи локалним предузећа код израде и имплементације стратегије јачања конкурентности и то најчешће у следећим областима, односно код:

- Бољег разумевања тржишта – предузећа често немају довољно капацитета да квалитетно истраже извозна тржишта и добро разумеју природу и сложеност тржишта на којима желе да послују. Ово је посебан проблем када су тржишта удаљена и служе потрошачима који имају различите укусе, навике, потребе и захтеве.
- Идентификација кључних компетенција - није неуобичајено да локални произвођачи не разумеју на најбољи начин своје специфичне компетенције, што их онемогућава да учествују у иницијативама сектора на глобалном тржишту.
- Дефинисања одговарајуће пословне стратегије - ефикасна пословна стратегија долази од усклађивања тржишних могућности и кључних компетенција. Ако се тржишне могућности не подудару са компетенцијама, постоји мало простора за трајни продор на инострана тржишта.
- Дефинисања стратегије производа - динамична природа савремених тржишта дрвне индустрије захтева могућност надоградње понуде производа.
- Дефинисања производне стратегије - чак и ако је локални произвођач свестан шта треба да произведе, постоји реално питање да ли има способност да то произведе са одговарајућом флексибилношћу и квалитетом, и по траженој цени. Негативан одговор на ово питање може довести до промене интерних процедура квалитета и логистике, нових облика распореда и/или набавке нове опреме.
- Унапређења веза унутар ланца вредности – нажалост, и ефикасно појединачно предузеће, ако послује у неефикасном ланцу вредности, не може дуго да послује ефикасно, јер се неефикасност из осталих делова ланца вредности по принципу спојених судова преноси и на ефикасност свих предузећа укључених у дати ланац вредности.
- Имплементације промена - пословни свет је препун различитих (пословних, производних, развојних и др) стратегија. Али, имплементација стратегија је много тежи део приче од њихове израде и усвајања. Имплементација стратегије је изазов

који захтева улагања у људе, развој односа поверења, процесе сталног побољшања и промене у организационим структурама.

Ефикасна политика унапређења конкурентности подразумева и рад са купцима. Као што је показано у ранијој анализи, купци могу да имају кључну, иако често непризнату улогу у јачању конкурентности дрвне индустрије. Ово је нарочито тачно када постоје развијене мреже купаца (потрошача).

Тако на пример, Френстра и Хамилтон, указују да је успех јужнокорејске и тајванске привреде која се заснивала на промоцији извоза шездесетих и седамдесетих резултат консолидације малопродајног сектора у Сједињеним Државама, односно да је раст тражње у САД-у резултирало у великом порасту добављача из јефтених источноазијских земаља.¹⁵¹

Претходно поменуто и слична истраживања указују и на то да различите врсте купаца имају различите стратегије у односу на своје добављаче. Купци, односно потрошачи потенцијално нуде бројне услуге произвођачима, као што су савети о унапређењу процеса, приступу јефтенијим инпутима и знање о референцама, односно њиховим потребама. Истовремено, купци могу да блокирају покушаје произвођача да се премештају у оквиру ланца вредности. Зато је важно да индустријске политике јасно идентификују улогу коју играју глобални купци. Произвођачи морају бити свесни различитих улога различитих категорија купаца, као и добављача у ланцу вредности.

6.6. Стратешка и питања практичне политике релевантна за сектор дрвне индустрије Србије

Стратешка и практична питања политике унапређења конкурентности дрвне индустрије дата су на основу резултата анкетног истраживања и компарацијом са референтним документима из ове области.

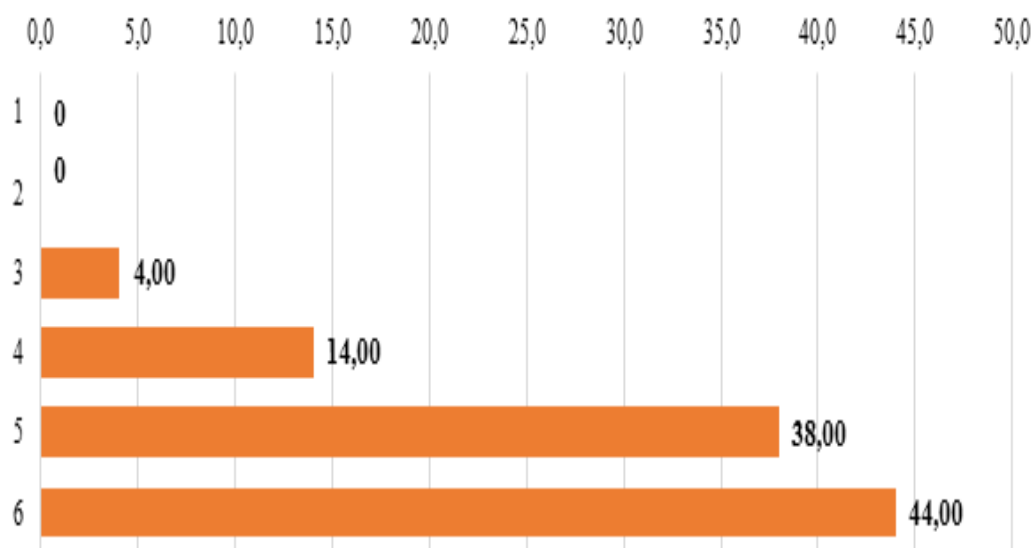
6.6.1. Планови раста предузећа дрвне индустрије

Планови раста анкетираних предузећа дрвне индустрије за наредних пет година су изразито амбициозни. У просеку, предузећа дрвне индустрије су оценила своје планове раста високом оценом од 5,22 (на скали од 1 = не уопште до 6 = да значајно), а чак 88% анкетираних предузећа оцењује планове раста оценама 5 и 6 (оценом 5 оценило је 38% анкетираних предузећа, а оценом 6 чак 44% анкетираних предузећа).

---

¹⁵¹ Feenstra, R., Hamilton, G. (2005), *Emergent Economies, Divergent Paths: Economic Organization and International Trade in South Korea and Taiwan*. New York, Cambridge University Press.

Графикон 114: Планови раста предузећа дрвне индустрије у наредних пет година: процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 6)

Извор: аутор, на основу резултата анкете

6.6.2. Мере и активности за повећање конкурентности дрвне индустрије

Унапређење конкурентности дрвне индустрије је кључно питање, како за сама предузећа дрвне индустрије, тако и за државу, односно носиоце економске политике. У том циљу анкетираним предузећима дрвне индустрије понуђено је да оцене 18 могућих мера и активности из области политике унапређења конкурентности, са циљем њихове приоритетизације из угла привреде, односно предузећа дрвне индустрије.

Код избора предложених мера и активности за унапређење конкурентности дрвне индустрије у обзир је узета сва сложеност и разноликост дрвне индустрије као делатности, односно чињенице да обухвата примарну обраду дрвета, секундарну прераду и производњу намештаја и друге финалне производе.

У складу са тим, предузећа дрвне индустрије на скали од 1- не слажем се до 6 - слажем се, оцењивала су значај и приоритетност следећих мера и активности за унапређење конкурентности: (1) унапређење система средњег стручног образовања кроз увођење концепта дуалног образовања, (2) реформисати систем високог образовања и истраживачких установа у правцу ближег повезивања са привредом, (3) интернационализација високог образовања и ИР (мобилност студената, професора, истраживача), (4) повећати буџетска средства за средње и високо образовање и ИР, (5) подстицање иновативних активности и доживотног учења у оквиру предузећа и привреде у целини, (6) подстицање развоја еколошки чистих и обновљивих производа/услуга, (7) подстицање развоја нових (старт уп) предузећа и МСП, (8) успостављање стратешке сарадње и партнерстава предузећа и истраживачких институција у земљи и иностранству, (9) унапређење сарадње унутар регионалних и

међународних мрежа и кластера, (10) унапређење финансијског система (зајмови, капитал за нова улагања...), (11) унапређење пореског система (обрачуна и наплате пореза), (12) унапређење тржиште рада, (13) унапређење пословне, ИКТ, саобраћајне и комуналне инфраструктуре, (14) унапређење правног окружење и владавине права, (15) смањивање административних баријера и административних трошкова, (16) унапређење система електронске управе, (17) повећање доступности консултантских услуга (нпр. кроз субвенције путем ваучера), (18) олакшавање и повећавање могућности за умрежавање, кластеринг. Такође анкетираним предузећима је понуђена могућност да сами наведу, односно предложе активност и/или меру која је од значаја за унапређење конкурентности дрвне индустрије а није обухваћена понуђеним питањима, међутим није било ни једног предлога и одговора.

Према анкетираним предузећима дрвне индустрије, три најважније мере и активности за које се очекује да ће довести до унапређења конкурентности дрвне индустрије су: смањивање административних баријера и административних трошкова (просечна оцена 5,68 на скали од 1 до 6), унапређење правног окружење и владавине права (просечна оцена 5,66) и унапређење система електронске управе (просечна оцена 5,60).

Веома високо место међу приоритетима имају и следеће мере/активности: унапређење пословне, ИКТ, саобраћајне и комуналне инфраструктуре (просечна оцена 5,58), подстицање развоја еколошки чистих и обновљивих производа/услуга (просечна оцена 5,52) и унапређење пореског система - обрачуна и наплате пореза (просечна оцена 5,52), као и унапређење тржиште рада (просечна оцена 5,40), повећање доступности консултантских услуга - нпр. кроз субвенције путем ваучера (просечна оцена 5,36) и подстицање иновативних активности и доживотног учења у оквиру предузећа и привреде у целини (просечна оцена 5,30).

Релативно високо су оцењене (просечна оцена изнад 5,00) и мере/активности: унапређење финансијског система - зајмови, капитал за нова улагања...(просечна оцена 5,20), реформа система високог образовања и истраживачких установа у правцу ближег повезивања са привредом (просечна оцена 5,16), и олакшавање и повећавање могућности за умрежавање, кластеринг (просечна оцена 5,06).

Иако нису међу приоритетним мерама и активностима, предузећа дрвне индустрије у значајном проценту сматрају и мере/активности попут: унапређења система средњег стручног образовања кроз увођење концепта дуалног образовања (просечна оцена 4,92), интернационализација високог образовања и ИП - мобилност студената, професора, истраживача (просечна оцена 4,88) и унапређење сарадње унутар регионалних и међународних мрежа и кластера (просечна оцена 4,82) могу да допринесу јачању конкурентности дрвне индустрије

Табела 89: Мере и активности за повећање конкурентности дрвне индустрије, процентуална расподела одговора по оценама (у распону од 1 до 6).

(1 = не слажем се, 6 = слажем се)	1	2	3	4	5	6
Унапређење система средњег стручног образовања кроз увођење концепта дуалног образовања	0	0	20	14	20	46
Реформисати систем високог образовања и истраживачких установа у правцу ближег повезивања са привредом	0	0	14	12	18	56
Интернационализација високог образовања и ИР (мобилност студената, професора, истраживача)	0	4	18	14	14	50
Повећати буџетска средства за средње и високо образовање и ИР	0	0	22	28	8	42
Подстицање иновативних активности и доживотног учења у оквиру предузећа и привреде у целини	0	2	4	10	30	54
Подстицање развоја еколошки чистих и обновљивих производа/услуга	2	0	6	4	12	76
Подстицање развоја нових (старт уп) предузећа и МСП	0	8	12	32	10	38
Успостављање стратешке сарадње и партнерстава предузећа и истраживачких институција у земљи и иностранству	0	6	14	20	14	46
Унапређење сарадње унутар регионалних и међународних мрежа и кластера	2	6	12	14	20	46
Унапређење финансијског система (зајмови, капитал за нова улагања...)	0	2	8	12	24	54
Унапређење пореског система (обрачуна и наплате пореза)	0	0	4	2	32	62
Унапређење тржиште рада	0	0	8	50	28	60
Унапређење пословне, ИКТ, саобраћајне и комуналне инфраструктуре	0	0	2	6	24	68
Унапређење правног окружење и владавине права	0	0	2	8	12	78
Смањивање административних баријера и административних трошкова	0	0	4	4	12	80
Унапређење система електронске управе	0	0	6	4	14	76
Повећање доступности консултантских услуга (нпр. кроз субвенције путем ваучера)	2	0	6	12	12	68
Олакшавање и повећавање могућности за умрежавање, кластеринг	2	0	14	16	10	58

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Слична оцена је и за мере / активности попут: успостављање стратешке сарадње и партнерстава предузећа и истраживачких институција у земљи и иностранству (просечна оцена 4,80), повећати буџетска средства за средње и високо образовање и ИР (просечна оцена 4,70) и подстицање развоја нових (старт уп) предузећа и МСП (просечна оцена 4,58), које иако не спадају у приоритете, ипак по оцени анкетираних предузећа значајно утичу на тренутну конкурентност дрвне индустрије и могућности њеног унапређења у будућности.

Графикон 115: Планови раста предузећа дрвне индустрије у наредних пет година: процентуална дистрибуција одговора по броју бодова (на скали од 1 до 6)

Извор: аутор, на основу резултата анкете

Добијени резултати анкетног истраживања које је спроведено за потребе израде ове дисертације у великој мери су компатибилни и допуњују се са Стратешким оквиром са акционим планом за дрвну и индустрију намештаја у Србији, који је у оквиру пројекта „Конкурентност и радна места” реализује Министарство привреде.

У оквиру акционог плана за реализацију овог стратешког оквира дате су препоруке за развој дрвне и индустрије намештаја у Србији у периоду од 2017. до 2022. године. Предложене мере груписане су у четири „пакета“ и то:

1. Пакет мера за осигурање квалитета и стабилности у набавци дрвне сировине,
2. Пакет мера за повећање продуктивности и конкурентности произвођача у сектору,
3. Пакет мера за промовисање дизајна, и
4. Повећање доступности и квалитета радне снаге.¹⁵²

У оквиру пакета мера за осигурање квалитета и стабилности у набавци дрвне сировине полази се од констатације да дрвна сировина представља најзначајнији инпут за цео сектор дрвне и индустрије намештаја који је може прерадити у различите производе вишеструко више додате вредности, и да је стога неопходно осигурати предвидљивост у погледу њене цене, квалитета и количине. У складу са тим, идентификоване су мере које су од кључног значаја, и то: повећање транспарентности (неопходно је успоставити транспарентност тржишта дрвне сировине јавним објављивањем информација о томе које су фирме добиле сировину, у којој количини, и захваљујући

¹⁵²Министарство привреде (2017), Стратешки оквир са акционим планом за дрвну и индустрију намештаја у Србији, Влада Републике Србије, Министарство привреде, пројекат „Конкурентност и радна места”.

испуњености којих критеријума), предвидљивости (кроз утврђивање и јавно објављивање расположиве количине дрвне сировине на годишњем нивоу) и кредибилитета (увођење могућности вишегодишњег уговарања, али само за један фиксни део укупне расположиве дрвне сировине система набавке дрвне сировине из државних шума, као и у потпуности преиспитивање постојећег модела продаје дрвне сировине). Друга група мера из овог пакета односи се на подстицање регистрације (како би се приватне шуме учиниле видљивим и обележеним на мапама), сертификације (сертификат одрживе сече као минималан услов за увоз производа од дрвета - ПЕФЦ сертификација) и пошумљавања (подстицање приватних власника шума за пошумљавање њихових шума кроз подизања свести о значају пошумљавању и користима за будуће генерације, обезбеђивања програма пошумљавања уз финансијску и/или стручну помоћ од стране државе и др) приватних шума.¹⁵³

Код пакета мера за повећање продуктивности и конкурентности произвођача у сектору дрвне индустрије полази се од налаза, да су кључне препреке за унапређење конкурентности произвођача из сектора дрвне и индустрије намештаја у Србији финансијска ограниченост за повећање продуктивности (нпр. за инвестирање у нову опрему), уситњеност која им онемогућава економију обима и/или већу преговарачку моћ пред узводним и низводним актерима (нпр. преговарање бољих услова набавке или продаје), као и висок степен неповерења и стога неповезаности актера у сектору чини и да је подела рада на ниском нивоу (а тиме и специјализација), што додатно смањује продуктивност на нивоу сектора.

Полазећи од циљева и ограничења, предложена је подршка произвођачима за: набавку опреме и технолошко осавремењивање производних капацитета кроз финансијску подршку фирмама за набавку нове опреме или осавремењавање постојеће; повећање сарадње и повезивању фирми у оквиру сектора кроз охрабривање међусобне сарадње фирми ради удружене набавке инпута, дељење машина које се не користе у пуном капацитету, заједнички наступ на тржишту, односно при набавци инпута, при пласману и кроз подизање сигурности и обезбеђености уговорних односа у које произвођачи међусобно ступају.

У оквиру пакета мера за промовисање дизајна, полази се од чињенице да на ниво додате вредности коју дизајн може да донесе у једном комаду намештаја, као и на ефекат који дизајн може да има на препознатљивост и брендирање целог сектора намештаја једне земље, неопходно је подизати свест о значају дизајна и продубљивати разумевање о вредности коју он може да донесе. У том смислу, потребно је обучавати фирме о потреби континуираног унапређивања дизајна и прилагођавања трендовима, како би се на нивоу целог сектора подигла „култура дизајна”. С тим у вези,

---

¹⁵³ Министарство привреде (2017). Стратешки оквир са акционим планом за дрвну и индустрију намештаја у Србији, Влада Републике Србије, Министарство привреде, пројекат „Конкурентност и радна места”.

предложено је успостављање Центра за дизајн на националном нивоу, који би имао не само улогу подизања свести о важности дизајна, већ и улогу обезбеђивања дизајнерских решења за фирме које не могу да приуште ангажовање дизајнера; и субвенционисања употребе дизајна, најпре код предузећа која имају производни потенцијал у смислу капацитета и технологије производње, а за продорнији наступ на тржишту им фали дизајн који не могу да приуште.¹⁵⁴

Последњи пакет мера се односи на повећање доступности и квалитета радне снаге. Код дефинисање мера из ове групе, пошло се од чињенице да се потребни профили не школују у довољном броју, а преквалификација из других профила је отежана, јер систем није довољно прилагодљив. Циљ је да се отклоне ограничења која су уочена и то: код високо образованог кадра недостатак искусних дизајнера, инжењера и ЦНЦ програмера; код мајсторског кадра недостатак столара и тапетара; код неквалификоване радне снаге (НКВ) недовољна мобилност услед бављења или повезаности са другим породичним активностима (пре свега пољопривредним).¹⁵⁵

Резултати истраживања добијени у овом делу докторске дисертације, а посебно резултати који су добијени на основу спроведеног анкетног истраживања, потврђују другу хипотезу (X2) да знања и вештине у области ИР, дизајна и маркетинга у оквиру ланца вредности дрвне индустрије позитивно утичу на унапређење конкурентности предузеће дрвне индустрије. Такође, на основу добијених резултата истраживања, потврђује се и трећа хипотеза (X3) да повезивање предузећа дрвне индустрије са осталим стејкохолдерима позитивно утиче на пословну и националну конкурентност предузећа дрвне индустрије Србије, мада докази нису тако јаки и јасни као у случају претходне две хипотезе. Резултати истраживања су показали да је повезивање значајније за мања предузећа, која покривају само одређени сегмент ланца вредности дрвне индустрије. Такође, резултати добијени у овом делу рада, када се посматрају заједно са резултатима осталих истраживања спроведених у дисертацији, потврђују и четврту полазну хипотезу (X4), односно, да одсуство одговарајуће секторске политике и системске помоћи државе смањује конкурентност и успорава развој предузећа дрвне индустрије у Србији.

---

¹⁵⁴ Министарство привреде (2017), Стратешки оквир са акционим планом за дрвну и индустрију намештаја у Србији, Влада Републике Србије, Министарство привреде, пројекат „Конкурентност и радна места”.

¹⁵⁵ Ибид.

ЗАКЉУЧАК

Дрвна индустрија чини значајан део прерађивачке индустрије Србије и важна је полуга раста домаће привреде. У Србији, дрвна индустрија има дугу традицију, што је највећим делом условљено постојањем довољне базе дрвног сортимента као улазне сировине у процесу производње. Ради се о делатности у којој Србија може да оствари конкурентску предност на регионалном и глобалном нивоу, позитиван трговински биланс и допринесе привредном расту, уједначеном регионалном развоју и новом запошљавању.

Домаћа предузећа дрвне индустрије се одликују ресурсно интензивном, извозно оријентисаном производњом у чијој структури традиционално доминирају производи ниже технолошке сложености, мање додате вредности и ценовни вид конкуренције на домаћем и светском тржишту. Значајан извор конкурентске предности за домаћа предузећа дрвне индустрије је вођство у трошковима, док су стратегије диференцијације и фокусирања мање заступљене.

Савремена дрвна индустрија је све више мултисекторска делатност са широком понудом производа од дрвета као обновљивог ресурса. Све израженија глобализација и отвореност домаће привреде намеће нове изазове предузећима у дрвној индустрији. Велике промене до којих је дошло у глобалном окружењу, настале као последица глобализације тржишта (појава глобалне конкуренције, пре свега из земаља са брзим растом и/или обиљем природних ресурса - Кина, Русија, Индија и др), промене трошкова енергије, развоја технологије, нови захтеви потрошача и климатске промене значајно су промениле услове пословања, конкурентску позицију и изворе конкурентске предности предузећа дрвне индустрије. Производи дрвне индустрије Србије постали су предмет међународне размене и подложни су утицају глобалне конкуренције, што подразумева континуирану проверу пословних решења и технолошких карактеристика, квалитета и цена производа, и то не само на домаћем, већ и на међународном тржишту.

Извори конкурентности предузећа дрвне индустрије, у чијој је основи производња на основама економије обима и ниских трошкова производње, више нису довољни за успех у високо конкурентном и динамичном глобалом пословном окружењу. Пословање и развој, који се заснива само на стратегији ниских трошкова и јефтиних финалних производа, постаје све мање одрживо за предузећа која настоје да достигну виши ниво конкурентности и опстану на глобализованом тржишту.

Упркос овим изазовима, феномену конкурентности предузећа дрвне индустрије, као битном фактору развоја дрвне индустрије и домаће привреде у целини, није посвећена значајна пажња академске и стручне јавности у Србији. Зато, полазећи од предмета и дефинисаних циљева, а пре свега од потребе обезбеђивања одрживог раста конкурентности предузећа дрвне индустрије у Србији, у дисертацији су анализирана кључна питања конкурентности домаће дрвне индустрије на начин да сваки део

дисертације представља засебну, али међусобно логички повезану целину, која се бави посебним питањима развијености и конкурентности дрвне индустрије, факторима који одређују смер и динамику промене конкурентности, са посебним освртом на међународну конкурентност дрвне индустрије Србије и предлозима за унапређивање њене конкурентности.

Да би се дао одговор на постављена истраживачка питања, већ на почетку докторске дисертације, кроз предмет, значај, циљ, хипотезе, научне методе и очекиване резултате, указано је на сложеност, обухватност и мултидисциплинарност посматране појаве, на начин на који ће се конкурентност дрвне индустрије истражити и резултате који се очекују од истраживања спроведених у оквиру докторске дисертације.

Истраживачки део рада почиње теоријским одређењем и дефинисањем конкурентности као сложеног феномена савремене привреде, а наставља се анализирањем најзначајнијих фактора конкурентности привреде Србије и међупроизводима конкурентности. Код појмовног одређивања и дефинисања конкретности уважава се мултидисциплинарни приступ, који конкурентност сагледава из различитих углова, као и сложеност самог феномена, која се огледа у чињеници да се конкурентност може посматрати на нивоу појединачних производа и услуга, група производа, процеса, на нивоу предузећа и група предузећа која послују у оквиру исте гране, али и група предузећа вертикално интегрисаних у јединствени ланац вредности, затим конкурентност националне привреде, као и шире, конкурентност региона, па све до глобалне конкурентности на нивоу глобалног, светског тржишта. Осим дефинисања, указује се и на значај конкурентности за пословање и опстанак појединачних предузећа, развој привредне гране у којој послују (у нашем случају сектора дрвне индустрије), као и националне привреде у целини.

У наставку, полазећи од садржаја, логике и структуре пирамиде конкурентности, истражују се најпре најзначајнији фактори конкурентности, међу којима су фактори који одређују квалитет пословног амбијента у коме домаћа предузећа послују (економски услови пословања – економска кретања у индустрији, прерађивачкој индустрији, грађевинарству и трговини на мало; финансијски систем – цене и монетарна кретања; и ефикасност државе - јавне финансије, јавни дуг и платни биланс). Фактори који се односе на развијеност пословне инфраструктуре у Србији (индустријске зоне, пословно - технолошки инкубатори, кластери предузећа, научно-технолошки паркови) и њихова усмереност на подршку и помоћ предузећима дрвне индустрије. Затим, фактори тржишта рада, образовања и стручног усавршавања, фактори који се односе на развијеност предузетништва и раст предузећа, односно пословне демографије (оснивања и гашења предузећа преведених субјеката) и на крају фактори који се односе на иновативност привреде - улагање у истраживање и развој и остале активности, које имају утицај на јачање иновативне способности и конкурентности по том основу. Добијени резултати указују на позитивна кретања код готово свих базичних фактора конкурентности, али и на још увек њихову недовољну

развијеност и потребу за даљим, убрзаним развојем и подизањем на виши развојни ниво.

Теоријска основа и резултати добијени у овом делу истраживања полазна су основа за истраживање међупроизвода конкурентности - инвестиција, цена и трошкова, продуктивности и извоза, односно економских величина, које показују ефекте базичних фактора конкурентности и које у међусобном деловању у великој мери одређују укупне резултате конкурентности – привредни раст, запосленост, квалитет живота, спољнотрговинска размена и извоз. Слично, као и код основних фактора конкурентности и кретања код међупроизвода конкурентности имају тенденцију побољшања, али и код њих постоји велики потенцијал за даљи напредак.

Након појмовног одређивања конкурентности и истраживања основних фактора и међупроизвода конкурентности, у наставку дисертације се истражује конкурентност индустрије земаља различитог нивоа економске развијености. Добијени резултати указују да су економски водеће привреде у свету, односно, земље са високим нивоом БДП по становнику још увек конкурентније у области индустрије у односу на земље које се налазе у процесу интензивне индустријализације. Међутим, и земље које се убрзано индустријализују поправиле су свој релативни положај у стварању укупне додате вредности у индустријском сектору у односу на индустријализоване земље. Иако још увек значајно заостају за економски најразвијенијим земљама у погледу конкурентности индустрије, земље које се налазе у процесу индустријализације значајно су испред осталих земаља у развоју и постепено сустижу најразвијеније земље у нивоу индустријске конкурентности.

У наставку дисертације анализира се конкурентски положај Србије у односу на друге земље у свету користећи композитне, сложене показатеље конкурентности, који су развијени од стране референтних међународних организација. Прво се анализира конкурентност Србије у односу на друге земље у свету на основу Индекса глобалне конкурентности, који је развијен од стране Светског економског форума и где се анализира велики број фактора, који омогућавају националним привредама да идентификују потенцијалне институционалне и тржишне препреке за постизање одрживог економског раста, узимајући у обзир последице садашњих активности на будући развој. Према Извештају о глобалној конкурентности Светског економског форума за 2017/18. годину Србија је рангирана на 78. позицији од 137 земаља, што је најбољи резултат од 2010. године. Анализа индекса конкурентности по стубовима показује да је од дванаест стубова конкурентности Србија највише напредовала у осам, који су најзначајнији за конкурентност земље.

Истраживање међународне конкурентности Србије је настављено истраживањем квалитета изградње тржишне привреде према Транзиционим показатељима Европске банке за обнову и развој (ЕБРД) на основу шест кључних особина одрживе тржишне привреде, која је: (1) Конкурентна, (2) са добрим управљањем, (3) Еколошки оријентисана - „зелена”, (4) Инклузивна, (5) Отпорна и (6) Интегрисана (и интерно и са

суседним тржиштима и са глобалном привредом), које прате економски развој и напредак реформи у европским транзиционим земљама. На основу ових показатеља омогућава се компаративно сагледавање степена и квалитета предузетих реформи и праћење напретка појединих земаља у изградњи функционалне тржишне привреде. Добијени резултати указују да пословно окружење у Србији наставља да се побољшава, али и да још доста тога мора да се уради. На основу мишљења ЕБРД, јак политички утицај има кључну улогу у избору виших менаџера, а забрињава и флукутација виших државних службеника, као и реформе државних финансијских институција.

Истраживања из ове области завршавају се анализом конкурентности пословног амбијента Србије према Извештају о условима пословања, који објављује Светска банка - Doing Business листа. На основу њих показује се степен усаглашености услова пословања у Србији са начином пословања најразвијенијих земаља и њиховим правним тековинама, односно пореди се квалитет пословног амбијента у Србији у односу на друге земље у свету. Добијени резултати показују да је Србија позиционирана на 43. месту од 190 земаља за период 2016/2017. године, што је побољшање од четири места у односу на претходну годину, као и да је највећи напредак направљен у области Издавање грађевинских дозвола, чему је допринело смањење броја процедура за добијање одобрења за градњу, смањење броја дана потребних за добијање дозволе и трошкова те процедуре.

Овај део докторске дисертације завршава се анализом резултата конкурентности. Резултати конкурентности се посматрају кроз сврху конкурентности, а то је снажан привредни раст који омогућава повећање запослености и у крајњој инстанци, унапређење квалитета живота. Према томе, крајњи циљ конкурентности је привредни раст који се мери преко раста бруто домаћег производа, раста запослености и животног стандарда грађана. Дугорочно гледано, управо се ради о три категорије, које су уско повезане са конкурентношћу. Код анализе резултата конкурентности имало се у виду да ниво конкурентности не показује само способност земље да оствари привредни раст, већ је мера свих активности и резултата на нижим нивоима пирамиде конкурентности. Добијени резултати показују да је у 2017. години БДП Србије износио је 36,8 млрд. евра што је највећа вредност у периоду 2009-2017., као и да је вредност БДП у односу на 2016. годину повећана за 1,9%, што је спорији раст у односу на 2016. годину, када је износио 2,8%. Такође, резултати дају места за оптимизам, и да се поред успоравања раста у 2017. години може очекивати да ће у наредним годинама доћи до убрзања раста домаће привреде. Позитивна кретања забележена су и на тржишту рада, јер је у 2017. години укупан број запослених радника повећан за 3,0%, док је број незапослених смањен за 9,2% у односу на 2016. годину. Резултати истраживања су показали да позитивна кретања забележена код БДП и запослености су се позитивно одразила и на кретање животног стандарда, али у значајно мањој мери.

У наставку, који према садржају представља централни део докторске дисертације, истражен је достигнути ниво развијености привредних друштава (предузећа и предузетника) дрвне индустрије у Србији, спољнотрговинско пословање дрвне индустрије у Србије и утицај економске кризе на пословне перформансе привредних друштава дрвне индустрије у Србији.

Истраживање развијености привредних друштава дрвне индустрије Србије извршено је помоћу основних показатеља пословања (број привредних субјеката, запосленост и висина зарада, промет, бруто додата вредност, профит и профитабилност, као и извоз и увоз). Код истраживања развијености привредних друштава дрвне индустрије, анализиран је достигнути ниво развоја у 2016. години, ниво развијености по подсекторима унутар сектора дрвне индустрије, развијеност дрвне индустрије према величини привредних субјекта, као и развијеност према територијалном распореду. Добијени резултати су показали, између осталог, да иако је највећи број привредних друштава у оквиру дрвне индустрије концентрисан у области Прераде дрвета и производње производа од дрвета (57,5%), код већине показатеља пословања дрвне индустрије доминирају привредна друштва из области производње намештаја (код броја запослених са 43,2%, висине зарада са 42,3%, промета са 46,2%, БДВ са 39,7%, извоза са 54,0%, увоза са 62,0%, обима спољнотрговинске размене са 57,0%, осим код профита и вредности суфицита, где доминирају привредна друштва области Прераде дрвета и производње производа од дрвета (40,5% и 52,3% респективно), а највећу профитну стопу забележила су привредна друштва, која послују у области Шумарства и сече дрвећа (38,0%).

Предмет анализе у оквиру овог дела дисертације било је и спољнотрговинско пословање предузећа дрвне индустрије у Србије. Добијени резултати у 2016. години показали су да привредна друштва, која послују у области дрвне индустрије остварила су спољнотрговинску размену у вредности од 63,0 млрд. динара (1,69% спољнотрговинске размене нефинансијског дела привреде), као и да је вредност извоза (39,3 млрд. динара) премашила вредност увоза (23,7 млрд. динара), чиме је остварен суфицит у спољнотрговинској размени у вредности од 15,6 млрд. динара, што је позивно утицало на укупан спољнотрговински биланс привреде, који је у 2016. години био у дефициту од 456,3 млрд. динара.

Такође, да би се добила јаснија слика о конкурентности дрвне индустрије Србије, у дисертацији је анализирана конкурентност 12 изабраних предузећа дрвне индустрије, на основу њихових финансијских перформанси. Резултати анализе показују да су највећи проблеми са којима се суочавају изабрана предузећа ниска ликвидност, висока задуженост и финансијска неравнотежа, али да и већина анализираних предузећа послује солвентно и рентабилно, што је, са друге стране, доказ њихове конкурентности и претпоставка дугорочног опстанка и развоја.

У наставку истраживања, истражен је и утицај економске кризе на пословне перформансе привредних друштава дрвне индустрије, имајући у виду изражене

негативне ефекте кризе на пословање производног дела привреде Србије, међу њима и привредне субјекте из дрвне индустрије. Резултати добијени у анализи показују да су последице које је проузроковала економска криза значајне. Број привредних субјеката, који у 2016. години послују у оквиру дрвне индустрије Србије мањи је у односу на 2009. годину (за -1,0%). Такође, смањена је и запосленост (за -3,6%) и бруто зараде (за -3,7%), као и увоз чија је вредност у периоду 2009-2016. смањена за -3,3%. Међутим, резултати анализе указују да криза није истоветно утицала на све показатеље пословања, јер су остали показатељи пословања дрвне индустрије побољшани у 2016. години у односу на предкризну 2009. годину (промет је повећан за +21,1%, бруто додата вредност за +13,0%, профит за +70,0%, а профитабилност за 11,4 структурних поена). У односу на предкризни период, побољшани су и показатељи извозне активности дрвне индустрије и то: извоз је повећан за +105,0%, обим спољнотрговинске размене за +44,3%, а суфицит за +274,8% у односу на 2010. годину. Иако подаци, који се односе на основне показатеље пословања (број привредних субјеката, запосленост и бруто зараде) потврђују снажан и дуготрајан утицај кризе на пословање дрвне индустрије, раст промета, бруто додате вредности, профита и профитабилности, као и извоза, укупне спољнотрговинске размене и суфицита указују на то, да је криза довела до значајног производно-пословног реструктурирања унутар дрвне индустрије, у правцу унапређења продуктивности и ефикасности пословања, односно јачања секторске и извозне конкурентности.

Након анализе структуре и развијености привредних друштава дрвне индустрије Србије, истраживачка пажња је усмерена на мерење, односно вредновање конкурентности дрвне индустрије Србије. Истраживања спроведена у овом делу дисертације суштински и логички се настављају на претходне делове дисертације и представљају централни истраживачки део укупног рада. У истраживању се полази од приказа теоријске основе, на основу које су изабрани одговарајући показатељи вредновања конкурентности предузећа дрвне индустрије и детаљно објашњава значење и начин рачунања показатеља, на основу којих се вреднује конкурентности предузећа дрвне индустрије, као и практичне примене теоријских налаза путем изабраних показатеља како би се утврдио положај дрвне индустрије Србије на глобалном тржишту, анализира конкурентност дрвне индустрије Србије у периоду 1995-2015. године и извршила компаративна анализа конкурентности дрвне индустрије на примеру пет земаља Југоисточне Европе, у периоду 2000-2015. године. Основни циљ овог дела дисертације је да процени, на основу вредновања конкурентности, развој конкурентности дрвне индустрије у Србији у дужем временском периоду, да се идентификују конкурентне предности дрвне индустрије Србије у односу на изабране земље и да добијени резултати буду полазна основа за предлагање мера за унапређење дрвне индустрије у Србији.

Теоријска основа која представља подлогу истраживања добијена је на основу анализе доступне стране и домаће научне литературе из области конкурентности, како на нивоу предузећа, тако и на нивоу делатности и земаља, с посебним акцентом на конкурентност дрвне индустрије. Истраживање конкурентности предузећа дрвне

индустрије је засновано на употреби статистичких и економетријских метода за откривање и мерење откривене и очекиване компаративне и конкурентске предности. Како не постоји један општи показатељ који свеобухватно мери ниво конкурентности, у истраживању се користи више показатеља за идентификовање и мерење конкурентности, који се међусобно комбинују и допуњују. У том циљу, користе се показатељи конкурентности који су усмерени на резултате и омогућавају откривање ex-post конкурентске позиције и одређивање конкурентности на нивоу сектора и на међународном тржишту.

Избор показатеља конкурентности на нивоу сектора одређен је настојањем да се утврди да ли су дрвна индустрија и њени делови успешни на домаћем и међународном тржишту. Као доказ успеха узима се вредност производа, који домаћа предузећа из дрвне индустрије пласирају на страном тржишту и вредност производа пласираних од стране страних предузећа из дрвне индустрије на домаћем тржишту. У ту сврху коришћени су: Показатељ откривене конкурентске предности - RCA, Индекс раста конкурентности - RCA1, Индекс нето пословних перформанси - RCA2, RCA индекс међусекторске специјализације, Индекс доприноса трговинском билансу – СТВ, Michaely индекс – MI, Грубел-Лојд индекса – GLI, као и економетријски метод корелације и мултиваријационе анализа варијансе како би се што прецизније утврдили фактори који утичу на конкурентност дрвне индустрије.

На основу резултата истраживања положаја дрвне индустрије Србије на глобалном тржишту, може се закључити да је дрвна индустрија Србије, у периоду 1995-2015, извезла производе у вредности која превазилази вредност увезених производа из истог сектора (суфицит), тако да извоз за 15% превазилази вредност увоза, као и да је највећа покривеност увоза извозом у оквиру дрвне индустрије била 2015. године (179%).

Резултати анализе конкурентности дрвне индустрије Србије у периоду 1995-2015. показују да је конкурентност сектора дрвне индустрије под јаким утицајем: нивоа специјализације земље за производима сектора, високог степена међусекторске спољнотрговинске размене земље, извозних перформанси сектора на националном нивоу и учешћа сектора у извозу. Резултати, такође, показују да овај сегмент производње има одређену компаративну предност како на домаћем, тако и на глобалном међународном тржишту и да се она, након деценије назадовања, у последњих десетак година константно повећава. Конкурентност дрвне индустрије Србије произилази из њене способности да генерише суфицит у размени са другим земљама у свету. Истраживање је, такође, потврдило конкурентну способности и указало на развојни потенцијал дрвне индустрије Србије, конкурентски потенцијал произвођача производа од дрвета (посебно намештаја) на домаћем и међународном тржишту и његову способност да повећа обим и квалитет понуде и тиме још више и значајније допринесе одрживом расту националне привреде и уравнотеженом спољнотрговинском билансу.

Резултати истраживања показују и да се конкурентност дрвне индустрије повећава са растом вредности нето извоза, као и да специјализација земље у спољнотрговинској размени позитивно утиче на стварање позитивног салда кроз производњу производа са већом додатом вредношћу. Анализа конкурентности је показала, да је структура робне размене дрвне индустрије Србији позитивна, јер највећи део извоза чине производи са већом додатом вредношћу (намештај). Позитивни су и трендови, јер указују на даље јачање извозних перформанси код производа више додате вредности. Ипак, још увек недовољна специјализација Србије у производњи и извозу дрвне индустрије, релативно скромне могућности да активно допринесе побољшању трговинског биланса са иностранством указује на велику потребу и могућности за даљим јачањем постојећих и изградњом нових компаративних предности дрвне индустрије на домаћем, као и међународним тржиштима и све већег фокуса на јачање конкурентности кроз производњу производа виших фаза финализације и веће додате вредности.

На основу резултата компаративне анализе конкурентности дрвне индустрије на примеру пет земаља Југоисточне Европе, у периоду 2000-2015., може се закључити да дрвна индустрија има велики извозни потенцијал привреде и да значајно учествује у производњи прерађивачке индустрије селектованих земаља Југоисточне Европе. Ово је важно, будући да се ради о делатности која не зависи од увозних сировина с обзиром да у овим земљама постоји довољан дрвни сортимент у оквиру националне привреде.

Добијени резултати показују да предузећа селектованих земаља из области дрвне индустрије у целини остварују конкурентну позицију на националном тржишту, међутим, то се не може рећи и за међународну конкурентност ових земаља. Прецизније, произвођачи из области примарне обраде дрвета из Бугарске и Србије, а такође и предузећа из области секундарне прераде дрвета (осим намештаја) из Бугарске, Србије и Хрватске, као и произвођачи намештаја из Бугарске немају конкурентску предност на међународном тржишту.

Комбинујући вредности шест показатеља конкурентности потврђено је постојање статистички значајне разлике између достигнутог нивоа конкурентности Хрватске, Србије, Румуније и Босне и Херцеговине у периоду од 2000 до 2015. године. Посматрајући индикаторе RCA1 и СТВ може се закључити да степен обраде дрвета има позитиван утицај на извозну конкурентност, али тај утицај ипак није статистички значајан. Према осталим индикаторима, степен обраде дрвета нема позитивног утицаја на извозну конкурентност.

На основу добијених резултата код анализе структуре и развијености привредних друштава дрвне индустрије Србије и вредновања њене конкурентности може се, са великом сигурношћу, прихватити прва полазна хипотеза (X1) да је конкурентски потенцијал предузећа дрвне индустрије Србије недовољно искоришћен. Такође, резултати добијени у оквиру истраживања која су спроведена у четвртој и петој глави докторске дисертације олакшавају тестирање осталих претпоставки, јер добијени резултати истраживања показују да степен обраде дрвета нема позитивног утицаја на

извозну конкурентност, већ да је конкурентност доминантно условљена другим факторима, управо оним факторима који су садржани и чији се утицај оцењује у оквиру остале три хипотезе.

Истраживачки део докторске дисертације се завршава истраживањем изградње способности у функцији стварања конкурентских предности дрвне индустрије у савременим условима пословања, анализом ланца вредности дрвне индустрије, основних извора и најзначајнијих фактора конкурентности предузећа дрвне индустрије, SWOT анализом конкурентности дрвне индустрије Србије, политиком развоја конкурентности предузећа дрвне индустрије и стратешким и питањима практичне политике релевантна за сектор дрвне индустрије Србије.

Истраживање изградње способности у функцији стварања конкурентских предности дрвне индустрије у савременим условима пословања показује да стратегија унапређења конкурентности индустрије у данашњим условима привређивања подразумева промену значаја појединих активности у глобалном ланцу вредности. На значају добијају активности, које претходе непосредном стварању производа (истраживање и развој, патентна заштита), а такође и активности које следе тај процес (маркетинг, брендирање производа, постпродајне услуге). Такође, указано је да се појављују нови облици конкуренције, који од различитих сегмената ланца вредности захтевају различите способности.

У оквиру истраживања ланца вредности дрвне индустрије прво је дат приказ обухвата сектора дрвне индустрије, затим је анализиран ланац вредности сектора дрвне индустрије, а затим и ланац вредности у дрвној индустрији на примеру Србије, као и ланац вредности индустрије намештаја у Србији, при чему се истраживање ланца вредности дрвне индустрије завршава приказом утицаја глобализације и интеграције у оквиру ланца вредности.

Анализа обухвата сектора дрвне индустрије у Србији показује да је сектор дрвне индустрије заокружена производно-технолошка целина, која према стандардизованој европској класификацији делатности (NACE) обухвата три независне, али повезане и међусобно условљене области: производња дрвног сортирента и сеча дрвета, прерада дрвета и производња једноставних производа од дрвета и финална прерада дрвета (производња намештаја).

Истраживање ланца вредности сектора дрвне индустрије показује да је дрвна индустрија велики и динамичан глобални сектор, који обезбеђује већи број техничких система у производњи и заједно са разноврснијим производима, омогућава конкурентну производњу како у привредама са високим, тако и у привредама са средњим и ниским дохотком (развијеним и земљама у развоју), што даје могућност за унапређење ланца вредности током времена, у свим деловима света. Такође, показано је да увођење нове технологије омогућава проширену међусобну поделу рада произвођача у оквиру дрвне индустрије, који се могу специјализовати за бројне везе у

ланцу вредности, као и то да с обзиром да је дрвна индустрија ресурсно интензивна делатност те омогућава земљама које су богате шумама да на бази сировинског потенцијала граде основу за конкуретност на глобалном тржишту. Међутим, анализа ланца вредности је показала да се вредност највише ствара секундарном прерадом дрвне сировине, односно у производњи намештаја и других технолошко и производно сложенијих производа на бази дрвета.

Анализа ланца вредности у дрвној индустрији Србије је показала да се ради о сложеној привредној делатности са заокруженим циклусом у ланцу вредности, од сировине до крајњег потрошача, и састоји се из четири главна сегмента: снабдевање сировинама и репроматеријалима, прерада сировина и репроматеријала у полупроизоде, израда намештаја и производа од дрвета и продаје производа финалним купцима. Резултати истраживања су потврдила значај свих фаза у оквиру ланца вредности, од сече шума и добијања трупаца, преко њихове примарне обраде и добијања резане грађе, затим секундарне обраде, где се резана грађа претвара у сложеније индустријске производе, попут фурнира и разних плоча од дрвета (плоче од иверице, слојевите плоче, влакнасте плоче, пелет и др), до финалне производне фазе где се добијају финални производи, било да се ради од различитим врстама намештаја или производа који се користе као грађевинска столарија и паркет у грађевинарству, односно као амбалажу од дрвета. Анализа је показала да се ланац вредности производњом финалних производа не завршава, већ да ланац вредности обухвата и дистрибуцију у виду складиштења и транспорта, као и продају производа дрвне индустрије, где долазе до значаја маркетиншке активности на промоцији и презентацији производа, као и постпродајне услуге које се обезбеђују купцима финалних производа.

У оквиру анализе ланца вредности индустрије намештаја у Србији показано је да постоји технолошка заокруженост процеса производње само код малог броја великих произвођача, док највећи број предузећа дрвне индустрије Србије нема технолошки заокружену производњу, већ покривају само одређени део ланца вредности. Такође, показано је да се коефицијент искоришћења дрвне сировине значајно повећава додавањем нових елемената, који генеришу виши степен додате вредности у ланац вредности, и да је искоришћеност дрвне сировине највећи код производње луксузног намештаја, који се ради по мери, у зависности од карактеристика ентеријера који се сређује у складу са специфичним захтевима крајњих корисника.

Истраживање утицаја глобализације на ланац вредности дрвне индустрије показује да глобализација омогућава свим предузећима из дрвне индустрије да учествују на глобалном тржишту, без обзира да ли долазе из земаља са високим или ниским приходима. Такође, указано је да је глобализација неминовно повећала и конкуренцију на домаћем тржишту (услед увоза) и да зато домаћим предузећима из домаће дрвне индустрије глобализација истовремено омогућава прилике и представља претњу. Глобализација је наметнула предузећима потребу за сталним иновирањем, јер су

притисци конкуренције постали толико интензивни да само најиновативнија и најефикаснија предузећа имају шансу за опстанак.

Анализа глобалног ланца вредности дрвне индустрије показује да се конкурентност обезбеђује не само дејством појединих предузећа, већ и активностима добављача и трговаца који испоручују производ крајњем купцу, као и самих купаца, али и државе, домаћих и страних организација и др. Такође, анализа је показала да све већа конкуренција у области дрвне индустрије, како на домаћем тржишту, тако и на традиционалним извозним тржиштима, приморава домаћа предузећа из дрвне индустрије на јаче и дубље хоризонтално и вертикално повезивање у оквиру ланца вредности. Осим хоризонталног повезивања које подразумева повезивање учесника који се налазе на истом нивоу ланца вредности, а које има посебну важност за мања предузећа, јер кроз повезивање проширују тржиште, све већи значај има вертикално повезивање које подразумева додавање услужних делатности (дизајн, маркетинг и брендирање) у ланцу вредности, интегрисање произвођача сировина са произвођачима финалних производа, али и јача институционална повезаност дрвне и индустрије са сектором шумарства и трговине.

Посебан део докторске дисертације представља истраживање основних извора и најзначајнијих фактора конкурентности предузећа дрвне индустрије, које је спроведено на основу свеобухватног анкетног истраживања, под називом „Конкурентност дрвне индустрије Србије“. Анкетно истраживање је спроведено путем анкетног упитника, који садржи 48 питања која су подељена у 6 области, и то: Активности истраживања и развоја, Примена иновација и увођење нових технологија, Конкурентност и стратегија предузећа дрвне индустрије, Финансирање и повезивање, Запосленост, људски ресурси, Глобализација и проширење ЕУ, SWOT анализа - анализа предности, слабости, шанси и претњи предузећа/дрвне индустрије Србије, и Стратешка и питања практичне политике релевантна за сектор дрвне индустрије Србије.

Резултати анкете представљају мишљење, став и сугестије анкетираних представника предузећа дрвне индустрије у погледу конкурентности сектора дрвне индустрије у Србији и основа су за доношења оцена код анализе политике развоја конкурентности дрвне индустрије и предлагања мера и активности за повећање конкурентности дрвне индустрије.

Одговори анкетираних предузећа дрвне индустрије показује да домаћа предузећа дрвне индустрије немају превише оптимизма када је у питању ниво њихових истраживачко - развојних и иновативних активности, јер су истраживачке активности у великој мери вођене могућностима тржишта - захтевима коопераната и финалних потрошача. Такође, резултати указују на то да су услови (окружење) за спровођење активности ИР и иновације у Србији и даље неповољни и да предузећа не располажу одговарајућим бројем и структуром истраживача за спровођење ИР и иновативних активности, као и да добављачи и други пословни партнери не могу у довољној мери да испрате и подрже њихову иновативну активност. Ситуација је још мање повољна код

сагледавања да ли законски оквир подржава иновативне активности и технолошки развој, код мера (порези, субвенције, програми мобилности истраживача) којим држава охрабрује и подстиче улагања у ИР и иновативне активности, а највеће слабости су идентификоване код развијености инфраструктуре за ИР и иновативне активности - бизнис инкубатори, технолошки центри и паркови, центри за трансфер технологије, бизнис анђели, фондови ризичног капитала, итд., као и код сарадње предузећа дрвне индустрије са одговарајућим универзитетима и научним/истраживачким институтима у погледу активности ИР и иновативним активностима.

Као најважније факторе конкурентности, анкетирана предузећа навела су: квалитет производа, специјализовану стручност или производ, прилагођавање потребама тржишту, изграђена репутација - снага брэнда и диверсификација производа, односно ширини производног програма. Мање од претходних, али још увек значајни фактори конкурентности су ценовна и/или трошковна предност и примена модерне технологије, као и дизајн производа, а најмање значајни фактори конкурентности за домаћа предузећа из дрвне индустрије су познавање страних тржишта и вештине маркетинга и промоције, што све указује на још увек велику оријентисаност предузећа на домаће тржиште где су позиције већ успостављене.

Од пет фактора који доминантно обликују предузетничко окружење, анкетирана предузећа дрвне индустрије су изјавила да имају највећи приступ банкарским кредитима, затим сервисима е-управе, е-банкарства, е-трговине, као и почетном капиталу - старт уп средствима. Мање повољна је оцена расположивости финансијских извора који подржавају пословање и развој предузећа, тј. приступ ризично (инвестиционом) капиталу, а најнеповољнија је ситуација у погледу приступачности предузетничке инфраструктуре, која подразумева пословне локације које подржавају пословање - пословне/индустријске зоне, бизнис инкубатори, технолошки паркови и др.

Резултати истраживања показују да су домаћа предузећа дрвне индустрије готово у потпуности оријентисана на домаће добављаче, а да су њихове главне предности квалитет, повољна цена и кратки рокови испоруке. Такође, предузећа дрвне индустрије оценила су да је њихова преговарачка моћ у односу на добављаче велика, иако би трошкови промене добављача били, такође, велики. У сарадњи са добављачима, потрошачима и конкурентима доминира размена информација и техничког знања, док је сарадња у погледу обуке, заједничке набавке инпута (сировина и репроматеријала) и заједнички наступ на тржиштима мање заступљена.

Према резултатима анкетног истраживања, домаћа предузећа дрвне индустрије веома велики значај придају обуци запослених и привлачењу, запошљавању и задржавање талената, а нешто мањи значај придају међународном искуству виших менаџера. Са друге стране, предузећа дрвне индустрије релативно ретко обезбеђује стипендије како би привукла талентоване ђаке/студенте, иако су само делимично задовољни квалитетом дипломираних ђака/студената.

У просеку, анкетирана предузећа дрвне индустрије сматрају да поседују одговарајуће стручности/вештине да буду конкурентна на међународном/регионалном тржишту, да се њихова конкурентност на међународном/регионалном тржишту повећала током претходних пет година, и оптимистична су у погледу будућности, јер већина очекује да ће се њихова конкурентност на међународном/регионалном тржишту у наредних пет година повећати. Такође, већина анкетираних предузећа дрвне индустрије сматра, да долазак нових дистрибутера неће побољшати пласман производа дрвне индустрије на тржишту, већ га може и значајно погоршати, а готово половина њих сматра да стране директне инвестиције представљају важан извор технолошког напретка дрвне индустрије. Међутим, предузећа дрвне индустрије немају баш велика очекивања у погледу динамике прилива страних директних инвестиција у област дрвне индустрије у наредних пет година, а и нису мишљења да стране директне инвестиције представљају важан извор конкурентности дрвне индустрије.

У оквиру SWOT анализе конкурентности дрвне индустрије Србије анкетирана предузећа дрвне индустрије Србије изјавила су, да су главне предности (снаге) домаће дрвне индустрије: производ, пословни углед и технолошка опремљеност (машине, опрема, технологије), а да су кључне слабости: процеси/процедуре, пословно окружење (институционална инфраструктура, пословна клима и сл.), тржиште и ниске цене. Већина анкетираних предузећа дрвне индустрије верује да се главне шансе (могућности) домаће дрвне индустрије за унапређење конкурентности налазе у унапређењу: производа, пословном угледу и технолошкој опремљености (машине, опрема, технологије), а да се кључне опасности (претње) налазе у: процесима/процедурама, тржишту - добављачима, пословном окружењу (институционална инфраструктура, пословна клима и сл.).

Овај део рада завршава се анализом политике развоја конкурентности предузећа дрвне индустрије. Добијени налази указују на то да се у пракси могу идентификовати три нивоа политике развоја конкретности. Инструменти ових политика могу се имплементирати од стране националних влада, агенција за подршку и организација приватно-јавног партнерства. Први ниво је низ функционалних политика за побољшање тржишних перформанси, друга категорија су хоризонталне политике, а трећи и крајњи ниво су селективне политике дизајниране да промовишу напредак појединих сектора или одређених предузећа.

Након анализе питања политике развоја конкурентности, у дисертацији су истражена и стратешка и питања практичне политике релевантна за сектор дрвне индустрије Србије и то на основу резултата анкетног истраживања и компарацијом са референтним документима из ове области. Добијени резултати указују на то да су планови раста анкетираних предузећа дрвне индустрије за наредних пет година изразито амбициозни, а као три најважније мере и активности за које се очекује да ће довести до унапређења конкурентности дрвне индустрије анкетирана предузећа су издвојила: смањивање административних баријера и административних трошкова, унапређење правног

окружење и владавине права и унапређење система електронске управе. Високо место међу приоритетима имају и мере/активности: унапређење пословне, ИКТ, саобраћајне и комуналне инфраструктуре, подстицање развоја еколошки чистих и обновљивих производа/услуга и унапређење пореског система - обрачуна и наплате пореза, као и унапређење тржиште рада, повећање доступности консултантских услуга и подстицање иновативних активности и концепта доживотног и дуалног учења.

Добијени резултати анкетног истраживања који су саставни део докторске дисертације у великој мери су компатибилни и допуњују се са мерама датим у Стратешком оквиру са акционим планом за дрвну и индустрију намештаја у Србији, који у оквиру пројекта „Конкурентност и радна места” реализује Министарство привреде и Светка банка. У овом стратешком оквиру, препоруке за развој дрвне и индустрије намештаја у Србији груписане су у четири „пакета“ и то: мере за осигурање квалитета и стабилности у набавци дрвне сировине, мере за повећање продуктивности и конкурентности произвођача у сектору, мере за промовисање дизајна, и мере за повећање доступности и квалитета радне снаге.

Резултати истраживања у овом делу докторске дисертације значајни су јер се надовезују на резултате истраживања у претходним деловима дисертације и омогућавају давање јасног одговора на постављена хипотетичка питања. У складу са тим, потврђена је хипотеза (X2) да знања и вештине у области ИР, дизајна и маркетинга у оквиру ланца вредности дрвне индустрије позитивно утичу на унапређење конкурентности предузећа дрвне индустрије. Битно је истаћи да су ови фактори конкурентности посебно добили на значају услед глобализације, ширења тржишта и појаве нових конкурената.

Потврђена је и хипотеза (X3), да повезивање предузећа дрвне индустрије са осталим стејкохолдерима позитивно утиче на пословну и националну конкурентност предузећа дрвне индустрије Србије, мада докази нису тако јаки и јасни као у случају претходне две хипотезе. Повезивање је посебно значајно за мања предузећа, која покривају само одређени сегмент ланца вредности дрвне индустрије, док за велике привредне субјекте, који имају заокружен ланац вредности, повезивање има мањи значај.

На основу резултата истраживања, посебно у шестој глави дисертације, може се констатовати да је потврђена и хипотеза (X4) да одсуство одговарајуће секторске политике и системске помоћи државе смањује конкурентност и успорава развој предузећа дрвне индустрије у Србији. Као и код друге хипотезе (X2), и овде значајну улогу има процес глобализације и појава како нових шанси у виду нових тржишта, тако и нових опасности у облику стране конкуренције. Уколико домаћа предузећа не послују у бар приближно истим услови пословања и не буду имала помоћ државе какву имају њихови конкуренти, било да се ради о наступу на домаћем и/или страним тржиштима, домаћа предузећа дрвне индустрије веома ће тешко моћи самостално да издрже велики конкурентски притисак и обезбеде опстанак и развој пословања.

Различита истраживања, која су спроведена у докторској дисертацији, омогућила су да се добије потпунија слика и да се да објективна оцена конкурентности дрвне индустрије Србије, да се одреди стање и перспективе развоја, развијеност у односу на друге секторе у привреди и друге земље које су највећи конкуренти, да се сагледа извозни потенцијал дрвне индустрије Србије и њене конкурентске предности и слабости, као и области које треба даље развијати или унапређивати, јер само кроз сталан развој конкурентности може се обезбедити одрживи динамични раст и развој дрвне индустрије у Србији.

Да би домаћа предузећа из дрвне индустрије била способна да производе ценовно и по квалитету конкурентне производе по критеријумима глобалног тржишта принуђена су да врше сложене структурне промене у пословању. Унапређење конкурентности захтева промена фокуса ка диференцијацији производа кроз развој и увођење нових производа, који стварају већу додатну вредност и/или смањују укупне трошкове производње и развијање нових стратегија пословања (производње и пласмана производа) у циљу обезбеђивања раста одрживе конкурентске предности.

Имајући у виду чињеницу да је дрвна индустрија скуп комплементарних, али међусобно технолошки различитих делатности са различитим местом и улогама у ланцу вредности, произилази да различите активности имају и различите носиоце конкурентности. Зато се изградња дугорочне конкурентности у области дрвне индустрије не може заснивати само на експлоатацији природних ресурса, већ се све више треба заснивати на производњи технолошки сложених производа са већом додатом вредношћу, који се само у основи наслањају на дрво као базичну сировину. Зато је за домаћа предузећа од кључног значаја да развијају активности ИР, дизајнирања, маркетинга, брендирања и сл., односно, оних активности које су интензивирање знањем и креативношћу, чији су трошкови ангажовања већи, али које могу да генеришу значајно већу додатну вредност и да повећају ефекат укупног ланца вредности у оквиру дрвене индустрије.

ЛИТЕРАТУРА

1. Agencija za drvo, <http://www.agencijazadrvo.rs/o-nama>, pristupljeno 07.01.2018. godine.
2. Agencija za privredne registre, (2018), Uredba o metodologiji za razvrstavanje jedinica razvrstavanja prema klasifikaciji delatnosti („Službeni glasnik RS“, br. 54/10), <http://www.apr.gov.rs/LinkClick.aspx?fileticket=Zs7KCnunBcI%3D&tabid=64&portalid=0&mid=630>, pristupljeno 08.02.2018. godine.
3. Agencija za privredne registre, <http://pretraga2.apr.gov.rs/ObjedinjenePretrage/>, pristupljeno 02.02.2018. godine.
4. Aghion, P., Dewatripont, M., Du, L., Harrison, A., Legros, P., (2012). ‘Industrial Policy and Competition’, NBER Working Paper No. 18048.
5. Aiginger, K.; Landesmann, M., (2002), Competitive Economic Performance: The European View, WIFO Working Papers 179/2002, Vienna: Austrian Institute of Economic Research.
6. Allen, J., (2007), Third Generation Science Parks, Manchester Science Parks, Manchester, UK.
7. Amighini, A., Leone, M., Rabellotti, R. (2011), "Persistence versus Change in the International Specialization Pattern of Italy: how much does the 'Direct Effect' Matter?", in *Regional Studies* 45, pp. 381-401.
8. Andreoni, A. (2011). ‘Manufacturing Agrarian Change: agricultural production, intersectoral learning and technological capabilities’, DRUID Working Paper 11-13.
9. Andreoni, A. (2012). CIP Index EGM Report - Looking back forging ahead, Vienna: UNIDO.
10. Armstrong, C. E. and Shimizu, K. 2007. A Review of approaches to empirical research on the resource-based view of the firm. *Journal of Management* 33: 959-986. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0149206307307645>.
11. Arsić, Lj., Cvetković, K., Premović, J., (2012), Klasteri ključ konkurentnosti malih i srednjih preduzeća, Međunarodna naučna konferencija, Menadžment 2012, Mladenovac.
12. Autorski tim, (2014), Program razvoja AP Vojvodine 2014-2020, Novi Sad.
13. Balassa, B. (1965). Trade liberalisation and “revealed” comparative advantage. *The manchester school*, 33(2), 99-123.
14. Basarac, M., Vučković, V. (2012). Analiza izvozne konkurentnosti hrvatske prerađivačke industrije. *Ekonomski pregled*, 62(12), 729-751.
15. Berginc, J., Hrovatin, J., Feltrin, M., Machtig, S., Zupančić, A., Oblak, L., (2011). Analysis of cooperation between furniture industry and designers in product development process. *Drvna industrija*, 62(2):129-136.
16. Buongiorno, J., Zhu, S., Zhang, D., Turner, J. and Tomberlin D. (2003). The Global Forest Products Model: Structure, Estimation and Applications. Academic Press, USA.
17. Cantwell, J. B. (2005). ‘Innovation and Competitiveness’ in Fagerberg, J., Mowery, D.C., Nelson, R.R., eds., Oxford Handbook of Innovation, Oxford: Oxford University Press.
18. Carvalho, K., Silva, M. & Soares, N. (2009) Competitiveness of Brazilian Wood Pulp in the International Market, *CERNE*, 15 (4) 383-390.

19. Cherchye, L., Moesen, W., Rogge, N. and Van Puyenbroeck, T. (2011). 'Constructing composite indicators with imprecise data: A proposal.' *Expert Systems with Applications* 38, 10940-10949.
20. Cho, D. Moon, H. (2000) *From Adam Smith to Michael Porter: Evolution of Competitiveness Theory*. Singapore: World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.
21. Clutier, D., Schef er, M., Ghemar, K., Llaudes, M.J., Montiel, E., (2007). Study on the competitiveness, economic situation and location of production in the textiles and clothing, footwear, leather and furniture industries. Final report Vol. 1 and 2. Institut Français de la Mode, Paris.
22. Cvetanović, D. (2017). Inovacije kao faktor razvoja industrije, doktorska disertacija, Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Niš.
23. De Grauwe, P. ed. 2010. *Dimensions of Competitiveness*, Cambridge, Mass. and London, UK: MIT Press.
24. Dieter, M. & Englert, H., 2007: Competitiveness in the Global Forest Industry Sector: an Empirical Study with Special Emphasis on Germany. *European Journal of Forest Research*, 126 (3), p. 401-412.
25. Dillman, A. D. 2000. *Mail and Telephone Surveys: The Tailored Design Method*. New York: Wiley.
26. Dragičević, M., Obadić, A., (2013), Klasteri i politike razvoja klastera, Sveučilišna tiskara d.o.o, Zagreb.
27. Drayse, M., 2011: Globalization and Innovation in a Mature Industry: Furniture Manufacturing in Canada. *Regional Studies*, 45(3): 299–318.
28. EBRD, Transition Report 2016-17, United Kingdom, London.
29. ECSIP, (2014). Study on the relation between industry and services in terms of productivity and value creation, Final report, Study for the Directorate-General for Enterprise and Industry, Vienna.
30. European Commission; Europe INNOVA; PRO INNO Europe, (2008), The concept of clusters and cluster policies and their role for competitiveness and innovation, Main statistical results and lessons learned, Directorate-General for Enterprise and Industry (European Commission).
31. European Commission, (2013). European Competitiveness Report 2013, towards knowledge-driven reindustrialization, European Commission Staff Working Document no. 347.
32. European Commission. (2009). EU industrial structure 2009. - Performance and competitiveness. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
33. European Commission. (2010). Product market review 2010–11., European Economy 8, DG Economic and Financial Affairs.
34. European Commission. (2010). Science, technology and innovation in Europe, *Publications Office of the European Union*, Luxembourg.
35. European Commission. (2011). EU industrial structure 2011. - Trends and performance. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

36. European Commission. (2012). A stronger European industry for growth and economic recovery. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (COM(2012) 582 final).
37. European Commission. (2012). European Competitiveness Report 2012 - Reaping the benefits of globalisation. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
38. European Commission. (2013). EU industrial structure report 2013 - Competing in global value chains. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
39. European Commission. (2014). European Competitiveness Report 2014, Helping Firms Grow, A Europe 2020 Initiative, Commission Staff Working Document SWD(2014)277 final. Available online at: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/europeancompetitiveness>.
40. European Commission. (2013). European Competitiveness Report 2013 – Towards knowledge-driven reindustrialisation. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
41. Fagerberg, J. (2002). Technology, Growth and Competitiveness, Cheltenham, UK and Northampton, USA: Edward Elgar.
42. Feenstra, R., Hamilton, G. (2005), Emergent Economies, Divergent Paths: Economic Organization and International Trade in South Korea and Taiwan. New York, Cambridge University Press.
43. Filó, C., (2007). ‘Territorial Competitiveness and the Human Factors.’ Presented at the International Conference of Territorial Intelligence, Huelva 2007 (CAENTI) <http://www.territorial-intelligence.eu>.
44. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). 2006. The Role of Emerging Countries in the Paper and Forest Products World Markets: China, India, Russia. FAO Advisory Committee of Paper and Wood Products. Forth-Seventh Session. Rome, Italy. Available online at: <http://www.fao.org/docrep/009/j8386e/j8386e07.htm>.
45. Forfás, http://www.forfas.ie/ncc/reports/ncc_annual_04.index.html, pristupljeno 12. Decembra 2015. godine
46. Garelli, S. (2004.). „*Competitiveness of Nations: The Fundamentals*“. in: *IMD World Competitiveness Yearbook, Lausanne, Switzerland, str. 730-74.*
47. Gligorijević, Ž., Bošković, G., (2007), Mehanizam unapređenja konkurentnosti industrije, Ekonomski fakultet Niš.
48. Gligorijević, Ž., Kostadinović, I., (2012), Industrijski klasteri: važna poluga mehanizma za unapređenje konkurentnosti industrije, Nauka+praksa br. 15, GAF, Niš.
49. Gorynia, M., Jankowska, B., Owczarzak, R., (2007). Clusters – an attempt to respond to the globalisation challenge? The case of furniture cluster in Wielkopolska. *The Poznań University of Economics Review*, 7(2): 5-28.
50. Grauwe, P., (2010), *Dimensions of Competitiveness*, The MIT Press, <http://mitpress.mit.edu>.
51. Gries, T., Hentschel, C., (1994). Internationale Wettbewerbsfähigkeit - was ist das?, in: Wirtschaftsdienst, Heft 8, Hamburg.

52. Grubel, Herbert G. and Peter J. Lloyd, (1971), The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade, *Economic Record* 47 (120), 494-517.
53. Grupa autora, (2006). „Konkurentnost privrede Srbije“, Jefferson Institute, Beograd.
54. Han, X., Wen, Y., Kant, S., 2009. The global competitiveness of the Chinese wooden furniture industry. *Forest Policy and Economics*, 11 (8): 561-569.
55. Haraguchi, N., Rezonja, G. (2010). In Search of General Patterns of Manufacturing Development; *UNIDO Working Paper*, UNIDO, Vienna.
56. Hempfling, C., Danicic, R., Majstorovic, M., and Savic, B. (2016). *Serbia competitiveness assessment & political economy analysis*, United States Agency for International Development.
57. Hetemäki, L. and Hänninen, R. (2009). Outlook for Finland's Forest Industry Production and Wood Consumption for 2015 and 2020. *Metla Working Papers No. 122*, 2013.
58. Hidalgo, C.A., Klinger, B., Barabási, A.-L., Hausmann, R. (2007). 'The product space conditions the development of nations', *Science*, 317, 482–487.
59. Hinloopen, J., and C. van Marrewijk (2001), On the empirical distribution of the Balassa index, *Weltwirtschaftliches Archiv / Review of World Economics* 137 (1): 1-35.
60. Horvat, Đ., Kovačević, V., (2004). *Clusteri - put do konkurentnosti*, Zagreb: CERA PROM.
61. IMD, (2003). *World Competitiveness Yearbook 2003*, International Institute for Management Development – <http://www01.imd.ch/wcy/fundamentals/>.
62. IMD, (2003). *World Competitiveness Yearbook, 2003*, Institute for Management Development, Lausanne, p. 1.
63. Kaplinsky, R., Readman, J., Memedovic, O., (2008), Upgrading strategies in global furniture value chains, *Research and Statistics Branch Working Paper 09/2008*, UNIDO, Vien.
64. Kersan-Škabić, I., (2014). Croatian wood industry – clusters, competitiveness and perspectives of development in the framework of european union membership, *Poslovna izvrsnost Zagreb*, viii, 2.
65. Kies, U., Mrosek, T., Schulte, A., (2007). Spatial analysis of regional industrial clusters in the German forest sector. *International Forestry Review*, 11(1):38-51.
66. Klodt, H. (1993) 'Europäische Industriepolitik nach Maastricht', *Weltwirtschaftliches Archiv*. 263 ff.
67. Kostadinović, I. (2016), *Poslovna infrastruktura kao instrument nove industrijske politike Republike Srbije*, doktorska disertacija, Ekonomski fakultetu Nišu.
68. Kovačić, A. (2005). "Competitiveness as a Source of Development", Insitute for Economic Research, Ljubljana, working paper no. 28.
69. Krugman, P. R. (1994). 'Competitiveness: A dangerous obsession', *Foreign Affairs*, 73(2), 28-44.
70. Krugman, P., (1996). Making sense of the competitiveness debate. *Oxford Review of Economic Policy* 12(3), pp. 17-25.
71. Lall, S. (2001). *Competitiveness, Technology and Skills*, Cheltenham, UK and Northampton, USA: Edward Elgar.

72. Lenardić, M., (2003). Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske 2002, Nacionalno vijeće za konkurentnost Zagreb.
73. Lenardić, M., (2007). Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske 2006, Nacionalno vijeće za konkurentnost Zagreb.
74. Lenardić, M., (2009). Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske 2008, Nacionalno vijeće za konkurentnost Zagreb, Institut za međunarodne odnose Zagreb.
75. Lewis-Beck, M. S.; Bryman, A.; Liao, T.F., (2004). The Sage Encyclopedia of Social Science Research Methods. Vol. 1. Sage Publications, Inc., Thousand Oaks, California.
76. Lin, R. J., Chen, R. H., Chiu, K. K. S. (2010). Customer relationship management and innovation capability: An empirical study. *Industrial Management & Data Systems*, 110(1), 111 –133.
77. Lovrinčević, Ž, Mikulić, D, Rajh, E. (2008). „Usporedba metodologija mjerenja nacionalnog gospodarstva i položaj Hrvatske“, Ekonomski pregled
78. Mäkelä, T. (2009) The Russian Forest Industry: A Case Of Competitiveness And Export Taxes [pub.lib.aalto.fi /fi /ethesis/pdf/12057/hse_ethesis_12057.pdf](http://pub.lib.aalto.fi/fi/ethesis/pdf/12057/hse_ethesis_12057.pdf) (7.7.2017).
79. Maksimović, Lj., Mičić, V., (2014), Poslovni klasteri kao način za podsticanje ekonomske delatnosti – primeri u lokalnoj privredi grada Kragujevca, Stanje i perspektive ekonomskog razvoja grada Kragujevca.
80. Martin, R., Sunley, P., (2006). “Path dependence and regional economic evolution”, *Journal of Economic Geography*, 6(4), pp. (395-437).
81. Melišek, I. (2012). Meranie a hodnotenie makroekonomických výsledkov zahraničného obchodu. *Ekonomické rozhlady*, 41(4), 439-451.
82. Michaely, M. (1962). Multilateral balancing in international trade. *The American Economic Review*, 52(4), 685-702.
83. Mijačić, D., (2011). Analiza stanja poslovne infrastrukture u Republici Srbiji, Beograd
84. Milićević, S., Nikolić, M., Cvetanović, S., (2017). The competitiveness of wood processing industry in the Republic of Serbia during the period 1995-2015, *Industrija*, 45 (3), pp.131-150.
85. Ministarstvo finansija, (2012). Izveštaj o razvoju Srbije za 2011., Ministarstvo finansija R.Srbije.
86. Ministarstvo odbrane, (2018). Zakon o inovacionoj delatnosti, Službeni glasnik R. Srbije, br. 110/2005, 18/2010, 55/2013, http://www.va.mod.gov.rs/documents/dokumenti%20i%20propisi/zakon_o_inovacionoj_delatnosti.pdf (pristupljeno 21.01.2018. godine).
87. Ministarstvo privrede (2017). Pregled aktuelnog stanja sa SWOT analizom za drvnu i industriju nameštaja u Srbiji, Vlada Republike Srbije, projekat „Konkurentnost i radna mesta”
88. Ministarstvo privrede i Privredna komora Srbije (2014). *Dijalog države, privrede i struke*, Privredna komora Srbije.
89. Ministarstvo privrede, (2017). Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu za 2016. godinu, Beograd, <http://www.privreda.gov.rs>.

90. Ministarstvo regionalnog razvoja i lokalne samouprave Republike Srbije, (2012). *Izveštaj o razvoju Srbije 2011*, Beograd.
91. Ministarstvo životne sredine, rudarstva i prostornog planiranja, (2011). *Prostorni plan Republike Srbije 2010-2020. godine*, Beograd.
92. Mitrović, V., Mitrović, I. (2015). Razvoj klastera i unapređenje konkurentnosti privrede u Srbiji. *Ekonomika*, 61(2), 169-177.
93. Motik, D.; Paluš, H.; Šegotić, K., (2002). Stanje konkurentnog okruženja u području proizvodnje namještaja u Hrvatskoj. *Drvena industrija*, 53(3): 159-164.
94. Narodna banka Srbije, https://www.nbs.rs/internet/cirilica/18/18_3/18_3_2/index.html, pristupljeno: 21. 02. 2018. godine.
95. Narodna banka Srbije, Kamatne stope banaka na kredite odobrene stanovništvu i nefinansijskom sektoru, po vrsti, ročnosti i namenama – stanja po postojećim poslovima, <https://www.nbs.rs/>, pristupljeno: 21. 02. 2018. godine.
96. Narodna banka Srbije, Osnovni makroekonomski pokazatelji i Zaposlenost i zarade, <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html>, pristupljeno: 24. 02. 2018. godine.
97. Narodna banka Srbije, Pokazatelji eksterne pozicije Srbije, <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html#eoi>, pristupljeno: 21. 02. 2018. godine.
98. Nikolić, M., Stošković, M., Cvetanović, D., (2017). Neki indikatori izgradnje društva znanja baziranog na ekonomiji znanja Republike Srbije i izabраних zemalja, *Anali ekonomskog fakulteta u Subotici*, 53(37), 27-42.
99. O'Mahony, M. and van Ark, B., (2003). EU productivity and competitiveness: An industry perspective. Can Europe resume the catching-up process?, European Commission, Enterprise publications.
100. O'Sullivan, E. (2011). 'A review of international approaches to manufacturing research', Report commissioned by the EPSRC, Institute for Manufacturing, University of Cambridge.
101. Oblak, L., Glavonjić, B., (2014). A Model for the Evaluation of Radio Advertisements for the sale of Timber Products. *Drvena industrija*, 65 (4): 303-308.
102. Osses, T.; Kies, U.; Schulte, A., (2013). Regional shifts of employment growth in the European wood-based panel and furniture industries. *International Forestry Review*, 15(1): 82-97.
103. Ouarta, R. (2000). *Konkurenčna sposobnost slovenske ekonomike a jej štruktúrno-adptáčné súvislosti*. Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomike SAV.
104. Paluš, H., Parobek, J., Liker, B. (2015). Trade Performance and Competitiveness of the Slovak Wood Processing Industry within the Visegrad Group Countries, *Drvena industrija* 66 (3) 195-203.
105. Paragraf, (2017). Uredba o klasifikaciji delatnosti („Službeni glasnik RS“, br. 54/10), https://www.paragraf.rs/propisi/uredba_o_klasifikaciji_delatnosti.html, preuzeto: 06.12. 2017. godine.
106. Paragraf, (2018). Zakon o klasifikaciji delatnosti („Službeni glasnik RS“, br. 104/09), https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_klasifikaciji_delatnosti.html, pristupljeno: 03.02. 2018. godine.

107. Pirc, A.; Motik, D.; Moro, M.; Posavec, S.; Kopljar, A., (2010). Analiza pokazatelja stanja na tržištu drvnih proizvoda Republike Hrvatske. *Drvena industrija*, 61(4):229-238.
108. PKS, CEVES (2017). Analiza performansi i lanca vrednosti sektora drveta i nameštaja sa fokusom na nameštaj od drveta, Privredna Komora Srbije, Centar za visoke ekonomske studije, Beograd
109. Pokrajac, S., Nikolić, M., Filipović, M., Josipović, S., & Vasić, M. (2016). Industrial competitiveness as a basis of Serbian reindustrialization. *Journal of Applied Engineering Science*, 14 (2), 248-259.
110. Pokrajinski sekretarijat za regionalni razvoj, međuregionalnu saradnju i lokalnu samoupravu, http://www.region.vojvodina.gov.rs/upload/Program_razvoja_AP_Vojvodine_2014_2020_3891.pdf.
111. Porter, M. (1998), *On Competition*, Boston: Harvard Business Review Press.
112. Porter, M. (2009). "Competitiveness for the Third Millennium: Implications for Croatia", www.isc.hbc.edu.
113. Porter, M. E., (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, London, Macmillan.
114. Porter, M., (1998). "Competitive Strategy – Techniques for Analyzing Industries and Competitors", The Free Press.
115. Porter, M., (1998). Clusters and the new economics of competition. *Harvard Business Review*, 76: 77 - 91.
116. Porter, M., (2007). "Competitiveness: Implications for Central Europe and the Czech Republic", www.isc.hbc.edu.
117. Porter, M., (2008). *O konkurenciji*, FEFA, Beograd.
118. Porter, M., E., (2007). *Konkurentna prednost – osvarivanje i očuvanje vrhunskih poslovnih rezultata*, ASEE Books, Novi Sad, str. 22-30, p. 22-30.
119. Privredna komora Beograda, (2012). *Značaj poslovnih inkubatora, klastera, industrijskih zona i parkova za razvoj doma će privrede*, okrugli sto, Privredne komore Beograda, Nacionalna agencije za regionalni razvoj (NARR), Institut za teritorijalni ekonomski razvoj (InTER) i Udruženja "Klub prvih žena".
120. Radosavljević, G. Ilić, A. (2008). „Energetska efikasnost u Srbiji: veliko zaostajanje za razvijenim zemljama“, Fond za razvoj ekonomske nauke, *Kvartalni monitor* br. 13.
121. Rametsteiner, E., Weiss, G., (2006). Innovation and innovation policy in forestry: Linking innovation process with systems models. *Forest Policy and Economics* 8: 691-703.
122. Ratnasingam, J.; Ioras, F., (2003). The sustainability of the Asian wooden furniture industry. *Holz als Roh- und Werkstoff*, 61(3): 233–237.
123. Reinert, E. (1995). 'Competitiveness and its predecessors – a 500 year cross-national perspective', *Structural Change and Economic Dynamics*, 6, 23-42.
124. Reinstaller, A. et al.(2012). *The development of productive structures of EU Member States and their international competitiveness*, commissioned by the European Commission's Directorate-General for Enterprise and Industry.
125. Reinstaller, A., Hölzl, W., Kutsam, J., and Schmid, C., (2012). 'The development of productive structures of EU Member States and their international competitiveness', Report

- prepared under Specific Contract No SI2-614099 implementing the Framework Contract ENTR/2009/033 for the European Commission, DG Enterprise and Industry.
126. Republički zavod za statistiku, [http://webrzs.stat.gov.rs /WebSite/Public/ReportResultView.aspx?](http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/ReportResultView.aspx?), pristupljeno 28.02.2018. godine.
  127. Republički zavod za statistiku, <http://www.stat.gov.rs/oblasti/strukturne-poslovnestatistike/>, pristupljeno 22.02.2018. godine.
  128. Rodríguez-Pose, A., Crescenzi, R. (2008). Mountains in a flat world: Why proximity still matters for the location of economic activity. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 1 (3), 371 –388.
  129. Rodrik, D. (2000). "Development Strategies for the Next Century", Harvard University.
  130. Rodrik, D. (2008). 'Normalising Industrial Policy', Commission on Growth and Development Working paper 3.
  131. RSJP, (2016). Izveštaj o konkurentnosti i privrednom razvoju Republike Srbije, Beograd.
  132. Rybakovas, E. (2009). Competitiveness of Lithuanian manufacturing industry, *Economics and management*.
  133. Salo, A., Gustafsson, T., Mild, P., (2004). Prospective evaluation of a cluster program for Finnish forestry and forest industries. *International Transactions in Operational research*, 11(2):139-154.
  134. Schwab, K., (2016). The Global Competitiveness Report 2016–2017, World Economic Forum, Geneva.
  135. Schwab, K., (2017). The Global Competitiveness Report 2017–2018, World Economic Forum, Geneva.
  136. Schwab, K., Sala-I-Martin, X., (2012). *The Global Competitiveness Report 2012-2013*. (K Schwab, Ed.). World Economic Forum.
  137. Siggel, E. (2006). International competitiveness and comparative advantage: A survey and a proposal for measurement. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 6(2), 137-159.
  138. Siggel, E., (2007). *International Competitiveness and Comparative Advantage: A Survey and a Proposal for Measurement*, CESifo Institute, German, p. 2-5.
  139. Slater, S. F., Narver, J. C. (1995). Market orientation and the learning organization. *Journal of Marketing*, 63–74.
  140. Službeni glasnik RS, br. 110/2005 i 18/2010, Zakon o inovacionoj delatnosti, član 23, str. 8. http://www.va.mod.gov.rs/documents/dokumenti%20i%20propisi/zakon_o_inovacionoj_delatnosti.pdf.
  141. Sood, A., Tellis, G. J. (2005). Technological evolution and radical innovation. *Journal of Marketing*, 69(3), 152 –168.
  142. Srivastava, R. K., Fahey, L., Christensen, H. K. (2001). The resource-based view and marketing: The role of market-based assets in gaining competitive advantage. *Journal of Management*, 27(6), 777 –802.

143. Stimson, R., Stough, R., Brian, R., (2006). *Regional Economic Development – Analysis and Planning Strategy*, New York.
144. Stošković, M., Nikolić, M. i Đukić, G. (2012). Poslovna infrastruktura kao faktor razvoja i konkurentnosti malih i srednjih preduzeća. *Ekonomski vidici*, 17(2), 283-293.
145. Sujová, A., Hlaváčková, P. & Marcinekova, K. (2015) Evaluating the Competitiveness of Wood Processing Industry, *Drvna industrija*, 66 (4) 281-288.
146. Svetska banka, World Development Indicators: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators#>, pristupljeno: 22. 02. 2018. godine.
147. Timmer, M.P., Los, B., Stehrer, R., de Vries, G.J. (2013). 'Fragmentation, incomes, and jobs: an analysis of European competitiveness', *Economic Policy*, 11(4), 613–661.
148. Toming, K. (2011). The impact of integration with the European Union on the international competitiveness of the food processing industry in Estonia. Dissertation, Estonia: Tartu University Press.
149. Udruženje klaster drvoprerađivača, <https://portal.klasterdp.rs/o-nama>, pristupljeno: 04. 02. 2018. godine.
150. UNCTADstat (2018). Merchandise trade matrix – detailed products, exports in thousands of dollars, annual, 1995-2015, raspoloživo na: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=24738>, bazi pristupljeno: 03.11.2017. godine.
151. UNIDO, (2013). The Industrial Competitiveness of Nations, Looking back, forging ahead, *Competitive Industrial Performance Report 2012/2013*, Vienna, p vi.
152. UNIDO, www.unido.org.
153. Upadhyaya, S. (2013). Country grouping in UNIDO statistics, *Development policy, statistics and research branch, Working paper 1/2013*, Statistics Unit UNIDO, Vienna.
154. Upadhyaya, S., Kepplinger, D., (2014), How Industrial Development Matters to the Well-being of the Population, UNIDO Working Paper.
155. USAID, (2016), Nacionalnom akcionom planu podrške izvozu proizvoda sa viskom dodatkom vrednošću drvne industrije Srbije, USAID, UNOPS i evropski progres, Beograd.
156. Vasić, M., (2015), Priručnik za osnivanje i razvoj poslovnih inkubatora, Nacionalna agencija za regionalni razvoj, Beograd.
157. Viitamo, E., (2003). Knowledge-intensive services and competitiveness of the forest cluster: Case Finland, ETLA Discussion Papers, The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), No. 845.
158. Viitamo, E., Bilas, O., (2002). Competitiveness of the Forest Sector in the EU Candidate Countries Cluster Analysis. International Institute for Applied Systems Analysis, Interim Report IR-02-012.
159. Vlada Republike Srbije, (2011). Strategija i politika razvoja industrije Republike Srbije.
160. Vujović, D. (2005). „Konkurentnost nacionalne privrede: neka empirijska i teorijska pitanja merenja institucionalne konkurentnosti“, Ministarstvo finansija, časopis „Finansije“ broj 1-6/2005.
161. WEF, (2014), The Future of Manufacturing: Driving Capabilities, Enabling Investments, Global Agenda Council on the Future of Manufacturing, World Economic Forum, 2014.

162. World Bank, (2018). Doing Business 2018, Reforming to Create Jobs, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington DC.
163. Yang, H., Ji, C., Nie, N., Hong, Y., (2012). China's wood furniture manufacturing industry: industrial cluster and export competitiveness. MPRA Paper No. 44282.
164. Žuvela, I., (1993), Znanstveno-tehnološki parkovi – pokretač regionalnog razvoja, Zbornik radova, Ekonomski fakultet, Rijeka.

ПРИЛОГ БРОЈ 1.

УПИТНИК АНКЕТНОГ ИСТРАЖИВАЊА

**Univerzitet Metropolitan
Fakultet za menadžment
Beograd**

Anketno istraživanje: KONKURENTNOST DRVNE INDUSTRIJE SRBIJE

UVOD

Ispitivanje je podeljeno u 6 oblasti i ima za cilj da oceni sadašnji nivo i mogućnosti za unapređenje konkurentnosti drvne industrije Srbije. Za popunjavanje upitnika potrebno je oko 20 minuta. Većina pitanja javlja se u sledećem formatu:

nepovoljni	povoljni
nizak	visok
malo	mного
nimalo	u velikoj meri
Ne slažem se	slažem se
Ne uopšte	da značajno

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Zaokruživanje broja 1: znači da se slažete **u potpunosti** sa levom stranom skale.

Zaokruživanje broja 6: znači da se slažete **u potpunosti** sa desnom stranom skale.

Zaokruživanje broja 2: znači da se **uglavnom** slažete sa levom stranom skale.

Zaokruživanje broja 3: znači da se **donekle** slažete sa desnom stranom skale.

Zaokruživanje broja 4: znači da se **donekle** slažete sa desnom stranom skale.

Zaokruživanje broja 5: znači da se **uglavnom** slažete sa desnom stranom skale.

Molimo vas da zaokružite (obojite ili na drugi vidljiv način obeležite) samo jedan broj za svako pitanje.

Rezultati ispitivanja su poverljivi, neće biti prezentovani pojedinačno, već samo kao agregirani (zbirni).
odgovori. Rezultati (odgovori) ne mogu se koristiti u druge svrhe osim za istraživanje konkurentnosti
drvne industrije Srbije.

Osnovni podaci o preduzeću koje je predmet ispitivanja:

Naziv preduzeća			
Matični broj preduzeća			
Glavna delatnost			
Vlasnička struktura	Domaće	Mešovito	Strano
Pretežna tržišna orijentisanost	Domaće		Strano
Broj zaposlenih u 2016. godini			

AKTIVNOSTI ISTRAŽIVANJA I RAZVOJA, PRIMENA INOVACIJA I UVODENJE NOVIH TEHNOLOGIJA

	nepovoljni				povoljni	
	1	2	3	4	5	6
1. Uslovi (okruženje) za sprovođenje aktivnosti IR i inovacije u Srbiji su:						
2. Da li zakonski okvir (npr. zaštita prava intelektualne svojine, standardizacija, sertifikacija itd.) podržava inovativne aktivnosti i tehnološki razvoj:	1	2	3	4	5	6
3. Da li je infrastruktura za IR i inovativne aktivnosti (biznis inkubatori, tehnološki centri i parkovi, centri za transfer tehnologije, biznis anđeli, fondovi rizičnog kapitala, itd.) u dovoljnoj meri razvijena:	1	2	3	4	5	6
4. Da li postoje specijalizovani naučni i istraživački kapaciteti za vršenje IR aktivnosti (naučne laboratorije, univerziteti, istraživačke ustanove):	1	2	3	4	5	6
5. Da li su Vaše istraživačke aktivnosti vođene mogućnostima tržišta (zahtevima kooperanata i finalnih potrošača):	1	2	3	4	5	6
6. Da li Vaši dobavljači i drugi poslovni partneri mogu da isprate i podrže Vašu inovativnu aktivnost:	1	2	3	4	5	6
7. Da li Vaše preduzeće sprovodi odgovarajuće IR i inovativne aktivnosti:	1	2	3	4	5	6
8. Da li Vaše preduzeće raspolaže odgovarajućim brojem i strukturom istraživača za sprovođenje IR i inovativne aktivnosti:	1	2	3	4	5	6
9. Da li Vaše preduzeće saraduje sa odgovarajućim univerzitetima i naučnim/istraživačkim institutima u IR i inovativnim aktivnostima:	1	2	3	4	5	6
10. Da li država svojim merama (porezi, subvencije, programi mobilnosti istraživača) ohrabruje i podstiče Vaša ulaganja u IR i inovativne aktivnosti:	1	2	3	4	5	6
11. Da li je Vaše preduzeće usvojilo nove napredne tehnologije u poslednje tri godine:	1	2	3	4	5	6

II KONKURENTNOST I STRATEGIJA PREDUZEĆA DRVNE INDUSTRIJE

12. Koliko se konkurentnost Vašeg preduzeća zasniva na:	ne slažem se				slažem se	
	1	2	3	4	5	6
a) Cenovnoj i/ili troškovnoj prednosti	1	2	3	4	5	6
b) Veštinama marketinga i promocije	1	2	3	4	5	6
c) Prilagođavanju potrebama tržišta (potrošačima)	1	2	3	4	5	6
d) Izgrađenoj reputaciji (snazi brenda)	1	2	3	4	5	6
e) Dizajnu proizvoda	1	2	3	4	5	6
f) Kvalitet proizvoda	1	2	3	4	5	6
g) Specijalizovanoj stručnosti ili proizvodu	1	2	3	4	5	6
h) Diverzifikacija proizvoda (širini proizvodnog programa)	1	2	3	4	5	6
i) Modernoj tehnologiji	1	2	3	4	5	6
j) Poznavanju stranih tržišta	1	2	3	4	5	6

	Nizak				visok	
	1	2	3	4	5	6
13. Nivo konkurencije na glavnim tržištima Vašeg preduzeća je:	1	2	3	4	5	6
14. Broj konkurenata u delatnosti u kojoj posluje Vaše preduzeće je:	1	2	3	4	5	6
15. Opasnost od zamene (supstitucije) sličnim proizvodom ili uslugom je:	1	2	3	4	5	6
16. Tražnja za proizvodima u oblasti drvne industrije je:	1	2	3	4	5	6
17. Vasa mogućnost pregovaranja sa vašim glavnim klijentima je:	1	2	3	4	5	6
18. Način i veštine upravljanja (menadžmenta) u Vašem preduzeću se mogu uporediti sa međunarodnim:	1	2	3	4	5	6
19. Koliko bi Vaše kupce koštalo da Vas promene kao dobavljača:	1	2	3	4	5	6

20. Prosečna veličina (prema broju zaposlenih) Vaših glavnih konkurenata je:	Mikro (0-9)	Malo (10-49)	Srednje (50-249)	Veliko (250+)

21. Koja su glavna tržišta Vašeg preduzeća (podaci za 2016. godine): Učešće (u %)

a) Domaće (Republika Srbija)	
b) Susjedne zemlje (bez članica EU)	
c) Zemlje EU	
d) Ostale zemlje	

III FINANSIRANJE I POVEZIVANJE

a) bankarskim kreditima	1	2	3	4	5	6
b) početnom kapitalu (start up sredstvima)	1	2	3	4	5	6
b) rizičnom (investicionom) kapitalu	1	2	3	4	5	6
v) servisima e-uprave, e-bankarstva, e-trgovine	1	2	3	4	5	6
g) poslovnim lokacijama koje podržavaju poslovanje (poslovne/industrijske zone, biznis inkubatori, tehnološki parkovi)	1	2	3	4	5	6

22. Da li Vaše preduzeće ima adekvatan pristup:

ni malo u velikoj meri

23. Odakle su Vaši glavni dobavljači (podaci za 2016. godinu): Učešće (u %)

a) Domaći (Republika Srbija)	
b) Susjedne zemlje (bez članica EU)	
c) Zemlje EU	
d) Ostale zemlje	

24. Glavne prednosti domaćih (iz Srbije) dobavljača su? ne slažem se slažem se

a) Kvalitet	1	2	3	4	5	6
b) Cena	1	2	3	4	5	6
c) Asortiman proizvoda	1	2	3	4	5	6
d) Rokovi isporuke	1	2	3	4	5	6
e) Profesionalan stav	1	2	3	4	5	6

25. Koliko bi Vas koštala promena dobavljača materijala, proizvoda i poluproizvoda:	malo			mnogo		
	1	2	3	4	5	6
26. Vaša moć pregovaranja sa Vašim glavnim dobavljačima je:	1	2	3	4	5	6

27. Intenzitet saradnje (povezivanja) Vašeg preduzeća sa dobavljačima u sledećim oblastima je: nizak visok

a) Razmena informacija	1	2	3	4	5	6
b) Stručno znanje	1	2	3	4	5	6
c) Obuka	1	2	3	4	5	6
c) Zajednički razvoj proizvoda/usluga	1	2	3	4	5	6

28. Intenzitet saradnje (povezivanja) Vašeg preduzeća sa konkurentima u sledećim oblastima je:

	nizak			visok		
a) Razmena informacija	1	2	3	4	5	6
b) Stručno znanje	1	2	3	4	5	6
c) Zajednička kupovina inputa (sirovina i repromaterijala)	1	2	3	4	5	6
d) Zajednički nastup na tržištima	1	2	3	4	5	6
e) Zajednički razvoj novih proizvoda/usluga	1	2	3	4	5	6

29. Intenzitet saradnje (povezivanja) Vašeg preduzeća sa klijentima (potrošačima) u sledećim oblastima je:

	nizak			visok		
a) Razmena informacija	1	2	3	4	5	6
b) Stručno znanje	1	2	3	4	5	6
c) Obuka	1	2	3	4	5	6
d) Zajednički razvoj proizvoda/usluga	1	2	3	4	5	6

IV ZAPOSLENOST, LJUDSKI RESURSI, GLOBALIZACIJA I PROŠIRENJE EU

	malo			mnogo		
30. Da li je privlačenje, zapošljavanje i zadržavanje talenata prioritet za Vaše preduzeće:	1	2	3	4	5	6
31. Međunarodno iskustvo viših menadžera u Vašem preduzeću je:	1	2	3	4	5	6
32. Obuka zaposlenih u Vašem preduzeću je visoko na listi prioriteta:	1	2	3	4	5	6
33. Da li Vaše preduzeće obezbeđuje stipendije:	1	2	3	4	5	6
34. Vaše zadovoljstvo kvalitetom diplomiranih đaka/studenata:	1	2	3	4	5	6
35. Da li je Vaše preduzeće unapredilo svoju konkurentnost na međunarodnom/regionalnom tržištu proteklih godina:	1	2	3	4	5	6
36. Da li Vaše preduzeće poseduje odgovarajuću stručnost/veštine da bude konkurentno na međunarodnom/regionalnom tržištu:	1	2	3	4	5	6
37. Da li očekuje da će Vaše preduzeće da poveća svoju konkurentnost na međunarodnom/regionalnom tržištu u narednih pet godina:	1	2	3	4	5	6
38. Da li je Vaše preduzeće povećalo saradnju sa preduzećima iz EU tokom procesa približavanja Srbije EU:	1	2	3	4	5	6
39. Da li SDI u Srbiji predstavljaju važan izvor konkurentnosti drvne industrije/privrede:	1	2	3	4	5	6
40. Da li SDI u Srbiji predstavljaju važan izvor tehnološkog napretka drvne industrije/privrede:	1	2	3	4	5	6
41. Da li očekujete da će se SDI u oblasti drvne industrije povećati u narednih pet godina?	1	2	3	4	5	6
42. Da li očekujete da dolazak novih distributera (npr. otvaranje IKEA centra u Beogradu) može da poboljša plasman Vaše robe na tržištu?	1	2	3	4	5	6

V Strateška i pitanja praktične politike relevantna za sektor drvne industrije Srbije

43. Da li Vaše preduzeće planira da proširi svoje aktivnosti u narednih pet godina(u pogledu prodaje ili zapošljavanja)?	ne uopšte			da značajno		
	1	2	3	4	5	6

44. Nova industrijska politika Srbije trebalo bi da obuhvati sledeće mere i aktivnosti kako bi se povećala konkurentnost drvne industrije:

	slažem se			ne slažem se		
	1	2	3	4	5	6
a) Unapređenje sistema srednjeg stručnog obrazovanja kroz uvođenje koncepta dualnog obrazovanja:						
b) Reformisati sistem visokog (univerzitetskog) obrazovanja i istraživačkih ustanova u pravcu bližeg povezivanja sa privredom:						
c) Internacionalizacija visokog obrazovanja i IR (mobilnost studenata, profesora, istraživača):						
d) Povećati budžetska sredstava za srednje i visoko obrazovanje i IR:						
e) Podsticanje inovativnih aktivnosti i doživotnog učenja u okviru preduzeća i privrede u celini:						
f) Podsticanje razvoja ekološki čistih i obnovljivih proizvoda/usluga:						
g) Podsticanje razvoja novih (start up) preduzeća i MSP:						
h) Uspostavljanje strateške saradnje i partnerstava preduzeća i istraživačkih institucija u zemlji i inostranstvu:						
i) Unapređenje saradnje unutar regionalnih i međunarodnih mreža i klastera:						
j) Unapređenje finansijskog sistema (zajmovi, kapital za nova ulaganja...):						
k) Unapređenje poreskog sistema (obračuna i naplate poreza):						
l) Unapređenje tržište rada:						
m) Unapređenje poslovne, informaciono-komunikacione, saobraćajne i komunalne infrastrukture:						
n) Unapređenje pravnog okruženje i vladavine prava:						
o) Smanjivanje administrativnih barijera i administrativnih troškova:						
p) Unapređenje sistema elektronske uprave:						
q) Povećanje dostupnosti konsultantskih usluga (npr. kroz subvencije putem vaučera):						
r) Olakšavanje i povećavanje mogućnosti za umrežavanje, klastering:						
s) Ostalo:						

VI SWOT ANALIZA (ANALIZA PREDNOSTI, SLABOSTI, PRILIKE, PRETNJE) VAŠEG PREDUZEĆA/DRVNE INDUSTRIJE SRBIJE

45. Glavne (konkurentne) snage Vašeg preduzeća/sektora drvne industrije (označite od 1 do 10 prema značaju-što je ocena bliže 1 značaj je veći, što je ocena bliža 10 značaj je manji)

a) Proizvod	
b) Poslovni ugled	
c) Ljudski resursi	
d) Tehnološka opremljenost (mašine, oprema, tehnologije)	
e) Tržište-potrošači	
f) Karakteristike preduzeća	
g) Niske cene	
h) Tržište - dobavljači	
i) Procesi/procedure	
j) Poslovno okruženje (institucionalna infrastruktura, poslovna klima i sl.)	

46. Glavne (konkurentne) slabosti Vašeg preduzeća/sektora drvne industrije (označite od 1 do 10 prema značaju-što je ocena bliže 1 značaj je veći, što je ocena bliža 10 značaj je manji)

a) Poslovno okruženje (institucionalna infrastruktura, poslovna klima i sl.)	
b) Procesi/procedure	
c) Tržište- dobavljači	
d) Niske cene	
e) Tržište-potrošači	
f) Tehnološka opremljenost (mašine, oprema, tehnologije)	
g) Ljudski resursi	
h) Karakteristike preduzeća	
i) Proizvod	
j) Poslovni ugled	

47. Glavne mogućnosti Vašeg preduzeća/sektora drvne industrije (označite od 1 do 10 prema značaju-što je ocena bliže 1 značaj je veći, što je ocena bliža 10 značaj je manji)

a) Proizvod	
b) Poslovni ugled	
c) Ljudski resursi	
d) Tehnološka opremljenost (mašine, oprema, tehnologije)	
e) Tržište-potrošači	
f) Karakteristike preduzeća	
g) Niske cene	
h) Tržište - dobavljači	
i) Procesi/procedure	
j) Poslovno okruženje (institucionalna infrastruktura, poslovna klima i sl.)	

48. Glavne pretnje Vašem preduzeću/sektoru drvne industrije (označite od 1 do 10 prema značaju-što je ocena bliže 1 značaj je veći, što je ocena bliža 10 značaj je manji)

a) Poslovno okruženje (institucionalna infrastruktura, poslovna klima i sl.)	
b) Procesi/procedure	
c) Tržište- dobavljači	
d) Niske cene	
e) Tržište-potrošači	
f) Tehnološka opremljenost (mašine, oprema, tehnologije)	
g) Ljudski resursi	
h) Karakteristike preduzeća	
i) Proizvod	
j) Poslovni ugled	

ПРИЛОГ БРОЈ 2.

**ФИНАНСИЈСКЕ ПЕРФОРМАНСЕ 12 ПРЕДУЗЕЋА
ДРВНЕ ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ**

VELIČINA PREDUZEĆA	MALA PREDUZEĆA				SREDNJA PREDUZEĆA				VELIKA PRDUZEĆA			
NAZIV PREDUZEĆA KATEGORIJA	ZIP UNIVERZAL UŽICE	OLIOGI ČAČAK	TRI JELE KRALJEVO	MILUTINOVIĆ IVANJICA	ŠPIK IVERICA IVANJICA	JELA JAGODINA	NOVI DRVNI KOMBINAT SR. MITROVICA	VISA-PROM KANJIZA	AMBALA- ŽERKA BEOGRAD	DIVA DIVANI VRANJSKA BANJA	MATIS DOO IVANJICA	FORMA IDEALE KRAGUJEVAC
BILANS STANJA												
UKUPNA AKTIVA	124.773	151.768	551.719	9.155	2.368.211	1.206.641	924.491	1.039.863	472.075	414.216	2.596.506	7.451.691
STALNA IMOVINA	35.855	82.536	280.549	4.576	1.933.468	701.723	714.382	519.200	328.859	7.123	1.080.237	3.425.412
Nematerijalna imovina	0	0	552	0	0	50	0	0	0	0	3.507	85.820
Koncesije, patenti, licence, robne i uslužne marke, softver i dr.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3.507	72.064
Ostala nematerijalna imovina	0	0	552	0	0	50	0	0	0	0	0	9.284
Nematerijalna imovina u pripremi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4.472
Biološka sredstva	0	0	0	0	0	808	0	0	2.182	0	0	0
Šume i višegodišnji zasadi	0	0	0	0	0	750	0	0	2.182	0	0	0
Osnovno stado	0	0	0	0	0	58	0	0	0	0	0	0
Dugoročni finansijski plasmani	0	12	0	0	264	0	1.019	2.104	0	0	933	36.454
Učešća u kapitalu zavisnih pravnih lica	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20.334
Učešća u kapitalu ostalih pravnih lica i druge hartije od	0	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dugoročna potraživanja	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4.806	1.002.691
Potraživanja od matičnog i zavisnih pravnih lica	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	231.500
Potraživanja od ostalih povezanih lica	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	771.191
Potraživanja po osnovu jemstva	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4.806	0
OBRтна IMOVINA	88.918	69.232	271.170	4.579	434.743	495.829	208.722	520.663	143.216	399.999	1.499.293	4.026.279

Zalihe	58.543	31.901	133.270	2.683	205.133	329.044	151.539	323.265	48.219	257.022	819.360	1.510.176
Materijal, rezervni delovi, alat i sitan inventar	2.826	30.720	27.327	0	97.419	195.100	40.125	136.823	36.378	189.712	91.792	370.583
Nedovršena proizvodnja i nedovršene usluge	16.642	0	9.938	0	0	0	29.759	12.141	0	35.770	14.112	15.289
Gotovi proizvodi	0	0	86.061	0	98.985	87.332	76.032	13.253	0	23.829	133.513	342.593
Roba	39.075	0	6.593	0	8.310	31.097	1.468	137.738	0	3.623	375.961	417.965
Plaćeni avansi za zalihe i usluge	0	1.181	3.351	0	419	15.515	4.155	2.515	11.841	4.088	18.437	363.746
Potraživanja po osnovu prodaje	26.872	34.469	100.789	1.121	150.956	66.137	20.503	164.280	50.589	89.509	343.927	471.520
Kupci u zemlji - matična i zavisna pravna lica	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	40.192
Kupci u zemlji - ostala povezana pravna lica	0	0	0	0	0	0	658	0	0	0	92.950	5.320
Kupci u inostranstvu - ostala povezana pravna lica	0	0	0	0	6.029	0	0	0	0	0	35.064	23.394
Kupci u zemlji	25.325	33.557	88.281	0	74.882	26.487	444	152.343	18.074	13.282	71.876	123.551
Kupci u inostranstvu	1.547	912	12.508	0	70.045	39.650	19.401	11.937	32.515	76.227	144.037	279.063
Druga potraživanja	199	644	4.612	17	3.655	13.774	663	11.053	8.012	1.383	3.779	79.287
Kratkoročni finansijski plasmani	1.700	0	0	0	11.408	1.000	11.430	3.167	0	0	3.011	840.932
Kratkoročni krediti i plasmani - matična i zavisna pravna lica	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	207.200
Kratkoročni krediti i plasmani - ostala povezana pravna lica	0	0	0	0	0	0	10.900	0	0	0	0	68.591
Kratkoročni krediti i zajmovi u zemlji	1.700	0	0	0	65	1.000	0	0	0	0	3.011	565.141
Ostali kratkoročni finansijski plasmani	0	0	0	0	11.343	0	530	3.167	0	0	0	0
Gotovinski ekvivalenti i gotovina	1.604	2.031	5.528	758	71	80.702	2.599	1.590	14.935	1.528	308.902	928.415
Porez na dodatu vrednost	0	187	8.976	0	32.900	327	20.333	15.408	18.910	48.333	0	97.513
Potraživanja iz specifičnih poslova	0	0	0	0	11.093	0	349	0	0	0	0	64.627
Aktivna vremenska razgraničenja	0	0	17.995	0	19.527	4.845	1.306	1.900	2.551	2.224	20.314	33.809
VANBILANSNA AKTIVA	0	0	238	0	24.000	568	29.534	0	164.359	0	421.205	119.643

ODLOŽENA PORESKA SREDS.	0	0	0	0	0	9.089	1.387	0	0	7.104	16.976	0
UKUPNA PASIVA	124.773	151.768	551.719	9.155	2.368.211	1.206.641	924.491	1.039.863	472.075	414.226	2.596.506	7.451.691
GUBITAK IZNAD VISINE KAPITALA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	334.243	0	0
KAPITAL	61.366	112.046	408.719	2.820	210.136	822.113	537.894	280.203	203.038	0	1.073.701	3.801.379
Osnovni kapital	47.015	1.246	4.497	53	616.158	9.203	789.090	7.076	56.784	2.945	155	102.963
Akcijski kapital	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Udeli društava s ograničenom odgovornošću	44.121	1.246	79	0	615.147	9.203	789.090	7.076	56.784	2.945	155	102.963
Ulozi	0	0	4.418	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ostali osnovni kapital	2.894	0	0	0	1.011	0	0	0	0	0	0	0
Rezerve	0	0	0	0	773	12.836	0	2.386	4.961	0	0	30.466
Revalorizacione rezerve (revalorizacije nematerijalne imovine, nekretnina, postrojenja i opreme)	0	0	0	0	1.137.632	14.084	249.440	84.403	0	0	0	115.268
Neraspoređeni dobitak	14.351	110.800	404.222	2.767	48.495	785.990	20.134	186.338	141.293	0	1.073.546	3.568.679
Neraspoređeni dobitak ranijih god.	13.349	87.404	370.760	0	48.495	650.699	16.270	156.212	107.912	0	800.740	2.900.621
Neraspoređeni dobitak tekuće god	1.002	23.396	33.462	0	0	135.291	3.864	30.126	33.381	0	272.806	668.058
Gubitak	0	0	0	0	1.592.922	0	520.770	0	0	337.188	0	0
Gubitak ranijih godina	0	0	0	0	1.444.964	0	520.770	0	0	280.828	0	0
Gubitak tekuće godine	0	0	0	0	147.958	0	0	0	0	56.360	0	0
Otkupljene sopstvene akcije	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15.997
DUGOROČNA REZERVISANJA I BAVEZE	13.826	0	68.141	0	1.645.522	202.147	213.305	349.318	86.039	12.978	775.420	2.240.981
Dugoročna rezervisanja	0	0	0	0	7.451	5.204	12.020	0	0	12.978	11.054	0
Rezervisanja za troškove u garantnom roku	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4.792	0	0
Rezervisanja za naknade i druge beneficije zaposlenih	0	0	0	0	7.451	5.204	7.047	0	0	8.186	11.054	0

Rezervisanja za troškove sudskih sporova	0	0	0	0	0	0	4.973	0	0	0	0	0
Dugoročne obaveze	13.826	0	68.141	0	1.638.071	196.943	201.285	349.318	86.039	0	764.366	2.240.981
Obaveze prema matičnim i zavisnim pravnim licima	0	0	0	0	1.189.321	0	201.285	0	0	0	0	0
Obaveze prema ostalim povezanim pravnim licima	0	0	0	0	435.679	0	0	0	0	0	0	0
Dugoročni krediti i zajmovi u zemlji	13.826	0	68.141	0	0	196.017	0	345.514	70.429	0	760.409	2.201.490
Dugoročni krediti i zajmovi u inostranstvu	0	0	0	0	0	926	0	0	0	0	0	39.491
Obaveze po osnovu finansijskog lizinga	0	0	0	0	0	0	0	3.804	15.610	0	3.957	0
KRATKOROČNE OBAVEZE	49.581	39.722	74.859	6.335	512.553	182.381	116.177	410.158	182.516	735.491	743.422	1.377.023
Kratkoročne finansijske obaveze	7.472	17.616	25.227	0	13.081	36.778	67.459	223.790	93.043	28	449.168	432.566
Kratkoročni krediti od ostalih povezanih pravnih lica	0	0	1.218	0	11.086	400	6.802	0	0	0	0	0
Kratkoročni krediti i zajmovi u zemlji	0	14.316	18.434	0	0	8	59.236	198.424	0	0	117.752	0
Ostale kratkoročne finansijske obaveze	7.472	3.300	5.575	0	1.995	36.370	1.421	25.366	93.043	28	331.416	432.566
Obaveze iz poslovanja	37.746	16.809	46.622	6.048	466.948	127.604	23.516	172.588	62.642	685.349	188.178	752.508
Dobavljači - matična i zavisna pravna lica u zemlji	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	55.310
Dobavljači - ostala povezana pravna lica u zemlji	0	0	0	0	0	0	1.489	0	0	0	41.356	5.044
Dobavljači - ostala povezana pravna lica u inostranstvu	0	0	0	0	199.504	0	7	0	0	0	1.596	0
Dobavljači u zemlji	37.746	15.531	43.306	0	257.404	54.214	20.478	167.089	58.050	204.659	127.410	455.669
Dobavljači u inostranstvu	0	1.278	3.316	0	10.040	73.390	1.542	3.225	4.592	480.690	17.816	157.944
Ostale obaveze iz poslovanja	0	0	0	0	0	0	0	2.274	0	0	0	78.541
Ostale kratkoročne obaveze	1.187	2.405	544	87	29.062	11.466	22.713	13.167	9.404	20.519	360	117.764
Obaveze po osnovu poreza na dodatu vrednost	0	801	0	200	0	388	2	118	0	0	3.999	13.842

Obaveze za ostale poreze, doprinose i druge dažbine	0	1.061	1.050	0	1.865	1.853	194	90	6.704	16	94	246
Primljeni avansi, depoziti i kaucije	3.176	1.030	1.416	0	1.216	4.292	2.293	405	10.291	873	97.041	60.072
Pasivna vremenska razgraničenja	0	0	0	0	381	0	0	0	432	28.706	4.582	25
ODLOŽENE PORESKE OBVEZE	0	0	0	0	0	0	57.115	184	482	0	3.963	32.308
VANBILANSNA PASIVA	0	0	238	0	24.000	568	29.534	0	164.359	0	421.205	119.643
Zemljište	436	5.111	13.044	0	347.995	26.455	96.337	42.650	18.719	0	49.320	243.113
Građevinski objekti	24.480	22.314	72.373	0	347.261	56.863	195.622	271.322	114.052	0	777.174	506.223
Postrojenja i oprema	10.399	48.222	138.867	0	1.237.948	356.869	161.579	179.566	134.620	6.471	209.913	1.002.990
Ostale nekretnine, postrojenja i oprema	540	0	0	0	0	4.077	0	0	0	0	0	0
Nekretnine, postrojenja i oprema u pripremi	0	6.877	52.863	0	0	256.601	87	23.126	52.335	0	34.584	141.090
Ulaganja na tuđim nekretninama, postrojenjima i	0	0	0	0	0	0	0	0	6.951	652	0	116.767
Avansi za nekretnine, postrojenja i opremu	0	0	2.850	0	0	0	0	432	0	0	0	16.683
BILANS USPEHA												
UKUPNI PRIHODI	96.462	189.280	353.028	31.705	921.504	1.102.625	416.120	1.520.955	664.690	1.635.133	3.392.095	9.691.919
POSLOVNI PRIHODI	96.015	187.128	342.986	31.702	844.744	1.079.578	399.968	1.509.152	657.216	1.606.172	3.230.106	9.429.582
Ostali poslovni prihodi	0	0	1.986	0	0	1.574	981	0	0	0	23.111	7.824
Prihodi od premija, subvencija, dotacija, donacija i sl.	0	2.753	2.500	0	54	1.433	0	0	8.899	0	4.087	1.004
Prihodi od prodaje	96.015	184.375	338.500	31.702	844.690	1.076.571	398.987	1.509.152	648.317	1.606.172	3.202.908	9.420.754
Prihodi od prodaje robe	19.272	83	2.532	31.702	12.599	12.408	59	874.544	0	5.627	1.381.965	3.583.966
Prihodi od prodaje robe matičnim i zavisnim p.l. na domaćem tržištu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	323.755
Prihodi od prodaje robe ostalim povezanim p.l. na domaćem tržištu	19.272	0	0	0	0	0	0	0	0	0	80.833	1
Prihodi od prodaje robe ostalim povezanim p.l. na inostranom tržištu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	60.716	0

Prihodi od prodaje robe na domaćem tržištu	0	0	2.296	0	12.599	9.985	59	704.309	0	2.388	1.105.609	2.999.469
Prihodi od prodaje robe na inostranom tržištu	0	83	236	0	0	2.423	0	170.235	0	3.239	134.807	260.741
Prihodi od prodaje proizvoda i usluga	76.743	184.292	335.968	0	832.091	1.064.163	398.928	634.608	648.317	1.600.545	1.820.943	5.836.788
Prihodi od prodaje proizvoda i usluga matičnim i zavisnim pravnim licima na domaćem tržištu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	125.243
Prihodi od prodaje proizvoda i usluga ostalim povezanim pravnim licima na domaćem tržištu	0	0	0	0	0	0	171	0	0	0	44.453	900
Prihodi od prodaje proizvoda i usluga ostalim povezanim pravnim licima na inostranom tržištu	0	0	0	0	76.034	0	0	0	0	0	181.041	0
Prihodi od prodaje proizvoda i usluga na domaćem tržištu	60.599	160.887	265.260	0	318.384	550.891	35.897	432.856	193.157	18.040	1.062.192	2.014.572
Prihodi od prodaje gotovih proizvoda i usluga na inostranom tržištu	16.144	23.405	70.708	0	437.673	513.272	362.860	201.752	455.160	1.582.505	533.257	3.696.073
FINANSIJSKI PRIHODI	1	897	6.069	3	71.170	19.674	11.095	10.835	4.751	18.453	69.765	144.056
Finansijski prihodi od povezanih lica i ostali finansijski prihodi	0	0	0	0	67.186	0	9.053	1.900	0	0	771	21.720
Finansijski prihodi od matičnih i zavisnih pravnih lica	0	0	0	0	40.398	0	9.053	0	0	0	0	0
Finansijski prihodi od ostalih povezanih pravnih lica	0	0	0	0	26.788	0	0	0	0	0	771	21.720
Ostali finansijski prihodi	0	0	0	0	0	0	0	1.900	0	0	0	0
Prihodi od kamata (od trećih lica)	0	13	2.517	3	2.208	0	19	11	0	0	109	252
Pozitivne kursne razlike i pozitivni efekti valutne klauzule (prema trećim licima)	1	884	3.552	0	1.776	19.674	2.023	8.924	4.751	18.453	68.885	122.084
OSTALI PRIHODI	446	1.255	3.973	0	5.590	3.045	5.057	968	2.493	10.508	92.224	118.281
POREZ NA DOBITAK	69	3.897	4.945	110	0	24.494	-590	4.490	6.235	-304	23.277	64.134

Poreski rashod perioda	69	3.897	4.945	110	0	16.139	0	4.091	6.655	0	24.477	56.202
Odloženi poreski rashodi perioda	0	0	0	0	0	8.355	0	399	0	0	0	7.932
Odloženi poreski prihodi perioda	0	0	0	0	0	0	590	0	420	304	1.200	0
UKUPNI RASHODI	95.391	161.987	314.575	30.964	1.069.240	942.672	411.357	1.486.339	624.398	1.674.751	3.096.012	8.959.630
POSLOVNI RASHODI	94.301	160.537	308.309	30.474	959.772	913.608	401.645	1.427.088	616.002	1.665.490	3.002.075	8.629.197
Prihodi od aktiviranja učinaka i robe	0	0	5.710	0	1.352	821	5	3.335	60	3.926	390	9.287
Povećanje vrednosti zaliha nedovršenih i gotovih proizvoda i nedovršenih usluga	0	0	51.078	0	0	25.769	38.727	213	0	0	1.113	7.737
Smanjenje vrednosti zaliha nedovršenih i gotovih proizvoda i nedovršenih usluga	0	0	7.616	0	22.063	0	27.684	110	375	1.602	15.352	42.099
Nabavna vrednost prodane robe	24.450	0	5.237	25.306	2.229	9.150	59	733.331	0	3.629	1.142.010	2.546.029
Troškovi materijala	43.802	111.122	235.064	1.640	537.054	611.728	227.595	379.868	306.117	1.100.711	1.096.396	3.125.149
Troškovi zarada, naknada zarada i ostali lični rashodi	15.774	24.599	30.337	1.967	87.378	134.182	95.729	142.248	118.624	217.082	303.388	1.324.822
Troškovi amortizacije	2.498	6.179	30.783	36	67.281	71.599	18.394	35.354	29.263	4.211	57.651	158.251
Troškovi goriva i energije	2.885	2.309	32.965	67	127.174	34.839	47.986	29.186	50.645	14.269	92.782	121.844
Troškovi proizvodnih usluga	2.969	13.963	14.661	1.391	89.613	49.254	9.049	78.490	100.243	286.392	226.450	1.188.097
Troškovi dugoročnih rezervisanja	0	0	0	0	2.203	105	1.657	0	0	5.864	2.087	0
Nematerijalni troškovi	1.923	2.365	8.434	67	26.129	29.341	12.224	32.049	10.795	35.656	67.462	139.930
FINANSIJSKI RASHODI	765	1.431	5.186	0	13.647	13.486	7.916	23.104	6.768	6.662	66.895	103.557
Finansijski rashodi iz odnosa sa povezanim pravnim licima i ostali finansijski rashodi	0	0	674	0	2.621	0	4.327	0	0	0	128	28.673
Finansijski rashodi iz odnosa sa matičnim i zavisnim pravnim licima	0	0	0	0	1.657	0	4.327	0	0	0	0	0
Finansijski rashodi iz odnosa sa ostalim povezanim pravnim licima	0	0	0	0	964	0	0	0	0	0	0	21.567
Ostali finansijski rashodi	0	0	674	0	0	0	0	0	0	0	128	7.106

Rashodi kamata (prema trećim licima)	727	507	2.711	0	4.183	5.302	604	21.352	3.818	606	30.619	41.334
Negativne kursne razlike i negativni efekti valutne klauzule (prema trećim licima)	38	924	1.801	0	6.843	8.184	2.985	1.752	2.950	6.056	36.148	33.550
OSTALI RASHODI	325	19	1.074	490	95.821	15.578	1.796	30.054	1.628	2.069	27.042	204.743
ISPLAĆENA LIČNA PRIMANJA POSLODAVCU	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
POSLOVNI DOBITAK (EBIT)	1.714	26.591	34.677	1.228	-115.028	165.970	-1.677	82.064	41.214	-59.318	228.031	800.385
Dobitak/gubitak iz redovnog poslovanja pre oporezivanja	1.071	27.293	38.453	741	-147.736	159.953	4.763	34.616	40.292	-39.618	296.083	732.289
Neto dobitak/gubitak poslovanja koje se obustavlja	0	0	-46	0	-222	-168	-1.489	0	-676	-17.046	0	-97
Neto dobitak/gubitak	1.002	23.396	33.462	631	-147.958	135.291	3.864	30.126	33.381	-56.360	272.806	668.058
POSLOVNI DOBITAK (EBITDA)	4.212	32.770	65.460	1.264	-47.747	237.569	16.717	117.418	70.477	-55.107	285.682	958.636
OSTALI PODACI												
Prosečan broj zaposlenih	34	46	36	4	106	191	135	146	250	345	542	1.361
POKAZATELJI INVESTICIJA												
Udeo kratkotrajne imovine u ukupnoj imovini	69,9	45,49	47,52	50,02	16,49	41	19	48	26,33	85	57,63	41,44
Udeo finansijske imovine u ukupnoj imovini	1,36	0,01	0	0	0,49	0	1	1	0	0	0,15	11,77
POKAZATELJI FINANSIRANJA												
Udeo kapitala u finansiranju	49,18	73,83	74,08	30,8	8,87	68	58	27	43,01	0	41,35	51,01
Udeo obaveza u finansiranju	50,82	26,17	25,92	69,2	91,13	32	36	73	56,89	181	58,5	48,55
Pokriće dugotrajne imovine kapitalom	1,71	1,36	1,46	0,62	0,11	1	1	1	0,62	0	0,99	1,11
Finansijska moć	1,03	0,35	0,35	2,25	10,27	0	1	3	1,32	n.p.	1,41	0,95
POKAZATELJI LIKVIDNOSTI												
Koeficijent tekuće likvidnosti	1,79	1,74	3,62	0,72	0,85	3	2	1	0,78	1	2,02	2,92
Brzi koeficijent tekuće likvidnosti	0,61	0,94	1,84	0,3	0,45	1	0	0	0,52	0	0,91	1,83

POKAZATELJI OBRTA												
Koeficijent obrta imovine	0,83	1,49	0,67	3,3	0,35	1	0	2	1,54	4	1,33	1,38
Koeficijent obrta potraživanja	4,66	6,64	3,55	42,9	5,25	17	20	9	13,52	25	9,7	17,85
POKAZATELJI DNEVNOG VEZIVANJA												
Trajanje naplate potraživanja u danima	78,36	55,01	102,79	8,51	69,54	21	18	42	26,99	15	37,63	20,45
Dani odlaganja obaveza	306,69	34,59	64,1	1.500,73	262,88	80	70	164	65,77	202	66,12	86,33
POKAZATELJI EKONOMIČNOSTI, PROFITABILNOSTI I PRIHODA												
Ekonomičnost	1,01	1,17	1,12	1,02	0,86	1	1	1	1,06	1	1,1	1,08
Produktivnost (mesečni prihod po radniku u 000 RSD)	2.824	4.068	9.527	7.926	7.969	5.652	2.963	10.337	2.629	4.656	5.960	6.928
Marža neto dobiti	1,04	12,36	9,48	1,99	-16,06	12	1	2	5,02	-3	8,04	6,89
Produktivnost ukupne imovine	0,83	1,53	0,7	3,3	0,38	1	0	2	1,58	5	1,41	1,42
Stopa povrata imovine (ROA)	0,86	18,89	6,62	6,58	-6,1	12	0	3	7,93	-16	11,34	9,81
Stopa povrata na kapital (ROE)	1,79	23,42	8,54	25,19	-52,08	18	1	11	17,91	n.p.	27,15	18,92
Operativna dobit	1,79	14,21	10,11	3,87	-13,62	15	0	5	6,27	-4	7,06	8,49
Dobit pre oporezivanja	1,12	14,59	11,2	2,34	-17,52	15	1	2	6,03	-4	9,17	7,76
Neto marža	1,04	12,5	9,76	1,99	-17,52	13	1	2	5,08	-4	8,45	7,08
Dodatna vrednost na zaposlenog	50	578	-299	307	-877	726	-101	561	166	-167	404	608
NOVČANI TOK												
Novčani tok iz poslovanja	3.500	29.575	64.245	667	-80.677	206.890	22.258	65.480	62.644	-52.149	330.457	826.309
Kratkotrajni obrtni kapital	49.273	51.592	192.965	-1.486	-110.788	348.279	151.125	316.547	51.101	-337.290	1.284.011	2.157.603
Servisiranje duga	0,04	0,21	0,08	0,03	-0,05	0	0	0	0,11	0	0,12	0,11